Euskal Estatuari bidea zabaltzen

lurraldea eta sozioekonomia

iparhegoa
Ikasketa Sindikaletarako Fundazioa

EUSKAL ESTATUARI BIDEA ZABALTZEN

lurraldea eta sozioekonomia

Ipar Hegoa Fundazioa / Udako Euskal **Unibertsitatea**

Egilea: Ipar Hegoa Fundazioa
Laguntzailea Udako Euskal Unibertsitatea

ISBN: 978-84-8438-423-9
Lege-gordailua: BI-1289-2012

Inprimategia: PRINTHAUS S.L., Bilbo
Azalaren diseinua: Ipar Hegoa Fundazioa
Hizkuntza-zuzenketen arduraduna: Ander Altuna Gabiola

Banatzaileak:

Ipar Hegoa Fundazioa
Alameda Rekalde 62-behea 48010 Bilbo telf. 944706915
Helbide elektronikoa: iparhegoafundazioa@labsindikatua.org
Udako Euskal Unibertsitatea
Erribera 14, 1. D 48005 Bilbo telf. 946790546 Faxa. 944793039
Helbide elektronikoa: argitalpenak@ueu.org / www.ueu.org

Lizentzia honekin, edukiak kopiatu, banatu eta erakutsi zein lan eratorriak egin ahal izango dituzu, ondorengo baldintzak beteaz:

– Edukiaren jatorrizko egilea aipatu behar duzu.
– Edukiaren aldaketarik egiten baduzu, edo lan eratorri bat sortzen baduzu eta hau banatzekotan, honako lizentzia honen baldintza beretan egin beharko duzu.
– Ezin duzu lan hau merkataritza xedetarako erabili.

Aurkibidea

AURKEZPENA, *Ipar Hegoa Fundazioa*.....5

Euskal Estatua eta lurraldea

SARRERA, *Iñaki Antiguedad Auzmendi* 11

1. LURRALDEAREN DIMENTSIOA ESTATUAREN ERAKETAN,
Oskar Arantzabal Iraeta 17

2. LURRALDEA ETA EKONOMIA. LURRALDEA, KONTZEPTU
POLITIKO GISA ULERTUTA, *Jabier Erize De La Rica* 33

3. LURRALDEA ALA FUNTZIOA, KOMUNITATEA EDO(TA) ESTATUA?,
Josu Larrinaga Arza 49

4. EUSKAL HERRIAN GARAPEN SOZIOEKONOMIKO DEMOKRATIKOA LORTZEKO, EGUNGO BOTERE POLITIKOAK LURRALDE-ANTOLAMENDUAREN GAINEKO ERABAKIAK HARTZEKO DITUEN EZINTASUNAK,
Alberto Frias Gil 63

Euskal Estatua eta sozioekonomia

SARRERA, *Txomin Lorca Alcala*.....79

1. EUSKAL HERRIA: EUROPAR BATASUNEKO
HEGO-MENDEBALDEKO NAZIO ESTANDARRA,
Xabier Isasi Balantzategi eta Asier Otxoa de Retana Simon 87

2. EUSKAL ESTATUA ETA SOZIOEKONOMIA, *Nekane Jurado Pérez* 115

3. EUSKAL ESTATUARI BEGIRA: AHULEZIAK, INDARRAK ETA KRISI EKONOMIKOAREN ONDORIOAK EUSKAL EKONOMIA-EHUNEAN, *Antón Borja Alvarez* 149

4. EUSKAL EKONOMIA BIDEGURUTZEAN, *Ekai Center* 173

5. MONDRAGON KOOPERATIBA TALDEA EUSKAL ESTATUAREN SORRERAREN IKUSPEGITIK, *Antxon Mendizabal Etxabe* 191

6. EUSKAL ESTATUAREN BEHARRA LAN-HARREMANEN ETA GIZARTE-BABESAREN IKUSPEGITIK, *Aitor Bengoetxea Alkorta* 207

7. (EUSKAL) NAZIOAREN ERAIKUNTZA, LAN-MUNDUTIK ABIATUTA, *Francisco Letamendia Belunce* 229

8. KLASE-INTERESEN AZTERKETA EUSKAL ESTATUAREN ERAIKUNTZAN, *Iñaki Gil de San Vicente Larrañaga* 243

AURPEZPENA

Ipar Hegoa Fundazioa

IPAR HEGOA Fundazioaren helburuen artean, Euskal Herriarentzat interesa duten gai politiko eta sozialei buruzko azterketak eta hausnarketak egitea dago, horien inguruko eztabaidak sustatzeaz batera. Ildo horretatik, Euskal Herriaren bideragarritasun politikoaz etengabe hitz egiten den aro honetan, IPAR HEGOA Fundazioak bere ekarpena egin nahi izan dio gaiari. Izan ere, Euskal Herria lurraldez herri txikia dela esaten da; globalizazio-aro honetan zentzurik ez dutela zatiketa-prozesuek; denon arteko elkarlana eta ulermena bilatzen den garai honetan, independentzia aldarrikatzeak bereizketa sortzen duela herritarren artean, eta abar. Argudio egoki eta pisuzkoak erabiliz askotan, asko dira gaur egun estaturik ez sortzeko aipatzen diren faktore eta iritziak. Baina hori jakinda ere, hor ari dira milaka herritar estatua eskatzen. Ez da haiena ere argudio egoki eta pisuzkoa?

Modu batean edo bestean, oraingo nazioarteko testuinguruan, Estatua da erabaki politikoak hartzeko ahalmen osoaren adierazpen nagusia. Horregatik, gaurko Euskal Herrian, oraingo testuinguru politikoan, oso interesgarri eta beharrezkoa iruditu zaigu, Euskal Estatu bat Europan eraikitzeari begira, onura, aukera, mehatxu eta gabezien inguruko hausnarketa kolektibo bat egitea, hainbat alor jorratuz: politika, alor instituzionala, lurraldea, sozioekonomia, hizkuntza, kultura, identitatea, eta abar.

IPAR HEGOA Fundazioak dauden baldintza guztiak kontuan hartu eta Euskal Estatua bideragarria den jakin nahi izan du. Horretan sakontzeko, gaian adituak diren irakasle eta ikertzaileak batu ditu. Badakigu beste aditu asko ere badagoena, ekarpen ezin interesgarriagoak egin dituztenak askotan. IPAR HEGOA Fundazioaren helburua ez da izan, ordea, aditu guztien ekarpenak jasotzea, edo ordezkaritza orekatua lortzea jakintza-arloka edo herrialdeka. Ez dugu bilatu, bestalde, ikuspegi homogeneorik. Ez da izan hori IPAR HEGOA Fundazioaren asmoa. Aitzitik, egileek askatasunez hitz egin dute, Euskal Estatuaren beharra eta bideragarritasuna azpimarratzeko ideia orokorrari eutsiz, baina hortik aurrera jarrera eta ikuspegi desberdinak egon daitezkeela jakitun.

Horrela egin dugu, lanaren helburua ez delako Euskal Estatuaren konstituzio bat sortzea, edo Euskal Estatuak nolakoa izan beharko lukeen ezartzea. Helburua xumeagoa da, ordea, eta hein berean, erabakigarria: Euskal Estatua bideragarria da? Mereziko luke Euskal Estaturik osatzea? Euskal herritarrek ontzat joko lukete proiektua? Oinarrizko galdera horiei erantzunda, eta erantzuna positiboa izaki, bigarren aldi baterako geratuko lirateke errenkan etorriko liratekeen galderak, oro har, Euskal Estatua zertarako galderari erantzun beharko lioketenak.

IPAR HEGOA Fundazioak zinez uste du azterlan honek interes horri erantzun diezaiokeela eta, diziplina anitzeko ikuspegiz bertan biltzen diren gogoeten bidez, lagungarria izan daitekeela Euskal Herria oraingo nazioarteko testuinguruan bistaratzeko eta hor kokatzeko; halaber, konparazioen bidez, lagungarria izan daiteke gaur egun estatuek osatzen dituzten eremuetan Euskal Herriaren posizio absolutu eta erlatiboa ezartzeko munduan.

Gure ustez, azterlan honetan jasotako ekarpen teoriko interesgarriak baliagarriak izango dira Euskal Estatuaren errebindikazioa edukiz hornitzeko, eta lagungarriak, halaber, horrelako apustu bat itxuratzeko beharrezkoa den oinarri material eta ideologikoa lantzeko. Izan ere, IPAR HEGOA Fundazioak uste du hori dela alternatibarik onena Euskal Herrian bizi eta lan egiten dugun pertsona guztiontzat, eta planteatu nahi du Euskal Herriak badituela oinarrizko potentzialtasunak, gaur eta orain, estatu bat Europako estatuen multzoan eraikitzeko.

Hortaz, **EUSKAL ESTATUAri BIDEA ZABALTZEN** izenburupean aurkezten dugun azterlan honen bitartez, IPAR HEGOA Fundazioak ekarpen kualifikatu bat egin nahi dio Euskal Estatua eraikitzeko beharrari eta horren bideragarritasunari. Hiru liburutan banatu dugu, azterlana, sailkatu dugun hiru gai-arloen arabera: **Herrigintza eta erakundeak, Herritartasuna eta kultura, eta Lurraldea eta sozioekonomia.**

Hirugarrenez dihardu, hain zuzen ere, liburu honek.

LURRALDEAri zuzendutako atalean, Euskal Estatuaren eraikuntzari buruzko hausnarketari heltzerakoan lurraldearen gaia ikuspuntu desberdinetatik aztertzeko beharra justifikatzen duten arrazoiak argudiatuz hasten da **Iñaki Antiguedad.** Horretarako, lurralde kontzeptua bera ezaugarritzen du lehen eta behin: «Lurraldea ez da kontzeptu geografiko hutsa. Politikoa ere bada, eta soziala, eta ekonomikoa. Estatuaren eraikuntzan oinarri, eta euskarri fisiko dinamikoa. Lurralde barik ez da lurraldetasunik. Lurraldetasunak lurraldea behar du, eta lurraldeak lurra».

I. Antiguedaden iritzian, Euskal Estaturako bidea eta bidaia egin nahi baditugu, bestelako estatua lortzeko apustua izan behar da gurea, bestelako erronka helburu: «munduko iraunkortasuna gure etxekoa bermatuz». Iraunkortasunak hainbat definizio izan arren, berak gustukoa duena hauxe da: «mugak onartu beharra». Erronka honek aldaketa asko eta askotarikoak eskatzen ditu, ezinbestean, eta gauza asko birpentsatzea ere, «kontzeptuetatik hasita (garapena bera, iraunkortasuna, lurraldearen antolamendu-kudeaketa, muga fisikoak, independentzia, sozialismoa, produkzio-faktorea, ekonomia...) azken urteetan ipar- hegoan, eki-mendean, larrituz joan diren askotariko krisiaren argi berrira. Paradigma berriak sortze aldera aldatu ere».

SOZIOEKONOMIAri zuzendutako atalean **Txomin Lorca**k dioen bezala, politika ekonomikoak herrialde baten sistema ekonomikoaren antolakuntza eta beraren biziraupena definitzen ditu. Horregatik, edozein sistema ekonomikoren antolakuntzak erabakiak hartzeko gaitasuna eskatzen du, sistema hori antolatzeko; eskatu ere plangintza ekonomikoan modu eraginkorrean eragina izatea ahalbidetzen duten tresna instituzionalak eskuratzea eskatzen du. Proiektu sozioekonomiko autonomo baten bideragarritasunaren adierazpen gorena estatu propioaren eraikuntza da.

Ikuspegi horretatik jorratzen dituzte liburu honetako autoreek beren ekarpenak, Euskal Estatuaren eraikuntza sozioekonomiaren ikuspuntutik aztertzean. Halaber, gogoetok oraingo krisiaren testuingurua hartzen dute kontuan beraz, azterlanak kokatu nahi du hemen, europar eraikuntzaren testuinguruan, eta orain, krisi ekonomikoaren testuinguruan, Euskal Herriak estatu propioa izatearen aukera.

Liburu honetan bildutako edukiak ekarpen interesgarri eta beharrezkoak dira agerian uzteko, politika sozioekonomikoaren oinarrietatik, Euskal Herriak dituen aukera errealak bere estatu propioa EBren barnean eraikitzeko. Horrez gain, T. Lorcak dioen bezala, Euskal Estatuaren eraikuntza proiektu integratzaile bezala itxuratzen da, zeren objektiboki interesgarria baita, aukera politiko eta identitarioetatik haratago, Euskal Herrian bizi eta lan egiten duten pertsona guztientzat.

Bukatzeko, IPAR HEGOA Fundazioak bere nahia adierazi nahi du azterlan honi lotuta, hau da, espero du Euskal Estatua eraikitzeko ikuspegiari buruzko ekarpen gehiago eta berriak sortuko dituen bide emankor baten hasiera baino ez izatea. Horrekin batera, zinez eskertu nahi du proiektu honetan parte hartu duten pertsonek erakutsitako interesa, baita bertara dedikatutako denbora eta egindako ekarpenak ere. Eskerrak, beraz, atalen koordinatzaile izan diren **Iñaki Antiguedad** eta **Txomin Lorca**ri, eta egile guztiei.

Euskal Estatua eta Iurraldea

Iñaki Antiguedad Auzmendi
Oskar Arantzabal Iraeta
Jabier Erize De La Rica
Josu Larrinaga Arza
Alberto Frias Gil

Sarrera

Iñaki Antiguedad Auzmendi, Hidrogeologian katedraduna, UPV/EHUko irakaslea

Lurraldea ez da kontzeptu geografiko hutsa. Politikoa ere bada, eta soziala, eta ekonomikoa. Estatuaren eraikuntzan oinarri, euskarri fisiko dinamikoa. Lurralde barik ez da lurraldetasunik. Lurraldetasunak lurraldea behar du, eta lurraldeak lurra. Euskal Herriak dimentsio egokia du estatua izateko, eta estatu txikien abantailak izateko, sozioekonomian zein sozio-ingurumenean. Lurraldeak gizataldeen harreman harmoniatsuak errazten ditu; demokrazia espaziala. Hortaz, lurralde-kultura sustatu behar dugu.

Euskal Estatua eta lurraldea atala bilduma gorpuztera dator, kontzeptuz eta edukiz, estatu baten eraketan lurraldeak izan behar duen garrantziaren bidetik gorpuztera. Izan ere, Euskal Herria berezko estatua izateko apustuan dabilen honetan, subiranistok behartuta gaude sarri baztertuak izan diren hainbat kontzeptu berreskuratu, gizendurik baliatu eta ohikoak diren beste kontzeptuekin uztartzera. Eta maila politikoan nahiko baztertuak izan diren kontzeptuen artean lurraldea dugu, lurraldetasunez sarri eta ozen hitz egin arren. Baina kontua ez da bakarrik lurraldeari, kontzeptu integrala hartuta, herrigintzan dagokion maila aitortzea, hori baino gehiago bada; azken batean, gizarte bat herri-estatu egiten duen etengabeko prozesuan hamaika eremu garatu behar badira ere (soziala, politikoa, ekonomikoa, kulturala…), onartu behar dugu eremu horiek espazio fisiko zehatz batean garatzen direla. Eta espazio hori lurraldea da, era guztietako giza jardueren euskarri fisiko, dinamiko eta konplexua. Hortaz, lurraldeari zeharreko dimentsioa aitortu behar zaio, ezinbestean.

Esandakoaz gain, eta bildumaren nondik norakoa ikusita, bada argitu beharreko beste gauza bat, zinez garrantzitsua. Estatu berri baten bideragarritasunaz hitz egingo bagenu, bideragarritasun soziala (lurraldeko biztanleriaren gehiengoaren aldeko jarrera), politikoa (jarrera hori gauzatzeko behar diren tresna juridiko-politikoak) eta ekonomikoa (globalizatzailea eta globalizatua den mundu honetan gizarte hori bere kabuz ibiltzeko behar beste baliabide izatea, *kabuz* hori indarrean diren parametro makroekonomikoetan neurtua) izango genituzke hizpide, baina ez genuke lurraldea bera bideragarritasun-irizpide hartuko, estatu izan nahi duen gizarte horrek espazio geografiko zehatz bat okupatzen duela esatetik haratago behintzat.

Zertara dator, beraz, lurraldearen eta estatuaren artean indartu nahi dugun lotura? Bada, estatuaren aldeko oraingo apustua krisi-egoera batean gertatzen da, Euskal Herriko herrialdeetan, Espainiako eta Frantziako estatuetan, Europa

zabalean edo haratago ere, lekuan leku berezko ezaugarriak dituen krisi-egoera. Are gehiago, krisi bat baino gehiago dugu gainean, sorburua finantza-merkatuetan izan zuena olio modura zabalduz joan baita hamaika eremutatik bestelako krisiak azaleratuz (ekonomia erreala, ongizate-estatua, botere publikoa…), lehendik ziren beste krisiak (energia, elikagaiak, klima-aldaketa…) baztertu egin dituela. Baina egon hor daude denak, uztarrian, azalean edo azalpean, irtenbide integral baten zain; azken finean, krisi nagusi baten adarrak har daitezke besteak: gaurko sistema bera dago sakonean krisiak jota.

Eta hauxe gure erronka: estatu baterako bidea, berez konplexua dena, eta bide-aldia, berez luzea, baliatu behar ditugu bidaideok Euskal Herriko bihar-etziko estatua ez dadin izan gaur krisiari modu bidezkoan ezin aurre eginez dabiltzan estatuen ispilu. Hortaz, ohiko irizpideetan Euskal Estatua kanpora begira bideragarria izan daitekeen arren, bideragarria egin behar dugu barrura begira ere, estatu horren lurraldean zehar garapen-eredu sozioekonomiko harmoniatsu eta bidezkoa bultzatuz, iraunkortasuna helburu, kontzeptu honek dituen lau dimentsiotan, lurraldekoa barne. Beste modura esanda, krisiek berez dakarten arriskua aukera bihur dezagun, Euskal Estatua neurriko ongizate-estatua izan dadin euskal lurralde guztietan. Funtsezko kontua ez da krisitik nola atera, nora sartzeko atera baizik; hortxe kokatzen ditugu aldatzeko aukerak, Einstein zenak zioena gogoan: «Ezin da arazo bat konpondu arazoa sortu duen pentsaera beretik». Presta dezagun, beraz, aldaketen trantsizioa Euskal Estaturako bidean… eta aldaketa horientzako bide-orria.

Atal honetan giltzarria lurraldea denez, har dezagun abiapuntutzat Gaindegiak (Euskal Herriko Ekonomia eta Gizarte Garapenerako Behategia) 2007ko lan-koadernoan jasotako definizioa:

> Izakiari, komunitateari, hizkuntzari edota bestelako eite fisiko zein alegiazkori datxekion eremu geografikoa lurraldea deitzen dugu. Izan daiteke espezie jakinaren bizilekua, landare zein animalia, izan daiteke gizatalde jakinaren ohitura edo hizkuntzaren eremua. Pertsona multzo konplexuari dagokionean, herria, nazioa zein gizartea dela, lurraldea bihurtzen da proiektu komunaren ernamuina. Ikuspegi horretatik lurraldea euskarria eta oinarrizko baliabidea da eta, aldi berean, bizilekua, berariazko paisaia eta norbanako zein oroimen kolektiboaren ardatza. Hau da, herria bizi den eta herriak bizi duen eremu geografikoa komunitatea eta pertsona guztien biziraupenerako, ongi izaterako, administratua.

Lurraldea helbide, iraunkortasuna erronka

Planetan bestelako mundua nahi eta behar dugun herritarrok aurrean dugun erronkarik handiena gaurko gizarte iraunezin hau (krisirik krisi gero eta begi-bistakoagoa) iraunkortasunerantz bideratzea da, trantsizioak trantsizio, lurraldez lurralde, estaturik estatu, bide honek ezinbestean hiru zutabe nagusi dituela: soziopolitikoa (gizartea), sozioekonomikoa (ekonomia) eta sozio-lurraldekoa (ingurumena). Hala ere, sarritan hiru zutabe horiek maila berean jartzen badira ere (maila berekoak bailiren!) maila desberdinak izan badirela aitortu beharko genuke iraganetik datorren inertzia indartsutik behingoz askatuko bagina!

Inondik ere ez maila berean, ordena bada, naturazko hierarkia: ingurumena (lurraldea, zentzu zabalean hartuta) da oinarria (baliabideak eta gozabideak neurrira eskaintzen dituena); gizartea dago horren barruan, lurraldea okupatu eta bera modu batean edo bestean baliatuz; eta ekonomiak beharko luke azkena, ekonomia zirkularra, naturaren fluxuak erreferente hartzen dituena, gizartearen zerbitzurakoa. Zer esanik ez da, gaur ekonomia, edo bera ulertzeko modu ekonomizista, jarri duela merkatu ahalguztidunak piramidean nagusi, mendean hartuta, merkantzia aldakor modura, gizartea eta lurraldea. Hortaz, Euskal Estaturako bidea eta bidaia egin nahi baditugu bestelako estatua lortzeko apustua izan behar da gurea, bestelako erronka helburu: munduko iraunkortasuna gure etxekoa bermatuz. Testu honetan bazter utzi dugu aparteko gogoeta mereziko lukeen *garapen* kontzeptua, eta ageri denean har ezazu modurik positiboenean.

Iraunkortasunak hainbat definizio izan arren, nire gustuko bat emango dut hemen, ezin xinpleagoa, ezin sakonagoa, nork bere lekuan lekuko eta unean uneko eranskinak gehi diezazkion. *Iraunkortasuna: mugak onartu beharra*. Muga biofisikoak, funtsean. Mugok desberdinak izan daitezkeenez lurralde batetik bestera iraunkortasuna ulertu eta gauzatzeko modua bera ere diferentea izan daiteke; hortaz, iraunkortasunari ezin zaio pentsamolde bakarraren ikuspegitik begiratu. Lekuan lekuko gizarte bidezkoak denboran zehar iraungarri izatea da helburu. Sarritan esana da iraunkortasunak hiru dimentsio dituela (3D): ingurumen bizigarria, gizarte bidezkoa eta ekonomia bideragarria (osasuntsua, hobeto); baina laugarrena beharko luke: *lurraldea*, hau da, aurreko dimentsioen aldeko apustua gauzatzeko hartzen den espazio-esparrua. Hots, garapenaren *territorializazioa* esan dezakeguna. Beste modura esanda, bertsolariak bota bezala *sutan jartzean probatzen bada nolakoa den eltzea*, hiru dimentsio horien aldeko apustua lurralde geografiko zehatz batean gauzatzean probatuko da zenbatekoa den apustu hori iraunkorra.

Iraunkortasunak bi ardatz hartzen ditu, ezinbestean, lurraldearen antolamenduaz eta kudeaketaz ari garenean gogoan. *Denbora*, eragin beharreko eraldaketa batzuk epe motzekoak diren bitartean, beste batzuek, sakonagoak, estrukturalagoak, askoz ere denbora gehiago behar dute. *Espazioa*, gauzatu beharreko eraldaketa batzuk gure ingurukoak, eskualde, herrialde edo estatu barrukoak diren bitartean, beste batzuek espazio zabalagoa behar dute, halabeharrez (Europa, kasuko). Ondorioz, espazio-tarte eta denbora-epe desberdinetako ekimenak iraunkortasunerantz daraman *bide-orri* batera bildu behar ditugu, urrats bakoitza bere testuinguruan ulertu ahal izateko.

Lurraldez lurralde, eta Euskal Herria zehar-lerro, bide-orrira bildu beharko genituzke giza eragileak. Horretarako, bertsolari onek darabilten *atzekoz aurrera* filosofia har daiteke ezinbesteko erreferente: ahozkoan azkena izango den kolpea da bertsolariak burura dakarren lehena. Hortaz, iraunkortasunezko etorkizun hori gaurdanik hasi behar dugu irudikatzen, bere marra nagusietan bederen, eta erreferentzia hartu ere, gure gaurko helbideak biharko helburu horrek baldintzatuta egon daitezen eta ez atzotik datorren inertziak. Pentsalari batek esana da: «Zentzuzkoagoa da geroaldi iraunkor batetik eginiko atzeikuspena orainaldi iraunezin batetik eginiko aurreikuspena baino».

Iraunkortasunak erronka esan nahi du, lekuan lekukoa, estatuan estatukoa. Erronka honek aldaketa asko eta askotarikoak eskatzen ditu, ezinbestean, eta gauza asko birpentsatu ere, kontzeptuetatik hasita (garapena bera, iraunkortasuna, lurraldearen antolamendu-kudeaketa, muga fisikoak, independentzia, sozialismoa, produkzio-faktorea, ekonomia…) azken urteetan ipar-hegoan, eki-mendean, larrituz joan diren askotariko krisien argi berrira. Paradigma berriak sortze aldera aldatu ere.

Bide horretan gogoeta elikatzeko asmoz datoz *Euskal Estatua eta lurraldea* atalera bildutako ekarpenak. Kontua ez da debatea amaitzea, abiatzea baizik, hutsune asko bete behar baitira oraindik ere. Hortaz, har itzazue ekarpenok etorri behar diren beste askoren abiapuntu, eta lagun ezazue zuek ere horiek etorrarazten.

Lurraldearen dimentsioa estatuaren eraketan

Kontzeptu politikoa dugu hemen lurraldea, estatu baten muga geografikoen espazioa. Zein da tamaina egokia? Horri erantzutera doa **Oskar Arantzabal** ekonomialariaren ekarpena, estatu txikien abantailak aztertu dituela. Are gehiago, zein da gauzen tamaina egokia? Schumacher-ek 1973an (ia 40 urte!) argitaratu zuen liburu ezagunean (*Small is Beautiful*) zera galdetu zion bere buruari: Tamaina, arazoa ote? Garaiko *teorietan* ohikoa zen handitasuna berez gorestea, nazioen tamaina, enpresena edo merkatuena izan, betiere txikiari kontrajarria. Handi behar zuen arrakastatsu izan nahi zuenak. Baina teorien aurrean orduko praktikak erakutsia jarri zuen: ez da lotura zuzena handiaren eta eraginkorraren artean, bestelako hamaika faktore ere kontuan hartu behar ziren eta. Eta amaitu egin zuen liburua esanez txikia ez bakarrik eraginkorra eta hurbila, ederra ere bazela, eta gainera… posiblea.

Eskala kontua, tamaina kontuarekin guztiz lotua. Independentzia eta interdependentzia uztartzeko modua ezbaian, dependentzia guztiz bazterturik. Gogoan daukat Alemaniako soziologo ezagun Ulrick Beck-ek (arriskuaren gizarteaz ohartarazten lehenetarikoa) dioena, herri-estatuek *barne-politika globala* behar dutela; barnekoaz erabaki eta barnekoa kudeatzeko burujabetasuna, eta horrekin uztarrian kanpokoaz erabakitzeko burujabetasun partekatua. In(ter)dependentzia. Izan ere, Euskal Estatu batek ezin ditu bere baitatik konponbidean jarri mundu globalizatu honek (non globalizatzaileak eta globalizatuak diren) dituen arazo larri globalizatuak, izan sozioekonomikoak (gosetea, migrazio-fluxuak, merkataritza bidegabea, baliabideen agortzea…) izan aurrekoen ondorio diren sozioekologikoak (klima-aldaketak bil ditzakeenak). Euskal Estatuak ahalmenez eta gaitasunez (ez baitira gauza bera) jokatu behar du bere txokotik berea egiteko arazo globalizatuak behin betiko konponbidean jartzeko, baina modu partekatuan egin behar du, ezinbestean. Horretara dator *barne-politika globala*. Elikadura-burujabetasuna izan daiteke urratsik eraginkorrena barrutik kanporako bide konplexu horretan. Betiere, iraunkortasuna helburu, hemen eta han.

Lurraldeak LURRA oinarri: elikagaien subiranotasuna

Teoria politiko klasikoak dio estatuak hiru osagai dituela: a) lurraldea, b) biztanleria eta c) botere subiranoa. Lurraldea, hortaz, estatuaren funtsezko atributua dugu, kontzeptu politiko osoa, lurralde-planeamenduko tresnetan ematen zaion

ikuspegi ez-osotik guztiz gain. Bere baitan hiru eremu biltzen ditu: fisikoa, juridikoa eta ekonomikoa. Hirugarrenaz jardun du **Jabier Erize** abokatuak bere ekarpenean. Alde ekonomikotik lurraldearen funtsa lurra da, produkzio-faktore hartuta. Gogora ekarri du ekonomia klasikoak hiru faktore produktibo bereizten dituela: lurra, kapitala eta lana. Kapital hitza ustez neutraltzat har daitekeen arren, testuinguru sozioekonomikoa da kontuan hartu beharrekoa. Gauzak horrela lurra hartu du Ericek aztergai Euskal Estaturako bidean.

Elikagaien subiranotasuna aldarrikatu du. Kontzeptu hau ez da formal hutsa, eduki materialez beterik baitago eta eraldatzailea baita. Are gehiago, kontzeptu hedakorra da eta beste kontzeptu batzuk ontzeko eta lantzeko eredu izan daiteke (energiarena, kasu). Elikagaiena subiranotasun orokorra da, subiranotasun politikoaren konkrezio huts bat baino gehiago. Hortaz, tokian tokiko nekazaritza hobesten da, indarrean den eredu produktibista Euskal Herriko nekazarientzat kaltegarria delakoan. Are gehiago, salatu egin du finantza-espekulazioa elikagaien merkatura bideratua izana. Honetara ere, badator lehen estatu baten *barne-politika globalaz* esandakoa.

Lurraldearen antolamendua

Askotan gutxietsi egiten dugu, garapen-eredu baten aldeko apustuan, lurraldeak duen garrantzia. Lurraldeko zati bakoitzari bere zeregina eta funtzio propioa onartu eta bermatzen dizkion lurralde-antolamendu orekatu eta horizontalean integratua behar dugu. Hortaz, Euskal Herrian eskualdeek aparteko funtzioa bete behar dute antolamendu horretan, neurri handi batean bat baitatoz ibai-arroekin, eta arroa da, ikuspegi ekosistemikotik, lurraldearen funtsezko unitatea. Gainera, eskualdeak lurralde-identitate ere badira, hurbiltasuna sortzeko (ekoizpena - garraioa - kontsumoa) esparru fisiko aproposak; eskalarik egokiena udaletik harantz eta estatutik honantz. Estatu baten ordenamendu juridikoan gaur ez duten garrantzia aitortu behar zaie (Lurralde Historikoen Legea behingoz ezbaian jartzen denerako kontuan hartzekoa).

A. Friasek gaurko lurralde-antolamenduak garapen sozioekonomiko demokratikorako duen defizita aztertu du. Globalizazioa izan du abiapuntu, ekonomia-sistemaren bilakaeratik haratago ideologia oso bat bezala hartuta. Horren harira, indarrean den ekonomia-sistema ezaugarritu eta lurraldean aztarna uzten duten adierazleak landu ditu. Hortaz, metropolia jarri du kapitalismoaren garai honetako lurralde-ereduaren ardatz; produkzio-jarduerak espazioan zehar kostuen arabera banatzen badira ere, hirugarren sektoreko jarduerak eta finantza-sektorekoak espazioan kontzentratu egiten dituen lurralde-eredua. Landa-eremuak hiri-eremutik pentsatu eta eratutako sistemaren menpean hartzen dituena. Eredu horrek garraio-beharretan eta energia-kontsumoan dituen apetak itzelak dira, hazkorrak… gaurko krisien artean den ekologikoa bera ere hobeto ulertzeko argibidea ematen digun eredua.

Lurralde-antolamendurako eskumenak ere ditu autoreak hizpide. Euskadiko Autonomia Erkidegoak, kasuko, eskumen osoa ei dauka. Hala ere, oinarrizko araudietan antolamendu horren definizio kontzeptual zehatzik ez denez, eskumenen

osotasun hori dudazkoa da, Konstituzioak Estatu zentralari ematen baitio lurralde-espazio berean egin daitezkeen, eta lurraldean eragina duten, bestelako jardueren gaineko eskumena. Ondorioz, erlatibizatu egin du ekimen publikoak lurralde-espazioa benetan antolatzeko izan dezakeen eragina. Zalantzarik ez duena zera da, lurraldea antolatzeko zinezko botere politikorik ez dela gaur Euskal Herriko lurralde-administrazioetan. Beraz, badu Euskal Estatuak zer eginik botere politikotik bestelako moduan ulertu eta gauzatzeko bere baitan hartzen dituen lurraldeen antolamendua. Paradigma berriak eskatzen duen ikuspegi integratzailetik lurraldearen kultura berrirantz, lekuan lekukoek indartuta.

Lurraldearen ikuspegi soziala

Euskal Estatuaren barne-egituraketaz aritu nahi duen proposamen orok kontuan hartu behar ditu, ezinbestean, gizarte zibilaren eta gobernu-organoen arteko harremanak. Hortaz, lurraldea bertan bizi direnen kultura- eta giza kohesioaren euskarria da, ekonomiarena baino haratago. Lurraldea kontzeptu sozial hartuta ari gara orain. Izan ere, gizakiok gure inguruarekin erlazionatzen gara eta espazio horietan etengabe aldatzen ditugu gure gizarte-harremanak. Horretaz jardun du **Josu Larrinaga** soziologoak, hausnarketan kontzeptu iradokitzaileak sartuta. Justizia espazialarena, kasuko, *justizia sozialak behar duen isla espaziala*, hain zuzen ere.

Larrinagak dioenez, teoria askok duten ahulgunea erabakitze-prozeduran jendearen parte-hartzea nola txertatu zehaztea da; prozedura demokratikoa: erabakiak non-nork-nola hartzen dituen. Bide horretan proposamen interesgarriak landu ditu, Euskal Estatu bidean parte-hartzea sustatzeko baliagarri. «Gerokoan Euskal Herriak eskuratu beharreko marko juridiko-politiko loriatsuen zain egon barik, badugu egunerokoan zer hobetu eta zer borrokatu herritarren parte hartzeko mekanismoez». Horrekin oso lotuta gatazka ugari izan dira Euskal Herrian, eta autoreak ez ditu horiek albora uzten: «Gure kultura politikoa zentzu horretan oso-oso gerrakoa da, adostasunak eraikitzeko espaziorik ez da ikusten, hain erraz». Ez ote da estatura bidekoa aukera ezin hobea espazioak sortuz joateko? Konklusio gisa, «komunitateen lurraldea» aipatu du, «lurralde horretan bizi eta lan, elkarbizitza eta lurraldearekiko harremana arautu eta kultura propioa eraiki, deseraiki eta berre-raikitzen duena». Behetik gora eraiki eta legitimatu egiten den arkitektura politikotzat hartzen du boterea. Azken batez, «lurraldea partekatzen dugun etxea da».

Lurra den planeta honetan bestelako mundu bat posible dela pentsatu eta horren alde bidean ari garenontzat Euskal Estaturako trantsizioa aukera bikaina dugu, betiere gure helburua bestelako estatua sortzea bada… munduan estatuak izango diren bitartean behinik behin!

1. Lurraldearen dimentsioa estatuaren eraketan

Oskar Arantzabal Iraeta, Ekonomilaria eta nazioarteko marketinean masterra, enpresako esportazio eta berrikuntzan jardunean

Bilakaera historikoaren errepasoa egiten da: estatistikak eta munduaren demokratizazioak dakarren estatu kopuruaren ugaltzea eta, beraz, txikitasuna. Aditu gutxik aztertu dute tamaina idealaren kontzeptua, baina bospasei milioi biztanletan koka daiteke. Tamainaren irabazien eta heterogenotasun (geografiko, kultural, ekonomiko eta ideologikoak) kostuen arteko alderaketan datza gakoa.

Estatu txikien abantailak aztertzen dira ondoren, adierazle klasikoak emanez (BPG,GGI,Gini koefizientea, langabezia, gardentasuna, elkartasuna, rating kalifikazioak), baina baita modernoagoak ere (deshazkundea, aztarna ekologikoa eta BZG). Oinarri teorikoen artean: barne-kohesioa, irekitze-tasa, espezializazio lehiakorra, malgutasuna, defentsa-gastu txikiagoa, hazkundea eta esperimentaziorako «laborategi» bihurtzea.

Gertuko adibide europarrak emate aldera: Islandia, Danimarka, Norvegia, Eslovenia eta, bidean diren, Eskozia eta Katalunia. Konklusio moduan, integrazio ekonomikoa desintegrazio politikoari lotua dago, separatismoa modan da eta, paradigma berrian, estatu txikiagoen arteko interdependentzia nagusituko da.

The territorial dimension of a state's structure

This chapter reviews the historical development of statistical trends and the effect of the spread of democracy worldwide, whereby an increase in the number of states results in smaller states. There are few studies of what the ideal size for a state would be, but it might be set in the region of five our six million inhabitants. This issue revolves around the trade-off between population increases and heterogeneity in geographical, cultural, economic and ideological terms.

The chapter goes on to examine the advantages for small states, both regarding standard indicators (GNP, HDI, Gini coefficient, unemployment, transparency, solidarity, ratings) and more recent ones (negative growth, ecological footprint and GNH). The theoretical concepts used include internal cohesion, openness, competitive specialisation, flexibility, lower defence expenses, growth, and acting as an "experimental laboratory".

Several relevant European cases are reviewed: Iceland, Denmark, Norway, Slovenia, and (viewed as projects currently in progress) Scotland and Catalonia. Conclusions: economic integration is linked to political disintegration, separatism is in vogue, and interdependence for smaller states will eventually prevail in the newly emerging paradigm.

1. BILAKAERA HISTORIKOA

Testuingurua kokatze aldera, ikus ditzagun zenbait datu estatistiko:

- Estatuen tamainaz hitz egiterakoan, populazioa izaten da neurgailurik erabiliena, baina alde handiak daude: Txinak mila milioitik gora ditu eta Tuvaluk, berriz, 11.000 biztanle besterik ez du.
- Historikoki, hauxe dugu bilakaera: 1900ean, 50 estatu zeuden munduan; 1945ean, 74, eta gaur, ia 200. Mende baten bueltan laukoiztu egin da estatuen kopurua.
- Hamar estatu aberatsenetatik (2003ko buruko barne-produktu gordinean neurtuta), lauk bestek ez zuen milioi bat biztanle baino gehiago, eta Giza Garapenaren Indizean, hiruk (Suitza, Norvegia eta Singapur) ez dute zortzi milioi biztanleko muga gainditzen.
- 1995ean, 87 herrik bost milioi biztanle baino gutxiago zuten, eta 58k, bi milioi eta erdi baino gutxiago.

Leviathan, Hobbes-en teoria politikoko liburu ezaguna izateaz gain, pertsonaia biblikoa dugu, autoritarioa, «arima-jalea». Ekonomiara ekarriz, «sarrera-maximizatzailea», hor ere mota askotakoak aurkitu arren. Historian zehar leviathanzaleak izendatu ditzakegunak nagusitu zaizkie demokratei, homogeneizaziorako joeraz; bozketa orekari gailenduz, nahiz eta horrek ere ez duen beti bermatzen eraginkortasun ekonomikoa. Ezagunak dira garapen ekonomiko azkarrak lortu dituzten herriak, diktadurapean bizi izanda ere.

Esan beharra dago, orobat, diktadura inperiozaleen handiegitasunak kolapsoa ekarri izan duela inoiz, otomanoa kasu. Demokratizazioak estatuen kopurua ugaltzea eta, beraz, txikitasuna dakar. XXI. mendean lau estatu berri sortu dira orain arte (Ekialdeko Timor 2002, Montenegro 2006, Kosovo 2008 eta Hego Sudan 2011), baina hor ditugu itxarote-zerrendan Palestina, Sahara edo Kurdistan moduko izen ezagunak. Nazioz gaindiko erakundeen beharra dago, eta sarritan mugak jartzen zaizkie (nazioarteko epaitegiarena edo kutsaduraren kontrola, aldaketa klimatikoaren harira —Kyotoko hitzarmena—).

Bilakaera historikoari gainbegirada azkar bat emanez gero, Antzinako Grezian garatu zen estatu-hiriaren kontzeptua (*polis*, eta hortik politika). Areago, garai bateko Europan, baziren estatu-hiri aberatsak, Venezia eta Amsterdam horren lekuko, ehun eta berrehun mila biztanle artean eratu zirenak. XVI. mendeko absolutismo leviathanzaleak nagusi ziren, gerraren kostuak eta zerga-biltzea estuki lotuak zeuden, Frantziaren kasuan adibidez. Ildo horretatik, Tilly modukoen esanetara, gerrarako teknologiek eraikitzen dituzte estatuak. Hala ere, Frantziaren kasuan gehiegizko espantsionismoak ekonomiari kalte ere egin zion, eta ez zen horretan inperio bakarra izan.

XVIII. mendearen amaieran, *nazio-estatuak* sortu ziren, non merkatu zabal eta homogeneoak bilatzen ziren. Alemaniako *Zollverein,* 1834ko muga-batasuna dugu gertakari ezagunenetako bat. Garai haietan, Belgika edo Portugal moduko estatuek «tamaina murritza» zuten, merkatu txikiegiak, alegia, Garnier-Pagès-en *Dictionaire*

Politique delakoaren iritzirako (1843). Zer esanik ez, AEBko gerra zibilaren arrazoiak arakatuz gero.

Inperio kolonial protekzionistak datoz ondoren, India tarteko, eta Churchill-en adierazpenak indiarren independentziaren alde, baina ez munduko gerra amaitu arte. Maila teorikoan ere, interesgarri dirudite, garairako, Lenin-en autonomiei buruzko iritziek SESBn. 1945etik aurrera, deskolonizazio-prozesuak datoz, Afrikaren arazoak azaleratzen dituztenak: herri gehiegi, baina baita heterogeneoegiak ere.

Freedom House lobby estatubatuarra, 1972-2001 garaiko estatistikak aztertuz, honako konklusio honetara iristen da: zenbat eta estatu gehiago egon, mundua demokratikoago bihurtzen da. Hori kontuan hartu gabe izandako deszentralizazio-prozesu ugariak (Espainia, Italia, Erresuma Batua…).

Europar Batasunaren paradoxa haren ments demokratikoa da, Newhous-en arabera, «handiegia eta txikiegia» aldi berean. Iritzi berekoa da Colomer (2006): «Europar erako estatuak, nazioarteko gaietarako —segurtasuna, merkataritza eta komunikazioa—, txikiegiak dira; burujabetza demokratikorako, handiegiak. Eta azken horien artean, demokratikoagoak federalak, zentralizatuak baino», kemena galarazten baitute. Gainera, haien tamaina aldakorra (kide bihurtzeko hautagaien zerrenda luzea dugu egun) bateraezina da zentralizazioarekin.

Beharbada, fundatzaileetako batek, Belgikak, gorpuzten du Europar Batasunaren paradoxarik handiena. Munduko marka guztiak hautsi dituen gobernu gabeko estatu bat, bi naziotan zatituta: frantses hiztun diren waloiak eta nederlanderaz aritzen diren flamenkoak. Europako nazionalismoaren laborategi bihurtu da eta Batasunaren barne-mugak aldatzeko arrisku serioa da hor.

Drèze eta zenbait adituren iritziz, Kataluniak edo Eskoziak (biak ala biak, hurrenez hurrengo inperioetako kide izateagatik abantaila ekonomikorik dagoeneko ikusten ez dutenak) ederki asko osa zezaketen Europako eskualdeen konfederazioa, nolabait esateko, «erregio independenteak», aurreraxeago ikusiko dugun Krutwig eta Ohmae-ren ildotik. Azkenik, AEBko sorreran, Jefferson eta Hamilton-en arteko eztabaidak berpiztua dirudi: politikoki txikia izatearen kostuak murrizten ari dira integrazio ekonomikoarekin.

Honatx, zenbakietan laburbilduta, independentziaren ibilbidea munduan.

1. taula. Munduko biztanleria eta estatu independenteen kopurua (1871-2011).

Urtea	Munduko biztanleria (milioitan)	Estatu kopurua	Batez besteko biztanleria estatuko (milioitan)
1871	1.416	64	22,1
1914	1.854	59	31,4
1920	1.946	69	28,2
1946	2.400	74	32,4
1950	2.478	89	27,8
1995	5.457	192	28,4
2011	6.881	196	35,1

2. TAMAINA IDEALAREN BILA

Definizio ugari eman da nazio, estatu, herri… hitzen esanahiaz. Weber-en «indarkeriaren monopolio legal»etik Deutch-en «gure arbasoen akats komun eta auzokideekiko antipatia berdin»eraino. Gure kasurako, praktikan, egitura burujabearen irizpidea darabilgu. Irreala izango litzateke denek tamaina berdina izatea, baina honako hau tamaina egokienera iristeko hurbilketa-saiakera bat dugu. Aurrekari teoriko gutxi daude: Grezia Klasikoan bi, alde batetik Platonek, bere *Legeak* liburuan, beraien burua defendatzeko adina zirenak zioen, edota, beste batean, 5.040 familia. Aristotelesek, bestetik, esperientziak erakutsitakoa. Eta ordutik, Frantziako Iraultzaren garaietaraino egin behar dugu jauzi: Montesquieu-k herritarrarengandiko gertutasuna azpimarratzen zuen. Zentzu horretan, ikus 1787ko AEBn, Madison eta antifederalisten arteko eztabaidak.

Gure artean gertuago eta kronologian hurbilago, 1960ko hamarkada esplosiboan, Federiko Krutwig-en ezizena zen Fernando Sarrailh de Ihartzak, honela zioskun: «Herrien ongizate ekonomikoak egoera animikoan du sustraia; psikologikoa da». Beraz, askatasuna faktore ekonomiko moduan ulertu behar da. Horrek ere lauzpabost milioi biztanletan kokatzen du ideal hori, aipatu gabe nondik ateratzen duen kontua, baina aintzat harturik, hirurogeiko hamarkadan, Eskandinaviako sozialdemokrazia modan zegoela, estatu haien tamaina, baita AEB eta Alemania moduko federazio asoziatibo handien kasuan ere: haien biztanleria osoa zati estatu kopurua kalkulatzean, betiere bospasei milioiren bueltan.

Garaikidetzat jo ditzakegu E. F. Schumacher alemaniarrak 1973an idatzitakoak tamainaren inguruan. Haren hitzaldietako aterakin moduan, hona hemen zenbait ideia iradokitzaile: Alemaniako batasunak —konponbidea izan bazen— Suitza eta Austria bazterrean utzi zituen; estatu txikiak askeak eta aberatsak diren bitartean, handiak ordenatuak eta pobreak; hiri ideiala 500.000 biztanlekoa omen da —handiagoek marjinalitatea dakarte—; sormen soziala talde txikietan areagotzen ei da; eskualdeen garapen orekatuak laguntzen du, Suitzako hogei kantoi pluralak lekuko; zenbat eta handiagoa izan estatua, deszentralizazio handiagoa behar; ez omen dago «tamaina idealik», baina txikia posible eta, oro har, egokiagoa da.

Gure garaietara etorrita, Ohmae japoniarrak (1995), marka baten garapenaz, honela dio:

> Bost eta hogei milioi biztanle artekoa behar du merkatuak, kontsumitzaileek gertutasun partekatua izateko bezain txikiak, baina zerbitzuetan eskalako ekonomiak lortzeko bezain handiak.

Eta egile berak, berrikiago (2005), erregio-estatuez:

> Zenbait era zaharreko nazio-estatu zorionekoak dira, eta erregio-estatu moduan funtzionatu ahal izateko bezain txikiak: Irlanda, Finlandia, Danimarka, Suedia, Norvegia eta Singapur.
>
> Populazioaren tamaina garrantzitsua da, baina ez erabakigarria. Aldagai malgua da. Zentzu askotan, tamaina egoera mental bat da. Milioi bateko barne-merkatu bat desiragarria da… eta gehienera, hamar milioi biztanletan kokatzen da goiko muga.

> Behin eskualde batek garapenerako bidea hartu duenean, inbidia piztu dezake erdialdean edo beste zenbait gunetan… arrakasta hori saboteatzeko saiakera maltzurretan azaleratu daitekeena, berdintasun eta elkartasun nazionalez mozorrotutako politika onbera faltsu batez.

Azkenik, Alesina eta Spolaore-k (2003), ekonomiaren aitatzat jotzen den Adam Smith eskoziarraren «*The wealth of nations*» parafraseatuz, «*The size of nations*» eskaintzen digute, estatuen eraketa eta zatikatzearen lehen analisi bat, oinarrizko printzipioa hauxe delarik: «Tamainaren irabazien eta heterogeneotasun-kostuen arteko aukera». Nolabait ere, estatua enpresa erraldoi baten erara, kudeaketa onaren eta txarraren artean kokatuko litzaiguke. Estatuan barrena murgilduz gero, edozein estaturen helburua bere ongizate-maila ahalik eta handiena izatea da. Ahalik eta banatuena herritarren artean, justizia sozialean sinesten den kasuetan, birbanatze-politikek ere eragina baitute garapen-mailan. Estatuek antolaketa piramidala izaten omen dute, horrela ondasun publikoen kostuak (esate baterako, osasuna, hezkuntza…) banatuago eta, beraz, merkeago lortzeko —eskalako ekonomiak—.

Hala ere, esan bezala, tamainaren irabaziak heterogeneotasunaren dimentsioekin alderatu behar dira:

- *Geografikoak*. Irtenbide zentralistaren alde jo izan dute hainbat estatuk historian zehar, distantziak orekatzeko: Potomac —AEBko lehen hiriburua—, Canberra, Brasilia… Aipatu behar da, historikoki, estatu ez demokratikoek —Frantzia eta Errusia, kasurako— hiriburu nagusi handiagoetarako joera erakutsi dutela —Paris eta Mosku, hurrenez hurren—.
- *Kulturalak.* Hizkuntz aniztasuna aberasgarri bezain kaltegarri bihur daiteke zenbait kasutan: Belgika.
- *Errentari lotutakoak.* Italia eta Bolivia ditugu horren erakusle, desoreka handiz eskualdetik eskualdera.
- *Ideologikoak.* Politiken lehentasunei lotuak, ezkerrerago edo eskuinerago.

Sarritan, barruti handien eta txikien arteko transakzio-kostu ezkutuak suertatzen dira. Ugariak izan dira deszentralizazioak ere, modako bihurtzeraino, erdibide bezala diktaduraren eta demokraziaren artean. Adibide gisa dugu Irakeko kasua etniekin, eta bereziki kurduekin. Zer esanik ez iragapen- edo trantsizio-ekonomietan, SESB eta Txina, esate baterako. Testuinguruak ere baldintzatu dezake. Amerikako eta Europako federalismoaren ereduak ezberdinak dira: lehenengoa asoziatiboa; bigarrena, berriz, disoziatiboa. Hurbiltasunerako lehentasunek ere desoreka fiskalak ekar ditzakete. Panizza-k koerlazio-analisia erabili du, deszentralizazio fiskalaren eta demokraziaren arteko lotura zuzenak azaltzeko.

3. ESTATU TXIKIEN ABANTAILAK: TEORIA ETA PRAKTIKA. ZENBAIT ADIERAZLE EKONOMIKO

3.1. Zer da estatu txiki bat?

Estatu *txiki* izatearen definizioa eztabaidagarria da, noski; baina, ohi denez, bertako populazioari erreparatuz eta hurbilketa gisa, lehen atalean ikusi dugun

irizpidea erabil dezakegu, hots, mundu zabaleko ikuskera batetik eta zenbakiak biribilduz, batez beste hogeita hamar milioi biztanle baino gutxiagokoak txikitzat jo genitzake (ikus 1. taula); nahiz eta, Europar Batasunetik begiratuta (egun ditugun 500 milioi biztanle 27 herrialdetan banatuta eta, beraz, 18,5 milioiko batezbestekoa), hiru multzoko beste sailkapen bat proposa daitekeen:

– *Txikiak*, hamaika estatu, sei milioitik beherako jendartearekin (Danimarka, Eslovakia, Finlandia, Irlanda, Lituania, Letonia, Eslovenia, Estonia, Zipre, Luxenburgo eta Malta). Guztira, biztanleriaren % 5. Horietatik, azken seiak Euskal Herria baino txikiagoak ditugu, munduan hirurogei inguru direlarik.
– *Ertainak*, hamar estatu zortzi eta hogeita bi milioi artekoak (Errumania, Herbehereak, Grezia, Portugal, Belgika, Txekia, Hungaria, Suedia, Austria eta Bulgaria). Guztira, biztanleriaren % 25.
– *Handiak*, sei estatu berrogei milioitik gorakoak (Alemania, Frantzia, Erresuma Batua, Italia, Espainia eta Polonia). Guztira, biztanleriaren % 70.

3.2 Oinarri teorikoak

Baina, guri interesatzen zaigunerako, zeintzuk dira estatu txiki izatearen abantailak? Lehen zerrendatze bat egite aldera, eta egoera ekonomiko normalean, honakoak aipa genitzake:

1. *Barne-kohesioa*. Gizarte homogeneoagoak izatean, berdintasunean oinarrituago eta elkartasunaren balioetan errotuago, errazago gobernatzen omen dira eta, beraz, erronkei aurre egiteko modu bateratuagoa dute. Haurren heziketan interes partekatuak izateak laguntzen omen du eta, oro har, estatu handietan baino urte gehiago ematen dituzte hezkuntzan. Aurreraxeago, Islandiaren kasua aztertuko dugu. Estatu handietan ekintza kolektiboak ez omen du horrenbeste pizgarri.

2. *Irekitze-tasa*. Barne-merkatuaren txikitasunak ezinbestean bideratzen ditu nazioartekotze-prozesuak. Zenbat eta irekiagoak ekonomiak (irekiera-maila neurtzeko ratioa hauxe dugularik: inportazioak + esportazioak / barne-produktu gordina), aukera zabalagoak estatu txikientzat. Horrela ari zaigu J. Dunning (2001), hamar milioitik beherakoen kasuan, 1995ean, % 111ko ratioa zutelarik eta ertain-handiek % 62 besterik ez; horrek dakartzan onurekin. A. Price eta B. Levinger (2011) aritu dira aztertzen nola 15 milioi biztanle baino gutxiagoko europar estatuek % 50eko hazkundea izan duten per capitako esportazioetan, 2000-2008 tartean; handien kasuan, berriz, % 35era besterik iritsi ez denean. Ekonomien irekitze- eta integrazio-mailaz hausnarketa txiki bat egin dezagun. Estimatzen da mugek % 30ean murrizten dutela merkataritza. Ongizatea bera besteekiko integrazioaren ondorio da. Autarkia-garaietan, merkatuaren eta estatuaren tamaina nahastu egiten ziren, eta hortik globalizaziora pasatu gara. Munduko gerran galtzaile izandako Japonia edo Alemaniaren nazionalismo esportatzailea krisi-garai hauetan berpiztutako Keynesen hitzetan laburbiltzen da: «Gogo kolektiboa norbanakoaren zorionaren gainetik dago». Era berean, estatu txikiek sistema elektoral proportzionalagoak dituzte eta, oro har, administrazio publiko handiagoak estatu handiek baino, egonkortze aldera. Britainia Handia eta Eskozia ditugu horren lekuko. Teoria «funtzionalistek»

diotenaren aurka, integrazio ekonomikoa eta desintegrazio politikoa eskutik doaz. Adibide zehatzak emate aldera:

– Québec eta NAFTA (*North American Free Trade Agreement*), 1989an sinatua AEB eta Kanadaren artean —hiru urte geroago Mexiko kide bihurtuko zen—, independentziaren aldeko joera areagotu zuen bigarren erreferendumeko emaitzetan: 54.000 botoren aldeagatik ez zuen aurrera egin.
– AEBko muga lokal aldakorrak. Konderri barruan «*municipalities, special districts and school districts*» aurki daitezke, malgutasun handiz eraldatzen. Historikoki, homogeneotasuna bilatze hori «*Great Migration*» moduko fenomenoek azaltzen dute.
– Koerlazio-analisi estatistikoak: positiboak estatu txikien kasuetan; gehiago irabazten dute irekitzean. Eta negatiboak handienetan; itxiagoak.
– Integrazio politikoaren ahulezia ekonomikoa: 132 balizko estatu-fusioetatik, 17 besterik ez lirateke onuragarri bientzat.

3. Espezializazioagatik lehiakorrago, nolabait ere, Adam Smith-ek aurreikusitako teoria baieztatuz, abantaila konpetitiboak dituzten sektore zehatz batzuetan aritzeak beste koska bat ematen die mundu mailan lehiatzeko. Merkatu-nitxoen estrategia eraginkorrak zaildu egiten die handiei bertan sartzea (Becker, 1994). Ezaguna dugu gure artean, adibidez, makina-erremintarena.

4. Malgutasuna, etengabeko aldaketa-garai hauetara azkarrago egokitzeko. Estatu txikiak kanpotik etorritako krisiekiko minberago direnez, egiturazko erreformak hobeto kudeatzen dituzte. J. Frenkel-ek (2010) jardun du estatu txikien azterketan, berritzaile global moduan, baita zientzia eta teknologian ere. Ikus Suitzaren kasua, munduko estaturik lehiakorrena Nazioarteko Diru Funtsaren (NDF) arabera.

5. Defentsa-gastu txikiagoa, batez ere kokapen estrategikoetan. Frantziak bere BPGaren % 2,4 gastatzen duen bitartean, Belgikak % 1,4 eta Luxenburgok % 0,8 gastatzen dute. Hemen ere, zilegi bekigu gogoeta txiki bat eranstea, mundu gatazkatsu edo baketsu baten eraginez. Aurrerago aipatu dugun antolaketa piramidalaren baitan koka ditzakegu defentsa-gastuak: zenbat eta handiagoa estatua, defentsa hobe eta merkeago baten bila joango da. Ez da harritzekoa Suitza eta AEB moduko federazio-errepublikak mehatxuengatik sortuak izatea. Bigarrenaren kasuan, barne-produktu gordinaren % 6ra iristen da, eta % 3ra, Europar Batasunean. Bakerako joerak tamaina murriztea dakar, nahiz eta mugen aldaketa garestiagoa izan eta gatazka lokalak sortu, Sobietar Batasunean eta Jugoslavian gertatu bezala. Azken horretan garbi gelditzen da gerra zibilak heterogeneotasun handien ondorio direla. Nazioarteko nazioz gaindiko legedi batek egoera gatazkatsuak konpondu beharko lituzke.

6. Esperimentaziorako «laborategia». Bizi dugun krisi orokor honek pentsamendu sortzailea behar du. Austriak landu du langileen soldaten berme-funtsaren kontzeptua, Danimarkak «malgu-segurtasuna»rena enpresarekiko harremanetan, baita irabazien banaketa herenetan ere (kapitala saritzeko, langileen artean banatzeko eta berrinbertitzeko). Azken hau ez al zaigu ezagun egiten Euskal

Herrian, kooperatiben fenomenoa hain gertukoa izaki? Eta berrikuntza politiko txikien artean zerrenda luza dezakegu: inflazio-helburuak (Zeelanda Berria, 1990), pentsio pribatuak (Txile, 1990), kutsadura-zergak (Singapur, 1975), zerga lauak (Estonia, 1994), soldadutzaren abolizioa (Costa Rica, 1948).

7. Hazkundea. Azken hogeita hamar urteotako Europan, txikitasuna hazkunde ekonomikoari lotuago egon da. Izan ere, Frantziako geoekonomialarien eskola berria (J. P. Fitoussi-ren gidaritzapean eta ANRren babespean) konklusio horretara iritsi da bost urteko ikerketen ondotik: Finlandia edo Irlanda moduko lider txikiak gailendu zaizkiela Alemania eta Frantzia moduko ekonomia handiei.

Batasunaren hasieratik ere iritsi zaizkigu adibide argigarriak: Luxenburgo Ikatz eta Altzairuaren Europako Erkidegoaren fundatzaileetako bat izan genuen. Alemaniako Saarlandek, berriz, ezezkoa eman zion estatu gisa sartzeari 1955eko erreferendumean. Urteak pasatuta, hobeto joan zaio bere buruaren jabe izateari ekin zionari, beste estatu baten eskualde moduan joatea erabaki zuenari baino.

3.3. Txikien praktika arrakastatsuak munduan

Adierazle ekonomikoak erabiliz, herrialdeen sailkapenak egiten direnean, ohiko bihurtu zaigu ranking klasiko bat, 1930eko hamarkada ingurukoa: *barne-produktu gordina* (BPG) *per capita,* edo biztanle bakoitzeko. Nolabait ere, urtean zehar estatu batek sortzen duen aberastasunaren neurketa zati bertan bizi den jende kopurua. Emaitza estatistikoak oso batezbesteko teorikoa ematen badu ere, hurbilketa moduan sarri erabilia da, nahiz eta dena neurtu ez: kutsaduraren eragina, etxeko lanen balorazioa… Nolanahi ere, 2010eko datuak hartuta, hauxe genuke lehen hamar estatuen zerrenda: Qatar, Luxenburgo, Singapur, Norvegia, Brunei, AEB, Hong Kong, Suitza, Herbehereak eta Australia. Lehen bostak, txikiak edo oso txikiak. Baina, kritiko izan gaitezen. Demagun horietatik hiru mikroestatuak direla: petrolioari lotuak bi (Qatar eta Brunei), eta, beraz, aberastasun horren banaketa ustez desorekatua dutenak; eta «paradisu fiskal itxurako» besteren batzuk (Luxenburgo, Hong Kong), guztiz errealak ez direnak, ondorioz.

Aurreko irizpidea hobetze aldera, 1970eko hamarkadan, *giza garapenaren indizea* (GGI) asmatu zen, alde kualitatiboagoak (hala nola hezkuntza, osasuna, etab.) kontuan hartzen dituena. Hauxe dugu, berriz ere 2010eko datuetan, lehen hamar estatuen zerrenda, eta parentesi artean beraien biztanleria eguneratuak: Norvegia (4,9 milioi), Australia (22,5), Zeelanda Berria (4,3), AEB (310,7), Irlanda (4,4), Liechtenstein (0,03), Herbehereak (16,6), Kanada (34,3), Suedia (9,4) eta Alemania (81,5). Zortzi txiki eta bi federazio handi: AEB = 50 estatu x 6,21 milioi biztanle batez beste, eta Alemania = 16 länder x 5,09 milioi biztanle batez beste. BPGrenarekin alderatuz, lau errepikatu zaizkigu eta horietatik bat dugu txikia (Norvegia), bi ertain (Australia eta Herbehereak) eta bat handia (AEB).

Aberastasunaren banaketa orekatua neurtzeko tresnarik fidagarriena, gaur-gaurkoz, *Gini koefizientea* dugu, teknikoki sakabanaketa estatistikoaren neurgailu bat bada ere (0-1 edo 0-100 arteko neurketak; zenbat eta beherago indizea, hobe). Kritikatu izan zaio kontuan hartu ez izatea balio absolutuak (koefiziente berdinak

aberastasun ezberdinetarako), arrazoien azalpena, jendartearen adin-piramideak edo lurralde txikien aldeko joera izatea (eremu handiek koefiziente altuagoak ematen dituzte). Azken hori, eztabaidagarria, zeren Kanada, adibidez, AEB edo Mexiko baino handiagoa izaki, europarren mailan baitabil (0,24-0,36 artean), bi horiek ez bezala (0,40tik gora). Ongizateko ezberdintasunak aztertzea konpentsazio-politikak ezartzeko zaigu baliagarri. Soziologian aztertu denez, zenbat eta sindikalismo gehiago, erdiko klase gehiago; eta zenbat eta erdiko klase gehiago, demokrazia gehiago. Hauxe dugu horren rankinga, Nazio Batuek 2008an emandako datuen arabera: Danimarka (24,7), Japonia (24,9), Suedia (25), Txekia (25,8), Norvegia eta Eslovakia (25,8), Finlandia eta Hungaria (26,9), Alemania (28,3), Eslovenia (28,4) eta Austria (29,1). Japonia agertzen zaigu salbuespen gisa, beharbada, munduan dagoen estatu handi kulturalki homogeneo bakartzat har daitekeena. Aurreko zerrendarekin erkatuz, hiru besterik ez zaizkigu errepikatzen, eta hasieratik hartuta, Norvegia bakarrik.

*Langabezia*k ere, Mendebaldeko gure gizarteen kezka-iturri nagusitzat dugunak, bide beretik garamatza. Aldakorrak diren arren, Europar Batasuneko 2010eko tasei erreparatuz gero, hona biztanleria aktiboaren ehuneko txikienak zituzten estatuak, hurrenkeran: Herbehereak (% 4,1); Austria (% 4,9); Luxenburgo (% 5,4); Eslovenia (% 6,3); Zipre (% 6,8); Danimarka eta Malta (% 7,0). Hogeita zazpikoen batezbestekotik (% 9,7) beherakoen artean, hamaseitik sei txiki eta zazpi ertain.

Hain ezagunak ez diren beste adierazle ekonomiko batzuk ere mahai gainean jarriko ditugu, txikien praktika arrakastatsuak berreste aldera:

– *Gardentasuna.* Transparency International erakundeak 178 herrialdetan egindako ustelkeriaren neurketaren arabera (zenbat eta gertuago hamarretik, hobe), hauxe genuke rankinga: Zeelanda Berria, Singapur eta Danimarka (9,3); Finlandia eta Suedia (9,2); Kanada (8,9); Herbehereak (8,8); Australia (8,7), Hong Kong (8,4). Lehen laurak txikiak, hurrengoak ertainak. Gogora ekar ditzagun J. Mokyr historialari ekonomikoaren hitzak: «Ustelkeria da garapenaren etsairik okerrena».
– *Elkartasuna,* garapenerako laguntzetan neurtua, bakoitzaren BPGren ehunekotan. Adostutako % 0,7a 2010ean betetzen dutenen zerrenda honakoa dugu: Suedia, Norvegia eta Luxenburgo (% 1), Danimarka eta Herbehereak (% 0,8), Belgika eta Finlandia (% 0,7). Bistan denez, solidarioagoak dira herrialde txiki eta ertainak handiak baino.

Eta zerrenda luza liteke beste zenbait aldagai neurtuz gero, hala nola malgutasuna, kaudimena, lehiakortasuna, berrikuntza… Gerorako utziko dugu modan jarri den zorion-neurketarena (BZG). Agian, gaiak duen gaurkotasunagatik, zorioneko *rating agentzien sailkapenak* berak ere ondorio berdintsuetara iristen dira. «A hirukoitza» edo goi-mailako kalifikazio ekonomikoa duten herrialdeen zerrenda estua da. S&P, merkatu-kuota handiena duenaren arabera, hemeretzi hauek:

– Paradisu fiskalak: Man uhartea, Guernsey eta Liechtenstein (hirurak oso txikiak, ezinbestean).

– Euroguneko kideak: Austria, Finlandia, Frantzia, Alemania, Luxenburgo eta Herbehereak. Seitik lau txiki-ertainak.
– Europar Batasuneko kide, baina ez eurogunekoak: Suedia, Erresuma Batua, Danimarka, Norvegia. Lautik hiru txiki-ertain.
– Besterik: Suitza, Australia, Kanada, Hong Kong, Zeelanda Berria eta Singapur. Handirik ez azken multzo honetan.

Garrantzitsuena izan gabe, har ditzagun azken sailkapen horretako hamalau herrialde —ustez «kaudimentsu»—, aurretik aipaturiko beste irizpide batzuetan ere errepikatzen direnak, eta dagokien hurrenkeran jarrita. Nolabait ere, estatu ideal praktikoaren laburbilduma.

2. taula. Adierazle ekonomikoen hurrenkeren laburpena (2008-2011).

Herrialdea	BPG	GGI	Gini K.	Langab.	Gardent.	Elkart.	BZG	Biztanleria (milioitan)
Luxenburgo	2			3		1		0,5
Singapur	3				1			4,6
Norvegia	4	1	5			1		4,9
Hong Kong	7				9			7
Suitza	8						2	7,8
Herbehereak	9	7		1	7			16,6
Australia	10	2			8	4		22,5
Zeelanda Berria		3			1			4,3
Liechtenstein		6						0,03
Kanada		8			6		10	34,3
Suedia		9	2	6	4	1	7	9,4
Danimarka			1		1	4	1	5,5
Austria				2			3	8,3
Finlandia					4	6	6	5,3

Kalkulu teorikoan, hamar milioi biztanle baino gutxiagokoa zatekeen egokiena. Zehatzago izateko: 9,3koa. Abiapuntu interesgarria herrialdeen arteko «*benchmarking*» egiteko: hobe aurretik ditugunei begiratzea atzekoei baino.

3.4. Krisiaren ondorioak: neurgailuen errebisioak

2008an eztanda egin zuen munduko higiezinen burbuilak, eta ondorengo krisi ekonomikoak zerbait argitu badu, finantzen munduaren eta ekonomia errealaren, ukigarriaren, arteko bereizketa izan da. Gauzak horrela, globalizazioaren ondoezak jota, alde kualitatiboak garrantzia hartzen hasi ziren. Horien artean ekologia, aurreko adierazle kuantitatibo asko zalantzan jartzen zuena eta *deshazkundearen* teoriekin bat datorrena (adibide ezagun bat emate aldera, *slow food* deritzen mugimenduetan gauzatzen dena). Alegia, gure planetako baliabide mugatuei garapen iraunkorra eman behar zaiela. S. Latouche eta D. Harpagès (2010) frantsesek «bio- edo

eko-eskualdea», nekazari- nahiz hiri-girokoa izan daitekeena, entitate espazial koherente moduan definitzen dute; errealitate geografiko, sozial eta historiko bati lotua. Gehienezko eskala milioi bat pertsonakoa kontsideratzen dute.

Aipagarria da *Aztarna ekologikoaren irizpidea*, hau da, zenbat hektarea beharko genuke biztanle bakoitzeko (AEBren kasuan, 2006ko datuetan, 9 ateratzen dira). Edo, modu errazagoan ulertzeko, zenbat planeta beharko genituzke daramagun kontsumo-mailari eusteko. Estimazio guztien arabera, bat baino gehiago, fisikoki ezinezkoa dena. Horri estuki lotua, beste hau: *Happy Planet* indizea, planeta zoriontsuarena, naturarekiko harremanetan neurtua. Eta hor, ustekabean, Costa Rica dugu buru. Gure kasurako, txikia den estatu bat (4,6 milioi biztanle).

Baina, zalantzarik gabe, modakoena azken bolada honetan eta zeresan ugari ematen ari dena, *barne-zorion gordina* (BZG) dugu. Bhutan bezalako mikroestatu batek abiatu zuen ideia 1970eko hamarkadan. Mendebaldeko materialismoari aurre egin nahiz, bertako gobernu monarkikoa zoriona neurtzen ahalegindu zen. Baldintza berezietan, budismoaren eraginpean eta, ordura arte, aski itxia zen herrialde batean. Gogora dezagun, esate baterako, 1999 arte ez zutela telebistarik. Lau oinarriak hauek zituzten: garapen iraunkorra, kultur balioen babesa eta sustapena, ingurumenaren zaintza eta gobernu ona. Kanadar aditu batzuk, hala nola M. Pennock, saiatu ziren ideia bera Mendebaldeko kulturara egokitzen. Berriki, bai Erresuma Batuak eta bai Frantziak J. Stiglitze 2001eko Ekonomiako Nobel saridunaren aholkua eskatu dute, estatistika erakunde nazionaletan, inkesta bidez, lehen neurketak egiten hasteko. «Preziorik gabekoak» neurtzen hasiko gara, beraz: errentaren banaketa, hezkuntzaren kalitatea, aisialdia, kultura, etxeko lanak, ondarea, bioaniztasuna, elkarbizitza… eta norberaren gaitasuna, tokiko eta nazioko gai politikoetan zeresana izateko. *Erabakimena* deitu dezakeguna.

4. ZENBAIT ADIBIDE GAURKO EUROPAN

4.1. Islandiaren kasua

Eta, bat azpimarratzekotan, *Islandiaren kasua* aztertzeari egoki deritzogu. 2008ko udaberrian, munduko herririk zoriontsuena-edo omen zen, betiere giza garapenaren indizean lehen postuan, irizpide kualitatiboei jarraituz. Ongizate-estatuaren eredu puntakoena —lanaren eta familiaren arteko kontziliazioa, horren lekuko—. Baina udazkeneko gainbeherak bete-betean harrapatu zuen Ipar Itsasoko ustez «uharte zoriontsua» zena: banku pribatuen finantza-gehiegikerien ondorio moduan (batez ere, atzerrian egindako hedapen-prozesuan —Icesave—), Erresuma Batua lege antiterrorista ezartzeraino iritsi zitzaien. Zor pribatuak herritarren artean publiko bihurtu nahi izanak ekarri bide zuen iraultza demokratikotzat jo izan dena: bankuen nazionalizazioa (hiru nagusiak: Landsbanki, Kaupthing eta Glitnir); errudunen —bankari nahiz politikarien— atxiloketa eta epaileen aurrera eramatea kontu eske; gobernu-aldaketa; bi erreferendumen antolaketa, metatutako kanpo-zorraren ordainketari baiezkoa ala ezezkoa emateko (bietan ezetz, 2010 eta 2011n, baina bigarrenean estuago, Herbehereen eta Erresuma Batuaren, bi hartzekodun nagusien presiopean, Europar Batasunean sartzea eskatu eta gero);

Konstituzioaren berridazketa parte-hartzailea eta iker-kazetaritza garden baterako lege-proposamena (*Icelandic Modern Media Initiative)*. 1904an burujabetza lortu zuenetik, bizimodu lasaia zeraman arrantza (beraien ekonomiaren % 40) eta energia geotermikoan oinarritutako ekonomia txiki honek, hirurehun mila biztanle ingurukoak. Danimarkaren lege-testu ereduari jarraituz, 1945etik aldaketa gutxi izan zuen; berez, antzinatik demokrazia «natural»ean sinesten zuen herri honek. Mendi artean kokatzen den munduko parlamenturik zaharrena gordetzen du, 930. urteko *Althing* delakoa, 1262an Norvegiaren zati bihurtu arte. Zerk huts egin zuen? T. Gylfason-en arabera (2010), hamaika ikasgai ditugu, baina batez ere kontrol hobe baten beharra *(«checks and balances»)*. Islandia, Nazioarteko Diru Funtsaren (NDF) eta herrialde nordikoen eskutik laguntzak jasota ere, burujabea da. Horrela, «erreskate-plan»etan sartu behar izan dituzten beste herrialde europar txikien kasuetan ez bezala (Grezia, Irlanda, Portugal), erabaki propioak hartzeko moduan dago, bere ekonomia besteen mende hipotekatu gabe.

4.2. Danimarka, Norvegia eta Eslovenia

Hiru hauek aukeratu ditugu, Europako historiaren une ezberdinetan askatutako herrialde arrakastatsuak direlako. Kronologikoki:

Arestian aipatu dugun zorionaren kontuak emaitza hauek eman zituen 2008an, munduko lehen hamar estatu zoriontsuenen hurrenkeran: Danimarka (bost milioi biztanlerekin), Suitza, Austria, Islandia, Bahamak, Finlandia, Suedia, Bhutan, Brunei eta Kanada. Bistan da batzuk mikroestatuak direla, bestetzuk txiki edo, gehienera, ertainak; baina handirik ez dela zerrendan agertzen. Zer pentsa eman beharko liguke gure burujabetzari dagokionez, kasu honetan irizpide kualitatibo-kuantitatiboen uztarketak sinesgarriago egiten baitu kontzeptua bera. 1864an, Bismarck-en garaietan, Danimarkak Alemaniarekin bat egiteko aukera izan zuen, baina zer etorkizun izan zezakeen batasun horretan?

Eta historian murgiltzea eta iraganetik ikastea bezalakorik ez dagoenez etorkizuna aurreikusteko, sarritan azaldu zaigun herrialde bikain bat —zentzu askotan— Norvegia dugu, ia bost milioi biztanlerekin. Bostehun urtez Danimarka eta Suediako koroen menpe bizi izan zen, baina XX. mendearen hasieran aldebakarreko erabakia hartu zuen, estatu moduan bakarrik aritzeko, eta ehun urte geroago, GGIn lehen postuan kokatzeko. Urratsa emateak merezi izan zien, nahiz eta beste biak ere puntako herrialdeak izan.

Gertuagoko kontuetara etorrita, Esloveniak hogei urte bete berri ditu independentzia eskuratu zuenetik, 1991ko ekainean. Hasieran, dena aurka izanda ere (EB eta AEB Jugoslaviako batasunaren alde, Serbia —bere produktuen erosle nagusia— boikoterako deia egiten), aldebakarreko erreferenduma antolatu zuen, eta gerora, Alemaniaren babesa jaso —ezagunak ziren Austriarekin zituen lotura geoestrategikoak—. Gaur egun, hobeto bizi dira (GGIn 29. postuan), Europar Batasuneko batezbestekoaren bueltan eta langabezia-tasa txikiagoz —kontuan izan industriak proportzio handia betetzen duela beraien ekonomian—. Hizkuntza ofiziala EBn, 2008ko presidentetza eta bi milioiko biztanleria, duintasun osoz bizi dena.

4.3. Bidean direnak: Eskozia eta Katalunia

Eskoziaren kasuan, haren bost milioi biztanle pasatxorekin, lurralde homogeneo batez ari gara. Izan ere, bere mugak historikoki ondo zedarrituak ezagutu izan ditu. Erromako inperioak berak, piktoengandik defendatzeko, eraiki zuen Adrianoren harresia (118 kilometroko luzera eta 6,5 metroko altuera duena), II. mendeko 122-124 urteetan; gerora, Antonino Piorekin bigarren bat, 140an. Areago, gaurko Eskozia modernoak dituen 32 kontseilu lokaletatik batek «Borders» *(= mugak)* du izena.

Ez gara sartuko tradizionalki pobrea (1867an eskoziarren errenta ez zen ingelesenaren heren batera iristen) izan den herri honek duen historia aberatsaren errepasoa egitera, baina bai azpimarratu, 2011ko urte-hasieran, *Time* aldizkariak lehen postuan kokatzen zuela independentziarako hamar hautagaien artean, eta maiatzeko hauteskundeek, ideia bera bermatuz, gehiengo absolutua eman ziotela Scottish National Party-ri (SNP), erreferendum bat egitearen aldekoa berau. Eskoziarren % 80k erabakimenarekin bat egiten du. «We are aware - as we will always be - of the sovereignty of our people, that the decisions on Scotland's future lie ultimately with those living and working in Scotland - and with no-one else» (Alex Salmond, 2010). Beraiek, eta beraiek bakarrik gainera, subjektu politiko moduan, hartu beharreko erabakia.

1979an, Londresetik zuzenduriko porrotaren ondoren, eta 1999an, *«devolution»* prozesua hasi zenetik, bertako Parlamentu bat ezarri zen, eskumen mugatuekin izaki ere —ez baitu zergak biltzeko ahalmenik, maila txikikoak izan ezik—, berebiziko fruituak eman dituena. Identitate-kontu gorabeheratsuekin (hizkuntza gaelikoaren egoera ahula, baina aldiz kirol-selekzioena indartsua), ekonomiari eman zaio lehentasuna. Horrela, 2007ko hauteskundeetan, ehun enpresarik plataforma publiko bat abiatu zuten independentziaren alde. Gobernuaren kudeaketa xume baina eraginkorrak eguneroko bizimoduan ongizatea ekarri die eskoziarrei: hezkuntzan (doako unibertsitatea eta gela bakoitzeko ikasle kopurua murriztuz), osasunean (adinduei doako arreta —etxerainokoa ere—, errezeta medikuak dohainik); zerga txikien arintzeak (lau urtez tokikoak izoztu eta zubiak zeharkatzeko bidesariak ezabatu); funtzio publikoan kaleratzerik ez, eta langabezia-tasari % 7tik behera eustea. Eta abar.

Sakoneko gaietan —oraindik itzuli gabeko politika orokorrak diren kanpo-arazoak, defentsa, energia, gizarte-segurantza…—, Erresuma Batuarekiko diferentziazio-politikak gizarteratzen ari da. Horrela, Irakeko gerraren aurka agertu zen, kutsadura mugatzeko Kyotoko protokoloaren alde, energia nuklearraren aurka eta berriztagarrien alde (ikus Iberdrola-Scottish Power harremanak). Eredu sozialdemokrata bati atxikirik —nagusi den erlijio presbiterianoa igualitarista da, anglikanismoa klasista den bitartean—, oro har, biztanleko gastu publikoa Ingalaterran baino % 16-20 altuagoa da, eta «aberastasunaren ardatzean» (Irlanda, Islandia, Norvegia eta Danimarkak osatzen duten horretan) sartu nahi du. Lehen biek arazoak izan dituzte krisialdian —goraka datoz—, baina besteek, ez hainbeste. Gogora dezagun Ipar Itsasoko petrolio- eta gas-erreserben kudeaketak eta zergek Londresen esku dirautela eta, neurri handi batean, «urre beltzak zulo beltzak —finantzak eta higiezinetan oinarritutako ekonomia bat— estal ditzakeela».

Metropoliak 1974ko txosten ekonomiko bat ezkutatu zuen, zeinean ederki asko erakusten zen Eskoziaren independentziaren bideragarritasuna.

Katalunia, berriz, lurralde heterogeneoa dugu. Kulturalki Herrialde Katalanen zati, politikoki bi estaturen artean kokatzen da: Espainia eta Frantzia, zein baino zein zentralistagoa. Alde horretatik, zailago aterabide bateratu bat emateko. Ez da harritzekoa azken urteotan independentismoak izan duen gorakada soziologikoa, jardun politikoak lortu ez zuena aurreko hogeita hamarretan. Arrazoi fiskalak direla medio, estimatzen da Kataluniaren balantza defizitarioa dela, bere BPGaren % 10ean, Espainiaren alde. Horrela sortu dira *Soberania i progrés* plataforma edo *Cercle Catalá de Negocis* enpresari independentisten taldea.

Kontsulta soberanista herrikoiez gain, Eskozian ez bezala, boikotaren beldurra da kezka nagusia. Gogora dezagun kabari egindakoak % 6 jaitsi zituela salmentak, *Estatut* berria negoziatzen ari zen uneetan, eta gerora, ateak itxita aurkituko zituela. Hala ere, egindako ikerketek aise frogatzen dute balizko galera komertziala konpentsatua baino gehiago aterako litzatekeela superabit fiskalarekin.

Beraz, bideragarritasun ekonomikoa zalantzan jarri gabe, hemen ere, estatu propioa eraikitzeko orduan, arrazoi politikoak dira nagusi. Batez ere, inguruko bi estatuen jarrera.

5. KONKLUSIOAK

- Mundu baketsu batek, demokratizazioak eta ekonomia irekiek estatu txikien alde jokatzen dute.
- Integrazio ekonomikoa desintegrazio politikoari lotua dago. Estatuen kopurua hirukoiztu egin da 1945etik.
- Badira kontuan hartzeko beste zenbait atal, azterketa sakonago baterako: gerra zibilak, aldaketa diskrezionalak Kosovoren aldebakarreko erabakia erreferendum bidez , jendearen mugikortasuna, gutxiengoak, bloke militar eta ekonomikoak, adibide praktikoak eta historia bera. Ahaztu gabe, bideragarritasuna eta bizi-maila edo boikoten kasua, Esloveniak, Lituaniak eta hainbatek jasan izan duten legez.
- Etorkizun hurbilean, separatismorako joera areagotu egingo da. Gero eta merkeagoa da politikoki aske izatea. *The Economist* (2006), liberalismoaren bibliatzat hartzen den aldizkariaren arabera: «Estatu berriak sortzeko moda kontuan hartzeko indarra izango da datozen hogei urteotan, azken bi hamarkadetan izan den bezalaxe».
- Lokaltasunetik supranazionalismora jauzi egiteko garaia iritsi da, legitimazio politikoan oinarrituz lehena, eta «teilakatzeak» ekiditean, bigarrena.
- Barruti politikoen sistema malgu baten alde jokatu behar da. Suitzako kantoiak ditugu lekuko, baina baita Europako Ituna bera ere, kide diren estatuei batasunetik zatitzeko aukera ematen baitie.

– Adierazle ekonomiko zahar eta berri ugari hartuz, itxuraz behintzat, egokiagoak dira estatu txiki eta ertainak handiak baino. Horrek oinarri teorikoak ere baditu.
– Laugarren olatu independentista baten atarian omen gaude. Eskoziak ireki dezake aldaketaren bidea (krisi ekonomikoari hobeto aurre eginez eta erreferendumaren denbora ondo neurtuz), Ipar Europako kulturaz eta heldutasun demokratikoaz baliaturik. Ikus halaber Ipar Irlanda, Groenlandia edo Flandesen kasuak.
– Munduko paradigma ekonomiko berrian, estatu txiki eta ertainen arteko interdependentzia izango da giltza.

BIBLIOGRAFIA

Alesina, A. eta Spolaore, E. (2003): *The size of nations,* Massachusetts Institute of Technology (MIT).
Alesina, A.; Spolaore, E. eta Wacziarg, R. (1997):"Economic integration and political disintegration", *NBER Working Paper.*
Bel, G. (2011): "Independencia y boicot", *La Vanguardia.*
Colomer, J. M. (2006): *Grandes imperios, pequeñas naciones,* Anagrama.
Gylfason, T. (2009): "Is Iceland too small?", Vox.
——————, (2010): "Eleven lessons from Iceland", *Vox.*
Latouche, S. eta Harpagès, D. (2010): *Le temps de la décroissance*, Thierry Magnier.
López, J. (2011): "Europako estatu berrien sorrera", *Berria,* 2011-02-04.
Ohmae, K. (1995): *The end of the nation state,* The Free Press.
——————, (2005): *El próximo escenario global,* Granica.
Partal, V. (2011): "La lección que los eslovenos nos dieron hace veinte años", *Vilaweb.*
Price, A. (2011): "Small is cute, sexy and succesful", *Harvard Kennedy School.*
Quadras, X. eta Guinjoan, M. (2011): "Cataluña y Escocia: no es exactamente lo mismo", *Avui-El Punt.*
Regoyos, J. de (2011): *Belgistán. El laboratorio nacionalista,* Ariel.
Sarrailh de Ihartza, F. (1979): *La nueva Vasconia,* Ediciones Vascas.
Schumacher, E. F. (2011): *Lo pequeño es hermoso*, Akal.
Smiley, X. (2005): "Any new countries on the horizon?", *The world in 2006 (The Economist*
Solano, X. (2011): "Escocia: mucho más que un referéndum", *Avui-El Punt.*

2. Lurraldea eta ekonomia. Lurraldea, kontzeptu politiko gisa ulertua

Jabier Erize De la Rica, Zuzenbidean lizentziatua

Lurraldearen kontzeptu politikoak duen alde ekonomikoari erreparatzen diogu. Lurra da hiru ekonomi faktoreetan oinarrizkoena. Natur baliabideen eskuragarritasun, kontrol, banaketa eta kudeaketari buruzkoa auzi historiko iraunkorra da. Egungo mundu globalizatuan merkatu araugabeak edo arau eskasekoak agertzen zaizkigu natur baliabideen kudeatzaile. Eta kudeaketa horrek dakartzan bidegabekerien aurka jotzeko «elikagaien subiranotasuna» deritzon ideia sortu zen. Ideia eraldatzailea, unibertsala (Ipar zein Hegoko herrientzat balio duena), hedakorra eta gaitasunez beterikoa.

Elikagaien subiranotasuna herrien eskubidetzat ulertzen da. Galdera da: nola baliatu ahal dute herriek eskubide hori zinez? Eta erantzuna: estatuaren bidez. Nazio-estatuaren krisia gorabehera, ez baita oraino ageri estatuaz beste erakunderik merkatuen zapalkuntzari aurre egin diezaiokeenik. Euskaldunok garaia dugu nazio-eraikuntzari ez ezik, estatu-eraikuntzari ere ekiteko.

Territory and economics. Territory as a political concept

This chapter looks at the economic facet of the political concept of territory. Land is the most basic of the three economic factors. The availability, control, distribution and management of natural resources is a long-term, historical matter. In our globalized world the unregulated or under-regulated markets act as de facto managers of our natural resources. The notion of “food sovereignty”, which emerged to address the wrongs therefrom, is an innovative, universal (i.e. valid for both north and south), expansive and empowering idea.

Food sovereignty is viewed as a right of peoples. The big question is how countries are to avail themselves of this right, and the answer is: via the state. Notwithstanding the crisis of the nation-state, no other institution besides it has emerged that is capable of challenging the hegemony of the markets. It is therefore time for Basques, already involved in building their nation, to start to address the constructing statehood.

SARRERA

Lurraldea kontzeptu geografikoa ez ezik, kontzeptu politikoa ere bada. Teoria politiko klasikoak esan ohi du estatuak hiru osagai dituela: a) lurraldea, b) biztanleria, eta c) subiranotasuna (edo botere subiranoa). Lurraldea, hortaz, estatuaren funtsezko hiru atributu edo osagaietariko bat dugu. Hauxe da, hain zuzen, lurraldearen kontzeptu politikoa.

Estatuari so

Erreparatu diezaiogun lurraldearen kontzeptu politikoak estatuarekin duen lotura nahitaezkoari. Egia da «lurralde» terminoa zentzu politikoan erabiltzen dela, baita ere, estatua ez diren beste instantzia politiko batzuez aritzean (halaxe, esate baterako, indarreko legeriak hitzez hitz dio lurraldea udalerriaren osagaietariko bat dela). Halakoetan, alabaina, lurraldearen kontzeptu politiko ez-osoa edo ez-betegina darabilgula esan dezakegu. Lurraldearen kontzeptu politikoa, osoa bada, nolabait esateko, estatuari atxikitzen edo lotzen zaio baitezpada. Loturak ez dauka zertan izanik efektiboa; efektu analitikoetarako aski da lotura hipotetiko edo balizko bat, eta horrela, Kurdistango edo Euskal Herriko lurraldeaz mintza gaitezke «lurralde» hitza zentzu politiko osoan erabilita, nahiz eta Euskal Estaturik edo estatu kurdurik ez izan gaur egun. Garrantzizkoa da konturatzea halakoetan ere estatuari ari gatzaizkiola zeharretik begira.

Lurraldearen kontzeptu politikoak (kontzeptu politiko osoa deitu dugun horrek) hiru alde biltzen ditu bere baitan: alde fisikoa, alde ekonomikoa eta alde juridikoa

a) Alde fisikoa: kokalekua, hots, zorua edo esparru materiala non biztanleria finkatzen baita.

b) Alde juridikoa: Zuzenbideak baliozkotasuna duen esparru mugatua da lurraldea, botere subiranoa baliatuko den eremu zehatza.

c) Alde ekonomikoa: lurra, produkzio-faktore edo ekonomi faktore den aldetik. Gogoratu ekonomia klasikoak hiru faktore produktibo bereizten dituela: lurra, kapitala eta lana; aspalditik hona, «lurra» barik, «natur baliabideak» termino zabalagoa erabiltzen da kontzeptu bera adierazteko.

1. LURRA, PRODUKZIO-FAKTORE

Lurraldearen kontzeptu politikoaren alde fisikoa eta juridikoa alde batera utzirik, jar dezagun orain arreta alde ekonomikoan.

1.1. Produkzio-faktoreak: zenbat eta zeintzuk?

Esan bezala, lurra, kapitala eta lana dira hiru produkzio-faktoreak ekonomia klasikoaren arabera. Hiruko sailkapen hori, funtsean, baliagarritzat jo izan da orain arte zientzia ekonomikoetan. Hala ere, ekonomiaren garapenaren analisirako, labur gelditzen bide da eta, diotenez, osatu beharra dago (Cameron,1998: 31).

Esaten da aipatu hiruroi gutxienez beste bi faktore erantsi behar zaizkiela: teknologia eta instituzioak. Autore batzuek lehena azpimarratzen dute esanaz ezen aurrerabide teknologikoa dela hazkunde ekonomiko modernoaren ezaugarri nabarmenena (Maddison, 1991: 55; Cameron, 1998: 32). Bestetik, faktore instituzionala oso kontuan hartzeko aldagaia da; instituzioak dira, zentzu honetan, besteak, beste, honakoak: estatuaren izaera, erregimen politikoa, era askotariko erakundeak eta elkargoak, hezkuntza-sistema… bai eta ideologiak eta balio sozialak ere.

Bai teknologia eta bai matrize instituzionala deritzona osagai oso eraginkorrak izan dira garapen ekonomiko historikoan. Askotan gogorarazten da zer-nolako garrantzia izan duen teknologiak baliabide energetiko berriak atzematean eta ustiatzean, eta zer esanik ez instituzio berri batzuk (adibidez, merkatu antolatuak) sortzeak ekarri dituen ondorioak.

Esan behar da, hala ere, hiru ekonomi faktoreen sailkapen klasikoa zuzentzeko edo emendatzeko egiten diren analisi hauek (eta beste batzuk ere) ez direla guztiz erabatekoak edo behin betikoak. Batzuetan aipatu ez diren beste faktore berri batzuk ekartzen dira analisira. Bestetzuetan, proposatu faktore berriak eurak hasierako hiru horietarik batean suntsitzen edo disolbatzen dira; esate baterako, aurrerapen teknologikoa kapitalean «gorpuztu» egiten dela diote batzuek (Maddison, 1991: 25). Jokabide sinplifikatzaileak muturreraino eraman daitezke, eta aditzera eman, berariaz edo oharkabean, kapitalaren zuhaitz bakarra nahikoa dela gainerako termino guztiei geriza emateko. Orduan, lurra edo natur baliabideak esan beharrean, «kapital naturala» esaten da, ez gutxitan, eta lana barik «giza kapitala».

Ohar txiki bat ataltxo hau amaitu aurretik: orain artekoa zientzia ekonomikoaren ortodoxia batean, nonbait, herronkatzen da. Esate baterako, Marx-en analisian produkzio-faktoreak ez dira aztertzen berdintasun-plano batean; azterketaren muina kapitala da, hots, plusbaliaren metaketaren emaitza den hori, behin lana merkantzia guztiz berezi bihurtuz gero. Halaber, materialismo historikoaren iritziz, elementu instituzionalak ez dira sekula produkzio-faktoretzat hartuko, baizik eta produkzio-egituraren gainetik dagoen «gainegitura»tzat.

1.2. Lurra, edo natur baliabideak

Nolanahi ere, idazlantxo honen helbururako, ekonomi faktoreei buruzko aurreko zehaztapen eta eztabaida horiek ez dute ia batere garrantzirik. Gure xederako, bereizpen analitiko on, erabilgarri eta baliagarri zaigu lurra produkzio-faktoretzat hartzen duena. Ardura diguna, funtsean, honako hau da: lurraldearen kontzeptu politikoak badu alde ekonomiko bat; alde ekonomiko horretaz mintzatzeko «lurra» esan ahal dugu, zentzu ekonomiko klasikoan, eta «natur baliabideak» hitz parearen baliokide.

Natur baliabideak zer diren? Bada, naturak berez, hots, gizakiok eskua sartu baino lehenago, eskaintzen dituen produkziorako (jendearen beharrak asebetetzeko) gaiak edo elementuak. Hortaz, gai horiek gordinean edo azaltzen zaizkigu, giza lanak zein kapitalak zein teknologiak gai horiei erants diezazkieketen hobekuntzak aintzat hartu gabe.

Sistematizazio-zorroztasun handirik gabe, saia gaitezke zehazten natur baliabideen barruan zer dagoen sartuta. Lehenengo eta behin, ohartu behar lau esparru daudela: a) lur-azalera, b) lurpea, c) aireko espazioa, eta d) itsasoa. Esparru bakoitzean bere osagai guztiak hartu behar dira kontuan. Hasteko, lur-azaleran nekazaritza-lurrak sartzen dira, baina baita basoak, urak, landaretza eta animaliak ere. Ez bakarrik horrelako osagaiak; aukerak edo gaitasunak ere ezin dira baztertu: esate baterako orografia jakin batek komunikabide jakin batzuk mesedetu ahal ditu; kokapen geografiko batek eguzkia edo beste energia iturri batzuk ahalbidetu ahal ditu... Beste horrenbeste esan beharko da gainerako esparruez. Lur-azpiak baditu erregai fosilak eta beste baliabide energetikoak ere (geotermia); horrez gain, meatzeak eta lurpeko urak daude... Itsasoak, arrantzazkoez gainera baditu bestelako anitz baliabide...

Baliabideen zerrenda ez dago itxita eta une historiko bakoitzaren menpean dago. Garai jakin batean natur baliabidetzat hartzen ez dena funtsezko baliabide izan ahalko da ondoko garai batean. Adibide argia ikatza dugu Industria Iraultzaren garaian (Cameron, 1998: 232). Garaian garaiko teknologia izaten da maiz natur baliabide berrien atea zabaltzen ohi duen giltza.

Baliabideak modu askotan sailkatu ahal diren arren, badago berebiziko garrantzia daukan sailkapen ezagun bat: baliabide berriztagarriak eta ez-berriztagarriak bereizten dituena. Termino horiek oso ezagunak dira, baina, agian, ez da guztiz alperrik izango zehaztapen bat egitea: «berriztagarri» hitzak ez du esan nahi «agortezin». Erauzketa-erritmo neurrigabe batek baliabide berriztagarri bat kalitatez pobretzera, kantitatez urritzera, eta, muturrera joanda, baliabide bera suntsitzera ere eraman lezake.

2. NATUR BALIABIDEEN GARRANTZIA

2.1. Lurra, biztanleriaren eta subiranotasunaren baldintzatzaile

Estatua da egun ezagutzen dugun erkidego bat politikoki antolatzeko forma garatuena edo berealdikoena. Mundua estatuek osatzen dute, eta lurra (planeta) hainbat zatitan banatua dago, zati bakoitzari estatu-lurralde bat dagokiola. Hortaz, estatu bakoitzak baditu bere lur-azalera txatala, lurpe txatala, aireko espazio txatala, eta (batzuetan) itsaso txatala.

Hona iritsita, lotura bat ezarri ahal dugu bi hari mutur estekatuz; hona bi muturrok: a) lurraldearen kontzeptu politikoaren alde ekonomikoa, hots, lurra edo natur baliabideak; eta b) lurraldea ez, estatuaren osterantzeko bi osagaiak, hau da, biztanleria eta subiranotasuna.

Izan ere, lurra (natur baliabideak), bai biztanleriaren bai subiranotasunaren baldintzatzaile erabakigarri gertatzen da. Halaxe da zeren eta:

a) Natur baliabideetatik etorri behar dira, lehenengoz bederen, estatuaren biztanleriaren mantenua, hazkurria, bizibidea eta irauteko modua. Zentzu horretan, lurra da populazioaren existentziaren baldintza.

b) Estatuaren botere subiranoa natur baliabide horiexen gainean baliatzen da (edo baliatu beharko luke), baliabideon gaineko kontrola, ustiatzeko modua, banatzeko sistema eta abar definituz. Zentzu horretan, lurra da subiranotasuna egikaritzeko baldintza, bere nahitaezko objektua baita.

2.2. Errealitate historikoa

Aurrekoak, natur baliabideen garrantzi teorikoaren berri ematen digu, daukagun moduko estatutan banaturiko mundu batean. Baina errealitatera jaitsita gauzak ez dira hain sinple. Hasteko, natur baliabideak ez daude naturalki modu orekatuan banaturik estatuen artean, estatuak eurak sorkari artifizial historikoak dira eta. Gainera, historikoki ez dago estatuen arteko izankidego baketsurik, non, esate baterako, elkartruke solidario eta bidezkoak dauden. Baliabideen banaketa, eskuragarritasuna eta kontsumo-maila ez dira egon eta ez daude berdintasunez edo bidezkotasunez antolaturik; ez estatuen artean, ezta estatu bakoitzaren barnean ere.

Inork ez du jartzen zalantzan natur baliabideek historia politikoan izan duten garrantzi tragikoa. Argiro, natur baliabideak daude hainbat eta hainbat gatazka, borroka eta gerla odoltsuren sorburuan eta muinean. Lurraren jabetza, meatokien kontrola, uraren eskuragarritasuna, metal preziatuen ustiakuntza... Horiek eta beste batzuk agertzen zaizkigu behin eta berriro gizateriaren hastapenetatik gaurko egunetarainoko mota guztietako kalapitetan, direla estatuen artekoak, direla gerla zibilak.

Kuriosoa da historia ekonomiko ortodoxoak ematen digun azalpen bat. Alde batetik onartzen da momentu historiko batzuetan, natur baliabideren bat izan dela gakoa estatu batzuen garapen ekonomikorako (Foreman-Peck, 1985: 67; Maddison, 1991: 47; Cameron, 1998: 232). Baina beste alde batetik, esaten da gaur egungo aberastasun-mailak ez duela ia zer ikusirik natur baliabideen zuzkidurarekin (Maddison, 1991: 48). Badirudi, modu horretan ahantzarazi nahi zaigula nazioarteko historia politiko osoa, harraparitzaz eta arpilaketaz eraikia. Baina hori ez da ahaztu behar; ahaztu behar ez den bezala gure egunotan gertatzen ari den bidegabekeriarik handiena, alegia, munduko populazioaren laurdena baino gehiago, literalki gosez hiltzen ari dela.

Eta orain arteko gauzak horrelakoak izan badira, badaude motiboak pentsatzeko aurrerantzean arazoa larriagotuko dela. Bi dira, besteak beste, larriagotze horren muinean jarri ahal ditugun aldagaiak: a) baliabideen agortzea; eta b) klima-aldaketari loturiko baliabideen sistemaren gaineko eraldaketak. Ikus ditzagun banan-banan.

2.3. Baliabideen agortzea

Egia esan, hau ez da gai berria. Oso aspaldikoak dira Malthus-en iragarpen katastrofiko ezagunak biztanleriaren emendatze eta baliabideen agortzeaz. Askoz ere berriago —baina klasikoa dagoeneko— da «Hazkundearen mugak» Massachussettseko Institutu Teknologikoaren 1972ko txosten famatu hura eta Erromako Klubarentzat eginiko beste txostenak ere.

Gaur egun, nolanahi ere, beldurgarria da herrialde aberatsetan daukagun baliabideen kontsumo-maila, irudiz mugagabeki hazten eta hazten doana. Instantzia ofizialek ere aitortzen dute planeta bat baino gehiago beharko genukeela herrialde garatuenen kontsumoa orokortuz gero. Kontua da, populazio mundiala etengabe hazten doala, eta gainera beste herrialde batzuk hurbiltzen ari direla guk ditugun —eta batere eredugarri ez diren— kontsumo moldera eta mailara, beste asko gosez hiltzen diren bitartean. Zer gertatuko da martxa hau norabidez aldatu ezean?

Aurrekoa gutxi ez eta iturri energetikoen agortzeari aurre egin beharrean gaude. Ezaguna eta aitortua da erregai fosiletan oinarrituriko energia-sistema bere azkenetan dagoela iturri horiek hondoa jotzear baitaude, noiz eta haien kontsumoa izugarriro biderkatzen ari denean (Roberts, 2010).

Historialari ekonomiko kanonikoek erdeinuz edo axolagabe erantzuten dute, esanaz, ezen lehenago ere beste energia-iturri batzuen agortzea ezagutu dugula, eta onik atera garela. Teknologia berriak sortuko bide dira eta energia-iturri berrien ustiakuntzaren aukera emango digute. Gainera, hori omen da hazkunde ekonomikoaren motorra eta pizgarri historikoa (Cameron, 1998: 460; Maddison, 1991: 49).

Optimismo hori neurriz kanpokoa dela dirudi. Tira! Agian ez da sistema ekonomikoaren hondamena gertatuko sistemaren beraren birsortzeko mekanismoei esker, baina argi dagoena da igarobidea ez dela lasaia eta traumarik gabea izanen. Haustura handi bat egongo dela kasurik onenean ere, eta gatazkak eta sufrimenduak areagotuko dira, bereziki betiko galtzaileentzat. Euren burua optimistatzat duten batzuk ere, goraki eta oihuz diote gure oraingo sistema energetikoa eraldatu behar dela, errotik eta oraintxe bertan hasita (Roberts, 2010).

2.4. Klima-aldaketa dela-eta

Bestelakorik oraindik entzun daitekeen arren, badirudi dudatik at daudela bi gauza: a) planetaren sistema klimatikoa berotzen ari da; eta b) berotze horren zio nagusia gizakiaren esku-hartzea da, gasen igorpenaren eraginagatik (Dessler eta Parson, 2009).

Eztabaidagarriagoak izan daitezke, agian, berotze orokorraren ondorio zehatzak zein izango diren, zein neurritakoak eta noiz diren gertatuko. IPCC Klima Aldaketari buruzko Gobernu arteko Taldeak estimazio batzuk eginak ditu. Aipatzen dira poloen eta glaziarren urtzea, itsaso-mailaren igoera, idorte handiak, espezie askoren suntsidura, uzten urritzea, edateko uraren defizita… (Sinaï, 2009).

Ez dakigu zein bide hartuko duten gasen igorpenak eteteko ahaleginek, ez eta zein izango den klima-aldaketaren bilakaera. Badaude, ostera, kezkarako motiboak, eta oroz gainetik, konstatazio bat egin daiteke: aldagai horren ondorioz etorriko (etortzen ari) bide diren eraginek zuzenki joko dute natur baliabideen zuzkidura-sisteman. Funtsezko baliabide batzuen banaketa, kalitatea, maiztasuna, forma eta oreka eraldatuko dira. Denak ematen du aditzera beste behin ere populazio behartsuenak izango direla bereziki kaltetuenak. Aditu batzuk «gerra klimatikoak»

iragartzera heldu dira, premiazko neurriak dagoeneko hartu ezean (Ramonet, 2011a).

2.5. Datorkiguna. Bi auzi: energia eta elikagaiak

Horrenbestez, ez da zaila iragartzea ezen, natur baliabideen kontua historian zehar arazo kalapitatsua izan bada, are kalapitatsuagoa izatera doala datozen urteetan. Aurreikuspen baikorrenak eginik ere, Pernandoren egia ematen du aurrekoak.

Baliabide guztien artean bi dira, seguru asko, batez ere aipagarri: energia eta elikagaiak. Bi hitz lehenari buruz. Krisi energetikoaz mintzatzean bat dator ia mundu guztia, baina denek ez dute gauza bera adierazten. Batzuentzat, arazoa bakarrik da iturri batzuen agortzea eta horiek ordezkatzera etorri beharko diren iturri berrien kontua, teknologiaren baitan esperantzak eta fedea ezartzen direlarik. Baina, bestetzuek argi diote, arazoa ez dela, funtsean teknologikoa, teknologia berriek eman bide ditzaketen erantzunak, nolanahi ere, partzialak eta berantiarrak izanen baitira, kasu orotan (Dessus, 2011). Arazoa, aldiz, zera da, egungo sistemak daraman kontsumo energetikoaren hazkunde esponentziala, zeinak aditu batzuei bide eman baitie kapitalismoaren logika «*energivoro*az» mintzatzeko (Harribey, 2009). Benetako kontua ez da, orduan, energia-iturri berriei buruzkoa, egungo eredu energetikoa bera auzitan jartzea baino (Barcena, 2004: 120); eta horrek gizarte-ereduak eta bizitza- zein kontsumo-ereduak kolokan jartzea dakar ezinbestez.

Bigarren auziaz, hots, elikagaiez, luzeago idatziko dugu hurrengo atalean.

3. ELIKAGAIEN SUBIRANOTASUNA. ARAZO ZAHAR BATI EMANIKO ERANTZUN BERRI BAT

3.1. Jana, gosea…

Marx-ek esaten omen zuen sabela dela olioa bota behar zaion lehenengo kriseilua. Hala da. Bizi ahal gara telefonorik gabe edo autorik gabe, baina ez jan gabe. Hortaz, elikagaiak sortzeko erabilgarri diren natur baliabideen garrantzia, eta hortaz ere, elikagaiak ekoizteko jardueraren berezia, ezin baita jo bestelako giza jardueraren berdin edo antzekotzat.

Energiaren auzian egungo sistemaren arazo estrukturalak ikusteko modukoak badira, beste horrenbeste, gutxienez, esan daiteke elikaduraren gaian, sistema agroalimentarioari buruz. Hasteko, munduan dagoen gosearen datuak lotsagarri eta beldurgarriak dira. Urtero, 30 milioi lagun hiltzen da gosez, eta FAO erakundearen beraren esanetan, 1995etik hona hazten eta hazten joan da azpielikaturiko pertsonen kopurua (1.023 milioi pertsona 2009an), noiz eta, neoliberalismoaren garapen globalik handienean (Ordoñez, 2011). Baina arazoa ez da, oro har, elikagai nahikorik ez egoeta. Aitzitik, munduan dauden elikatzeko produktuak nahikoak lirateke planetako biztanle bakoitzari eguneko 2.000 kilokaloria emateko (Ramonet, 2011b). Beraz, galderak saihestezinak dira: nolatan ez daude askorentzat eskuragarri elikagaiak

sortzeko natur baliabideak? Nola dago antolatua nazioarteko harremanen sistema elikagaiei dagokienez? Zer eginkizun du merkatuak horretan? Elikagaiak merkantzia hutsak dira? Ala giza eskubide oinarrizkoenak betetzeko bide nahitaezkoak?

3.2. Elikagaien subiranotasunaren kontzeptuaren genesia

Elikagaien subiranotasunaren kontzeptua «Via Campesina» nekazarien nazioarteko erakundeak sortu zuen. Debate publikoan lehenengo aldiz 1996an agertu zen, Elikadurari buruzko Munduko Goi-bileraren karietara. Geroztik, behin eta berriro azaldu da kontzeptua FAOk antolaturiko halako goi-bileren alboan paraleloki egin izan diren GKEen foroetan. Funtsean, hasiera bateko formulazioan, kontzeptua oso sinplea da eta zera adierazten du: herriek duten eskubidea euren nekazaritza- eta elikadura- politika propioak definitzeko eta garatzeko, beste herrialdeek edo estatuek ezar diezaieketen «dumping» delakorik jasan gabe (La Via Campesina, 2003).

Bere sorreran, kontzeptuak garapen-bidean dauden herrialdeek pairatzen ohi duten arazo jakin bati egin nahi izan zion aurre, batik bat. Halako herrialdeetan herri aberatsetatik datozen elikagaiak eta nekazaritza-produktuak sartzen dira, produkzio-kostuetatik beherako prezioetan (dumping), estatu aberats horiek emaniko esportaziorako laguntzei esker. Prezio merke horiek suntsitu egiten dute herri pobreen gaitasun produktiboa. Herri horietakoen nekazaritza-lurrak ez dira lantzen (paradoxaren mukuru) bertako populazioentzako elikagaiak sortzeko, baizik eta monolaboreetan, nazioarteko merkatuan saltzeko izango diren produktuak ekoizteko, bitartean bertako populazioak kasu askotan gosea sufritzen duelarik.

Halakoak gertatzea posible da, zeren nazioarteko sistema agroalimentarioak merkatua lehenesten baitu. Nekazaritza- eta elikadura-politiken helburua ez da izaten jendeak elikatzea, baizik eta nazioarteko merkataritzan aritzea, irabazkinak ateratzeko, hain justu, elikagaiak merkantzia hustzat hartuz.

Baina horren guztiaren bidegabekeria begi bistakoa da. Horregatik, elikagaien subiranotasunaren kontzeptuari loturiko ideia nagusia honako hau zen: herriek badute eskubide bat, elikagaien inportazioei dagokienez, dumping mota guztien kontra babesteko, behar diren neurri protekzionistak hartuta (La Via Campesina, 2003).

3.3. Kontzeptuaren hedapena. Hego zein Iparreko herrientzako baliagarritasuna

Ikusi bezala, elikagaien subiranotasunaren kontzeptua, jatorrian, oso loturik agertzen zen garapen-bidean dauden herrien beharrizan premiatsu bati eman beharreko erantzun batekin. Hala ere, egia da hasiera-hasieratik, kontzeptuak bazuela bokazioa hedapen eta sakonera handiagoak izateko.

Debateak eta dokumentuak lantzen joan ahala, ideia landuagoak eta elementu berriak hasi ziren agertzen: dumping-aren kontrako protekzionismoaren eskubidearen ideiari lotuta, aipatzen zen ezen merkatu lokalak eskuragarri ez

izatea dela nekazarien benetako arazoa, eta defenditzen zen nekazaritzaren lehentasuna ez dela izan behar nazioarteko merkaturako ekoiztea, baizik eta tokian tokiko populazioa elikatzea (La Via Campesina, 2003). Modu horretan, elikagaien subiranotasunaren kontzeptuak debatearen muinean nekazariak eta kontsumitzaileak jartzen zituen; eta, hori baino garrantzizkoagoa den zerbait: Hego zein Iparreko herrientzako baliagarritasuna ematen zitzaion kontzeptuari. Izan ere, Hego zein Iparrean, tokian tokiko baserriko nekazaritza hobesten zen, nekazaritza industrialaren ordez (La Via Campesina 2003). Halaxe, elikagaien subiranotasuna herri pobreen zein aberatsen ikurra izatea ahalbidetzen da. Beste hitz batzuetan esanda: elikagaien subiranotasunaren aldarria ez dugu gure egin behar bakar-bakarrik, oinarrizko elkartasun humanistagatik, garapen-bidean dauden herriei sistema agroalimentario mundialak egiten dien kaltea onartzen ez dugulako (hori ere arrazoi nahikoa litzatekeen arren), onartzen ez dugun kaltea zuzenean guri eginikoa ere badelako baizik.

3.4. Baserriko nekazaritza versus nekazaritza industriala

Eta zergatik, bada, egungo eredu agroalimentarioa da, guretzat ere, kaltegarri? Zergatik hobetsi behar dugu gurean ere, baserriko nekazaritza, munduko merkatuei begirako nekazaritza industrialaren gainetik? Has gaitezke erantzunak ematen era zerrendatuan:

a) Nekazaritza industrialak produkzioaren aldian energia asko xahutzeaz gainera, produktuak ekoitzi eta gero, munduan zehar merkaturatuko dira. Horrek garraioaren behar (edo mendekotasun) itzel handia dakar. Gauza jakina da garraioa dela energia-gastu globalaren erantzule handienetakoa, bai eta CO_2-aren igorpenen iturri nagusia (Harribey, 2009). Tokian tokiko produkzioak, nekazaritza tradizionalari lotuak, energia gutxiago behar du, eta kontsumo-tokiak produkzio-tokietara hurbilduz, garraioari loturiko arazoak saihesten ditu, tokian tokiko merkatuak eta zirkuitu laburrak lehenetsiz.

b) Ez energiaren xahutzaile bakarrik. Nekazaritza industrialak beste baliabide batzuk ere zarrasteltzen ditu (ura, kasu) eta larriki kaltetzen ditu beste oinarrizko baliabideak. Pestiziden eta beste produktu kimikoen erabilera masiboak urak eta lurrak kutsatu egiten ditu, itsasoetako uretaraino iritsi delarik. Bestetik, produkzio intentsiboak eta etekin handienen bila ibiltzeak lurrak izugarri pobretzea dakar. Gaur egun, munduan landu daitezkeen lurren erdiak degradaturik daude (Rap, 2008). Aditu batzuen ustez, Espainiako estatuan arazo ekologiko nagusia higaduragatiko lurren galera da, gai organiko gutxiegi baitute (Del Val, 2011). Baserriko nekazaritza tradizionalak, berriz, ez du kimikarik erabiltzen (edo askoz gutxiago erabiltzen du), Gainera, ez dihardu azalera handi-handiko monolaboreetan, eskuarki produkzio askotarikoa baitu, eta, ziklo batzuk osatuz, esate baterako baratzezaintza/abeltzaintza konbinatu eta lurrerako ongarri organikoak erabilita, gutxitu egiten da lurraren higaduraren arazoa.

c) Nekazaritza industriala sozialki kaltegarria da, enpleguaren suntsitzailea delako. Gure ingurura begiratu besterik ez dugu egiaztatzeko ohiko nekazarien lanpostuen galera zinez ikaragarria izen dela azken urteetan; datuak eman beharrik

ere ez dago, hain gauza nabaria baita. Hauxe da gailen den nekazaritzaren ereduak ekarri dituen ondorio ezagunenetarikoa. Hain da sakona non batzuek esan baitute nekazaririk gabeko nekazaritza dela eredu inposatzaile hau. Eta hala da. Egungo nekazaritza-eredu horrek ez du nekazarien beharrik. Giza eskulana robotikaz eta makinez ordezkatzen da, gainerakoan, esklabotasunetik hurbil dauden mendekotasun-harremanak erabiltzen ditu, eta, kasurik onenean, nekazari autonomo tradizionalen «proletarizazioa» sortzen edo eragiten du. Azken horrek esan nahi du ustezko nekazari autonomoak ez dituela berak hartzen produkzioaren erabakiak; zer ekoitzi, nola ekoitzi, zer produktu kimiko bota lurrera, zer jaten eman abereei, eta abar, produktua aurretik erosia dion agroindustriak definitzen ditu. Gurean, aspalditik hasi zen abeltzaintzan halakoa hedatzen (Langreo, 1988), fenomeno horri «integrazioa» deitzen zitzaiolarik. Gaur egun integrazio modu gogorrenak barren-barrenean ditugu sartuta, nekazaritzako azpisektore ia guztietan. Baserrigintza autonomoa, zentzu horretan, da gaurko nekazari-sindikalgintzaren aldarrikapen nagusietariko eta kontzeptu giltzarrietako bat (Berhokoirigoin, 2010). Nekazarien proletarizazioa mundu mailan hedaturiko gertaera da (Ordoñez, 2011).

d) Nagusi den sistema agroalimetarioak ez du elikatzen. Alde batetik, ikusi dugun bezala, munduko herrialde askotako gosearen eragile zuzena baita, baina, bestetik, garatua deritzon munduan, osasunari loturiko beste arazo larri baten sortzaile ere bada. Lehenik, obesitatea edo gehiegizko pisua dugu, zeinak munduko populazioaren % 10ari eragiten baitio eta pandemiaren itxura hartzen ari baita diabetes eta bihotzeko gaixotasunei lotua egonik (Ordoñez, 2011). Obesitatea ez da, maiz uste izaten denaren kontra, aberatsen arazoa, loditzen duten elikagaiak jateagatik. Arazoa bestelakoa da eta loturik dago egungo sistema agroalimentarioak bultzatzen duen dieta batekin, non gehigarri askorekiko produktu landu asko eta abereetarik sorturiko beste asko ere gailentzen baitira, ez elikadura-arrazoiengatik, baizik eta iraupena, bilketa eta garraioa errazteko (Ordoñez, 2011). Esan bezala, dieta horretan abereetatik datozen elikagaiak gero eta gehiago dira, eta fruta, barazki eta zerealen presentzia gero eta urriagoa da. Proteinaren ekarpenaren abere-iturria asko igoarazi du sistema agroalimentarioak eta hori, berez, eta osasun-arazoez gain, beste ondorio kezkagarri batzuen sorburua ere bada: abere-jatorriko proteina kopuru jakin bat sortzeko, askoz ere lur-azalera gehiago behar da landare-jatorriko proteina kopuru bera sortzeko baino (Aubert, 2008).

Osasun-arazoak ez dira obesitatean bukatzen. Elikagaien kutsaduran dute jarraipena. Elikadura-industriak kimikaz eta antibiotikoez bete ditu jaten ditugun produktuak, osasun-ondorio arduragarriak sortuz (Brea, 2011) eta zenbait teknologia era arriskutsuan erabiliz (GEOak)

e) Finean, gaurko sistema agroalimentarioak babesgabe uzten gaitu. Merkatuekiko mendekotasuna areagotzen du botere publikoen agintearen kaltetan eta herri garatuen burujabetasunari ere erasotzen dio. Lehen Munduko estatuen elikagaien ekoizpen-ehuna ere ahuldu egiten denez, galdera da: nork elikatuko gaitu? Enpresa transnazionalek gobernatzen dituzten merkatuek?

3.5. Elikagaien prezioak gora eta gora

Nazioarteko merkatu horiek dira elikagaien prezioak ezartzen dituztenak. Prezioek izugarrizko gorakada izan zuten 2005etik 2008ra bitartean, eta azken urte hartan, ia berrogei estatutan erreboltak eta protestak egon ziren elikagaien prezioen garestitasunaren kontra. Batzuek «gosearen matxinadak» izendatu zituzten (Ramonet, 2011c). Gure egunotan egoera ez da hobetu, kontrakoa baizik. 2011n elikagaien prezioek errekor historiko berri bat markatu zuten (Ordoñez, 2011). Munduko Bankuak (zeinak erantzukizunaren zati bat behintzat ere badaukan) esan du ezen, 2010-2011 tartean, elikagaien kostuen igoerak 70 milioi pertsona inguru eraman dituela muturreko pobreziara (FAO, 2011). Bada marka, gero! Tradizionalki elikagaien merkatua egonkorra izan da, baina FAOk berak ohartarazten digunez, merkatu horrek egun azaltzen duen gorabeheretarako joera betiko izango bide da (FAO, 2011).

Zeintzuk dira, bada, elikagaien prezioen igoeraren arrazoiak. Laburbilduz, lau arrazoi azal daitezke (Ramonet, 2011c) eta laurek dute lotura argia egungo sistema agroalimentarioaren ereduarekin. Halabeharra ote da? Ikus ditzagun banan-banan:

a) Herrialde batzuek (Txina, India, Brasil) bizi-maila igo dute, eta jateko ohiturak aldatu egiten ari dira, askoz ere okela gehiago janez; beraz ganadu gehiago hazi behar da eta horretarako zereal kopuru handiago behar da.

b) Petrolioaren garestitzeak garraioen kostuen igoera dakar. Esan dugunez, egungo sistema agroalimentarioa, mundu zabala merkatu duen heinean, garraioen menean dago neurri handi batean.

c) Elikagaien produkzio osoaren zati bat (azukre-kanabera, ekilorea, koltza, garia, erremolatxa) agroerregaiak sortzeko ekoizten ari da. Nahiko elementu berria dugu hau. Askotan aurkeztu izan da elikagaien prezioen garestitzearen errudun bakartzat, nahiz hori ez den egia, beste arrazoi batzuek pisu handiagoa dutelako. Hala ere, gaia ez da munta gutxikoa. Herrialde garatu asko erabakitzen ari dira kontsumitzen dituzten hidrokarburoetatik portzentaje esanguratsuak agroerregaiak izan beharko direla aurrerantzean. Horri lotua, elikadura-defizita duten herrialde batzuek erabaki dute agroerregaiak ekoiztea, jangarri diren zerealak ekoitzi beharrean (Ramonet, 2011c). Egoera hori onartezina da. Ahalkegarria da, zinez, agroerregaien produkzioa elikagaien produkzioarekin lehian ibili behar izatea. Baina, gainera, esan behar da agroerregaiak alternatiba faltsu bat direla. Muturreko hipotesietan ere, ez lukete aseko egungo kontsumo energetikoaren portzentaje txiki bat baino. Horrez gain, deforestazioa ekarri behar dute, nahi baldin bada beharrizan energetikoak eta jatekoak aldi berean asebetetzea. Azkenik, eskala handian, hots, egiten ari den bezala, agroerregaiak sortzeko produkzio-sistemak energia asko (petrolioa) erabili behar du prozesuan, eta berotegi-efektuko gasak igortzen jarraitzen du. Hortaz, batzuek esan dute agroerregaiei dagokienez, gaixotasuna bera baino txarragoa izan daitekeela sendagaia (Vilain, 2008). Hala ere, agroerregaien debatean ezberdindu behar da aurrekoa, oso onargarria den beste fenomeno batetik; hots, eskala txikian, baserri bakoitzaren mailan, agroerregaiek bai balio ahal dute ustiategien autonomia energetikoa handitzeko (Berhokoirigoin, 2010; La Via Campesina, 2010).

d) 2007tik aurrera, «subprime» deritzenen krisiaren ondoren, finantza-espekulazioa lehengaietara bideratu zen; lehengaietara eta elikagaietara, besteak beste arroza, artoa, garia eta beste produktu batzuk «babes-balore»tzat hartuta. Orduan, espekulatzaileek erosi egiten dituzte elikagaien gainean jaulkitako finantza-produktu deribatuak. Elikagaien prezioen igoeraren portzentaje nahiko altu bat halako mugimendu espekulatiboen eragin zuzena izan da (Ramonet, 2011c).

3.6. «Land grabbing»

Aipamen berezia behar dute mugimendu espekulatibo horietatik batzuk: lurrak erostera zuzendu direnak, hain zuzen, zenbait espekulatzailek (batzuk erabat ezagunak) balore segurutzat hartu baitituzte munduan zehar dauden nekazaritza-lurrak (Ramonet, 2011d; Liberti 2011). Arazoa ez da ahuntzaren gauerdiko eztula, pentsio-funtsek milaka milioi dolar inbertituak baitituzte nekazaritza-lurretan, lur horietarik asko estatu eta herrialde pobreetatik hartuak direla. GRAIN eta beste erakunde batzuek salatu dutenez, operazio horiek lapurreta hutsak dira eta nabariak dira nekazari-komunitate txiki txiroei zuzenki egiten dizkieten kalteak (Zubiria, 2011).

Nekazaritza-lurren erosketa-mugimendu ikaragarri bat hedatu da munduan zehar azken urteotan, eta finantza-espekulaziotik harago doa, natur baliabideen gaineko borroka historikoaren adierazpide berri baten itxura hartzen ari delarik. Baserri-lurren eskuratzearen fenomeno berri hau «land grabbing» (lurren oro-biltzea) izenarekin bataiatu da, eta antzezpen makabro honen aktore nagusi bakarrak ez dira izaten, esan bezala, espekulatzaileak eta pentsio-funtsak, estatuak eurak baino. Zeintzuk dira atzerriko lurrak erosten dituzten estatuak? Batetik lur emankorrik eta urik ez dituzten herri aberats batzuk, hala nola Golkoko estatuak (Kuwait, Qatar, Saudi Arabia); bestetik dibisa asko dituzten estatuak: Hego Korea, eta bereziki Txina, zeinak jaten eman beharreko 1.400 milioi biztanle edukita, munduko lur emankorren % 7 baizik ez baitauka.

Gauzak horrela, ez da harritzekoa batzuk nekazaritza-neokolonialismoaz hitz egin izana (Ramonet, 2011d; Liberti, 2011). Larria eta kezkagarria da natur baliabideen eskuragarritasunagatiko kalapita historikoaren testuinguru berria. Dudarik gabe, elikadura izango da XXI. mendeko bataila nagusietako bat.

3.7. Elikagaien subiranotasunaren aldarria gurea da

Berriro lotu behar gatzaizkio elikagaien subiranotasunaren sorrerako esanahiari. Dumping bitartezko elikagaien inportazioetatik babestea herrialde ororen eskubide bat izan behar da. Baina ez eskubide bat bakarrik, betebehar bat ere bai. Ezein herrialdek ezin du eskubiderik izan munduko beste herrialdeen nekazaritza- eta elikadura-ekonomiak kaltetzeko. Horrek ez du esan nahi autarkiaren alde egitea edo mugak ixtea. Herrialde bakoitzak baditu bere produktu bereziak saldu ahal izateko; baina elikaduraren segurtasuna garrantzizkoegia da inportazioen menpean geldi dadila onartzeko.

Gainera, bada garaia protekzionismoaren egia osoa kontatzeko eta horren inguruko falazia ere agerrarazteko. Historia ekonomikoaren berrikusketa serios

batek erakusten du mito hutsa dela eta gezur argia, hainbestetan errepikatzen zaigun ideia, alegia, arrakasta ekonomikoaren aldiak librekanbioari lotzen zaizkiola, eta porrotak, aldiz, protekzionismoari. Errealitateak ia guztiz kontrakoa erakusten du baina (Halami, 2009; Samary, 2005).

Bestetik, herrialdeen eskubide gisara ere ulertu behar dira natur baliabideak eskuragarri izateko aukerak. «Land grabbing» eta halako fenomenoen kontra borrokatu behar da. Lurra, ura, haziak, abere-arrazak, basoak... ondasun kolektiboak izan behar dira, eta haietara iristea ezin da egon merkatuek edo kapitalak baldintzatua.

Baina, gorago esanda utzi dugun moduan, elikagaien subiranotasunaren ideia eta ideia horren inguruan antolatzen doan borroka, Iparreko herrialdeentzat ere balio zuzenekoa da. Borroka horren pasarte garrantzizko bat izan berri dugu, 2011ko abuztuan, Austriako Krems herrian izan den Elikagaien Subiranotasunari buruzko Lehen Europar Foroan. Bertan egon dira bilduta 34 estatu europarretako 400 ordezkari inguru, eta amaierako deklarazioak badu goiburu esanguratsua: «Elikagaien Subiranotasuna Europan, ORAIN» (La Vía Campesina, 2011) Hona hemen deklarazio horretan, eta Foroaren lanetan, azaldutako zenbait ideia interesgarri:

- Errebindikatzen da elikagaien subiranotasuna Europan.
- Europako produkzioa kontrolatu behar da.
- Europako elikadura-sistemaren oinarria Europako nekazaritza-produkzioa izan behar da, neurri txikiko baserriko nekazaritzaren bitartez; Europak baserritar gehiago behar ditu.
- Egungo elikadura-sistema aldatu behar da: tokian tokiko produktuak izan behar dira elikadura-sistemaren oinarria; sasoian sasoiko produktuak lehenetsi behar dira eta abere-jatorriko elikagai gutxiago kontsumitu behar da.
- Elikagaien eraldaketa eta banaketarako egituran deszentralizatu behar dira, zirkuitu laburrak eta lokalak lehenetsi; arau sanitarioak egitura lokal horiei lotuak izan behar dira.
- Balioztatu eta hobetu behar dira sistema agroalimentarioaren baldintza sozialak eta lana.
- Ondasun komunen gainean (lurra, ura, haziak...) kontrol komunitarioa behar da.
- Elikadura-sistema antolatzen eta arautzen duten politika publikoak aldatu behar dira, bai maila lokalean, bai nazionalean, bai Europakoan eta bai maila globalean ere, botere korporatiboa deslegitimatuz.
- Indargabetu behar da agroerregaiei buruzko Europako Zuzentaraua.

4. AZKEN GOGOETA: MERKATUA, ESTATUA ETA GU

Aurreko lerroetan lurraldearen alde ekonomikoaren garrantzia azalarazten saiatu gara, «natur baliabide» deritzenetatik batzuk (elikadurari lotuak diren horiek, hain zuzen) azpimarratuz; eta, egungo sistemaren kritika bat harilkatzen ahalegindu gara, elikagaien subiranotasunaren kontzeptua ardatz eta gidaritzat hartuta.

Ikusi dugu azken kontzeptu hori ez dela formal hutsa, eduki materialez beterik baitago eta kontzeptu eraldatzaile eta iraultzailea baita. Are gehiago; esan genezake kontzeptu hedakorra dela eta, akaso, beste kontzeptu batzuk ontzeko eta lantzeko eredu izan daiteke (subiranotasun energetikoa dugu gogoan). Elikagaien subiranotasunak herrien eskubide modura azaltzen du bere burua. Gure identitate kolektiboaren auzia euskal herritartasunean ebazten dugunok herritzat dugu geure burua.

Bestalde, ez da zaila ikustea elikagaien subiranotasuna, finean, subiranotasun orokorra edo politikoa dela, seguru asko subiranotasun politikoaren konkrezio huts bat baino zerbait gehiago. Gauza jakina da subiranotasuna estatuaren atributua dela. Eta galdera da: estatuaren egituratik edo instantziatik kanpo ba al dago subiranotasunik baliatzerik? Erantzuna ematen hasteko, saia gaitezen konturatzen non dagoen arazoaren koska: botere ekonomiko eta botere politikoaren arteko lehia eta hautua da auzia, gauza batzuk merkatuen diktaduratik atera behar direla uste dugulako.

Gauzak horrela, agian ados egongo gara gauza batean: merkatuaren ahalguztiduntasunari aurre egiteko eta haren erregetza erorarazteko, gaur egun, estatua dugu instantziarik behinena. Haren ahulezia eta guzti, zaila dirudi egitura indartsuago edo eraginkorrago bat aurkitzeak.

Asko hitz egin eta idatzi izan da egungo estatu nazionalaren krisiaz, baina ez dirudi, oraingoz behintzat, haren ordezkorik, botere politikoaren eragile egiazkoa den bat, iristen ari denik, ez azpitik eta ez gainetik.

Itzal handiko intelektual garaikide batzuek ohartarazi gaituzte estatuaren beharraz. Pierre Bourdieu-k honako hau, gutxi gorabehera, idatzi du: utopia neoliberalak martxan jarritako infernutar makinari galga jartzeko gai diren instantzia kolektibo ororen gailurrean estatua dugu; zergatik, eta estatua delako publikoa den horri loturiko balore guztien gordailuzaina (Bourdieu, 2011). Autore berak dio ezen, ezarri den ordena berriaren aurkako erresistentzian esperantza arrazoizko bat eduki ahal badugu, hori dela oraindik instituzio estatalak daudelako. 1998an idatzi zuen hori guztia Bourdieu-k. Berrikiagotan, Slavoj Zizek filosofo ezaguna ildo beretik mintzatu da, estatua eskala handiko mekanismo koordinatzailea dela esanaz, eta estatuaren beharra eta eginkizuna berretsiz (Zizek, 2011). Beharbada heldu zaigu garaia euskaldunoi nazio-eraikuntzaz batera estatu-eraikuntzaz ere hitz egiteko, eta objektu bikoitza duen eraikitze-lanari ekiteko.

Joseba Sarrionandiak, bere azken saiakeran, diosku ezen, ikuspegi batetik begiratuta, pribilegio bat dela euskaldunok estaturik ez izatea. Josebak gogora ekartzen diguna da estatuaren alderdi txarra edo gaiztoa, biolentziaren monopolioaren edukitzaile den aldetik. Horregatik proposatzen du elementu gaizto horietatik libre egonik (armadarik, legerik, poliziarik, mugarik eta beste holakorik gabe) erkidego bat eraikitzen joatea: euskal nazio bat, euskaldunen askatasuna antolatzeko modua litzatekeena (Sarrionandia, 2010).

Gure ustez, proposamena ez da bateraezina guk diogun estatu-eraikuntzarekin. Ekin diezaiokegu estatuaren alde onak eraikitzeari, alegia, merkatuari galga eta

diziplina ezartzeko gauza den instantzia politiko hori sortzeari. Emulatu edo antzeratu dezakegu estatua. Bidea ez zaigu guztiz arrotz: instantzia paraestatalak edo parainstituzionalak martxan jartzearen esperientziaren bat eta adibideak baditugu eta. Gogora dezagun Udalbiltzaren ibilbide labur baina oparoa, edo pentsa dezagun Iparraldeko Laborantza Ganberaren etsenplu liluragarrian. Bestetik, sare sozialak sortu ahal ditugu, parainstituzioen oinarri eta legitimatzaile direnak.

Agian horrelako gauzak egitean gure Euskal Estatua eraikitzen egongo gara, edo agian beste zerbait eraikitzen. Eta beharbada horrek ez dauka garrantzi handirik izango. Seguru dena da gure emantzipazio kolektiboaren aldeko pausoak ematen ariko garela, eta guztiontzako zuzentasun handiagoaren aldeko pausoak ere bai. Betiere, mereziko du ahalegina.

BIBLIOGRAFIA

Aubert, C. (2008): "Hacia un cambio radical del modelo alimentario", in *Atlas Mediomabiental*, Le Monde Diplomatique en español, Valentzia, 92-93.

Bárcena, I. (2004): "Energía, mercado y sostenibilidad: respuestas locales a responsabilidades globales", in I. Bárcena (koord.), *Euskal Herria nora zoaz,* Ekologistak Martxan, Bilbo, 119-141.

Berhokoirigoin, M. (2010): "Lurralde-antolaketa Ipar Euskal Herrian: Laborantza-ereduaren garrantzia", in J. Arbaiza eta P. Lozano (koord.), *Lurralde-antolamendua Euskal Herrian: gaur egungo egoera, gatazkak eta erronkak*, UEU, Bilbo, 191-200.

Bourdieu, P. (2011): "La esencia del neoliberalismo", *El Punto de Vista,* **7,** 11-15

Brea, U. (2011): "Jatearen arriskua", *Argia,* **2.286.**

Cameron, R. (1998): *Historia económica mundial, desde el paleolítico hasta el presente*, Alianza Universidad Textos, Madril.

Del Val, A. (2011): "Elkarrizketa", in *Larrun,* **155.**

Dessler, A. E. eta Parson, E. A. (2009): *Klima-aldaketa globalaren zientzia eta politika. Eztabaidarako gida*, EHUpress, Bilbo.

Dessus, B. (2011): "La solución de la crisis energética no es tecnológica", *El Punto de Vista,* **7,** 34-37.

FAO (2011): *Precios de los alimentos. De la crisis a la estabilidad*, in FAO (<www.fao.org>, 2011-10-16).

Foreman-Peck, J. (1985): *Historia económica mundial*, Ariel, Bartzelona.

Halami, S. eta beste batzuk (2009): "Dossier: ¿Hay que temerle al proteccionismo?", *Le Monde Diplomatique en español,* **161.**

Harribey, J-M. (2009): "Acabar con la lógica energívora del capitalismo", *El Atlas geopolítico 2010*, Akal/Fundación mondiplo, Valentzia, 90-91.

Langreo, A. (1998): *La situación del sector agrario en el sistema agroalimentario español. La agricultura contractual*, COAG-Informa, Madril.

La Vía Campesina (2003): *Qué es la soberanía alimentaria,* in La Vía Campesina (<www.viacampesina.org>, 2003-09-17).

————, (2010): *Por una política agrícola y alimentaria común 2013 en el marco de la soberanía alimentaria,* in La Vía Campesina (<www.viacampesina.org>, 2010-02-18).

————, (2011): *Declaración Nyeleni Europa: Por la soberanía alimentaria en Europa YA!,* in La Vía Campesina (<www.viacampesina.org>, 2011-08-22).

Liberti, S. (2011): "Elkarrizketa", in *Rebelion* (<www.rebelion.org>, 2011-08-31).

Maddison, A. (1991): *Historia del desarrollo capitalista. Sus fuerzas dinámicas*, Ariel, Bartzelona.

Ordóñez, F. (2011) *El sistema agroalimentario capitalista no alimenta*, in *Rebelión* (<www.rebelion.org>, 2011-05-08).
Ramonet, I. (2011a): "Ultimátum a la tierra", in *Quince años de resistencia y de ira*, Le Monde Diplomatique en español, Valentzia, 191.
——————, (2011b) "Estrategias sobre el hambre", in *Quince años de resistencia y de ira*, Le Monde Diplomatique en español, Valentzia, 40.
——————, (2011c): "Motines del hambre", in *Quince años de resistencia y de ira*, Le Monde Diplomatique en español, Valentzia, 170.
——————, (2011d): "Neocolonialismo agrario", in *Quince años de resistencia y de ira*, Le Monde Diplomatique en español, Valentzia 179.
Rap, C. (2008): "Está degradada la mitad de los suelos cultivables", in *Atlas medioambiental,* Le monde diplomatique en español, Valentzia, 16-17.
Roberts, P. (2010): *El fin del petroleo*, Diario Público.
Samary, C. (2005): "Detrás de los mitos del libre comercio", in *El Atlas*, Le monde diplomatique en español, Valentzia, 90-91.
Sarrionandia, J. (2010): *Moroak gara behelaino artean?,* Pamiela, Iruñea.
Sinaï, A. (2009): "El momento crucial del antropoceno", in *El Atlas geopolítico 2010,* Akal/Fundación Mondiplo, Valentzia, 88-89.
Vilain, L. (2008): "Agrocombustibles: ¿peor el remedio que la enfermedad?", in *Atlas medioambiental,* Le monde diplomatique en español, Valentzia, 76-77.
Zizek, S. (2011): "Elkarrizketa", in *Berria,* 2011-04-08.
Zubiria, P. (2011): "Zure pentsioa afrikarrei ostutako lurrek paga lezakete", *Argia,* **2.285.**

3. Lurraldea ala funtzioa, komunitatea edo(ta) Estatua?

Josu Larrinaga Arza, Soziologoa, UPV/EHUko irakaslea

Beste edozein espezie legez, gizakiok gure inguruarekin erlazionatzen gara, harreman horretan espazioa sailkatzen dugu, badago ezagutzen dugun inguru bat eta badaude ezezagunak zaizkigun beste batzuk, horietan deseroso edo uzkur ibil gaitezke, arerioaren lekuak edo toki arerioak direla pentsa dezakegu, kobazuloetatik eraikin inteligenteetara, jauregietatik zubi azpira badaude etxetzat hartzen ditugun espazioak eta kanpokoak ikusten ditugunak. Gizartekiok gure etengabeko gizartegintzan ingurua eraldatu egiten dugu, naturara egokitu edo menderatu egiten dugu. Etengabeko behargintza horretan, gizartekion historian ezagutu ditugun kultura eta zibilizazio askotan beste espeziekin eta lurrarekin berarekin harreman harmoniatsu eta iraunkorrak artikulatzeko gauza izan gara, eta beste askotan, oso harreman harrapari eta suntsitzaileak eratu ditugu.

Territory, function and the community and/or state

Just like other living species, humans relate to their surroundings, and in so doing, classify space into an area with which we are familiar and others areas that are unknown to us, or where we may feel uncomfortable or awkward, or even think of them as places of the enemy, and themselves our enemies. Whether a cave or an ‘intelligent building’, a palace or a shelter under a bridge, there are spaces that we call ‘home’ and spaces we view as ‘foreign’. As members of a society we make great efforts to build our society and transform our surroundings, adapting and reshaping nature to our needs. In that ongoing process, countless cultures and civilizations throughout the history of humankind have succeeded at times in creating structures that are sustainable and compatible with our fellow species and with the land itself; in other cases, people have instead developed relationships of plunder and destruction.

SARRERA

Beste edozein espezie legez, gizakiok gure inguruarekin erlazionatzen gara, harreman horretan espazioa sailkatzen dugu, badago ezagutzen dugun inguru bat eta badaude ezezagunak zaizkigun beste batzuk, horietan deseroso edo uzkur ibil gaitezke, arerioaren lekuak edo toki arerioak direla pentsa dezakegu, kobazuloetatik eraikin *inteligenteetara,* jauregietatik zubi azpira badaude etxetzat hartzen ditugun espazioak eta kanpokoak ikusten ditugunak. Gizakiok espaziorekin egiten duguna jendearekin ere egiten dugu, gizartekiok garen heinean, haiekin erlazionatzen gara eta sailkatu egiten ditugu: etxekoak, senideak, senitartekoak, familiakoak, auzoak, herrikideak, gure hiritarrak eta besteak, azken kategoria horrek azpiatal asko eduki dezake, baita aurrekoek ere.

Sailkapen guztiak kontingenteak dira, egin daitezke edo ez, eta alda daitezke, eta, egiatan, aldatu egiten ditugu maiz, azpiataletako kasuak lekuz aldatu ahal ditugu, baina kategoriak ere ez dira finkoak, aldakorrak baizik.

Gizakiok gure etengabeko gizartegintzan —inoiz ez baitugu kontent bukatzen gure lanarekin eta ekin eta jarrai eta berriro hasi, saio eta huts gabiltza Bizitza Onaren bila— ingurua eraldatu egiten dugu, naturara egokitu edo menderatu egiten dugu (edota hori esaten diogu geure buruari) espazioak eraiki, deseraiki eta berreraikitzen ditugu. Eta espazio horietan gure gizarte-harremanak artikulatzen, arbuiatzen eta etengabe aldatzen ditugu (baina askotan geure buruari esaten diogu domeinatzen gaituzten egiturak daudela, horrela erosoago bizi gaitezen edota objektibatu ditugun errealitate horiek argiago ikusi eta aiseago borrokatu ditzagun). Eta hori, gizartekiok garen neurrian, *gutasun*etik egiten dugunez —hau da, gure espazialitatea eraikitzea zeregin kolektibo gisa ulertzen dugu—, *gure lurra* edo *gure lurraldea* definitzera jotzen dugu. Etengabeko behargintza horretan gizartekion historian ezagutu ditugun kultura eta zibilizazio askotan lurralde eman batean bizi diren beste espeziekin eta lurrarekin berarekin harreman (gutxi gorabehera) harmoniatsu eta jasangarriak artikulatzeko gauza izan gara (eta *gara* hau, *gu* hau, oso-oso sinbolikoa da, gu, giza espeziea historian zehar) eta beste kultura eta zibilizazio askotan oso harreman (gutxi gorabehera) harrapari eta suntsitzaileak eratu ditugu. Era berean, gure arteko harremanak antolatzean, gure sen hierarkiko eta lehiakorrak antolamendu politiko, ekonomiko eta kultural autoritario, ez-zuzen eta areago genozidak ezartzera bultzatu gaitu, eta gure sen kooperatibo eta elkarren laguntzaileak antolamendu demokratiko, zuzen eta askeak eratzera eraman gaitu (azken esaldi honetan, bistan da pare bat *gutxi gorabehera* ipini behar nuela, parentesi artean, aurrekoan bezala, irakurle azkarra konturatu den moduan).

Tira, artikulu honetan, oso apalak izan ez eta zera saiatu nahi dugu egiten: harreman mota bi horien intersekzio birtuosoa topatu. Hau da, nola eratu dezakegun euskaldunok edo euskal jendeok guretzat hartzen dugun eta Euskal Herria deritzagun lurraldean gizarte-eredu demokratiko, zuzen eta azkena, eta nola artikulatu dezakegun hemen dauden beste espezieekin eta lurrarekin berarekin harreman harmoniatsu eta jasangarria. *Gutxi gorabeherak* ezinbestekoak dira, noski, eta *euskaldunok edo euskal jendeok* eta *Euskal Herria* kontzeptuak kontingenteak eta arbitrarioak dira, beste edozein identitate etniko edo herri, nazio edo estaturen izena bezain arbitrario

eta kontingenteak. Baina gu horixe gara eta horrela pentsatzen dugu gure identitate eta lurraldeari buruz. Hori bai, argi esanda lurraren mugak guk definitzen ditugula —arbitrarioki eta kontingenteki— baina lurra definitu eta menderatu ezin dugunez, Ama Lurraren kontzeptuan —aspaldiko euskaldunok sorturiko kontzeptu labainkor bezain emankor horretan— barneratzen saiatuko gara.

Eta noski, porrota aurretiaz onartzen dugu, helburua argi esanda, argitu dezagun lerrootan, zoria badago, horretara hurbiltzeko hausnarketa xumeak baino ez dituela irakurle azkarrak topatuko. Hortik aurrera, gu denon zeregina da, saio eta huts, bidean asmatzea edo gutxienez hurrengoei guk jaso duguna bezain mapa ona lagatzea.

1. LURRALDEA VERSUS FUNTZIOA

Aspaldi honetan askotan hitz egiten da demokrazia parte-hartzaileaz, demokrazian sakontzeko beharraz edo demokraziaren defizitaz, eta Euskal Herrian garrantzi berezia hartu du kontu horrek azken urteotan pairatutako egoera bereziagatik. Baina memoria duen orok gogoratuko du gai hori hemen hasi zela jorratzen joan den mendeko 80-90eko hamarkadetan eta, batez ere, orduan berebiziko garrantzia izan zuen gai baten inguruan: Irurtzun eta Andoain artean egin nahi zen autobidearen proiektuak sekulako oposizioa eragin zuen zeharkatu behar zuen herri eta bailaretan. Aldarrikapenak, gainera, bi frontetan zabaltzen ziren: alde batetik, bertako populazioak proiektuaren alde iluna eta kaltegarria jaso behar zuen (obrak, zaratak, kutsadurak, inpaktu akustiko eta bisualak, etab.) eta onurarik ez; baina, bestalde, ozenki salatzen zen proiektuan Gipuzkoa eta Nafarroan (ia) humanizatu gabeko azken bailara, Leitzaran, suntsitzea planteatzen zela. Bigarren aldarrikapen multzo horretan natura eta beste gu ez diren beste animalia eta landareen espeziekiko kezka agertzen zen, nahiz eta sakonean jakin Leitzaran natura birjina ez zela eta, ziur aski gorde nahi ziren balio natural horiek batez ere bertako populazioaren onurarako eta gozamenerako izan.

Oposizioa talde eta sentsibilitate diferenteetan antolatu zen eta borroka zehatz horren emaitza gazi-gozoa izan zen: gazia izan zen, instituzioen aldetik hasiera-hasieratik gailendu zen erantzuna errepresioa, oposizioa ez onartzea eta autoritarismo demokratikoa (parlamentuek erabaki dute eta obra Interes Publikoa deklaratu da) izan zelako, gero ETA erakunde armatuak gatazkan parte hartzea erabaki zuelako eta horren ondorioak hildakoak eta zauritutakoak, eta presoak, izan zirelako; nolabait gozoa izan zen azkenean inplikaturiko zenbait instituzio eta zenbait gizarte-mugimenduren arteko akordio adostu bat egon zelako eta Leitzaran bailara azkenean ukitu ez zelako. Autobidea egin izan zen eta talde ekologista askorentzat azkenean horrek euren borrokaren porrota izan zen. Soka luzea izan du eta dauka kontu horrek, baina gure xedeari dagokionez zera azpimarratu nahi dugu: proiektua globala izan zen —merkatu gero eta globalagoaren logikan sartzen zen eta horregatik bultzatu zuten dinamika horri onuragarri zeritzoten instituzio estatal, autonomiko eta lokal guztiek— eta oposizioa, aldiz lokala: paraje horietan bizi zen jendea eta haien ordezkari politiko hurbilenak logika horretatik at kokatzen ziren eta planteatzen zuten eurek ere eskubideak zituztela bizi ziren lurraldean hain aldaketa handiak eragingo lituzkeen proiektuaren inguruan era berezituan eztabaidatu eta

erabakitzeko. Baina gainera esaten zuten bazeudela gizaki guztiontzat onuragarriak diren beste balio batzuk (naturaren ongizatea, bioaniztasuna, kultura lokalekiko begirunea) eta horien defentsan ere aritzen zirela, azken finean gutxi batzuentzat onuragarria izango litzatekeen proiektuaren kontra. Oposizio hori artikulatu zuten taldeen artean gehien nabarmendu izan zenak Lurraldea koordinadora zuen izena. Ez dagokigu guri horren estrategia eta ibilera juzgatzea, bakarrik azpimarratu nahi dugu izenak izana erakusten duela, ezin argiago. Beraz, hemen dauzkagu bi logika edo ikuspegi kontrajarri:

– Lehenengoari garapenzaletasun/keria esan zaio, baina modernismo edo globalismo hitzek ere balio lezakete definitzeko: logika horrek aurrerabidea maite du eta uste du historia aurrera doan lerro bat dela, bakarrik atzera (edo geldi) edo aurrera baimentzen duen lerroa dela; pentsatzen du aurrerabide horren abiadura asko azkartu dela eta edozein herrik horrekin konektatua egon behar duela, aukerak galduz gero, betiko atzeratua geldi daitekeela herri bat edo eskualde bat; uste du teknologia gero eta perfektuagoa dela eta hori ere aprobetxatu behar dela; pentsatzen du ongizatea batez ere hazkunde ekonomikoaren arabera neurtzen dela eta aberastasuna sortuz denontzat gehiago egongo dela. Horrela pentsatu eta sentitu egiten duen jendearen espazioa globala da eta denbora, azeleratua, ezin da galdu. Lurralde-antolakuntzaren ikuspegitik, Friedmann eta Weaver (1981: 309) ikertzaileek diotenez, logika honek eskatuko luke garapen funtzional edo espazialaren plangintza, zeinak «jarduera ekonomikoen lokalizatzea nabarmentzen baitu. (…) Ekonomia lokalaren ikuspegitik, erabakiak exogenoki hartzen dira, lokalizaziorik hoberena bilatzen duten enpresek edota bere interesak bilatzen dituen Estatuak, hartzen dituzte, izan ere».
– Beste logikari ekologismo esan zaio, batez ere, baina lokalismo ere eta, agian, abertzaletasunarekin lotu daiteke, azken aldi honetan alterglobalismoa ere izan daiteke definigarria den kontzeptu bat, eta egon da horri kontserbadorismo edota antimodernismo esan izan diona. Logika hau azpiratua, subordinatua egon da Mendebaldeko historia modernoan (historia hau modernista delako, noski), eta, beraz, oso lotuta «anti» eta «kontra edo aurka» terminoekin. Ikuspegi honen arabera jendeak badaki zer den hoberena bere bizimodu ona definitzeko eta tokian tokiko identitateek badute zeresan handia lan horretan. Ezin da kanpoko inposiziorik onartu eta prozesuen abiadurak jendearengandik eta bertatik definitu behar dira. Hemen ona dena han ere ona da (hangoek horrela uste badute) eta beti errespetatu behar dira tokian tokiko erabakiak. Naturarekiko konexioa hobesten da eta ez teknologiarekiko mendekotasuna. Ikuspegi honetan kokatzen den jendearen espazioa lokala da, eta denbora, glaziala, hau da, geldoa baina luzea, bai atzera begira (arbasoen lorpenak miresten dituelako) bai eta aurrera begira ere (datozen belaunaldien onura ere aurreikusi behar dela pentsatzen duelako). Lurralde-plangintzaren arabera berriro Friedmann-ek eta Weaver-ek diotenez, hauxe litzateke «lurralde-planifikazioa, zeinak kontuan hartzen dituen leku espezifikoetan bizi diren populazio historikoki definituak. (..) Horregatik lurralde-planifikazioa ekimen endogenoa da. Jarraitutasun historikoak bilatzen ditu, eskualdeko biztanle guztientzako

bizimodu hobeagoa nahi du. (…) Bere metodoa holistiko eta konplexua da, diziplinartekoa» (1991: 328).

Bi tipo ideal marrazten saiatu gara eta, ziur aski, bi mutur horien arteko puntu orekatu batean (norantz orekatua, hori ere eztabaidagaia da) egon da bertutea. Baina onartu beharko da bi ikuspegi horien arteko talkak daudela gure herrian ezagutu ditugun hainbat gatazkatan, non jendearen bizimodua eta lurrarekiko harremana artikulatzeko eztabaida sortu den. Maila handian oihartzuna izan duten gatazka batzuk zerrendatzearren: Lemoizko zentral nuklearra, Itoizko urtegia, Ebroko isuraldatzea, Bizkaiko eta Gipuzkoako errauskailuak edo superportuak, Abiadura Handiko Trenaren proiektuak («euskal Y grekoa», Nafarroako korridorea eta Lapurdikoa), etab. Eta maila lokalean zerrenda izugarri luzatuko litzateke: harrobiak, birfindegiak, zentral termikoak, lantegi kutsatzaileak… Halako proiektua agertu non, han «… Bizirik» deituriko plataforma sortuko. Gure lurraldean zehar ohikoa den egoera dugu hori. Alde positiboan, horrek esan nahi du euskal populazioa aktiboa, arduratsua eta azkarra dela, kontu publiko eta kolektiboekin kezkatua dagoela eta lurra eta lurraldearekiko engaiamendu berezia duela. Alde negatiboan esan nahi du talka politikoa eta inposizio/oposizio dinamika oso presente dagoela, zero gehitzeko prozesuak aurreikusten ditugula: «guk» irabazteko «haiek» galdu behar dute eta kito. Eta, askotan, joko horretan azken ondorioetaraino joan izan gara herri honetan azken urteotan. Adoste-markoak ez dira eraiki eta gerra-markoak gailendu dira: irabazi ala galdu, bitarteko adostasunik gabe. Noren errua izan den, ziur asko balorazio asko egin daitezke horri buruz, baina momentuz nahiago dugu bakarrik hau azpimarratu: gure kultura politikoa, zentzu horretan, oso-oso gerrakoa dela, adostasunak eraikitzeko espaziorik ez da ikusten, hain erraz.

Kasu askotan proiektuak inposatu egiten dira, bai, baina beti hobetzen dira oposizioa dagoenean, kasu batzuetan ez dira aurrera ateratzen ezetza gailentzen delako eta beste nahikotxotan eztabaida publikoak, herri-kontsultak eta adostasun-akordioak daude. Irtenbide batzuk traumatikoak dira jende askorentzat, gehienetan inposizioa gailentzen denean, eta demokrazia eta elkarbizitzaren kalitate-mailaren jaitsiera ekartzen dute. Adostuak diren irtenbideek beti uzten dituzte kaltetu batzuk, baina pertsona gehienek joera dute pentsatzeko kaltea nolabait alde guztien artean banatu denez, (ia) denontzako onurek pisu gehiago dutela. Askotan adostasunaren bilatze soilak balio du aldarteak tenplatzeko eta agertzen diren balizko irtenbideak baloratzeko.

Guk ez dugu ukatuko lurraldearen ikuspegia hobesten dugula, *small is beatiful* ekologismoaren hastapenetan horrenbeste erabili zen esaldiaren parametroetan kokatzen gara, pentsatzen dugulako maila txikian, aurrez aurreko egoeretan, askoz errazago lortzen direla demokrazia eta elkarren arteko adostea, eta benetan horrelako foroetan ezkutuko interesek eta handikeria-eldarnioek gaitzago dutela euren dinamikak inposatzeko. Hau da, justizia eta demokrazia inguru hurbiletan eraikitzen dira, berdinen artean gertatzen da eztabaida eta lortzen da sintesia. Baina beste maila batzuetara eraman behar da gero erronka hori, beste inguru zabalago eta urrunetan eraiki behar dira ere justizia eta demokrazia, eta horretarako ere badaude proposamen teorikoak eta esperientzia praktikoak. Hori azaltzen saiatuko gara hurrengo lerrootan.

2. JUSTIZIA ESPAZIALAREN BILA

Kontzeptua Edward Soja (2008: 559-570) urbanista iparramerikarrari zor diogu: justizia soziala eraiki behar bada, horrek bere isla espaziala eduki behar du, ezin dira sortu bazterturik eta txiroturik geratzen diren espazioak, ezin dira azpiegitura eta ekipamendu kaltegarriak espazio zehatz batean metatu, beste espazio batzuk horrelakoez erabat libratzen diren bitartean. Baina, Soja-ren proposamena nahiko modernoa bada ere, kezka hori oso presente egon da lurralde-planifikazioaren hastapenetatik eta, batez ere, diziplina hori loratu eta garatu zen Amerikako Estatu Batuetan.

Esan behar da kezka hori batez ere Lewis Munford-en obrarekin hasi zela, hiriaren fenomenoa hobekien aztertu duen idazle anti-urbanita zen eta landa-espazioen garapena zuen kezkatzat, horrek konektatzen ditu haren obra eta proposamenak Odum soziologoarenekin. Hori, AEBko hegoaldeko egoera ekonomikoki atzeratu edo azpigaratuaren ikuspegitik abiatzen da eskualde (erregio) mailako planifikazioa aldarrikatzeko. XX. mendeko lehenengo 5-6 hamarkadetan planteamendu hauek oso indar handia eduki zuten bertako eta mundu mailako debateetan, eta horrela sortu zen erregionalismo izenarekin ezagutu den mugimendu eta eskola teorikoa. 1929. urteko krisi ekonomiko latzaren ondoren, Theodore Roosvelt presidente zela, «New Deal» izeneko ekimen politiko globala jarrri zen martxan, ikuspegi ia sozialdemokrata batetik, AEBko ekonomia eta demokrazia berpizteko. Erregionalistek urrezko aukera eduki zuten euren planteamenduak praktikan jartzeko *Tennessee Valley Autorithy* martxan jarri zenean: izen hori duen ibai-arro osoa hartzen zuen bere kontrolpean autoritate autonomo horrek, eta, helburua, landa-eskualdea bere osotasunean eta era harmoniatsuan garatzea zen (Friedmann eta Weaver, 1981: 33-131).

Hazkunde ekonomiko kapitalistaren marearen ur azpian ito ziren erregionalisten asmoak eta Tennessee ibaiaren urak urtegi handiak eraiki, elektrizitatea sortu eta monokultibo intentsiboak egiteko erabili ziren gehienbat. Funtzioa gailendu zen eta lurraldea eta bertan bizi zen jendea hutsaren hurrengoa izan ziren. Hala ere, erregionalismoak teoria moduan iraun du eta, are berpiztu, bioerregionalismo izenarekin. Habitat eta ekosistema kontzeptuei garrantzi handiagoa ematen zaie orain eta natura kontserbatzea eta ez garatzea izaten da, gehienbat, abiapuntua. Gaur egun bioerregionalismoaren ikuspuntuak garrantzi handia dauka ez bakarrik Ipar Amerikan. Hego Amerikan lantzen ari da asko, batez ere azken urteotan ezkerreko gobernuak ezarri diren herrietan. Ez da arraroa, kontuan harturik askotan gobernu horien eraketan herri indigenen borrokek eta tokian tokiko natura-baliabideak zaintzeko gizarte-mugimenduek protagonismo berezia izan dutela (Gudynas, 2002 eta McGinnis, 1999)[1].

Joan den mendeko 60ko hamarkadatik aurrera nazio-askapen mugimenduen fenomenoa ezagutu dugu munduan zehar eta bereziki gurean oso eragin handia

1. Azpimarratzekoa da ibai-arroa kontzeptuak oso garrantzi handia duela oraindik bioerregionalismoarentzat ustiaketa eta ezbai politikoaren esparru geografikoaren mugak finkatzean. Ez da arraroa ikuspegi biologiko batetik, baina politikoki oso ikuspegi-aldaketa handia da: pentsa dezagun, gure kasuan, Euskal Herriko populazio handi bat —Bilbo eta Gasteizko eremu metropolitarrean bizi den jendetza— Ebro ibaiaren arrotik hornitzen dela ura edangarria lortzeko. Eta Ebro ibaiaren arroa Gaztela, Euskal Herri, Aragoi eta Kataluniako lurraldeetan zehar luzatzen da.

izan duen fenomenoa izan da. Baina orduan Hirugarren Mundua edota Mundu Azpigaratua izena zuten parajeetan eztabaida handiak egin ziren garapen endogeno edo autozentratuari buruz. Lehenengoz, batez ere Hego Amerikako teoriko batzuek, Cardosok, adibidez, garapena eta azpigarapena txanpon beraren bi aldeak baino ez zirela esan zuten; gero, batez ere Afrikan, politikari batzuk, Julius Nyerere Tanzanian adibide argia da, deskolonizatu berri ziren herrialdeek garapenerako bide propio eta alternatibo bat lor zezaketela demostratzen saiatu ziren. Proiektu horietan guztietan jendearen parte-hartzea beharrezkotzat jotzen zen baina askapen nazionalaren mugimenduen molde ideologikoa lar oinarritua zegoen marxismo klasikoan —berez, modernista, garapenzale eta autoritarioa den ideologia— eta praktikan mugimendu horiek dependentzia handia zeukaten Sobietar Batasunarekin. Nazioarteko egoerak eta kapitalismoaren arrakasta globalak birrindu zituzten asmo horiek, baina nolabait aztarnak geratu dira mugimendu alterglobalistaren hainbat esperientzia eta erakundetan, batez ere globalizazio kapitalistaren aurrean tokian tokiko erantzunak hobesten dituztenen artean. Oraingoan, gainera, deshazkundearen teorizazioarekin apurtzen dira garapen/hazkunde kontzeptu ekonomizistek sorrarazten zituzten mendekotasunak eta galgak, eta Bizimodu Onaren eredu berri bat sortzen da (Rist, 2002 edota Silence kolektiboa, 2006).

Baina ziur aski teoria eta ekimen hauetan guztietan —erregionalistengandik deshazkundezaleengana— ahulgunea jendearen parte-hartzea nola txertatu behar den zehaztean topatu da: esan bezala, ideologia autoritarioetan garatu dira eta lidergo karismatikoen ereduan agortu dira ahaleginak, liderra nekatu, apaldu edo kutsatu denean, edo desagertu denean. Arazo horri aurre egiteko badago proposamen teoriko nahiko biribildua, Murray Bookchin-en udalgintza libertarioa, alegia (1998). Pentsalari anarkista iparramerikarrak oso eredu elaboratua dauka udalaren mailatik gorako bidean bide konfederal eta parte-hartzailea sustatzeko, ordezkaritza probisional eta baliogabegarrien bidez. David Harvey-ren *pradash* utopikoak (2003: 293-319) edota Fotopoulos-en «demokrazia barne-hartzailea» (2007) ere proposamen teoriko interesgarri eta, printzipioz, egingarriak dira. Haien arteko diferentziak ere minimoak dira.

Esperientzia praktikoei dagokienez, azken urteotan Mexikon zapatisten estrategia berria aipa dezakegu. Nolabait iraultzaren molde klasikoa *iraultzen* saiatu eta gero (azken finean, ia biolentziarik gabeko iraultza moduko baten *perfomancea* eginez agertu ziren Chiapas-etik nazioartera, baina gero saiatu ziren euren masa-mugimendua Mexiko osora hedatzen eta hor porrot egin zuten), euren lurraldean gorde dira eta bertako antolamendu politiko alternatibo eta ixila (*karakolak* deitzen dira haien esparru organizatiboak, deliberazioan oinarritzen dira eta haien deliberazio molde indigenak askotan isilik egotea, hausnarrean, eskatzen du) aurrera ateratzen omen daude.

Euskal Herrian eredu alternatibo horien eraketan ere esperientzia txiki eta bitxia (des)ezagutu genuen orain dela urte batzuk. Horrelako sentsibilitateek inoiz botere politiko lokala eskuratu dute, 1990eko hamarkadaren hasieran Aezkoako Batzarrean gertatu bezala. Hona, Orbaitzetako Udalaren Independentzia Osorako deialdia (Hego Euskal Herriko udalerri guztietan autodeterminazioaren inguruko

mozioak eztabaidatzen zirenean plazaratua) oso interesgarria suerta daiteke, nahiz eta era erradikal eta gordinean idatzia izan. Euskaratzen dugu hemen, soilik gaztelaniaz topatu ahal izan dugun testua (Estebaranz, 2000: 40):

1. Gu, gizaki askeok, herri askeen konfigurazioaren alde gaude, Euskal Herri independentearen barruan, hau da Espainiako eta Frantziako estatu zapaltzaileetatik banandua.
2. Euskal Herrien independentzia politikoaz haratago, independentzia ekonomiko, sozial eta indibiduala aldarrikatzen dugu, hau da, independentzia osoa.
3. Edozein Estatu motaren kontra gaude, gobernu-organo subirano eta bakar legez Batzarra aldarrikatzen dugu; gizaki, herri, bailara, merindade eta herrialdeen Konfederazioa lehenesten dugu, birbatzea baino; zentralizazioa baino, autogestioa nahiago; Estatua baino, autonomia; produktibismoa baino ekologismo erradikala; elite burokratikoa baino, asanblada.
4. Euskal Herrietako herriei bereziki eta oro har Lurreko herri eta gizaki guztiei dei egiten diegu beren autonomia eta independentzia osoa defendatzeko.

Gaur egun, krisi ekonomiko globalaren testuinguruan, Euskal Herrian indar handiz berreskuratzen ari da auzolanaren kontzeptua, herritik, auzotik, sortzen da errealitatea hobetzeko kemena eta, ondorioz, jenderen parte-hartzea edota onespena ezinbestekoa da, lanari ekin baino lehen (Gorostidi, 2011 eta Mitxeltorena, 2011). Garapen komunitarioa esaten zaio, era teknikoagoan edo, estrategia horri, eta, zentzu horretan, AEBko arlo akademikoan hedapen handia izan duen komunitarismoaren proposamenak ekartzen ditu gogora (Putnam, 2002; Etzioni, 1999). Ikuspegi horren arabera, komunitate txikien egitura aldarrikatu eta berreskuratu behar da; bakarrik testuinguru horretan topatuko dio zentzua bizitzari gizakiak eta parte-hartze politiko erabatekoa lortuko du (eta, behintzat, kuriosoa da auzolana gaur egun batez ere ezker abertzalearen hainbat ildotatik aldarrikatzen den proposamena bada ere, komunitarismo hori askotan kontserbadoretzat jotzen dela zientzia politikoaren teorikoen aldetik).

Aezkoako Udalaren aldarrikapenak batzarraren figurari leku zentrala ematen zion, ezaguna da gurean auzotar eta herritarren bilkura horiek tradizio handia dutela, baita mistifikazio dezente ere: Europako edozein gizarte tradizionaletan bezala, gure herri eta bailaretan batzarrak eta juntak, eta beste eremu geografikoetan, kontzejuak, egin izan dira tokian tokiko gaiak konpontzeko (Martínez Montoya, 1999: 79-84). Baina, batez ere Hego Euskal Herrian XVI. mendetik XIX. mendera arte, Batzarrek eta Aldundiek —foruen erregimen juridikoaren bitartez— nolabaiteko kontrabotere-papera (oso anbiguoa, bai) jokatu zuten Gaztela/Espainiako gobernuen asmo inperial eta zentralisten aurrean. Gaur egun, foru-aldundiek oso eragin garrantzitsua daukate gure bizimoduan, finantzaketa ahalmentsu eta oso autonomoa —kontzertu eta foru-hobekuntzaren bidez— eta botere handi hori sostengatzen duen arkitektura parlamentarioa —batez ere Araba, Bizkai eta Gipuzkoako Batzar Nagusiei dagokienez— oso-oso ahula da: ordezkaritza-demokrazia berez nahiko akastunean oinarritzen da (gaur egungo populazioaren banaketa geografikoa oso txarto

islatzen duten hauteskunde-barrutiak, adibidez) eta eztabaida eta herritarren parte-hartzerako mekanismorik ia ez dago. Gerokoan, Euskal Herriak eskuratu beharreko marko juridiko-politiko loriatsuen zain egon barik, badugu egunerokoan zer hobetu eta zer borrokatu jorratzen ari garen gai honetan.

3. ESTATUA, GIZARTE-MUGIMENDU BERRI-BERRIA

Baina artikulu honen azken helburua, hain zuzen ere, balizko Euskal Estatu batek hemen aipatzen ari garen gaien inguruko prozedura demokratiko eta parte-hartzaileak nola martxan jarri eta mantendu beharko lituzkeen aztertzea ere badenez, eutsi diezaiogun erronka horri, atal honetan. Eta esan dezagun, hasteko, estatu hitzak berak lurraldetasuna eta lurraldearen muga zehatzak ekartzen dituela gogora. Baina, aldi berean, lurraldetasuna esatean nolabait lurralde horren periferia eta erdigunea (geografikoa zein geopolitikoa) jadanik marrazten ari gara; ba al da posible hiribururik gabeko estatua? Hemen konfederalismotik, eta areago udalgintza libertariotik har daitezkeen ideia guztiak harira datoz, baina ziur aski ez dugu saihestuko galdera nuklearra: ba al da posible botere politikoa eratzea lurralde zehatz bati dagozkion politikak pentsatu, eztabaidatu, ebatzi, planifikatu eta martxan jartzeko leku bat eduki gabe, eta leku horrek, posizio horrek, hobeto esanda, ez al du markatuko lurraldea ikusteko modu bat, erdigunetik periferiara, eta zentzu berean lurralde-politikak egiteko ikuspegi zehatz bat? ez al da horrela markatzen?

Edozein estatuk badauka —eta eduki behar du, zer izango litzateke, bestela— bere herritarren onura definitzeko ahalmena. Estatu demokratiko batek era horizontal eta parte-hartzailean eta gutxiengoak zapaldu gabe definitu behar du onura hori baina, behin definituta, lurraldean zehar era berdintsuan banatu behar du. Horretarako definitzen da Interes Orokorra edo Interes Publikoa deitzen dena. Tira, bada, hemen datza arazoa. Lurralde-politiketan eta, batez ere, azpiegiturak —batik bat lerroko azpiegiturak: trenbideak, autobideak, ubideak, baina beste batzuk ere: energia elektrikoa sortzeko guneak, zaborrak eta hondakinak kudeatzeko lekuak— martxan jartzean, Interes Orokorrak edo Publikoak eta tokian tokiko interesek talka egin dezakete, egingo dute. Eta horren aurrean har dezakegun jarrera bakarra zera da, talkatik sormena etorriko dela eta arazoa ez dela konponduko baina bai motelduko pentsatzea. Benetako Interes Orokorra tokian tokiko interesekin talka egitean agertuko da, deliberazio eta iritzien elkarren arteko jartzetik sortuko da eta ez da inor gustura geratuko. Oraindik bueltatuko gara asunto hau jorratzera.

Azken urteotan ideologia neoliberalaren globalizazioaren kariaz nozitu da mundu mailan estatua murrizteko eta parametro zehatz batzuetan kokatzeko joera: funtzio polizialak beteko, finantza-kapitalaren zirkulazioari trabarik jarriko ez, eta zerga eta obra publikoen bidez baliabideak herritar xumeengandik interes ekonomiko handidunengana pasaraziko dituen estatua, alegia. Kontrako erreakzioa mugimendu alterglobalistaren eskutik etorri da, eta hor oso esanguratsuak izan dira Boaventura de Sousa Santos soziologo portugaldarraren ekarpenak. Brasilgo gizarte-mugimenduekin eta Gizarte Foro Mundialarekin oso konektatua dagoen pertsona da, eta bere proposamenen artean badago bat gure eztabaidarako oso egokia: estatua

gizarte-mugimendu berri-berria[2] (2005: 311-338) bilakatu behar dugula planteatzen du Santos-ek. Tamalez ez du bere obran kontzeptua asko garatzen (edo guk ez dugu garapen hori topatu edo ulertu), baina argi dago ari dela pentsatzen, adibidez, Porto Alegreko (Brasil) aurrekontu parte-hartzailean eta, oro har, herrialde horretan Partido dos Trabalhadores (PT) delakoak gobernatu dituen eremuetan martxan jarritako hainbat ekimen politikotan. Gaur egun, alde batetik neoliberalismoak estatuaren egitura murriztu nahi duen neurrian, eta, bestetik, burokrazia estataletan lan egiten duen jendearen artean askotan sindikatuta eta ezkerraren ideologiekin nahiko lotuta dauden pertsona asko egonik, ezkerreko mugimenduek botere politikoa eskuratzean erraza da planteatzea estatua bera aldaketarako motorra izan daitekeela, gizarte-mugimendu berri-berria, alegia. Gaur egun batez ere Hego Amerikako hainbat lekutan garatzen ari diren prozesu politikoetan ikus daiteke joera hori. Hain zuzen ere, kontinente hori da neoliberalismoak bere agenda politikoa gordinen inposatu ahal izan duen lekua eta estatuaren ongizate eta birbanatzeko zereginak zeharo baztertuta zeuden.

Baina herritarren parte-hartzea gaur egun erronka bilakatu da demokraziaren kalitateaz kezkatuta dagoen edonorentzat, eta askotan moda ere bihurtu da emaitza politikoak mantendu edo hobetu nahi dituzten politikari askorentzat eta bere jardun administratiboa erraztu nahi duen teknikariarentzat. Euskal Herrian ere badaude denetatiko praktikak, onak, ez hain onak, eta irudi hutsak direnak ere (Blas eta Martinez, 2008; Barcena eta Encina, 2004).

Baina gurean ere estatuak edo behintzat administrazio publikoak gizarte-mugimendu moduan duen erabilera ikus dezakegu, adibidez, Udalbiltzaren sorreran eta bizitza laburtuan. Azkenean prozesu horretan administrazioaren esparru bat, edo batzuk, jendearengandik hurbilen daudenak, marko politiko berri bat sortzeko dinamikaren zerbitzuan jartzen dira, hauteskundeetan lortutako legitimitatea aprobetxatuz. Auzitegi Nazionalak ez zuen beta handirik eman gizarte-mugimendu berri-berriak ekar zezakeena ikusteko, baina, halarik ere, gure gaiari dagokionez haren ibilbide laburtuan ikus ditzakegu diseinu-akats larri batzuk: udalen asanblada sortzen da eta hortik goraka jausi egiten da, kontseilu nazional bat izendatu eta horri uzten zaio ordezkaritza, lan eta ardura guztia. Eta gorentasun horrek erabakitzen du zer den hoberena Euskal Herriarentzat eta Euskal Herriko edozein tokirentzat, Zuberoarentzat, kasu. Garzonek zapuztu zuen amets polita izan zitekeena, baina aldi berean aukera kendu zigun oker egiten ari ginena zuzentzeko.

Baina hori ere porrot egindako Aljerreko negoziazioen osteko hutsune estrategikoa estaltzeko ahalegin taktiko hutsala suertatu zen. Gaur egun testua, artikulatua eta polito editatua, 3 eurotan edo merkeago eros daiteke liburu erabilien azoketan.

4. KOMUNITATEEN LURRALDEA

Heldu da momentua jorratu ditugun gaien inguruan behin-behineko ondorio batzuk marrazteko. Sistemaren askotariko krisia bizi dugun garai honetan Euskal

2. *Novisimo* hitza erabiltzen dute Santos-en obra gaztelaniara ekarri duten Diego Palacio-k eta Javier Erasok.

Herrian badago gizarte-mugimendu sendo bat krisitik ateratzeko giltzarritzat nazio-estatu propio eratzea duena. Geroak esango digu horretarako abagunerik ote dagoen eta egotekotan benetan aldarrikapen hori irtenbidearen parte den ala ez, baina balizko egitura berri horretan —edota horretara heltzeko— jendearen, lurraldearen eta botere politikoaren arteko harreman zuzen eta berdintasunean oinarritutakoak eratzeko zenbait ideia eskaintzen saiatuko gara:

Komunitatea, aurrena. Lurralde zehatz batean historikoki eratu den gizaki taldea, lurralde horretan bizi eta lan, elkarbizitza eta lurraldearekiko harremana arautu eta kultura propioa (kosmobisioa, kontakizun kolektiboa, erritoak...) eraiki, deseraiki eta berreraikitzen duena, horixe dugu komunitatea, eta hobe dugu lehenbailehen onartzea errazago ikusten dugula deskribatzen saiatzen ari garen hori landagunean, hirian baino. Komunitarismoak, gorago esan bezala, eskaintza eta aldarrikapen politikoa egiten du edozein habitat-etan komunitatearen ezaugarriak topatzeko. Ekonomia aldetik horren ilun aurreikusten den geroan gero eta beharrezkoagoa izango da komunitatean bizitzea eta eredu hori edozein ingurutan loratuko da, hirietan eta landa-eremuetan; kooperatiben eredua ez al da, nolabait, komunitatearen moldea enpresa kapitalistaren eremuan txertatzea, berau eraldatzeko asmoz?

Orduan, botere oro komunitatearentzat? Botere oro komunitatearengandik legitimatzen da, hobeto esanda. Behetik gora eraiki eta legitimatu egiten den arkitektura politikoa. Eta lurraldeari dagozkion erabakiak beti lur zehatz horretan bizi den jende-komunitateari dagozkio, betorako ahalmena barne. Esana dugu zenbait arlo politikotan horrek arazoak dituela: kaltegarriak baina beharrezkoak diren ekipamenduak, lerroko azpiegiturak, etab. Betoaren kontrakoa, baina aldi berean elkarren osagarria, kontsentsua da. Demokrazia zuzen eta deliberatibo batean kontsentsua lortzea da erronka nagusia, bozketa eta gehiengoen jokoaren gainetik. Denbora izan ohi da prozesu horien arerio nagusia, modernitatearen ikuspegian historia aurrera doa eta hartzen ez den trena galdu egiten da: metafora hori askotan erabiltzen da halako erabaki konplikatuak hartu behar direnean. Gure ereduan munduko denbora guztia dago kontsentsua lortzeko, gaur ezin bada, bihar jarraitu beharko. Gakoa ez datza bakarrik kontsultak antolatzean edota jendeari bere ahotsa ailegarazi dezan aukerak ematean. Aldaketa kulturalak beharko dira administrazioaren logikan, administratzailearen (dela politikaria, dela teknikaria) eta administratuaren arteko logika dikotomikoan, alegia. Batez ere, *tempo*, erritmo eta epeen dinamikan. Administrazioa logika ekonomikoen abiaduran kokatzen da normalean, eta erresistentziak planteatu nahi dituen jendea beste dinamika lasaiagoan mugitzen da, eta askotan galduta gera daiteke alegazio-epe administratiboetan, eta zer esanik ez, bide juridikoan sartuz gero. Hobe zapatisten karakolen patxada, kapitalismoaren Abiadura Handia baino.

Testuinguru horretan zer ikasi asko daukagu iraganean garatu eta oraindik mantentzen diren jabego komunaren figurei begira. Ez gara ari titularitate publikoko ondarearen figurari buruz, gaur egun eredu horrek esan nahi duelako alkateak eta zinegotziek edo foru-ahaldunek ia nolanahi erabil dezaketela ondare hori. Baina Euskal Herriko hainbat lekutan oraindik basoen kudeaketa komuna egiten da eta eredu hori aldarrikatzen da, adibidez, ondare kulturalaren ustiakuntzarako

(«prokomun» kontzeptua erabiltzen da komunitatearen jabegoa diren ondarea material zein ez-materialak definitzeko) jabego intelektualaren inguruan sortu diren gizarte-mugimenduen aldetik. Horrek ez du esan nahi jabego pribatua erabat arbuiatzen dugunik. Gure tradizioan lurra, etxea, senidea eta identitatea oso loturik egon dira eta hori positibotzat jotzen dugu, lurraldea zaindu eta mantentzeko baliagarria izan eta izango da. Eta gure ordenamendu juridiko zaharrean dauden hainbat figurak —adibidez «erretraktoa», lursailen salerosketan beti mugakidearen eskubidea lehenesten duena— erabilera positibo eta babesle bat eduki dezakete komunitatearen jabegoaren alde (esaterako, orain Zuberoan gertatzen den bezala, lurrak eta etxeak nazioarteko merkatuan eta aberatsen faborez saldu egiten direnean).

Lurraldea partekatzen dugun etxea da. Eta gu hortxe dauden maizterrak gara, eta ez bakarrak. Komunitatea lurralde zehatz batean bere bizitza-habia egin duen gizaki taldea da, baina horrek ez du esan nahi lur hori gurea denik. Maizterrak gara Ama Lurraren etxean eta beste espeziekin partekatzen dugu gure habitat-a. Beraz, badaude erabaki batzuk guk hartu ezin ditugunak, guri bakarrik ez dagozkigulako, etorriko diren beste gizakien belaunaldiei ere dagozkie eta orain eta geroan bertan egon eta egongo diren beste bizien komunitateei. Hau da, ikuspegi antropozentrikotik ikuspegi biozentrikora eraman behar dugu gure begirada. Ez da erraza, baina joera-helburu moduan geure buruari planteatu behar diogun ezinbesteko baldintza da gaur egun. Eta hau ez da bakarrik «deep ecology» maite duten lau zororen ideia. Adibidez, Bizkaian badaukagu oso esperientzia interesgarria, bide horretan sakontzen saiatzen dena: Urdaibaiko Biosferaren Gebenaldea edo Erreserba. UNESCOren eraginez, Urdaibaiko arroa, dauzkan balio ekologikoengatik, eta nahiz eta oso lurralde populatua izan, biosferaren erreserba da eta jasangarritasunaren balioen arabera ustiatua izan behar da, horretarako lurralde horren gainean eskuduntzak dituen Patronatu bat dagoelarik. Patronatu horretan udalak, Aldundia eta Jaurlaritza daude, baina baita gizarte zibileko eragileak —sindikatuak, talde ekologistak...— ere. Askotan, frustrazioa eta etsipena eragin izan duen eredua izan da, bertako botere ilunek higiezinen espekulaziorako hain goxoa den lurraldea ez dute hain erraz eskapatzen utziko, baina bidea egitea badagoela ez du inork ukatzen.

Ukazioaren potentzia, jendetzaren geroa. Euskal Herrian bezala munduan zehar ukazioaren mugimenduak berragertzen ari dira indar handiz azkenotan eta nahiko era naturalean kokatzen ari dira «globalizazioaren aurkako» mugimendu-sistema berrituan. Horrek subjektu politiko berria, aldi berean erresistentzia-subjektua eta subjektu eratzailea, borroka-egilea eta sortzailea, mundu berria diseinatzen ari dena dagoela esan nahi duen ala ez, geroak esango du. Argi dago, ostera, hurrengo urteotan «aurrerabidea» eta «garapena» kontzeptuak kolokan jarriko direla mugimendu horien eraginez.

Eta beste bideak ixten diren heinean, subjektu hauen indarra ukazioan neurtuko da, agian oraindik denbora luzean. Gorago aipatutako demokrazia sakontzeko prozedurak ez badira martxan jartzen, jendetzaren indarra ezetz esaten plazaratuko da. Baina gaur egun ukazio horretan espresatzen da demokrazia globalaren aukera,

mundu zuzenago baten aldarria eta berorri eraikitzeko proiektua. Tokian tokiko galtze, frustrazio eta garaipen partzialen metaketatik sortuko da jendetzaren geroa. Eta Euskal Herrian, beste edozein lekutan bezala, eratutako edozein botere politikok aurrean edukiko du askotan ukazioaren indarra. Eta ukazio horrezaz elikatzen badaki, legitimatu eta indartu egingo da.

BIBLIOGRAFIA

Barcena, I. eta Encina, J. (koord.) (2004): *Democrácia Ecológica: Formas y experiencias de participación en la crísis ambiental,* Unilco, Sevilla.

Blas, A. eta Martínez, Z. (koord.) (2.008): *Poder político y participación,* Eusko Jaurlaritza, Gasteiz.

Bookchin, M. eta Biehl, J. (1998): *Las políticas de la Ecología Social. Municipalismo Libertario,* Virus, Bartzelona.

Estebarantz, J. (arg.) (2.000): "*El hilo negro de los Noventa. Encuentros con la Autonomía",* Likiniano Elkartea, Bilbo.

Etzioni, A. (1999): *La nueva regla de oro: comunidad y moralidad en una sociedad democrática,* Paidós, Brtzelona.

Fotopoulos, T. (2007): "¿Qué es la democracia incluyente?", *Archipiélago,* **77-78,** 160-171.

Friedmann, J. eta Weaver, C. (1981): *Territorio y función,* Instituto de Estudios de Administración Local, Madril.

Gorostidi, I. (2010): "Sormen nazionala: auzolana", *Berria,* 2011-IX-20 (<http://paperekoa.berria.info/iritzia/2011-09-20/004/001/sormen_nazionala_auzolana.htm>).

Gudynas, E. (arg.) (2002): *Regionalismo en el Cono Sur*, Coscoroba Ediciones, Montevideo.

Harvey, D. (2.003): *Espacios de esperanza,* Akal, Madril.

McGinnis, M. V. (arg.) (1999): *Bioregionalism*, Routledge, Londres.

Martínez Montoya, J. (1999) "Estudios de Antropología sobre el medio rural", *Inguruak,* **25,** 67-90.

Mitxeltorena, J. (2011): *Auzolanaren cultura,* Txalaparta, Tafalla.

Putnam, R. D. (2002): *Solo en la bolera: colapso y resurgimiento de la comunidad norteamericana,* Galaxia Gutenberg. Círculo de Lectores, Bartzelona.

Rist, G. (2002): *El desarrollo: historia de una creencia occidental,* Los libros de la catarata, Madril.

Santos, B. de Sousa (2005): *El milenio huérfano: ensayos para una nueva cultura política,* Trotta, Madril.

Soja, E. (2008): *Post-metrópolis. Estudios críticos sobre las ciudades y las regiones,* Traficantes de Sueños. Madril.

Silence, Colectivo (argt.) (2006): *Objetivo Decrecimiento,* Leqtor, Bartzelona.

4. Euskal Herrian garapen sozioekonomiko demokratikoa lortzeko, egungo botere politikoak lurralde-antolamenduaren gaineko erabakiak hartzeko dituen ezintasunak

Alberto Frias Gil, EGUZKI Talde Ekologistako kidea

Globalizazio-prozesuak aurrera egin eta kapitalak batetik bestera mugitzeko oztopoak ezabatu ahala, gobernuek gero eta aukera gutxiago dute errenta birbanatzeko politikak garatzeko. Eskulana, mugitzeko aukerarik gutxien duen ekoizpen-faktorea, da galtzaile nagusia hemen eta prozesua bera bizkortzen duten baldintza materialak sortzeko inbertitzen den gastu publikoari eusteko erabiltzen den diru-bilketaren zama eskulan horretara bideratzen da hain zuzen ere.

Kapitalismoaren fase horri dagokion lurralde-eredua metropoli-erregioa delakoa dugu. Esparru horretan, nazioarteko kapitalak maila lokaleko erabakiak hartu ahal izateko tresna bihurtu da lurralde-antolamendua, eta tresna horren bidez haren esku jartzen dira garraio-azpiegiturak, telekomunikazioak eta lurzoru-azalera itzelak, merke-merke. Eredu jasanezin horretan ugaritu egiten dira garraio-beharrak eta energia-kontsumoa.

Euskal Herriak, erabakimenik ezean, mimetikoki kopiatzen ditu lurraldean esku hartzeko molde berriak, bere ekosistemaren garapen demokratikoaren aldeko apustuari muzin eginez.

How should Euskal Herria respond to the present lack of political power over territorial organisation to achieve democratic socioeconomic development?

With globalisation and the removal of impediments to the mobility of capital, governments are being left with fewer options for developing policies of income redistribution. Labour, which is a less mobile productive factor, is the great loser and now bears the main fiscal burden in order to maintain public spending on the creation of material conditions which, in turn, accelerate the process.

The territorial model corresponding to this phase of capitalism is the metropolitan region. In the present context, territorial organisation has been turned into an instrument facilitating the decisions of international capital at the local level, at whose service it places transport and telecommunications infrastructure and huge amounts of land at bargain prices. This is an unsustainable model entailing vast increases in transportation needs and energy consumption.

In the Basque Country, on account of the lack of decision-making power, the new ways of handling territory are being blindly copied in blatant contradiction to the drive to achieve democratic management of the country's ecosystem.

1. GLOBALIZAZIOA ETA FAKTOREEN MUGIKORTASUNA

«Globalizazio» terminoa ekonomiara ez ezik, bizitzako esparru guztietara hedatu da, egoera bitxiak sortuz: 2002ko Munduko Futbol Txapelketa «globalizazioaren mundu-txapelketa» izendatu zuten, bertan lehiatu ziren lau finalistak kontinente banatakoak zirelako. Hedabideek kontzeptu hori neurrigabe erabiltzea ez da besterik gabe etorri, haien egitekoa baita «errealitate birtual bat fabrikatzea, errealitate sozialaren eraikuntza artifiziala lortzeko helburuz» (Baudrillard, 1993).

«Globalizazioa» ez da adiera bakarreko kontzeptua, hainbat adiera biltzen ditu bere baitan: errealitate objektiboa, sistema ekonomikoaren eboluzio bat eta, batez ere, ideologia bat. Politika ekonomikoa ispilu-jokoa bihurtzerik nahi ez badugu, hau da, bere burua etengabe berrelikatzen duen eta posible denaren bazter guztietara hedatzen den tautologia izaterik nahi ez badugu, eta ekonomia bere dimentsio sozialaz gabetzen duen irakurketa murriztailea egiteko tentaldian erori nahi ez badugu, eta, era berean, ekologiaren eta politikaren arteko elkarrekintza alde batera utzi nahi ez badugu, estatuaren zeregin eta tamaina edota berregituratzeak espazioan duen eraginaren tankerako arazo zehatzei heldu aurretik, ekonomiak nazioartean duen integrazioari buruzko datuak eskaintzen dizkiguten adierazle batzuk finkatzea komeni zaigu. Hori lortzeko, honako adierazle hauek aukeratu ditugu: garraioa eta komunikazioak, migrazioak, finantzak, merkataritza eta ekoizpena.

– Garraioa eta komunikazioak: komunikazioen ahalmenaren eta azpiegitura materialen garapenaren ondorioz uzkurtu egin dira espazioa eta denbora, eta garapen horri jarraiki ondasun materialak eta informazioa batetik bestera mugitzen dira gizateriaren historiako beste aurreko edozein fasetan ez bezalako bizitasun, bolumen, azkartasun eta kostuetan, mundua globalagoa ez ezik txikiagoa ere bihurtuz. Horixe da, hain zuzen ere, globalizazio-prozesuaren funtsezko osagaietako bat.

– Migrazioak: eskulana dugu gaur egun gutxien mugitzen den ekoizpen-faktorea, migrazio handiak egon diren historiako beste garai batzuetan ez bezala. Hala, XVI. eta XIX. mende bitartean esklaboen merkataritza egon zen Afrikatik Amerikara, jopu sasoilari gisa ziharduten Indiako eta Txinako langileen fluxua etorri zen gero, eta 1815-1914 bitartean 60 milioi europar joan ziren Europatik Amerika eta Australiara. XX. mendearen bigarren erdian migrazioaren noranzkoa aldatu egin zen, periferiatik erdigunerantz. Herrialde pobretuetatik herrialde aberastuetarako sarrera eragozteko immigrazio-legeak onartzen hasi ziren orduan.

– Finantzak: finantzak dira globalizazio-prozesuan benetan agintzen dutenak eta balore-zorroetan egindako atzerriko inbertsioen hazkundea handiagoa da merkataritzaren, zuzeneko atzerri-inbertsioen eta ekoizpenaren hazkundea baino. Nazioarteko dirua moneta nazionaletatik dator, haien bihurgarritasun eta kanbio-tasetatik, alegia. Moneten prezio erlatiboak (kanbio-tipoak) finantza-faktoreen mende daude iraganean beste inoiz baino gehiago, eta iraganean baino lotura gutxiago dute ekonomia errealeko elementuekin. Ez diruaren errentagarritasunak (interes-tasek), ez finantza-produktuen prezioek

ez dute uniformetasun perfekturik mundu-ekonomiaren barruan. Interes-tasa errealaren parekotasuna ez dago finkatua, inondik ere. Nazioarteko finantza-fluxuen gorakada eta gobernuen eta banku zentralen arautzeko ahalmenaren beherakada gauza nabarmenak dira.

– Merkataritza: kanpo-merkataritzak barne-ekoizpenaren aldean duen proportzioa hiri-estatuetako hastapenetako kapitalismoan zegoenaren azpitik egon liteke gaur egun (Lipietz, 1997). Merkataritzari jartzen zaizkion eragozpenak, irekiera-maila eta transakzioen tipologiak dira orain aztertu beharreko elementuak. Hala, nahiz eta muga-zergak gutxitu, ezin dugu ahaztu AEBk muga-zergen babesari esker lortu zuela bere industrializazioa eta herrialde garatu garrantzitsuenen irekiera-maila ez zela 1970eko hamarkadara arte iritsi 1913ko mailara.

– Ekoizpena: zuzeneko atzerri-inbertsioa 1990eko hamarkadara arte ez zen iritsi 1913ko mailetara. Gainera, enpresa-jarduera transnazionaletarako beharrezko baldintza izateari utzi dio ekoizpenak, inbertsio produktiborik ez dakarten enpresen bat-egite, erosketa edota itun estrategikoen ondorioz. Enpresa transnazionalek —enpresen arteko, enpresen baitako eta sare konplexuen arteko erlazio-egiturak nahasten dituzten integrazio-estrategia konplexuekin— alor honetan eskuratu duten protagonismoa gorabehera, ezin dugu ahaztu munduko eskulan guztitik zati txiki-txiki bat baino ez dutela erabiltzen era honetako enpresek.

Ángel Martínez González-Tablas-ek dioenez, sistema ekonomikoaren funtzionamendua osatzen duten elementu gehienek beren globalizazio-historia berezia dute, uniformetasun eza izanik haien ezaugarri nagusia. Gaur egungo fasean desberdintasun kualitatiboak aurkitzen ditugu aurreko faseen aldean: merkatu, parte-hartzaile eta tresna berriak daude, arautze-esparru ez hain automatikoa polo ugariko testuinguru batean eta finantza-fluxu gordinen hazkunde ikusgarria.

Globalizazioak aurrera egin eta kapitalaren, enpresen eta langileen mugikortasuna hedatu ahala, gobernuek gero eta zailago izango dute errenta birbanatzeko politikak garatzea. Mugitzeko gaitasun gehiena dutenak izango dira globalizazioaren irabazleak

Mugikortasunak berebiziko garrantzia eskuratzen du enpresen eta are ondasunik eta prestakuntzarik handiena duten pertsonen eraginkortasun eta lehiakortasunean, globalizazioari esker kosturik merkeenak dauden lekuetara eraman baitezakete beren ekoizpena, zergen ondorengo errentagarritasunik handiena eskaintzen dieten lekuetara beren kapitalak eta, zergak kenduta, soldatarik handiena duten lekuetan saldu dezakete beren lana. Galtzaileak konpentsatzearren zergak igotzearen alde dago jende gehiena baina «merkatuak», hau da, enpresek eta finantza-erakundeek, hori galarazteko gaitasuna daukate beren mugikortasunari esker.

Gobernuek inbertsioetan, kontsumoan edo transferentzietan gastatzeko duten ahalmena zergak ezarri eta biltzeko duten ahalmenaren mende dagoenez, ekoizpen-faktoreen —diru-sarrera publikoen iturri nagusia, hain zuzen ere— mugikortasunak zailago jartzen die gobernuei gasturako duten ahalmenari eustea.

Eskulana da mugikortasunik gutxien duen ekoizpen-faktorea, langileek beren familiarekin, beren kulturarekin nahiz beren hizkuntzarekin dituzten loturengatik eta, horregatik erraza da langileei zergak ordainaraztea. Hala, gobernuek gastu publikoa handitzen jarraitu ahal izan dute, diru-bilketaren zama kapital-errentetatik laneko errentetara eramanez. Ekoizpen-faktoreen mugikortasunean dagoen aldea da zergapetze-maila markatzen duena, azken batean.

Zergen pisuak gero eta gehiago joko du mugikortasun gutxien duten faktore eta aktiboen errentetarantz, kualifikazio ertain eta baxuko lanetara, enpresa ertain eta txikietara eta gastura, errentetara beharrean; harik eta zerga-harmonizazio handiagoa ezarri edo zerga-sistema nabarmen murriztu eta, ondorioz, estatuen eta gobernuen politika ekonomiko eta soziala egiteko ahalmena ere murrizten den arte.

Bestalde, babes gehiago izateko eskaera handituz doa baina, era berean, Estatuaren diru-sarrera publikoak murrizten ari dira. Egoera horretan, gero eta gehiago izango dira babes horren kostua beren gain hartzen duten herritarrak, gizarte-estaldurako eta segurtasuneko jarduerak pribatizatuz ondorioz.

Goian azaldutako egoerak kontraesan bat aurkezten digu: globalizazio-prozesuaren «galtzaile»ek gero eta babes sozial handiagoa behar dute eta, aldi berean, estatuek gero eta zailago dute babes hori emateko beharrezko baliabideak eskuratzea. Kontraesan horri irtenbiderik aurkitzen ez bazaio, ez soilik ekonomikoak sozialak ere bai, egungo globalizazio-prozesuaren aurka agertuko dira herritarrak eta ekonomia autozentratuen alde egingo dute.

2. GLOBALIZAZIOAREN ONDORIOAK ESPAZIOAN

Kapitalismo aurreratuari dagokion lurralde-eredua metropoli-erregioa da (Harvey, 1977). Lurraldearen zedarritze zehaztugabea dakar eredu horrek. Metropoli-erregioak hazkundea espazioan areago hedatzea dakar eta zaildu egiten du hiri-esparruaren eta landa-esparruaren artean muga zehatzak finkatzea, jarduerak areago barreiatuz metropoli- eta erregio-ingurunean.

Ekoizpen-jarduera espazioan deszentralizatuago duen ekoizpen-eredu bati dagokio banaketa espazial hori. Horrekin batera, kontzentratu egiten da hirugarren sektorearen jarduera, hirugarren sektore aurreratuarena eta finantza-sektorearen bereziki, eta eskulanaren erreprodukzioak eta eguneroko bizimoduak molde berriak garatzen dituzte. Garraio-beharrak eta, horrekin batera, energia-kontsumoa izugarri handitzen dira lurralde-eredu horretan (Fernández Durán, 1993).

Produktuak garraiatzeko sistemen bizkortze eta hedapen izugarriari esker ekoizpena modu transnazionalean antolatu daiteke orain, eta ekoizpen-prozesua sistemaren erdigunetik ia denbora errealean kontrolatzeko aukera ematen duten informazio-sistemak garatzen dira horrekin batera (Hobsbawm, 2000).

Ramón Fernández Durán-en esanetan, garraioak, telekomunikazioak eta energia dira egungo ekoizpen- eta lurralde-ereduaren gako nagusiak, eguneroko bizimoduan eta erreprodukzioaren esparruan izandako eraldaketen eta ekoizpenean egondako aldaketen ondorioz.

Motordun ibilgailuei lotutako mugikortasun-beharrek hazkunde esponentziala izan dute ekoizpen-esparruan, produktu landuen merkatuak erdigunean egonik, industriako sektore jakin batzuk edo fase zehatz batzuk periferiako herrialdeetara deszentralizatu izanaren ondorioz. «Fabrika zehaztugabe edo lausoak» eta *just in time* metodoan oinarritutako ekoizpen-teknika berriek *stock*ak murriztu nahi dituzte eskariaren gaineko ezagutzari esker, horrela biltegiratze-kostuak eta kapital ibilgetuaren kostuak murrizteko helburuz. Hala, ekoizpen-katearen beraren funtsezko elementua bihurtzen da garraioa eta fabrikatik kanpotik luzatzen da, ekoizpen-baliabide bat gehiago izanik azkenerako (Kanzow, 1990).

Era berean, eskulanaren erreprodukzioaren eta eguneroko bizimoduaren alorrean, familia nuklearraren hausturak aldaketak ekarri ditu: areagotu egin da etxebizitza-eskaria eta handitu egin da urbanizazio-prozesuak ukitutako esparrua. Horrekin batera, erosteko ahalmena handitzearekin batera gora egin du familia bakarreko etxebizitzetan bizitzeko joerak eta horrek hazkundea areago suburbanizatzea eragin du. Bizitokiaren eta lantokiaren arteko distantzia ere handituz doa enplegu industriala metropoli-erregioen periferian sakabanatzen delako, batetik, eta, bestetik, hirugarren sektore aurreratuko jarduerak erdigunean pilatzen direlako, bizitokiak erdigune horretatik kanpora bidaliz.

Saltokien banaketa-molde berriek ere gero eta garrantzi handiagoa dute: metropolien kanpoaldeko azalera handiko salguneek kontsumo-ohiturak eraldatu eta autoaren erabilera sustatzen dute. Era berean, aisialdiko jarduerak merkantilizatu eta ugaritu egiten dira, motordun ibilgailuen erabilera areagotuz horren eraginez.

Metropoli-erregioaren egitura gero eta lausoagoa da eta gero eta bananduagoa agertzen da espazioan, garraioa ibilgailu pribatuaren inguruan jiraraziz, garraio publikoek ezin baitiote erantzun hazkunde berrien ezaugarri sakabanatuei. Metropoli-erregioetako errepideetako motordun mugikortasunaren hazkunde horrek bere eragina dauka garraioari eskainitako espazioak duen pisu handian, eta horrek zeharo baldintzatzen ditu metropoli postfordistaren bizimoldeak eta harreman pertsonalak.

Alfonso Sanz-ek dioenez (1990)[3], Erdi Aroan hirietako espazioaren % 10 hartzen zuten bideek eta kaleetan hainbat jarduera eta zeregin egiteko aukera ematen zuten bideok. Hantxe garatzen zen hiriko bizitza. XIX. mendeko zabalguneetan espazio urbanizatuaren % 15-20 bitarteraino handitu zen bideen azalera, espaloiaren eta galtzadaren artean banatuta, eta garraioak bere espazio propioa zeukan ordurako. Egungo metropoli-erregioetan bideek espazio guztiaren 2/3 arte hartzen dute Los Angelesen tankerako hirietan. Era horretako hiriak bide-espazioan espezializatu dira zeharo eta ez dute hiriko beste funtzio batzuk aldi berean garatzen uzten, esparru monofuntzionalak bihurtu baitira. Hiriko bizimoduak aberastasun, aniztasun eta harremanen potentzialtasun handia galtzen du horrela.

3. EBko garraio-sektoreak BPGaren % 7, lanpostuen % 7, inbertsio publikoaren % 40 eta energia-kontsumo osoaren ia heren bat hartzen du. Garraioaren izaera sozioekonomikotik kanpoko «kostu»ek BPGaren % 5 inguru osatzen dute.

Kapitalismo aurreratuaren ezaugarrietako bat da hipermugikortasuna, konturatu gabe garrantzitsuena ez dela mugikortasuna irisgarritasuna baizik. Gainera, hipermugikortasun horren bere hedapen etengabeak gizartean eta ingurumenean eragiten dituen kanpo-efektuak ez dira aintzakotzat hartzen. Kapitalaren jario eta errotazio erabatekoak ahalbidetzen duen abiadura gero eta handiagoa «aberastasunaren ezkutuko aurpegia» bihurtzen da (Benko, 1985).

Garraioarekin batera, telekomunikazioak eta informazio-teknologia berriak dira egungo ekoizpen- eta lurralde-ereduaren funtsezko ezaugarriak. Teknologia horiek ekoizpena deszentralizatu eta erabakiak, kudeaketa eta kontrola zentralizatzeko aukera ematen dute. Haiek gabe ezinezkoa izango litzateke periferiako lan-merkatuen baldintzek dituzten konparaziozko onurak aprobetxatu. Onura horiei esker ekoizpen-kostuak nabarmen merkatu daitezke eta, aldi berean, kapitala pilatzeko prozesuak zentralizatu daitezke.

Borja eta Castells-en iritziz[4], urbanizazio orokorreko mundu baterantz doa gizateria eta mundu horretan hiriguneen inguruan antolatutako sistemaren parte izango dira landa-inguruneak ere. Gizartea antolatzeko lurralde-eredu gisa hiriak desagertzea ekar lezakeen prozesuaren oinarrian bi fenomeno dauzkagu: informazioari lotutako iraultza teknologikoa eta ekonomiaren eta komunikazioaren globalizazioa.

Globalizazioak espazioaren gainean eragindako inpaktuak lurraldean esku hartzeko molde berriak dakarzkigu. Ekonomiaren baldintza aldakorretara egokitzeko gai den antolamendu malgua dute oinarritzat molde berri horiek, eragile pribatuek hiriko zenbait eremutan dituzten interesei erantzun ahal izateko. Testuinguru horretan, «proiektu» zehatzak gailentzen dira hiriaren irudi zehatza definitzen duten epe luzerako planen gainetik, eta antolamenduaren lege-esparrua aldatzen da hain esku-hartzailea eta zurruna ez den esparru bat ezartzeko. Horrek ez dakar, ordea, hiriko kolektibo eta sektore sozialek hirigintza-jardueretan gehiago parte hartzeko aukerarik. Aitzitik, areagotu egiten dira teknizismoa eta burokratismoa eta erabakiak hartzeko modua gero eta hierarkizatuagoa da eta gero eta urrutiago dago mekanismo demokratikoetatik, kapitalak espazioaren gainean dituen interesei erabakitzeko prozesuetan esku hartzen utziaz betiere.

Hiri globaletako zenbait eremu zeharo berregituratzen dira eta lurralde-antolamendua edozein unetan aldatzen da unean uneko «proiektua»ri erantzuteko. Proiektu hori hirugarren sektore aurreratuari lotutako proiektua izaten da, edo azoka-esparru nahiz teknologia-parkeak, halakoek metropoli-erregioetan kokatzeko beharra izaten baitute beren «komando» funtzioa bete ahal izateko.

Hiri-egituran egindako ebakuntza horiek inbertsio oparoak behar izaten dituzte, baina kapital pribatuak ezin izaten die halakoei bere kasa erantzun, ez zaiolako errentagarri ateratzen. Lurraldea kudeatzeko eta han esku hartzeko tresna berriak sortzen dira orduan (sozietate eta korporazio publiko-pribatuak) espazio horien azken kudeaketa pribatua ahalbidetzeko. Hiri-espazioaren kudeaketa enpresariala

4. Borja eta Castells-ek (1997: 11-12) lurraldearen urbanizazio orokortua adierazten duten datuak aipatzen dituzte eta, haratago joaz, telematikaren bidezko informazioaren hedapenak ekarritako aukeren ondorioz hiriak duen funtzio sozialean izandako erabateko aldaketa salatzen dute.

egiten da, beraz, metropoli-erregioaren nazioarteko lehiakortasuna bermatu eta, horrela, inbertsioak erakartzeko diskurtsoarekin.

Keil eta Leiser-ek honakoa diote (1989) horri buruz: «Hiri-garapena egitura global eta lokalaren arteko bitartekaritzan erabiltzen den tresna bat da. Nazioarteko kapitalaren erabakiak maila lokalean erraztea da haren (korporazioaren) zeregin nagusia». Metropoliaren kudeaketa eta antolamendu-jarduerak ez ezik, baliabide publikoen erabilera ere aldarazten dira, garraio-sistemetan eta telekomunikazioetan inbertitzeko. Horrek krisian jartzen ditu finantza lokalak, egungo metropoli-erregioek era guztietako funtzionamendu-gastuak garestitzea eragiten dutelako.

3. LURRALDEAREN METROPOLIZAZIOA: EUSKAL HIRIA

Euskal Herrian ere lurraldean esku hartzeko molde berriak mimetikoki kopiatzen ari dira. Hala, Iruñerrian, adibidez, hiriburua erdigunetzat izanik bailara osoan horizontalki hedatzen ari den metropoli-esparrua eratzen ari da (Mendillorri, Etxabakoitz, Barañain, Zizur, Atarrabia, Burlata, Berriozar, Arre, Noain, Aitzoain, Huarte, etab.), gaitasun agrologiko handiko landa-inguruneak irentsi eta kostu handiak eraginez hiriaren inguruko komunikazio-bideen premia berriekin (Alli, 2001). Intentsitatea desberdina izan arren antzeko emaitzak utzi dituen prozesua daukagu Ipar Euskal Herrian, hango biztanleria gehiena —eta hirugarren sektore ia oso-osoa— Lapurdiko itsasertzean pilatzen baita, BAB (Baiona, Angelu eta Miarritze, frantseseko siglan) aglomerazioan. BABrekin batera, Gipuzkoan ere Baiona-Donostia euskal euro-hiria proiektuaren inguruan egituratu nahi dute 600.000 biztanleko masa kritikoa, «Europako maila ertaineko hiri gisa, euro-hiriaren efektu biderkatzailea» lortu nahian[5].

Bilbo Metropolitarrak, bestalde, «Euskal Herriko hiriburuen sistema polinuklearrean» dagokion erdiguneko papera bete nahi du eta abiadura handiko «euskal Y» eta Guggenheim museoa bezalako proiektuak garatzen ari da, «komando» funtzioak betetzeko. Aipamen berezia merezi du, bestalde, lurralde historikoen artean lehertu den gerrilla-gerrak, EAEko berezitasun administratiboari jarraiki zeregin nagusiak aldundien esku egonik, lehia bizian baitaude lurraldeak elkarren artean (bost aireportu elkarrengandik oso gertu, Kursaal, Europa, Euskalduna eta antzeko biltzar-areto ugari eskaintza bertsuarekin…). Politika horren arriskuak agerikoak dira «partikulartasun gaizki ulertu batek lehia neurrigabe eta suntsigarria piztu baitezake udalerri eta eskualdeen artean»[6].

José Allende-k (2000) eta beste zenbait autorek nabarmentzen dutenez, arriskua dago maila lokaletik ere prozesu zentralizatzaile hori kopiatzeko «hirien botere» zalantzagarriaren ondorioz, nazio-estatuak hiri-estatuekin ordezkatu nahian mega-hiriak eta metropoli-barruti handiak sustatzeko joerari jarraiki; landa-ingurunea hustea eta biztanleria eta, batez ere, boterea hiri handietan pilatzea eragingo luke horrek. Lurralde-eredu polarizatuak aurrera eginez gero, nazio-estatu zentralistaren

5. *Libro Blanco de la Eurociudad Bayonne-San Sebastián, junio 2000. Documento síntesis para el debate*. Interreg, Commission Européenne.

6. Borja eta Castells-ek (1997: 19) itxaropena dute, partikularismoen gainetik, kooperatiba- eta elkartasun-sareak sortuko direla hiri eta erregioen artean.

eredua kopiatuko lukete hiri-estatuek, baina, lurralde-eredu zehaztugabean gertatzen denaz bestela, herritarren uniformizazio-desideologizazioa ekarriko lukeen joera bat bultzatuko lukete eta, ondorioz, globalizazioaren muinean dauden botere faktiko ekonomiko-finantzarioen helburuak izango lirateke indartuko liratekeenak.

Etorkizunerako aurreikusten diren aukerak iraunkortasunaren aurkako faktore nagusiak bihurtzen dira paradoxikoki. Areago fordismoaren eta hirigintza fordistaren krisiaren ondorengo egungo abagunean, lurzoruaren erabilera erabakitzeko garaian berriro ere merkatua eta haren mekanismoak erabakigarri bihurtu eta, horrekin, hirigintza-arauak malgutzen diren garaiotan. Ildo horri jarraiki, antolamendu formalerako tresnek koordinazio malgua lehenesten dute antolamendu zuzenduaren gainetik, eta irizpide orientatiboak ematen dira, baina ez eskaintza eta eskaeraren legearen ondorioak leundu litzaketen nahitaezko arau batzuk. Funtzio publikoa ekimen pribatua libreki garatu daitekeeneko esparrua ezartzera mugatzen da horrela.

Hirigintza berriaren ezaugarriak hauek dira, beraz: antolamendu malgua, ekonomiaren baldintza aldakorretara egokitzeko; antolamenduaren krisia, epe luzerako planak alde batera utzi eta proiektu zehatzak garatzeko joerarekin; hirugarren sektore aurreratuko proiektuak, «komando» funtzioarekin (azokak, teknologia-parkeak, ikuskizun-museoak, etab.); desregulazioa nagusi deneko lege-esparru ez esku-hartzailea, kapital publikoaren inbertsio handiak enpresa mistoek kudeatuak eta hiri-esparruaren kudeaketa enpresarialarekin; eta finantza lokalen krisia, metropoli-hiri horietako funtzionamendu-gastuen igoeraren ondorioz.

Azken batean, nazioarteko kapitalak maila lokaleko erabakiak hartu ahal izateko tresna bihurtu nahi da lurralde-antolamendua, garraio-azpiegiturak, telekomunikazioak eta lurzoru-azalera itzelak haren esku utziaz, merke-merke.

Lurraldearen metropolizazio-prozesuaren onarpen akritikoaren ondorioz, XXI. mendean Euskal Herriak kontraesan nabarmenak ditu Europar Batasunaren Hiri Ingurumenari buruzko Liburu Berdean agertzen diren printzipio askorekin. Orain arte garatutako hiri-eredu trinkoa baztertzen ari da eta bestelako eredu bat bultzatzen: etxebizitzak lurraldean zehar barreiatzen dira, eraikuntza-dentsitate txikiko urbanizazioekin, eta merkataritzako eta aisialdiko azalera handiak ugaritzen ari dira, hiriaren iraunkortasunerako gero eta jasanezinagoa den egoera sortuz.

Hirigintza-eredu estentsiboa jasanezina bihurtzen duten elementuen artean honako hauek nabarmendu ditzakegu: azalera-hedapen absolutu eta erlatiboaren (biztanle bakoitzak okupatutako espazioa) igoera bizkorra, pareko igoera demografikorik gabe; metropoli-mailako eta hiri arteko arteria-sareen hedapena; bizitokiaren eta lantokiaren arteko distantzia handiagoa; garraio publikoaren erabileraren murrizketa, «hiri-landa» inguruneetan ez delako hain eraginkorra; merkataritza-azalera handiek betetzea orain arte herriko plazak zeukan bilgune edo biltoki funtzioa; lotarako auzoak agertzea; bizilagunen arteko harremanak desagertzea eta elkarte-sare soziala murriztea, eta baliabideen kontsumo eta hondakinen sorkuntza.

4. HIRIEN AZTARNA EKOLOGIKOA

Giza komunitate jakin batek (herrialde, erregio edo hiri batek) bere ingurunean eragiten duen inpaktuaren ingurumen-adierazlea da aztarna ekologikoa, eta komunitatearen ekoizpen- eta kontsumo-ereduari eusteko behar dituen baliabide eta sortzen dituen hondakin guztiak hartzen ditu aintzakotzat.

Honela definitzen dute adierazle hori berau asmatu zuten autoreek (William Rees eta Mathis Wackernagel)[7]:

> Bizi-maila zehatz bat daukan populazio batek erabiltzen dituen baliabideak ekoizteko eta sortzen dituen hondakinak asimilatzeko modu mugagabean beharrezkoa duen lurralde-eremu ekologikoki produktiboa (soroak, larreak, basoak eta uretako ekosistema), eremu hori edonon dagoela ere.

Aztarna ekologikoa kalkulatzeko filosofiak honako alderdi hauek hartzen ditu kontuan:

- Edozein produktu ekoizteko, erabilitako teknologia edozein dela ere, material- eta energia-fluxu bat behar dugu, eta material eta energia horiek sistema ekologikoek sortzen dituzte.
- Sistema ekologikoak behar ditugu ekoizpen-prozesuan eta azken produktuen erabileran sortzen diren hondakinak berriro absorbitzeko.
- Espazioa okupatzen dugu azpiegitura, etxebizitza, ekipamendu eta abarrekin eta ekosistema produktiboen azalera murrizten dugu horrela.

Biztanleria hiri-sistemetan pilatzeko prozesu gero eta bizkorragoak eta material- eta energia-fluxuen globalizazioak gero eta zailago egiten dute ondasun- eta energia-kontsumoaren eta ingurunearen gaineko inpaktuaren arteko lotura ikustea. Kontsumo-maila jakin bati erantzuteko egokiak diren azalerak abiapuntutzat hartuta, gure munduko gizarteok planetako ekosistemen funtzionamenduarekin dugun mendekotasuna ikustarazten digu aztarna ekologikoak. Giza komunitate jakin bat benetan zenbateko esparru produktiboa bereganatzen ari den ikusteko aukera ematen digu, eremu hori bere lurraldea baino handiagoa izanda ere, eta ekosistemek betetzen dituzten funtzio ekologikoak azaltzen dizkigu, halaber.

«Iraunkortasunaren guda hirietan irabaziko edo galduko da» adierazi zuen Maurice Strong Rioko Goi-bilerako idazkari nagusiak 1992an. Hirietan bizi da giza biztanleriaren % 45, baina hirien pisu ekologikoa ez dator bat haien neurri geografikoekin, kontsumoa handiagoa baita hiriko biztanleen artean. Hiri industrialen aztarna ekologikoa hirien azalera baino handiagoa da, 100 eta 200 aldiz handiagoa, eta horrek kapital naturala suntsitzea dakar.

---

7. Aztarna ekologikoa kalkulatzeko garaian, *aztarna ekologikoa* adierazlea asmatu zuten William Rees eta Mathis Wackernagel-en honako lan hauek hartzen dira oinarritzat: hasierako definizio teorikoa jasotzen duen *Our ecological Footprint* (1996), geroago estatu-mailara egokituta garatu zituzten aplikazioak jasotzen dituen *Ecological Footprints of Nations* (1997), udal-mailako ikuspegia jasotzen duen *The Ecological Footprint of Santiago de Chile* (1998), eta erregio-mailako aztarna aztertzen duen *Evaluating the use of natural capital with the Ecological footprint. Applications in Sweden and subregions* (1999).

Nazio Batuen «Gure etorkizun komuna» izeneko txostenean[8] erantzukizun partekatuen auzia aipatzen zaigu: «Lurra bat da, baina mundua ez. Denok behar dugu biosfera bera gure bizitzari eusteko. Halere, komunitate bakoitza, herrialde bakoitza, bere biziraupen eta oparotasunaren alde borrokatzen da, besteei eragin diezaiekeen inpaktuari jaramon handirik egin gabe. Batzuek Lurreko baliabideak kontsumitzen dituzten neurrian ezer gutxi uzten diete hurrengo belaunaldiei. Beste batzuek, askoz gehiago kopuru aldetik, oso gutxi kontsumitzen dute eta gosea, eskasia, gaixotasuna eta heriotza goiztiarra mehatxu dituztela bizi dira» (1987: 27).

Aalborgeko Gutunak ere antzeko zerbait zioen: «Ikasi dugu ezinezkoa dela herrialde industrializatuetan dagoen pertsona bakoitzeko baliabideen kontsumo-maila biztanleria osora hedatzea, eta are gutxiago etorkizuneko belaunaldietara, jarduera ekonomikoaren oinarrian dagoen kapital naturala suntsitu gabe. Jakitun gara iraunkortasunaren ideia egungo garapen-ereduen izaera ez demokratiko eta ez ekitatiboa aintzatestetik sortu zela» .

Mathis Wackernagel-en (1996) iritziz, hiri gehienek gero eta ahalmen gutxiago dute hazkunde demografikoari eta horri lotutako eskariei erantzuteko: «Horren sintoma lokalak dira ibilgailuen gehiegizko trafikoa, kutsadura, etxebizitzen urritasuna eta kalitate eskasa, esparru sozialaren fragmentazioa, delinkuentziaren hazkundea, bortizkeria eta zerbitzu publikoen eskasia».

Hirien eskari ekologikoak munduaren produktibitate ekologikoa murrizten den aldi berean handituz doaz. Gizakion ongizatea muga ekologikoen barruan bermatzea da erronka orain. EBren *European Sustainable Cities* txostenak (1994) oinarrizko bost estrategia proposatzen ditu:

– Hiri-plangintza iraunkorra, garraio publikorako sarbidea duten dentsitate altuko nodoak lehenetsiz

– Garraio publikoaren eta motorrik gabeko garraioaren aldeko garraio-estrategia integratua, oinezko eta txirrindularien segurtasuna hobetuz

– Energia- eta material-fluxuak modu eraginkorrean kudeatzea, hondakinak, ura, azpiegiturak etab. kontuan hartuz

– Ingurumen- eta gizarte-alorreko helburuak eta estandarrak finkatzea

– Ingurumenari buruzko informazioa zabaltzea

Hiri iraunkorrak lortzeko plangintzari ekiteko ezinbestekoa da eragile nagusiak motibatuta egotea, eta horretarako eragozpen handia da produktibitate ekologikoa hirietako biztanle gehienetatik urruti egotea. Produktibitate ekologikoaren galera giza ongizatearen galera dela ulertuz bakarrik lortuko dugu iraunkortasunaren bidetik aurrera egitea[9].

8. *Nuestro Futuro Común*, WCEDk (NBEko Ingurumenari eta Garapenari buruzko Mundu-mailako Batzordea) 1987an kaleratutako txostena.

9. Igel egosiaren efektua: lapiko batean su txikian sartutako igelak ez dira jabetzen tenperatura aldaketa gradual baina hilgarriaren eraginaz (Ornstein eta Ehrlich, 1989).

Hipermugikortasun motordunak bizi garen ingurune natural eta sozialarekiko lotura afektiboak ezabatu eta komunitatearen zentzu demokratikoa husten du, eta horren ondorioz bizi-esparrua gero eta gutxiago identifikatzen da bizi edo lo egin besterik egiten ez dugun lekuarekin. Horrek gero eta polarizazio handiagoa sortzen du, bizitzeko eta lan egiteko lekua aukeratzeko aukera izanik, ibilgailuz edo hegazkinez ibiltzen direnen eta, eguneroko jarduna bizitokitik gertu izanik, normalean oinez edo garraio kolektiboan ibiltzen diren pertsona, klase sozial, genero eta adintalde guztien artean.

Eredu horretan, jendeak bere parekoekin bakarrik partekatzen du espazioa[10]. Lekuarekiko eta jendearekiko identitate-zentzua zimeldu egiten du horrek eta agerian uzten du zer-nolako lotura estua dagoen konurbazio barreiatuak metropoli-esparruko biztanleen artean eragindako bereizte-dinamika horren barruan gertatzen den gizarte-kohesioaren urraduraren eta ingurumen-narriaduraren artean.

Espazioaren metropolizazio-prozesuaren eta prozesu horrek ekonomian, gizartean eta ingurumenean eragindako ondorioen izaera ez-iraunkorrari aurre egiteko garaian era askotako eragileek hartu behar dute parte. Horien artean iraunkortasunaren aldeko herri eta hirien aldeko mugimendua indarrez datorkigu azken aldian. Rio de Janeiron 1992an egindako Lurraren Goi-bileran onartutako XXI. Menderako Agendako 28. kapitulua (M. Keating, 1996) du abiapuntutzat mugimendu horrek. Honela dio:

> Agenda 21ek aipatzen dituen arazoetako askoren jatorria jarduera lokaletan dago eta, hortaz, agintari lokalek berebiziko garrantzia dute garapen iraunkorra lortzeko garaian. Udal-gobernuek ekonomia-, gizarte- eta ingurumen-alorreko azpiegiturak eraikitzen, kudeatzen eta mantentzen dituzte. Lurraldearen plangintza ikuskatzen dute, ingurumen-alorreko politikak eta arauak ezartzen dituzte eta nazio- eta erregio-mailako ingurumen-politiken aplikazioan parte hartzen dute (21. Agenda, 28.1. kapitulua, «Agintari lokalak», 1992).

Aalborgeko Gutunak ere ildo horri jarraitzen dio, Europako biztanleen % 80 hiri-ingurunean bizi direla eta:

> Gobernu lokalak ingurumen-arazoak antzematen diren lekutik gertu daude, eta hiriko biztanleetatik are gertuago. Horrenbestez, hiri eta herriok funtsezko eginkizuna daukagu bizimoduak, ekoizpen-moduak, kontsumoa eta lurraldea okupatzeko ereduak Lurreko bizi-molde guztien mesedetan egokitzeko garaian. Beste maila guztietako gobernuekin partekatzen dugu gizakion eta naturaren ongizatearen gaineko erantzukizuna (Aalborgeko Gutuna, I.1. kapitulua, «Europako hirien eginkizuna», 1994).

Zoritxarrez, ingurumenari buruzko nazioarteko tratatu eta adierazpenak ugaritu arren, horrek ez du ekarri ingurumenak okerrera egiterik eta gure hirietako hedapen metropolitarrak gero eta gehiago jotzen du iraunkortasunik ezera. Hala, gure hiriak gaur egun ekologikoki iraunkorrak ez badira, konurbazio barreiatuko prozesuari jarraiki sortutako auzo-sareek areago bultzatzen dute iraunkortasunik eza hori. Azken hogei urteotako eraikitzeko boladak era guztietako baliabideen kontsumoa

10. Pedro Abramo-k *La ciudad caleidoscópica* liburuan Rio de Janeiro (eta hango *favelak*) aztertu du, hiriaren fragmentazio eta estratifikazio sozialaren beste adibide batzuk ematearekin batera (Paris eta Bastilla ingurunearen leheneratzea, esate baterako).

areagotu du eta, horrekin batera, gero eta hondakin gehiago sortu eta gero eta gai kutsatzaile gehiago isurtzen dira bai ingurumen lokalera bai atmosfera globalera. Metropoli-eremuetan finkatutako ereduak askoz efizientzia gutxiagorekin ekoizten ditu natur baliabideak eta askoz bidegabeagoa da sozialki, hiri trinkoen eredua baino.

5. ESKUMENEN BANAKETA EUSKAL HERRIKO LURRALDE-ANTOLAMENDUAN

Espainiako 1978ko Konstituzioak (aurrerantzean EK) bere 148.1.3. artikuluan dioenez, autonomia-erkidegoek lurralde-antolamenduaren, hirigintzaren eta etxebizitzaren gaineko eskumenak hartu ahal izango dituzte.

Estatuarenak bakarrik diren eskumenak zerrendatzen dituen 149. artikuluan lurralde-antolamendua aipatzen ez denez eta Euskadiko Autonomia Estatutuak 10.31. artikuluan «Euskadiko erkidegoak lurralde-antolamenduaren, itsasertzaren antolamenduaren, hirigintzaren eta etxebizitzaren gaineko eskumen esklusiboak» dituela dioenez, testu horiek aztertuta ondorioztatzen dugu eskumen hori autonomia-erkidegoari dagokiola, eta gauza bera esan dezakegu Nafarroako Foru Erkidegoari dagokionez.

Bi testuetan ere «eskumen esklusiboa» aipatzen da eta, beraz, autonomia-erkidegoek eskumenak dauzkate lurralde-antolamenduarekin zerikusia duten funtzio guztietan, hala legeak egiteari dagokionez, nola legeok betearazteari dagokionez. Dena den, Estatuaren beste eskumen esklusibo batzuek esparru fisiko berbera izan dezakete xedetzat eta, ondorioz, hasiera batean aipatutako eskumenen izaera esklusiboa mugatzen duen konkurrentzia gerta daiteke.

Eskumenen banaketa mugatzen duen beste alderdi bat da oinarrizko bi arau horietako bakar batek ere ez duela lurralde-antolamenduaren gaineko definizio edo zedarritze kontzeptualik ematen, gaien araberako desagregazio bat baizik eta, horrek ez du argi uzten *lurralde-antolamendua* lokuzio konstituzionalari zein eduki egokitu dakiokeen eta, beraz, eskumen horren irismen zehatza zein den.

Desagregazio horren adibide garbia dugu EKko 148. artikulua: 3. atalean hirigintzatik eta etxebizitzatik bereizita aipatzen du lurralde-antolamendua, 4. atalean «autonomia-erkidegoak bere lurraldean dituen intereseko herrilanak» aipatzen ditu, 5.ean «beren ibilbide osoa autonomia-erkidegoaren lurraldean duten trenbide eta errepideak», 6.ean «babes-portuak, kiroletako portu eta aireportuak eta, oro har, merkataritza-jarduerarik garatzen ez dutenak», 7.ean «nekazaritza eta abeltzaintza, ekonomiaren antolamendu orokorrarekin bat etorriz», 8.ean «mendiak eta baso-aprobetxamenduak», 9.ean «ingurumenaren babesari dagokion kudeaketa», 10.ean «autonomia-erkidegoaren interesekoak diren aprobetxamendu hidraulikoen, ubideen eta sail ureztatuen egitasmoak, eraikuntza eta ustiaketa», 13.ean «autonomia-erkidegoaren garapen ekonomikoaren sustapena, estatumailako politika ekonomikoak finkatutako helburuen barruan», 16.ean «autonomia-erkidegoaren interesekoa den monumentu-ondarea» eta 18.ean «turismoaren sustapen eta antolamendua, bere lurralde-esparruaren barruan».

Bestalde, oso adierazgarria da ikustea Konstituzioko testuak ez duela ezer esaten estatu-mailako lurralde-antolamendua egiteko aukerari buruz. Hala, Konstituzioa onartuz geroztiko denboran berez globala beharko lukeen gai bat sektorializatu besterik egiten ez duten lege sektorialen (gai askori buruzkoak: urak, itsasertzak, naturaren kontserbazioa, errepideak, trenbideak, ondare historiko-artistikoa…) bidez osatu da hutsune hori, autonomia-erkidegoen politikak baldintzatuz, beren plan espezifikoak legeotako aginduetara egokitu behar dituztela eta.

Konstituzio Auzitegiak eta doktrina juridikoak argi erakutsi dutenez, autonomia-erkidegoen ustezko eskumen esklusiboak ez dira esklusiboak, lurralde-antolamendua eskumen partekatua baita berez, nahiz eta testuak hitzez hitz irakurrita besterik eman lezakeen.

Konstituzio Auzitegiaren 1986ko maiatzaren 13ko epaiak argi eta garbi finkatu zuen Estatuko Administrazioari dagokiola lurraldearen gaineko proiektuak inposatzeko ahalmena, eskumena berari dagokion gai sektorial guztietan. Salbuespenezko arrazoiak egon behar dutela badio ere, gai honi dagokionez salbuespenizaera arau bihurtu ohi da, lurralde-antolamenduaren sektorializazioaren alorrean ikusi berri dugun moduan.

Hasiera batean behintzat eskumenen arteko gatazkarik ez dagoela eman arren eta salbuespenezko arrazoirik aipatzeko beharrik egon ez arren, badira estatu-esparruan erabakitako zenbait politika sektorial, era askotako lege-xedapenek hala aginduta eta zenbait kasutan epaileen interpretazioari jarraiki, lurralde-antolamendurako tresna formalei gailenduko zaizkienak. Hona hemen zenbait adibide: Errepideen Plan Orokorra, EAEko Lurralde Antolamendurako 4/1990 Legeko —geroago aztertuko dugu— laugarren xedapen osagarriaren arabera lurralde-antolamenduari gainezartzen zaiona, besterik gabe; Uren Legeko 41. artikuluak dio plan hidrologikoek lursailen erreserbak finkatu ahal izango dituztela aurreikusitako jarduerak egiteko, eta lurralde-antolamendurako tresna desberdinek aurreikuspen horiek errespetatu beharko dituztela; azkenik, Natur Esparru Babestuei buruzko Legeak natur baliabideak antolatzeko planak beste edozein plani gailenduko zaiola dio.

Hori guztia ikusita, lan honen argudioak bermatzeko ondorio garrantzitsuak ateratzen ditugu, argi gelditu baita Euskal Herriko egungo administrazioek lurralde-antolamenduari dagokion ekintza publiko zehatzean duten eskumen-esparrua erlatibizatu beharra dagoela, ez baitute antolamendu maila formal batetik haratago jarduterik, Estatuko botere publikoen eta esku hartzen duten eragile ekonomikoen jardunari gain hartzerik ez dutela eta.

Ukaezina da gaur egungo Euskal Herri zatikatuko administrazioetako bakar batek ere ez duela lurralde-antolamenduaren gaineko botere politiko propiorik, eta horrek ondorio zuzenak dauzka gure etorkizuna erabakitzeko garaian.

BIBLIOGRAFIA

Allende, J. (1995): “El Desarrollo Sostenible desde la Ordenación del Territorio“, *Economía y Sociedad*, **12,** Madril.

——————, (2000): *Medio ambiente, ordenación del territorio y sostenibilidad,* Unión Iberoamericana de Municipalistas eta UPV-EHUko Argitaratze Zerbitzua.

Alli Turrillas, J.C. (2001): ”El dilema de Pamplona: reurbanizar su casco urbano o urbanizar su cuenca”, *Trabajos sobre ordenación y gestión del territorio de Euskal Herria I,* Eusko Ikaskuntza, Cuadernos de ciencias sociales y económicas, Azkoaga, **8.**

Borja, J. eta Castells, M. (1997): *Local y global. La gestión de las ciudades en la era de la información,* Editorial Taurus, Madril.

Castells, M. (1997): *La era de la información*, I., II. eta III. lib., Alianza Editorial, Madril.

Europar Batzordea: *Libro Verde sobre el Medio Ambiente Urbano, presentado a la Comisión Europea en julio de 1990* (COM(90)218final:30.

Fernández Buey, F. eta Riechmann, J. (1996): *Ni tribunos. Ideas y materiales para un programa ecosocialista,* Siglo XXI de España editores, Madril.

Fernández Durán, R. (1993): *La explosión del desorden,* Editorial Fundamentos, Madril.

Hobsbawm, Eric J. (2000): “Pequeño mundo global”, *Hika*, 2000ko azaroa.

Lasagabaster, I. eta Lazcano, I. (1999): *Régimen Jurídico de la Ordenación del Territorio en Euskalherria,* Instituto Vasco de Administración Pública, Oñati.

Martínez González-Tablas, A. (2000): *Economía política de la globalización,* Editorial Ariel, Bartzelona.

Mendizabal, A. (1998): *La globalización. Perspectivas desde Euskal Herria,* HIRU argitaletxea, Hondarribia.

Todd, E. (1998): *L'illusion économique. Essai sur la stagnation des sociétés développées,* Éditions Gallimard, Paris.

Vázquez Barquero, A. (1999): “Globalización, dinámica económica y desarrollo urbano“, *Papeles de Economía Española,* **80.**

Wackernagel, M. (1996): “¿Ciudades sostenibles?”, *Ecología Política*, **12.**

Zurbano, M. eta Zabalo, P. (1998): “Globalización, estado-nación y soberanía económica“, in *Soberanía económica y globalización en Euskal Herria,* Manu Robles-Arangiz Fundazioa, Bilbo.

Euskal Estatua eta sozioekonomia

Txomin Lorca Alcala
Xabier Isasi Balantzategi
Asier Otxoa de Retana Simon
Nekane Jurado Pérez
Antón Borja Alvarez
Ekai Center
Antxon Mendizabal Etxabe
Aitor Bengoetxea Alkorta
Francisco Letamendia Belzunce
Iñaki Gil de San Vicente Larrañaga

Sarrera

Txomin Lorca Alcala, LAB Sindikatuko kidea

Zalantzarik gabe, estatu baten eraikuntzan, eremu ekonomiko eta soziolaboralak funtsezko lekua hartzen du. Horri begira, kontuan hartu behar da ekonomia ezin uler daitekeela ekoizpen kolektiboaren antolakuntzan eratzen diren botere-harremanak ulertu gabe. Halaber, ezinbestekoa da ulertzea zer ondorio dituzten botere-harreman horiek ekoizpenaren eremuan eta eremu horri babesa ematen dion eremu politiko-instituzionalean.

Horrenbestez, zer ekoizten den, nork ekoizten duen eta nola ekoizten den hizpide dugunean, ez dugu ekonomiaz hitz egiten, politika ekonomikoaz baizik. Ekonomia politikatik bereizten saiatzen diren bakarrak ekonomia eta beraren atzean ezkutatzen diren interesak berezi nahi dituztenak dira. Horiexek soilik aurkeztu nahi dute ekonomia zientzia objektibo bezala, ekoizpen-bideen jabetzak sortzen dituen gatazketatik kanpo utzita.

Politika ekonomikoak herrialde baten sistema ekonomikoaren antolakuntza definitzen du, eta beraren biziraupena ere bai. Horregatik, edozein sistema ekonomikoren antolakuntzak erabakiak hartzeko gaitasuna eskatzen du, sistema hori antolatzeko; eskatu ere plangintza ekonomikoan modu eraginkorrean eragina izatea ahalbidetzen duten tresna instituzionalak eskuratzea eskatzen du. Proiektu sozioekonomiko autonomo baten bideragarritasunaren adierazpen gorena estatu propioaren eraikuntza da.

Ikuspegi horretatik jorratzen dute liburu honetako autoreek beren ekarpenak, Euskal Estatuaren eraikuntza sozioekonomiaren ikuspuntutik aztertzean.

Halaber, beren gogoetek oraingo krisiaren testuingurua hartzen dute kontuan; izan ere, krisia kontraesan eta tentsio gero eta handiagoak sortzen ari da gainbalioaren ekoizpenaren eta gainbalio horren jabetze eta kudeaketaren artean, eta, aldi berean, botere politikoaren kontzentrazioaren eta behar sozialaren kudeaketaren artean. Beraz, azterlanak kokatu nahi du hemen, europar eraikuntzaren testuinguruan, eta orain, krisi ekonomikoaren testuinguruan, Euskal Herriak estatu propioa izatearen aukera.

Oraingo krisi ekonomikoaz hitz egitean, bada konpartitutako iritzi orokor bat, alegia, krisi hau ez dela krisi arrunta, muga ekonomikoak zeharkatzen dituelako eta zuzeneko eragina duelako eremu politiko, ekonomiko eta sozialean. Izaera sistemikoa duen krisi bat dugu aurrez aurre, eta, zalantzarik gabe, oraingo garapen-ereduari eutsi dioten zutabeak astintzen ari da.

N. Juradok dioen bezala, krisi hau merkatu deitzen zaion nebulosa batez inguratuta egon da, eta horrek duen asmo bakarra da krisiaren atzean dauden benetako interesen jokoa ezkutatzea; bada, halaber, aitzakia paregabea instituzioek krisiaren kudeaketan duten erantzukizuna saihesteko.

Gaur egun, ez litzateke izango oso zaila berrestea Espainiako estatua ukitzen duen krisiaren neurria dela, hain zuzen ere, euskal ekonomiari bere ondorioak modu dramatiko eta behargabekoan ezartzen ari zaizkiona, hain zuzen ere espainiar politika ekonomikoarekin duen mendetasunagatik; garbi dago, nonbait, gure enpresak, gure ekoizpen- eta gizarte-sarea eta gure instituzioak kaltetuta daudela espainiar ekonomiaren nazioarteko balorazioagatik eta Espainiako eta Frantziako estatuek alor ekonomiko eta soziolaboralean ezartzen dizkiguten erabakiengatik.

Dena dela, ez dugu «porrot egindako» estatuaren deskalifikazio erraza argudio bezala erabili nahi —bere partaide diren herrien identitate nazionalaren ukapenean oinarritzen den «porrot egindako» estatua— Euskal Estatuaren beharra justifikatzeko argudio nagusi bezala. Izan ere, Xabier Isasik dioen bezala, bai krisi ekonomikoarekin eta bai krisi ekonomikorik gabe, Euskal Herria EBko estatua izan liteke arazorik gabe, hots, tamaina bereko beste edozein estatu bezain garatua eta lehiakorra, ekonomikoki. EHri EBko 28. estatua izatea eragozten dioten arrazoiak arrazoi historikoak eta —batez ere— politikoak dira.

Estatuek oraingo nazioarteko testuinguruan duten izaera zaharkitua —gainditutako egitura politiko bezala aurkezten baitira— eta beren estatua Europan gaur egun izan nahi duten herrien bideragarritasun ekonomikoaren inguruko eztabaida modu interesatuan erabiltzen dira, jaurtigai bezala, zapalduta dauden beste errealitate nazional batzuek estataltasuna lortzea eragotzi nahi duten estatuen aldetik.

Horri dagokionez, Iñaki Gil de San Vicentek hauxe dio: ezkerreko jarreratik, errakuntza estrategikoa da onartzea, ia erresistentzia teorikorik gabe, estatuek beharrezkoak izateari utzi diotela herrientzat, haren ordez ideia kosmopolitak eta «munduko herritarrak» izatearen kontzeptua lehenetsiz, munduko «gobernantza» demokratikoa alternatiba bezala aurkeztuta; izan ere, balizko alternatiba hori botere ekonomiko handien inposizio global bilakatu da. Interesgarria da, orobat, Francisco Letamendiak postfordismoaren azterketatik egiten duen ekarpena; haren esanetan, oraingo egoerak irekitzen du «nation-building» soziala eraikitzeko aukera, herriklaseak, langileak, sindikatuak, gizarte-mugimenduak eta ezkerreko alderdiak baldintza berdinetan bilduko lituzkeen aliantza hegemonikoaren emaitza gisa.

EUSKAL ESTATUAREN BIDERAGARRITASUNA, ZENBAKITAN

Europako beste estatu batzuen errealitateari begiratuta, X. Isasik dio EBn badirela 16 estatu, geuk baino lurralde txikiagoa dutenak edo geuk baino biztanle gutxiago dituztenak.

Euskal Herriko per capita BPGa Frantziako, Espainiako edo Italiako estatuen moduko estatuena baino handiagoa da, eta haren BPGa 36. postuan dago Europako 266 eskualdeen artean. Gainera, Europako gainerako eskualde eta estatuekin

alderatuta, tasa hobeak ditugu produktibitatean, prestakuntzan eta gisa berekoetan.

Fluxu ekonomikoei dagokienez, Nekane Juradok datu hauek ematen ditu, beste batzuen artean:

Hego Euskal Herriko balantza komertziala (esportazioa/inportazioak) positiboa da: superabita gero eta handiagoa da, eta 2010. urtean 5.227,8 milioi eurokoa izan zen. Esportazioen bi heren EBra joan ziren.

Espainiako estatuarekin dagoen instituzio arteko fluxu finantzarioari dagokionez, N. Juradoren arabera, esan behar dugu 2004-2009 sasoian 11.700 milioi euro baino gehiago transferitu zitzaizkiola Madrili, kupo likidoaren bitartez; Espainiako estatuak Hego Euskal Herrian egindako inbertsioak, berriz, 3.520 eurokoak izan ziren garai horretan, batez ere bereganatu gabeko eskumenen alorretan (Adif, Bilbo eta Pasaiako portuak, AENA, eta abar.).

Gizarte Segurantzari dagokionez, 2000-2009 sasoian 12.438,27 milioi euro garbi transferitu dira Gizarte Segurantzaren Kutxara.

Orain, datu horiei guztiei Espainiako estatuaren zor soberanoaren interesek sortutako kostuak gehitu behar zaizkie, eta PPk eta PSOEk kudeatzen dituzten autonomia-erkidegoek eragindako zorpetzea ere, horrek ondorio negatiboak izango baititu estatuari egiten diogun ekarpenarentzat.

Beste alde batetik, A. Borjak dioenez, 1993 eta 2008 bitartean, euskal kapitalak 51.000 milioi euro inbertitu zituen atzerrian; kanpotik etorri ziren inbertsioak, berriz, 12.000 milioi euro izan ziren. Beraz, N. Juradok dioen bezala, arazoa ez da inbertsio produktiborako kapitala egotea, baizik eta kapital hori esportatu egiten dela, eta hori arriskugarria dela gure ekoizpen-ehunaren garapenerako.

Horrenbestez, Hego Euskal Herriaren arazoa ez litzateke izango atzerriko inbertitzaileak ekartzeko lehiatzea, baizik eta bertoko kapitala berton geratzera animatzea.

DATUETATIK HARATAGO, INDARRAK ETA AHULEZIAK EUSKAL ESTATUAREN ERAIKUNTZAN

Bestalde, jasotako ekarpenak lagungarriak dira Euskal Estatuaren eraikuntzan dauden indarrak eta ahuleziak identifikatzeko. Neu honela laburbiltzera ausartuko nintzateke:

Ahuleziak

Eskumen-eremua eta autonomismoaren estrategia

Hego Euskal Herriarentzat 1978an ezarri zen eskumen-eredua ez zen izan berdinen arteko itun baten emaitza, Nekane Juradok azpimarratzen duen bezala. Oraingo ereduak eskumenak tasatzen ditu eta honela sailkatzen ditu: Espainiako estatuaren eskumen esklusiboak, eskumen konpartituak, eta autonomia-erkidegoen

eskumen esklusiboak —EAE eta Nafarroa, gure kasuan—, estatuaren oinarrizko legeen bidez mugatuak. Beste alde batetik, Ipar Euskal Herriko lurraldeek ez dute inolako eskumen-aitortzarik.

Krisi ekonomikoaren iraupena, estatuaren aldetik oinarrizko legediaz egiten den erabilera eta euskal instituzioen mendetasun-estrategia autonomista gure errealitate ekonomikoa homogeneizatzen ari dira espainiar errealitatearekin; gainera, horrek handitzen du estatuaren kutxari egiten diogun ekarpena, politikoki eta ekonomikoki maniobratzeko dugun tartea hondatzen du, eta krisiari irteera demokratiko eta arrazionala ematea eragozten diguten arrazoi nagusiak dira.

Euskal Herriko lurraldearen desegituraketa

Oraingo eskumen-esparruaren gabezien erakusgarri nagusia da ezinezkoa dela, juridikoki eta politikoki, nazio-mailako proiektu politiko eta sozioekonomiko bat egituratzea. Hau da, aukera hori erabat oztopatuta dago. Gure lurraldea bi autonomia-erkidegotan dago zatituta, Espainiako estatuaren aldean, eta Ipar Euskal Herrian ez dago instituzio propiorik; horren eraginez, ezinezkoa zaigu plangintza ekonomikora zuzendutako politikak modu koordinatuan egitea, eta hori ahulezia larria da oraingo unean.

Oraingo krisi ekonomikoaren kudeaketa

Geure baliabideak kudeatzeko eskumenik ez izateak gure ekonomian eta gure gizarte-ereduan dituen ondorioak ugariak dira, A. Borjak dioen bezala, zergen bidez eta Espainiako estatuarentzako transferentzien bidez galtzen den diruaz gain, hots: euskal nekazaritzako elikagaien sektorea gero eta ahulagoa da, ekoizpen industriala geldirik dago, saltoki txiki asko itxi egin dira, eta murrizketen politikak ekonomia geldiarazten du eta langabezia zein gizarte-bazterketa igoarazten ditu, barneko eskaria murriztuz.

Gizarte-kohesioa

Gai fiskal eta soziolaboralei buruzko espainiar legedia onartzeak eta haren mende egoteak, gobernu autonomikoek bereganatutako politika publikoekin batera, aberastasuna kontzentratzera eramaten du, eta kontzentrazio hori euskal ekonomia deskapitalizatzen ari da, ondasunen banaketa desorekatzen ari da (langabeziaren eta gizarte-bazterketaren igoera) eta gure potentzialtasuna hondatzen ari da ikerkuntzaren eta berrikuntzaren eremuan (gure inbertsioa gisa bereko per capita errenta duten herrialdeetakoa baino askoz ere txikiagoa da, BPGa erreferentziatzat hartuta), eta horrek guztiak kalte egiten die gure egonkortasunari eta gure garapen ekonomikoari.

N. Juradok zuzen azaltzen duen bezala, Hegoaldeko ekonomiaren oraingo arazoa ez da produktibitatea txikia izatea, zeren Europako batez bestekoa baino askoz ere handiagoa baita; aitzitik, arazoa da produktibitatea enpresarien mozkinetarantz kontzentratzen dela nabarmenki, soldaten kalterako.

Interlokuzioa eta negoziatzeko ahalmen propioa Europan

Ekai Center-en azterketan aipatzen den bezala, Europako diru-batasuna hausteko arrisku handiak euroaren katearen kate-begi ahulenean jarriko luke Euskal Herria, Espainiako estatuaren eskutik. Erdiguneko eta periferiako herrialdeen arteko dualtasunak handitu egingo lituzkete gure ekonomiaren gabezia estruktural eta instituzionalek; gabezia horiek aldatu egin daitezke, baldin eta gure herriak erabakiak hartzeko ahalmena badu funtsezko alderdietan, hala nola banku-politikan, diru-politikan, zergei buruzko araudian, eta gure gabezia sozial eta instituzionala konpontzeko beharrezkoak diren politiketan.

Europaren baitan, ordezkaritzarako eta erabakitzeko ahalmena izatea funtsezkoa da gure proiektu propioaz erabakitzeko, eta ez alor politiko eta instituzionalean soilik, baizik eta alor sozial eta ekonomikoan ere bai.

Indarrak

Gehiengo sozial eta sindikal proaktiboa

Gure ehun ekonomiko eta soziala zabala da eta gure elkarte-sare sendoa, baditugu nortasun-zeinu propio eta integratzaileak, baita proiektu nazional soberanoa eraiki ahal izateko behar den masa kritikoa ere.

Horrenbestez, baditugu oinarri nahikoak bultzada kolektibo bat sortzeko, izaera endogenoko garapen-eredu bat alor ekonomikoan eraikitzeko, herritarrak, lurraldea eta estatua proiektu ekonomiko bideragarri batean lotuz, A. Borjak eta Ekai Centerek beren txostenetan garatzen duten bezala.

Eskema horren baitan, bai I. Gil de San Vicentek eta bai Letamendiak azpimarratzen dute euskal gehiengo sindikalaren aktibazio estrategikoaren beharra, eta, horri lotuta, prozesuan inplika daitezkeen beste indar sindikal estatal batzuk txertatzeko gaitasuna, estrategia horretatik bultzatuta.

Estaturik gabeko nazio batean, Letamendiak dioen bezala, kontrabotereak ez du zentzurik sindikatu bakar baten tresna bezala, baina sindikala soilik den ekintza batasunak ere ez du zentzurik; autogobernuaren aldeko borroka nazionalak behar dituen aliantzak ezabatu nahi ez badira, behintzat. Zentzugabea bezain alferrikakoa da alderdi-sindikatu zutabea lehengo estiloan berpiztea. Dena dela, baloratzekoa da zutabe hori estilo berri batean moldatzeko aukera.

Mundu kooperatiboa

Elkarteak eratzeko gaitasun horren adibide bat kooperatibetan dugu, A. Mendizabalen ekarpenean ikus daitekeen bezala. Euskal kooperatibak BPGaren % 4,3 eta BPG industrialaren % 10 dira. Bai beren garrantzi ekonomikoagatik eta bai beren elkarte-izaeragatik eta beren historiagatik, kooperatibak oso aktibo garrantzitsua izan daitezke Euskal Estatuaren eraikuntzarako, baldin eta internazionalizazio prozesuak ez badu eragozten printzipio kooperatiboen iraupena

eta kooperatibak sisteman integratzen ez badira, edozein proiektu komunitario eta sozial baztertzen duen kontrol teknokratikoa ezarriz.

Gure ekoizpen-ehunaren errealitatea

Ekai Centerrek adierazten duenez, gai izan gara gure industria egokitzeko eta enpresa txiki eta ertainen ehun aktibo eta dinamiko bat garatzeko. Espainiako estatukoa baino kontsumo- eta inbertsio-eredu neurritsuagoa mantendu dugu, gehiegizko zorpetzerik gabe; gure industriaren ahalmena esportazioetan mantendu da, baina berrikuntzaren alorrean badugu gabezia estruktural iraunkor bat.

Zoritxarrez, 30 urtez, gure arduradun politikoak beren burua goraipatzen ibili dira, Espainiako estatuko beste autonomia-erkidego batzuk baino egoera hobean egoteagatik, antzeko per capita errenta duten europar eskualde eta estatuen berrikuntza, gastu sozial eta prestakuntza-mailak erreferentziatzat hartu gabe eta maila horiek bilatu gabe.

Klase-borrokaren esparru autonomoa

Gil de San Vicentek dioen bezala, estatu propioari buruzko kontzientziazio nazionala esparru material eta sinboliko, linguistiko eta kultural, politiko eta sozioekonomiko desberdin batean gauzatzen da, hau da, estatu menderatzailearen esparrutik kualitatiboki bereizten den esparru batean. Oinarri horren gainean garatzen da funtsezko kontzeptu ideologiko bat, alegia, «klase-borrokaren esparru autonomoa», hori funtsezko pieza baita euskal gizartearen aktiboan, estatu nazionalaren eraikuntzari begira.

Egia da, nonbait, klase-borrokaren esparru autonomoaren kontzeptuaren birtualtasunak lan-harremanen eta gizarte-babesaren esparru propioa gainditzen duela; dena dela, Aitor Bengoetxeak dioen bezala, hori boterearen oinarrizko muina da oraingo europar estatuetan. Lan-harremanen eredua funtsezkoa da garapen-eredu bat eraikitzeko eta, eredu horren baitan, aberastasunaren birbanaketarako, sortzen den errentaren inguruko gatazkatik. A. Bengoetxearen esanetan, lan-harremanen eta gizarte-babesaren oraingo arau-esparrua erabaki estatalen mende dago erabat, Euskal Herriko lurraldeentzat, eta, hortaz, ez du kontuan hartzen euskal gizarte- eta ekoizpen-sarearen errealitatea, eta, gainera, kaltegarria da gure garapen sozioekonomikoarentzat. Bereziki esanguratsua da Euskal Herriak gehiengo sindikal bat izatea, lan-harremanen eta gizarte-babesaren esparru propioaren aldeko apustua egiten duena, hots, gure gainean ditugun esparru estataletatik bereizten den esparru propio baten aldeko apustua egiten duena. Bada, hori zaindu eta bultzatu beharreko aktibo bat da.

Bukatzeko, eta konklusio gisa, uste dut liburu honetan bildutako edukiak ekarpen interesgarri eta beharrezkoak direla agerian uzteko, politika sozioekonomikoaren oinarrietatik, bere estatu propioa EBren barnean eraikitzeko Euskal Herriak dituen aukera errealak; agerian uzten dute, halaber, Euskal Herriak europar eraikuntzan

parte har dezakeela, bere interes propioen ikuspuntutik, Espainiako eta Frantziako estatuen gaur egungo borondaterik ezak sortzen dituen oztopoak gainditzuz. Horrez gain, Euskal Estatuaren eraikuntza proiektu integratzaile bezala itxuratzen da, zeren objektiboki interesgarria baita, aukera politiko eta identitarioetatik haratago, Euskal Herrian bizi eta lan egiten duten pertsona guztientzat.

1. Euskal Herria: Europar Batasuneko hego-mendebaldeko nazio estandarra

Xabier Isasi Balantzategi, UPV/EHUko irakaslea
Asier Otxoa de Retana Simon, GAINDEGIAko kidea

Euskal Herria, Europako hego-mendebaldeko nazioa, Espainiako eta Frantziako estatuetako 7 probintziatan banatutako 685 udalerriz osatuta dago. Iberiar penintsularen eta Europako gainerako lurraldeen arteko bi pasabide naturaletako batean dago kokatuta, eta horrek baldintzatu du, beste faktore batzuekin batera, lurraldearen garapen ekonomiko eta soziala. Haren magnitude makroekonomiko nagusien bitartez ikusita, Euskal Herria Europar Batasuneko NUTS2 —*Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques*— garatuenekin pareka daiteke, gutxienez. Hiru milioi biztanlerekin eta ia hogeita bat mila kilometro karraturekin, Euskal Herria Europar Batasuneko estatu bat izan liteke, inolako arazorik gabe, ekonomikoki garatua eta neurri bereko beste edozein estatu bezain lehiakorra. Arrazoi historikoak eta —batez ere— politikoak dira Euskal Herria Europar Batasuneko 28. estatua izatea eragozten dutenak. Euskal Herriak lortuko balu Espainia eta Frantziaren nahi zentralista eta unionistak gainditzea, ez luke inolako zailtasunik izango ekonomikoki orekatutako eta sozialki garatutako estatu bat izateko.

Euskal Herria: a standard nation in the southwest of the European Community

Euskal Herria, or the Basque Country, is a southwestern nation comprising 685 municipal units in seven provinces situated within the Spanish and French states. The fact that it is located on one of two natural routes linking the Iberian Peninsula to the rest of Europe is one factor that has influenced this territory's economic and social development. In general terms of macro-economic magnitude, Euskal Herria is at least comparable to the most highly developed of the European Union's level NUTS2 (*Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques*). With three million inhabitants and nearly twenty-one thousand square kilometres, Euskal Herria could easily be a state of the European Union, economically developed and as competitive as other similar-sized member states. It is being held back from becoming the 28th state of the European Union by historical and, above all, political reasons. If Euskal Herria could overcome the centralist aspirations of Spain and France, it would have no trouble becoming an economically balanced, socially advanced state.

SARRERA

Estatua, batez ere, kontzeptu politikoa da. Estatua da gizartearen bizimodua arautzeko eta arauak indarrez inposatzeko erakunde soziala. Estatua da, azkenik, lurralde jakinean nazioaren izatea arautzen duen botere-erakundea; erakunde hori, beste aldetik, nazioarteko komunitatean onartutako erakundea da. Burujabetasuna, lurraldea eta autoritatea dira edozein estaturen ezaugarri behinenak. Erlijioa, hizkuntza eta kultura nazio-izaerako ezaugarri bereizgarriak izan badaitezke ere, ez dira, halabeharrez, estatua eratzeko ezinbesteko baldintzak. Munduan badira izan estatu konfesionalak —erlijio bakarrekoak—, badira estatu laikoak —erlijioetatik aparte— eta badira erlijio anitzeko estatuak; munduan badira estatu bakan batzuk, gutxi, hizkuntza bakarrekoak, eta badira estatuak, gehienak, hizkuntza askotakoak. Gaur egun, esan genezake estatu gehienak kultur eta arraza anitzekoak direla. Kultura, arraza, hizkuntza eta erlijioa ez dira, beraz, estatua izateko edo ez izateko erreferentziazko baldintzak.

Euskal Herria, berez, estatu independentea izan zitekeen. Euskal Herriko ezaugarri geografikoak, demografikoak, ekonomikoak eta gainerako ezaugarri sozialak Europar Batasuneko beste edozein estatu edo eskualdetakoen antzekoak dira. Hau da, badira Euskal Herria baino estatu txikiagoak —Monako, Eslovenia, Montenegro, Luxenburgo, Andorra, Malta, Liechtenstein eta San Marino txikiagoak dira—. Badira, orobat, Euskal Herria baino biztanle gutxiagoko estatuak: Groenlandia, Liechtenstein, Faroe uharteak, Luxenburgo, Malta, Zipre, Eslovenia eta Letonia.

Ezaugarri geografikoak, demografikoak, ekonomikoak eta bestelako ezaugarri sozialak ez dira eragozpen Euskal Herria estatua izan ahal izateko. Estatuen *bideragarritasuna* ez da ezaugarri horien arabera zehazten. Estatua izan ala ez izan, gehienbat, arrazoi politikoen, historikoen eta militarren arabera gauzatzen da. Adibidez, *huts egindako estatuak* deritze sozialki, ekonomikoki eta politikoki porrot egin duten estatuei; hala ere, estatua izateari ez diote utzi eta nazioartean gainerako estatuei onartzen zaizkien eskumen eta betebehar bertsuak aitortzen zaizkie.

Estatuaren eraketa ez da arazo legala. Nazioarteko komunitateak ez du lege jakinik estatuak eratzeko edo desegiteko; estatuak eurak izaten dira euren osotasuna eta estatu-izaera aldarrikatzen eta arautzen dutenak. Edozein estaturen ezaugarri behinenak honako hauek dira:

- Nazioartean ezagutua eta onartua izatea, gainerako estatuen onarpena edukitzea.
- Autoritatea erakundetzeko ahalmena izatea; armada, polizia, hezkuntza-sistema eta justizia-sistema antolatzeko ahalmena.
- Gizartea antolatzeko eta gizarte-zerbitzuak sortzeko eta kudeatzeko ahalmena; zerga-sistema, ogasuna, osasun-zerbitzua, gizarte-azturak kudeatzeko zerbitzuak, eta abar.
- Berariazko identitate kolektiboa eraikitzeko ahalmena; ikurrak, ereserkia, hizkuntza eta identifikazio-ezaugarri bereizgarriak.

Ezaugarri edo ahalmen horiek izanda ere, horrek ez du esan nahi, besterik gabe, estatua izan daitekeenik. Egon daitezke lurralde-eremu batzuk ezaugarri horiek dauzkatenak eta arrazoi batzuengatik edo besteengatik estatuak ez direnak.

Edonola ere, herri bat, nazio bat edo lurralde bat estatua ez izateko arrazoi nagusia, ia kasu guztietan, beste estatu baten inposizioa izan ohi da. Hori da, adibidez, Euskal Herriari gertatzen zaiona: Frantziako eta Espainiako estatuek inposatzen diotela euren zati izatea. Frantziako eta Espainiako estatuek arautu dute Euskal Herriko lurraldeak, Iparraldea eta Hegoaldea, eurenak direla; estatuen lurralde-antolamendua diseinatu dute, autonomia-mailaren bat gorabehera, estatu bakarrak izango balira bezala eta estatuaren batasuna, esplizituki —Espainia— edo inplizituki —Frantzia—, estatuaren arau gorentzat ezarri dute.

Estatuaren bideragarritasun sozialaz edo estatuaren bideragarritasun ekonomikoaz hitz egitea, aingeruen sexuei buruz hitz egitea bezala da. Benetako auzia ez da aingeruek sexurik duten ala ez, benetako auzia da aingeruak eurak existitzen diren ala ez. Existitzen diren estatuak, noizbait eta nolabait sortuak dira eta, behin sortu direnez, estatua izateari kosta ahala kosta eutsi egingo diote; existitzen diren estatuentzat estatu-izaera biziraupenaren sorburua da beti. Tautologia antzeko zerbait da. Munduan, Nazio Batuen Erakundean, 193 estatu ezagutzen dira, badira beste 10 estatu NBEkoak ez direnak baina *de facto* estatutzat hartzen direnak Montevideoko Konbentzioaren arabera (1933) —Abjasia, Nagorno Karabaj, Iparraldeko Zipreko Errepublika Turkiarra, Kosovo, Hegoaldeko Osetia, Palestina, Saharako Errepublika Arabiarra, Somalilandia, Taiwan eta Transnistria—. Kontua da 203 estatu horien artean, aniztasuna erabatekoa dela, ez daukatela ezaugarri komun multzorik estatua, oro har, ezaugarritzen duenik.

Estatu-izaera lortu ez duten nazioek, berriz, biziraun nahi badute estatu-izaera bilatuko dute nazioarteko onarpen egonkorrena delako. Euskal Herria estatu gisa eratzeak ez du bermatzen bizimodu hoberik edo okerragorik izatea, estatuak ez du esan nahi sistema sozial orekatuagoa edo klase-diferentzia handiagoak izango direnik, estatua izateak gauza bakarra bermatzen du, Euskal Herria existitzen dela eta nazioartean onartua dela. Estatuak, gaur gaurkoz, nazioen biziraupena bermatzen duten erakunde bakarrak dira. Era berean, paradoxikoki, estatuak dira nazioen desagerpenaren erantzule nagusiak.

Mikel Buesa Blancok, Madrilgo Unibertsitateko Ekonomia Aplikatuko katedradunak, kalkulatu du Euskal Autonomia Erkidegoaren independentziaren kostua zenbatekoa izan daitekeen kasurik okerrenean. Hau da, Araba, Bizkaia eta Gipuzkoa, hirurak bat, estatu independente gisa eratuko balira Europar Batasunetik at eta Espainiak gerra-ekonomia ezarriko balie. Ikerketa 2008. urteko krisia baino lehenago argitaratua da (2004). Ekonomia-irakasleak kalkulatu zuen hiru herrialdeen independentzia autarkikoak ekoizpen-jardueren ia % 20 gal lezakeela; langabezia-tasa % 19-29 tartera iritsi litekeela; EAEko herritarrek zergetan % 9 gehiago ordaindu behako luketela eta, azkenik, langileen soldatetatik kotizazio sozialak % 3tik % 7,6 handiagoak izango liratekeela.

M. Buesaren azterlanak azaltzen digu independentziaren kosturik handiena zein izan litekeen. Eskertzekoa da egindako lana. Irakasleak berak argitzen digu independentziak horren kostu handirik ez izateko giltzarria zein den: «… asegurar la continuidad del marco institucional en el seno de la Unión Europea se convierte en el factor crucial …/… para que la independencia …/… no derive en un declive de los niveles de desarrollo y de bienestar de los vascos».

Ikertzailearen EAEren independentziaren aurreikuspen apokaliptikoa ez da horren txarra sufritzen ari garen krisiak ekarri dizkigun kalteei begiratzen badiegu. Espainiako batasun hautsiezin santua sutsu defendatzen dutenek gerra-ekonomia aldarrikatzen diete independentzia-zaleei. Hala ere, 2008an hasitako krisi ekonomikoak zorrotz erakutsi du Euskal Autonomia Erkidegoak, eta Nafarroako Foru Komunitateak garesti ordaintzen dutela Espainiarekiko mendekotasuna. M. Buesak amestutako EAEren independentziaren deskalabru ekonomikora eta sozialera hurbiltzen ari gara eta hori independentzia tanto ñimiñorik izan gabe.

Edozelan ere, ikertzailearekin bat gatoz: Europar Batasunaren barruan estatu gisa antolaturik, Euskal Herriak izan lezake orain duen garapen-maila eta ongizate-maila edo, agian, hobea. Euskal Herria diogu, ez EAE.

Mikel Buesaren txostenak, azkenik, agerian uzten du Euskal Herriaren independentzia, estatu burujabea izatea, arazo politikoa dela eta ez arazo ekonomikoa. Auzia da Espainiako eta Frantziako estatuek onar ote dezaketen Euskal Herriaren erabakitzeko eskubidea, eta prest ote dauden herriaren erabakia errespetatzeko. Hori da auzia, ez besterik.

Hortik aurrera, azterketa eta analisi ekonomikoak eta sozialak egitea ondo dago errealitatea hobeto ezagutzeko. Alabaina, eztabaida honetan, azterketa horrek balio dezake independentzia aldarrikatzeko, abagune ekonomikoa eta soziala aldekoa delako, eta, neurri berean, independentzia ukatzeko balio dezake hurrengo une jakinean abagune ekonomikoa eta sozial berria aurkakoa delako.

Ekonomia eta gizartearen garapenari dagokionez, estatua izateak dakar ahalmen gehiago eta handiagoa. Estatua ez izateak, berriz, mendekotasuna dakar, txarrerako, gure ustez, baina mendekotasuna.

Gaur gaurkoz, Euskal Herria estatu gisa antolatzea, Europar Batasunaren barruan, onuragarria da herritarrentzat, enpresentzat, ekonomiarentzat eta gizartearentzat. Aztertu ditugun parametro eta datuen arabera, Euskal Herria dago Europar Batasuneko eskualde garatuenetakoen pare, zerbait beherago azken urteotan. Horren arabera, beraz, duda izpirik gabe, Euskal Herria Europar Batasuneko estatu homologagarria izan daiteke.

1. EUSKAL HERRIAREN DESKRIBAPEN GEOESTRATEGIKOA ETA MAKROEKONOMIAKO ADIERAZLE NAGUSIAK EUROPAR BATASUNAREN EREMUAN

Euskal Herria Europar Batasuneko hego-mendebaldeko nazioa da. Haren mugak dira: iparraldean Kantauri itsasoa, Landak eta Biarno; hegoaldean, Errioxa eta

Zaragoza; ekialdean, Biarno, Huesca eta Zaragoza, eta mendebaldean Kantabria, Burgos eta Errioxa. Gutxi gorabehera 20.947,2 km^2-ko lurraldea da.

Euskal Herriaren definizio xume horretatik errealitatera, ordea, ñabardura eta diferentzia batzuk badaude. Definizio horrek, jakina, balio du, baina ez da nahikoa. Definizioko Euskal Herria erreala bihur dadin askoz gehiago landu behar ditugu lurralde horien gainean dakizkigunak eta, batez ere, ikasi ez dakizkigunak. Gure nazioa, gutxi gorabehera, 20.947,2 km^2-ko lurraldea da.

Euskal Herria, lurraldearen antolamenduaren ikuspegitik, osatu gabeko puzzle nahasia da. Biziko bada, Euskal Herriak behar du berariazko lurralde-antolamendua. Euskal Herriaren oinarrizko mapa eta lurraldeen banaketa bat behar dugu. GAINDEGIAk (Euskal Herriko ekonomia eta gizartearen garapenerako behategia) bere proiektua abian ipintzeko eta eragiketa estatistikoak egin ahal izateko mapa bat eta Euskal Herriko lurraldeen banaketa bat hautatu behar izan du. Hautapen horretan irizpide historikoak, politikoak, administratiboak, soziologikoak eta linguistikoak erabili ditu. Metodologiaren ikuspegitik, irizpide garrantzitsuena Euskal Herri osoan lurralde banaketako unitate komuna eta homologagarria aurkitzea izan da. Unitate hori udalerria da. Udalerrietatik abiatuz, eskualdeek, herrialdeek eta nazioak osatzen dute GAINDEGIAk darabilen Euskal Herriko lurraldeen banaketa.

Herrialdeak	Eskualdeak	Udalerriak
Araba	7	53
Bizkaia	7	113
Gipuzkoa	7	88
Lapurdi	6	42
Nafarroa Beherea	5	74
Nafarroa Garaia	7	272
Zuberoa	3	43
		685

1. taula. Euskal Herriko lurralde-banaketa, herrialde, eskualde eta udalerrietan.

Lurralde-banaketa horretan Euskal Herri osoa dago. Oso oinarrizko banaketa da, bai, baina balio du Euskal Herriko mapa datuez hornitzeko. Biztanleak lurraldean, biztanleriaren bilakaera, jaiotzak eta heriotzak, biztanleriaren adin-egitura, migrazio-mugimenduak, sektore ekonomikoak, etxebizitza, eta beste hamaika datu ipini daitezke mapa horren gainean Euskal Herria zertan den jakiteko. Mapa eta banaketa hori da, hain zuzen ere, datuak erakusteko erabiltzen duguna.

1.1. Euskal Herriaren oinarrizko ezaugarri soziodemografikoak

Euskal Herria Europako nazio txiki —3 milioi biztanle doi-doi—, antzinako eta zaharkitutako herria da. Lurraldez txikia —20.924,9 km^2—, populazio-dentsitatez handia —148 biztanle km^2-ko— eta biztanleria lurraldearen gainean modu desorekatuan banaturik dago —biztanleriaren erdia baino gehiago 25.000 biztanletik gorako udalerrietan pilatzen da—.

Demografiari dagokionez, Euskal Herria herri zaharra eta gero eta gehiago zahartzen ari den herria da. Euskal Herria Europako eskualdeen artean zaharkitu-enetako bat da; 65 urtetik gorako biztanle zaharrenen haztapen-neurria, hala ere, Europako batez bestekoaren antzekoa da.

Biztanleria adin-talde nagusien arabera (%), herrialdeka. Euskal Herria, 2011			
	0-14	15-64	65 urte eta gehiago
Araba	13,8	68,5	17,7
Gipuzkoa	14,3	66,3	19,4
Nafarroa Garaia	15,4	66,9	17,6
Bizkaia	12,9	67,0	20,1
Lapurdi	15,1	64,2	20,7
Nafarroa Beherea	16,8	62,0	21,2
Zuberoa	14,0	61,3	24,7
Euskal Herria	14,0	66,7	19,3

Oharra: Iparraldeko datuak 2008 urteari dagozkio.
Iturriak: INE eta INSEE.

2. taula. Euskal Herriko adin-tarteen banaketa herrialdeka(Gaindegia).

Gaur egun hamar biztanletik hiru Euskal Herritik kanpo jaioak dira. Euskal Herria, gehienbat, kaletarrez edo hiritarrez —hirietan bizi direnez— osaturiko nazioa da; biztanleria gehiena —% 54— 25.000 biztanletik gorako udalerrietan bizi da-eta. Udalerri txikien —1.000 biztanle edo gutxiagokoak— haztapen-neurria gero eta txikiagoa da.

Biztanleria UD tamainaren arabera. Euskal Herria, 2011.		
UD_tamaina	GORDINAK	%
1-1.000 biztanle	143.325,0	4,6
1.001-5.000 biztanle	394.548	12,68
5.001-10.000 biztanle	317.904	10,22
10.001-25.000 biztanle	573.130	18,42
25.001-50.000 biztanle	464.974	14,94
50.001 eta + biztanle	1.217.535	39,13
Orotara	3.111.416	100,0

Iturria: INE eta INSEE
(Population Légale).

3. taula. Biztanleak udalerrien tamainaren arabera (Gaindegia).

Bizi-baldintzak eta ongizatea

Euskal Herria, oro har, Europako bizi-baldintzen batez bestekotik gorakoa da; ongizate-maila, batez beste, nahikoa dela jo dezakegu. Euskal Herriko biztanleria hezkuntza-maila altukoa da. Emakumeen hezkuntza-maila, goi-mailako tituludunen proportzioa esan nahi dugu, nabarmen emendatu da azken urteetan.

Emakume landunen artean, kasurako, erdiak baino gehiagok —% 51—, goi-mailako ikasketak egina dauzka; gizonezkoen artean, ostera, portzentaje hori ez da erdira iristen —% 43—. Emakumeen egoera orokorraren hobekuntzak ondo islatzen du Euskal Herriaren garapena nolakoa izan den azken urteetan. Edozelan ere, azken urteetan sufritzen ari garen krisiak gogor jo du, langabezia-tasak gora egin du, bereziki gazteenen artean.

Herritarren —biztanle aktiboen— batez besteko errenta nahiko handia bada ere, ez da uniformeki banatzen herrialdeetan ezta pertsonen artean ere.

Errenta erabilgarria/biztanle aktiboko (€-tan)								
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
EAE	27.297	28.344	29.485	30.969	32.778	34.527	36.795	39.051
Araba	27.026	28.063	29.193	30.662	32.453	34.185	36.431	38.664
Gipuzkoa	27.495	28.549	29.699	31.193	33.016	34.778	37.062	39.334
Bizkaia	27.250	28.295	29.434	30.915	32.721	34.467	36.732	38.983
Nafarroa	27.856	28.991	30.040	31.441	32.022	33.180	35.436	36.935
Iparraldea	33.848	34.803	35.186	36.326	37.552	39.528	41.584	42.989
Euskal Herria	27.977	29.035	30.087	31.525	33.038	34.682	36.924	38.944

Iturria: Eurostat, Eustat, INSEE.

Ezin da berriztu uda hasiera arte (+-).

4. taula. Errenta-mailak herrialdeka (Gaindegia).

Euskal Herriko biztanle aktiboen errentak hazkunde nabarmena izan du azken hamar urteetan —batez bestez % 5,6—. Hazkunde-tasa horren gainetik mugitu dira Araba, Bizkaia eta Gipuzkoa. Iparraldea izan da hazkunde-tasarik txikiena erakutsi duena baina, hala ere, herrialde horietan gertatzen da errenta-mailarik handiena. Nafarroa Garaiaren kasuan, azkenik, hazkunde-tasa batez bestekoaren azpitik mugitu da azken hamar urteotan.

Euskal Herrian, herri aberatsetan gertatzen den moduan, familia-etxebizitzen okupazio maila % 80 ingurukoa da. Alabaina, gainerako etxebizitzetatik, bosten bat hutsik dago edo bigarren mailako etxebizitzak dira.

Osasun-zerbitzuei dagokienez, Euskal Herrian 100.000 biztanleko 420 osagile, 972 erizain eta 444 ospitaleko ohe dauzkagu. Ez dira datu txarrak.

Dena ez da ona. Euskal Herrian (2009) pobrezian edo egoera horretan erortzeko arriskuan 246.854 pertsona zeuden —lurraldeko aberastasunaren medianatik

behera bizi direnak—. Gizarte-babesaren gastua, ongizatearen beste parametro bat, ez da oso handia, bereziki Euskal Herriko hegoaldean. Internet maiz erabiltzen du Euskal Herriko biztanleriaren % 55ek baino gehiagok; halere, 2010. urtean erabileraren hazkunde bizia nabarmen apaldu zen.

Oro har, esan genezake Euskal Herria Europako herri aberatsen antzekotxoa dela aztertu ditugun zenbaki eta parametro horien argitan, behintzat.

1.2. Euskal Herria Europar Batasuneko ingurunean

Europa politiko sozialaren eraketa lehia eta tentsio biziko prozesua izan da eta, aurrerantzean, hala izango dela itxaron daiteke. Estatuen mendeko eskualdeek, Euskal Herria barne, kolokan ikusten dituzte euren garapen-ildoak. Alabaina, estatuak, beren buruen defentsan, eskualde indartsuenen eraginpean daude. Europako eskualdeen barneko kohesioak eta elkarren arteko loturek estatuen indarra ahuldu egiten dute.

1989an Atlantiko aldeko 31 eskualde Arku Atlantikoko Batzordera bildu ziren, besteak beste, Akitania, Nafarroa Garaia eta Euskal Autonomia Erkidegoa. Batzorde horretan eskualde horien garapenerako lehentasunak zehaztu ziren. Batzorde horretan jarritako helburuen artean arkuko eskualdeak indartzea eta haien garapena sustatzea agertzen dira.

Honela zehazten zuten:

> Kontinente mailan zentro anitzeko egitura europarra sustatu behar da. Xedea, bada, indar demografiko eta ekonomiko nahikoa duten hiribilduak balioestea da. Horrela, hiribildu horiek, elkarren eraginean, munduko eta Europako botereguneetan indarra izango dute, eta, bide beretik, eragin (Europako) bazterreko eremu zabaletan.
>
> Zentro anitzeko funtzionaltasunak hiribildu europarren arteko osagarritasuna bilatzen du, betiere, lurraldeen arteko orekan oinarriturik. Zentro anitzeko funtzionaltasuna, bada, oso kontzeptu erabilgarria izan daiteke hainbat eskalatan, jarduerak eta funtzioak ahalik eta hoberen integratzeko[11].

1999an Postdamen Europako Lurraldeen Antolakuntzarako ministroen bilkuratik abiatu zen *Lurralde europarreko zentro anitzeko eta garapen orekatua eraikitzeko azterketa*; txosten horretan, hain zuzen ere, zehazten da periferiako hiribildu-sistema zer den. Gutxienik, 500.000 biztanle biltzen dituen lurraldea, non hiri edo herri batean 150.000 biztanletik gorakoa den, garraiobidez elkarri loturik 130 km-ren distantzia-ingurunean; hiribilduaren sistemak, gutxienik, 1.000.000 biztanle inguru bildu beharko lituzke.

---

11. Kontinente mailan zentro anitzeko egitura europarra sustatu behar da. Xedea, bada, indar demografiko eta ekonomiko nahikoa duten hiribilduak balioestea da. Horrela, hiribildu horiek, elkarren eraginean, mundu eta Europako botere guneetan indarra ahal izango dute, eta, bide beretik, eragin (Europako) bazterreko eremu zabaletan.

Zentro anitzeko funtzionaltasunak hiribildu europarren arteko osagarritasuna bilatzen du, beti ere, lurraldeen arteko orekan oinarriturik. Zentro anitzeko funtzionaltasuna, bada, oso kontzeptu erabilgarria izan daiteke hainbat eskaletan, hobeto integratu nahi diren funtzio eta jardueren arabera.

Euskal Herriaren ezaugarriak bete-betean sartzen dira emandako definizio horretan. Are gehiago, gure kokapen geoestrategikoa, kasu honetan, bederen, abantaila dugu. Hiru milioi biztanle inguru, 20.947 km^2, 148,6 biztanle kilometro koadroko, Europako garraiogune estrategikoan kokaturik, hori da, besteak beste, Euskal Herria. Egia esan, Euskal Herria hori baino askoz gehiago da; kohesio soziokultural handiko biztanle-bilgunea da, berariazko hizkuntza eta kultura duena, nortasun berezkoa duena, alegia. Eta hori, frogatuta dagoenez, ekonomia eta gizarte-garapenerako faktore eragingarria da.

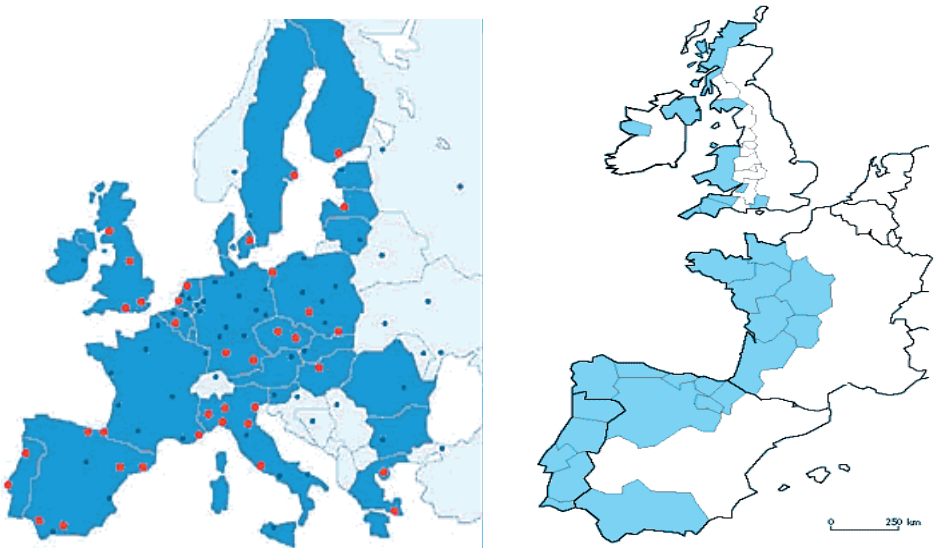

1. irudia. Europako metropoliak. Euskal Herria Atlantikoko arkuko segmentua.

Euskal Herria, bada, Europar Batasuneko periferiako hiribildu-sistema bat da. Sistema gisa agertzeak berekin dakar hainbat abantaila Europar Batasunean txertatzeko eta, aldi berean, berezko izaerari eusteko. Lehen aipatu txostenak lau alderdi nagusi aipatzen ditu:

- Sistemen lehiakortasuna.
- Hiribildu-sistemen arteko kooperazio eta elkarlotura (*connectivité*), airetik eta trenbideetatik, batez ere.
- Hiribildu-sistemen arteko harreman funtzionalak, berezitasunak, oinarrizko sinergiak periferiatik zentroarekiko eraginkortasuna areagotzeko.
- Hiribildu-sistemen arteko artikulazioak bidea ematen du Europako, eta munduko, gune ekonomiko garrantzitsuenetan integratzeko eta, ondorioz, munduko dinamika ekonomikoei jarraitzeko.

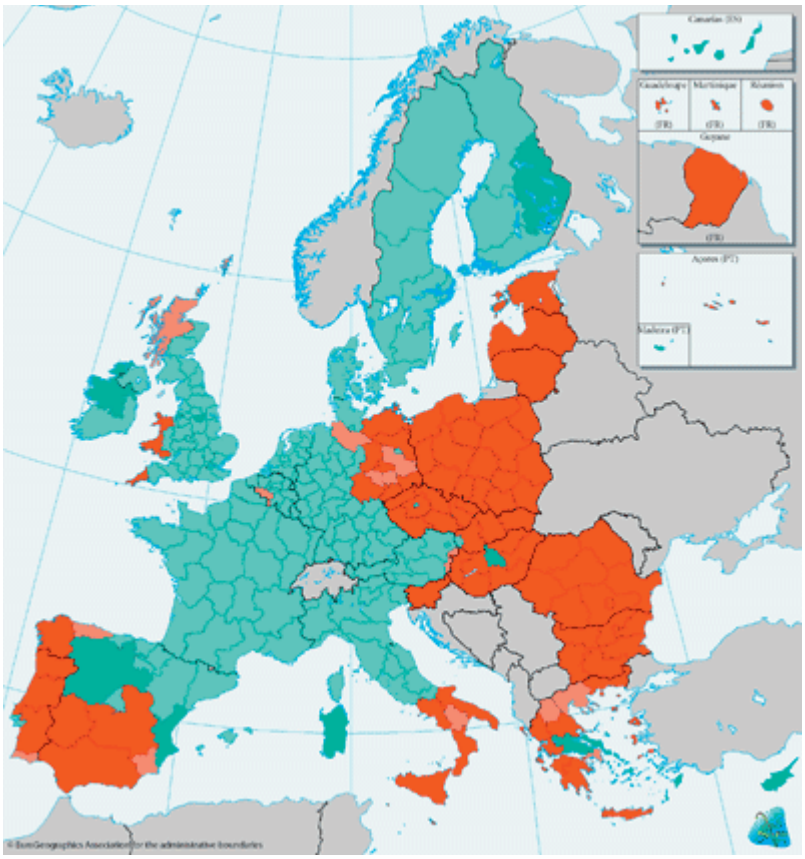

2. irudia. Europar Batasuneko NUTS2 —Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques— (http://ec.europa.eu/regional_policy/atlas2007/index_es.htm).

Euskal Herriak Europar Batasuneko periferiako hiribildu-sistema bat izan behar du. Esan dugunez, Euskal Herriak ezaugarriak eta baldintzak baditu horrela izateko, lortu ez badugu ere. Izan ere, oraindik ez dakigu ekonomia eta gizarteko Euskal Herria zertan den, hizkuntza, kultura eta interes asko partitzen baditugu ere, elkarri bizkarra emanda bizi gara.

Europar Batasuneko eraketa-prozesua estatuen interesen araberakoa bada ere, aukera berriak izango dira eskualdeek ekonomia- eta gizarte-alorreko ekimenak gauzatu ahal izateko. Europar Batasunak aukera berriak ekarriko dizkio Euskal Herriari. Aukera berriak baldin eta Euskal Herriak nazio gisa jarduteko gaitasuna erakusten badu. Izan ere, jakina denez, Euskal Herriak ez baitu estatu-izaerako antolakuntzarik eragin ahal izateko.

Kokatu dugu Euskal Herria Europako mapan eta azaldu dugu Europar Batasunaren lurralde-antolamendu eredua, ekonomiari dagokionez. Azterketa xume honen ondorio nagusia da Euskal Herria *de facto* izan daitekeela ekonomia

eta gizartearen garapenerako berariazko eskualdea, gutxienik, NUTS2 mailako unitate horietako bat, horretarako bete beharreko ezaugarriak dituelako. Arrazoibide horretatik aurrera jarraituz, Gaindegiak bildutako datuak erakutsiko ditugu.

1.2.1. Barne-produktu gordina (BPG) biztanleko

Euskal Herriaren aberastasun-maila neurtzeko modu estandarra da barne-produktu gordina, eztabaidagarria bada ere. Euskal Herriari dagokionez, krisia nozitzen hasi aurretik (2008) biztanleko errenta Europar Batasuneko batez bestekotik gorakoa zen. Badakigu jakin azken urteotan puntu batzuetako galera gertatu dela. Edozelan ere, Euskal Herriaren aberastasun-maila biztanleko Europako eskualde aberatsenaren pareko izan daiteke.

	1999-2004 *	2005	2006	2007	2008	2008
Euskal Herria	5,7	6,0	8,6	7,2	0,5	32.881
Baden-Württemberg	2,8	3,2	6,6	5,5	-0,6	32.400
Zeeland	5,2	3,1	4,6	11,3	0,7	30.800
Katalunia	5,0	3,4	7,7	5,1	-1,3	30.300
Scotland	5,6	3,6	5,0	2,2	0,0	28.000
Rhône-Alpes	3,2	3,7	4,8	3,8	-1,5	26.800
European Union (27 countries)	4,4	3,7	5,3	5,5	0,4	25.100
Bretagne	4,1	4,8	3,6	3,1	-0,9	23.300
Poitou-Charentes	3,8	3,5	2,4	5,2	-1,8	22.000
Région wallonne	3,8	2,6	3,6	3,0	1,4	21.000
Brandenburg	3,8	4,5	5,4	4,6	0,5	20.500
Mecklenburg-Vorpommern	3,5	5,2	3,8	6,9	1,0	20.400

5. taula. Euskal Herriko barne-produktu gordina (Europako eskualdeak).

Kontuan hartu behar ditugu BPGaren neurriak dituen gabeziak; adierazle hori ez baita bizi-mailaren kalitatea neurtzeko egokia. Halere, balio du, gutxi gorabehera, tokian tokiko aberastasun materialaren maila zenbatekoa den jakiteko.

BPG adierazlearen itzalean, ezkutaturik, geratzen dira biztanleen errenten arteko diferentziak. Gaur egun, Euskal Herrian, gainerako herri aurreratuenen antzera, pobrezia multzo esanguratsuak baitaude. Badira izan 12.000 - 16.000 €/urteko, edo gutxiago, irabazten duten asko eta beste bakan batzuk, berriz, 50.000 edo 60.000 €/urteko edo gehiago irabazten dutenak.

Finantza-krisiak eta krisi ekonomikoak gogorjo du ekonomiako sektore guztietan. Euskal Herriko produkzio industrialak, adibidez, latz sufritzen du Espainiako krisia; krisiak ekarritako geldialdiari aurre egiteko, Espainiako merkatua hustu ondoren, ezinbestekoa da esportazioak areagotzea. Espainiarekiko mendekotasunak, kasu honetan, krisia areagotzen du.

BPG Erosteko Ahalmen Parekatuan, hazkundea eta biztanleko. Euskal Herria eta nazioartea, 2002-2009.					
	BPG EAPn hazkundea				Biztanleko €
	2002/2006	2007	2008	2009	2009
Norvegia	7,4	4,5	7,1	-13,0	41.200
Irlanda	7,6	9,1	-8,1	-9,5	30.000
Euskal Herria	6,1	7,3	-0,3	-5,8	29.977
Baden-Württemberg	3,6	6,1	-0,6	-8,9	29.500
Katalunia	6,5	7,6	-0,8	-5,8	28.200
Islandia	3,6	5,8	5,0	-10,4	27.700
Alemania	3,6	5,6	0,4	-6,6	27.200
Finlandia	3,8	9,3	1,9	-9,2	26.900
Rhône-Alpeak	3,4	6,1	-0,3	-4,9	25.500
Frantzia	3,0	5,8	-0,2	-4,3	25.400
Eskozia	4,5	2,7	-2,1	-5,4	25.200
Italia	1,8	5,9	1,0	-5,8	24.400
Espainia	6,7	7,6	0,6	-5,8	24.200
Europar Batasuna (27)	4,1	6,0	0,6	-5,7	23.500
Bretaña	3,8	1,2	0,0	-4,9	21.200
Poitou-Charentes	3,2	2,2	-0,2	-4,3	20.300
Region wallonne	3,2	3,8	2,4	-3,8	20.200
Brandenburgo	3,8	4,8	0,9	-3,9	20.000
Itä-Suomi	3,7	8,8	1,9	-11,2	20.000
Mecklenburg-Vorpommern	3,2	6,3	1,3	-4,8	19.800

Iturria: EUROSTAT, EUSTAT, INE eta INSEE.

6. taula. BPG; Erosteko Ahalmen Parekatua.

1.2.2. Balio erantsi gordina (BEG) biztanleko

Balio erantsi gordina (BEG) makroekonomia-magnitudeak neurtzen du arlo ekonomiko jakinean ekoizleek sortutako aberastasun-maila. Adierazle horrek barne-biltzen ditu ekoizpen-prozesuan ondasunei eta zerbitzuei gehitzen zaizkien balioak. Barne-produktu gordina (BPG) makroekonomia-magnitudeari oso loturik dago.

Balio erantsi gordina (BEG) makroekonomia-magnitudearen arabera (2009), Euskal Herriko egoera, oro har, oso ona dela esan dezakegu. BPG adierazleen kasuan gertatu moduan, gogorarazi behar dugu, BEG makroekonomia-magnitude honek ez duela herritarren bizitzaren kalitate-maila neurtzen.

Edozelan ere, makroekonomia-magnitude hauek balio dute, erlatiboki, Euskal Herria kokatzeko Europako eskualde eta estatuen hurrenkeran. Euskal Herriko ekonomia-sektoreen haztapen-neurriak, oro har, Europar Batasuneko eskualde aberatsenen antzekoak dira: nekazaritza, abeltzaintza, basozaintza eta arrantza sektoreen presentzia urria, industria eta eraikuntza sektoreen pisu esanguratsua (% 25 inguru) eta zerbitzuen sektorearen nagusitasuna.

6.-EUSKAL HERRIA NAZIOARTEAN

2.-Dimentsio ekonomikoa: BEG biztanleko

- 138. Euskal Herria biztanleko BEG handia dutenen artean, Frantzia edo Erresuma Batuaren gainetik

Balio Erantsi Gordinaren hazkundea eta BEG biztanleko. Europa, 1999-2009.

	1999-2004 *	2005	2006	2007	2008	2009
Norway	7,7	16,6	9,6	4,2	-	53.626*[2]
Sweden	3,8	1,6	6,3	5,5	-2,1	31.823
Austria	3,2	3,8	5,3	5,5	3,8	30.839
Baden-Württemberg	1,7	0,4	5,5	4,2	2,1	30.469
Zeeland	5,9	1,9	3,8	10,4	3,3	29.252
Euskal Herria	10,3	6,7	7,1	7,0	5,1	28.451
Rhône-Alpes	3,5	2,6	4,6	3,6	2,2	27.479
France	3,6	3,1	3,5	4,5	2,5	27.349
United Kingdom	4,8	2,9	5,7	4,7	-11,6	26.590
Katalunia	6,6	4,6	5,5	5,4	2,7	25.633
Scotland	4,9	3,6	6,5	5,7	-11,3	25.214
Bretagne	4,4	3,6	3,4	2,6	2,8	23.834
Italy	4,5	1,6	2,6	3,7	-	23.387 *[2]
Poitou-Charentes	4,1	2,0	3,0	4,3	1,6	22.472
Spain	7,1	5,8	6,0	6,0	3,5	21.995
Région wallonne	3,8	3,8	4,7	3,9	4,2	21.066
Brandenburg	2,4	2,0	4,4	3,3	3,2	19.237
Mecklenburg-Vorpomme	2,3	1,8	3,2	5,4	3,6	19.067

Iturria: Eurostat eta INSEE.
*Urte tarte horietan urteko batez besteko hazkundea.
*2 2007ko datuak dira.

173

7. taula. Euskal Herriko balio erantsi gordina (Europako eskualdeak).

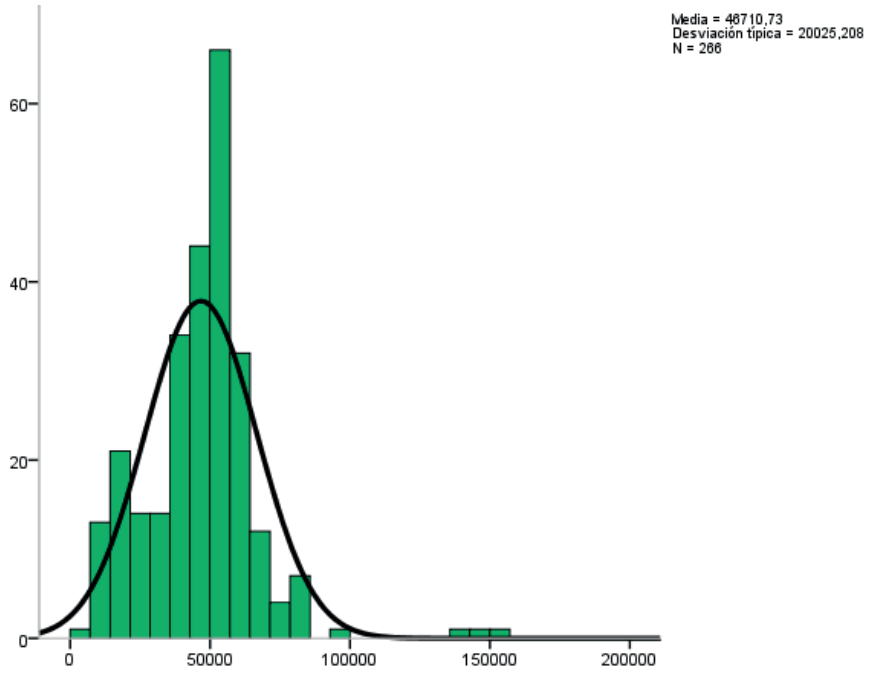

Balio Erantsi Gordina Europako eskualdeetan

1. grafikoa. Balio erantsi gordinaren banaketa eskualdeen arabera.

	BEG landuneko. Euskal Herria eta NUTS 2, 2009	
		BEG LANDUNEKO (€)
1	Latvija	155.645
2	Région de Bruxelles-Capitale / Brussels Hoofdstedelijk Gewest	142.923
3	Inner London	138.913
4	Ile de France	96.235
5	Hamburg	85.365
6	Bremen	83.986
7	Southern and Eastern	81.981
8	Wien	81.542
9	Hovedstaden	79.780
10	Åland	79.154
11	Groningen	78.663
12	Prov. Antwerpen	76.390
13	Stockholm	75.287
14	Korsika	73.947
15	Darmstadt	73.318
16	Oberbayern	70.297
17	Prov. Brabant Wallon	69.986
18	Provincia Autonoma Bolzano/Bozen (NUTS 2006)	68.645
19	Prov. Vlaams-Brabant	68.149
20	Lazio (NUTS 2006)	67.087
21	Utrecht	67.079
22	Düsseldorf	67.069
23	Lombardia	66.745
24	Etelä-Suomi (NUTS 2006)	66.480
25	Salzburg	65.962
26	Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste	65.888
27	Noord-Holland	65.438
28	Syddanmark	63.958
29	Rhône-Alpeak	63.926
30	Midtjylland	63.710
31	Nordjylland	63.550
32	Provence-Alpes-Côte d'Azur	63.084
33	Vorarlberg	62.558
34	Provincia Autonoma Trento (NUTS 2006)	62.414
35	Emilia-Romagna (NUTS 2006)	62.330
36	**Euskal Herria**	61.838
37	Friuli-Venezia Giulia (NUTS 2006)	61.693
38	Prov. West-Vlaanderen	61.556
39	Liguria	61.059
40	Karlsruhe	60.998
41	Veneto (NUTS 2006)	60.997
42	Austria	60.891
43	Tirol	60.708
44	Comunidad de Madrid	60.239
45	Zuid-Holland	59.630
46	Languedoc-Roussillon	59.616
47	Toscana (NUTS 2006)	59.324
48	Stuttgart	59.320
49	Guadeloupe (FR)	59.220
50	Mittelfranken	59.201
51	Oberösterreich	58.994
52	Nord-Pas-de-Calais	58.977
53	Noord-Brabant	58.885

54	Melillako Hiri Autonomoa (ES)	58.481
55	Piemonte	58.273
56	Attiki	58.051
57	Aquitaine	58.027
58	Réunion (FR)	57.555
59	Köln	57.406
60	Alsace	57.122
61	Zeeland	56.975
62	Berkshire, Buckinghamshire and Oxfordshire	56.950
63	Prov. Oost-Vlaanderen	56.774
64	Pays de la Loire	56.747
65	Länsi-Suomi	56.670
66	Normandia Garaia	56.621
67	Midi-Pyrénées	56.520
68	Hannover	56.472
69	Katalunia	56.347
70	Kassel	56.171
71	Notio Aigaio	56.081
72	Prov. Liège	56.043
73	Saarland	56.020
74	Mellersta Norrland	55.734
75	Martinique (FR)	55.502
76	Marche (NUTS 2006)	55.329
77	Pohjois-Suomi (NUTS 2006)	55.137
78	Border, Midland and Western	55.077
79	Champagne-Ardenne	54.982
80	Bourgogne	54.888
81	Arnsberg	54.373
82	Oberpfalz	54.155
83	Tübingen	53.822
84	Braunschweig	53.718
85	Schwaben	53.651
86	Detmold	53.620
87	Limburg (NL)	53.577
88	Aragoi	53.549
89	Kärnten	53.520
90	Centre (FR)	53.481
91	Molise	53.478
92	Bretagne	53.443
93	Steiermark	53.380
94	Västsverige	53.365
95	Campania	53.321
96	Prov. Hainaut	53.132
97	Guyane (FR)	53.111
98	Unterfranken	52.980
99	Lorraine	52.867
100	Berlin	52.787
101	Ceutako Hiri Autonomoa (ES)	52.758
102	Errioxa	52.656
103	Oberfranken	52.615
104	Övre Norrland	52.530
105	Poitou-Charentes	52.350
106	Itä-Suomi (NUTS 2006)	52.268
107	Prov. Limburg (BE)	52.063
108	Overijssel	51.874
109	Franche-Comté	51.860

110	Auvergne	51.805
111	Sizilia	51.761
112	Sjælland	51.742
113	Umbria (NUTS 2006)	51.699
114	Niederbayern	51.534
115	Gelderland	51.310
116	Gießen	51.301
117	Abruzzo	51.281
118	Prov. Namur	51.094
119	Calabria	51.073
120	Basilicata	51.042
121	Picardie	50.980
122	Norra Mellansverige	50.740
123	Niederösterreich	50.531
124	Balear Uharteak	50.488
125	Gaztela eta Leon	50.080
126	Puglia	49.996
127	Friesland (NL)	49.982
128	Rheinhessen-Pfalz	49.880
129	Sydsverige	49.849
130	Weser-Ems	49.783
131	Sardegna	49.674
132	Basse-Normandie	49.616
133	Asturiasko Printzerria	49.525
134	Östra Mellansverige	49.502
135	Schleswig-Holstein	49.470
136	Freiburg	49.215
137	Münster	49.145
138	Praha	48.863
139	Surrey, East and West Sussex	48.751
140	Småland med öarna	48.643
141	Bedfordshire and Hertfordshire	48.557
142	Limousin	48.557
143	Bratislavský kraj	48.277
144	Kantabria	47.912
145	Drenthe	47.862
146	Cheshire (NUTS 2006)	47.774
147	West Midlands	47.767
148	Eastern Scotland	47.349
149	Gloucestershire, Wiltshire and Bristol/Bath area	47.261
150	South Western Scotland	47.241
151	Prov. Luxembourg (BE)	47.220
152	Kanariak (ES)	47.048
153	Koblenz	46.686
154	Valentziako Erkidegoa	46.489
155	Hampshire and Isle of Wight	45.601
156	Andaluzia	45.429
157	Galizia	45.238
158	Dytiki Makedonia	45.183
159	Murtziako Eskualdea	44.717
160	Greater Manchester	44.198
161	Leicestershire, Rutland and Northamptonshire	44.125
162	Leipzig (NUTS 2006)	44.106
163	Sterea Ellada	44.061
164	Gaztela-Mantxa	43.974
165	Dresden	43.845

166	East Wales	43.752
167	Lisboa	43.185
168	Trier	42.939
169	West Yorkshire	42.934
170	Outer London	42.620
171	Flevoland	42.422
172	Burgenland (AT)	42.139
173	East Anglia	41.672
174	Sachsen-Anhalt	41.655
175	Dorset and Somerset	41.601
176	Brandenburg - Südwest (NUTS 2006)	41.387
177	Extremadura	41.361
178	Chemnitz (NUTS 2006)	41.304
179	Voreio Aigaio	41.021
180	Mecklenburg-Vorpommern	40.667
181	South Yorkshire	40.660
182	Northern Ireland (UK)	40.575
183	Lüneburg	40.569
184	Derbyshire and Nottinghamshire	40.477
185	Northumberland and Tyne and Wear	40.475
186	Thüringen	39.835
187	Kypros	39.720
188	Kriti	39.572
189	Kent	39.448
190	North Yorkshire	39.366
191	Essex	39.147
192	Ionia Nisia	38.897
193	Herefordshire, Worcestershire and Warwickshire	38.805
194	Devon	38.649
195	Kentriki Makedonia	38.621
196	Região Autónoma da Madeira (PT)	38.211
197	Merseyside (NUTS 2006)	38.091
198	Lancashire	37.678
199	East Yorkshire and Northern Lincolnshire	37.556
200	Zahodna Slovenija	37.325
201	Cumbria	37.242
202	Tees Valley and Durham	37.037
203	Brandenburg - Nordost (NUTS 2006)	36.861
204	Anatoliki Makedonia, Thraki	35.452
205	Thessalia	35.014
206	Shropshire and Staffordshire	34.892
207	Peloponnisos	34.774
208	Lincolnshire	34.036
209	West Wales and The Valleys	33.803
210	Dytiki Ellada	33.618
211	Ipeiros	32.969
212	Algarve	31.952
213	Cornwall and Isles of Scilly	31.635
214	Malta	30.996
215	Közép-Magyarország	30.679
216	Alentejo	28.973
217	Região Autónoma dos Açores (PT)	28.712
218	Sjeverozapadna Hrvatska	26.557
219	Vzhodna Slovenija	26.069
220	Jadranska Hrvatska	25.535
221	Bucuresti - Ilfov	25.323

222	Mazowieckie	24.344
223	Jihovýchod	23.825
224	Norte	23.754
225	Strední Cechy	22.427
226	Moravskoslezsko	22.411
227	Severozápad	22.182
228	Centro (PT)	22.052
229	Západné Slovensko	21.775
230	Jihozápad	21.772
231	Severovýchod	21.554
232	Strední Morava	21.418
233	Stredné Slovensko	20.427
234	Wielkopolskie	20.172
235	Eesti	20.052
236	Pomorskie	19.846
237	Dolnoslaskie	19.824
238	Slaskie	19.393
239	Sredisnja i Istocna (Panonska) Hrvatska	18.198
240	Zachodniopomorskie	18.003
241	Východné Slovensko	17.952
242	Nyugat-Dunántúl	17.546
243	Poranesna jugoslovenska Republika Makedonija	16.968
244	Lietuva	16.935
245	Közép-Dunántúl	16.219
246	Opolskie	15.808
247	Malopolskie	15.759
248	Lubuskie	15.323
249	Észak-Alföld	15.314
250	Kujawsko-Pomorskie	15.282
251	Dél-Dunántúl	14.950
252	Észak-Magyarország	14.442
253	Dél-Alföld	14.183
254	Warminsko-Mazurskie	13.529
255	Lódzkie	13.168
256	Podlaskie	12.801
257	Vest	12.799
258	Swietokrzyskie	12.235
259	Centru	12.146
260	Podkarpackie	11.729
261	Nord-Vest	11.153
262	Lubelskie	10.683
263	Sud-Est	9.769
264	Sud - Muntenia	9.593
265	Sud-Vest Oltenia	8.233
266	Nord-Est	6.919

Iturria: EUROSTAT, INE eta INSEE.

8. taula. Balio erantsi gordina landuneko (NUTS 2).

1.2.3. Enplegua

Aurreko ataletan, BPG eta BEG makroekonomia-magnitudeen neurriak azaldu ditugu Euskal Herriaren egoera eta posizioa adierazteko. Hori eta azaldu dugun Euskal Herriko sektore ekonomikoen banaketa nahikoa da esan ahal izateko Euskal Herria Europar Batasuneko nazio garatuenen parekoa dela. Halere, Euskal Herriko egoera bere osotasunean ulertzeko behar-beharrezkoa da izaera sozialeko beste adierazleak aintzat hartzea. Gaindegiak (Asier Otxoa de Retana) bildutako datuak baliatu ditugu adierazle batzuk hemen azaltzeko.

Kataluniaren antzera, Euskal Herria da Europako hegoaldeko nazioen artean enplegu-tasarik hoberenetako lurralde bat, Europar Batasuneko batez bestekoaren pareko edo zerbait beherago. Mende hasierako urteetan (2000-2005) Euskal Herriko enpleguak izan zuen hazkunde esanguratsua eta garrantzitsua Europako bestelako eskualdeekin konparaturik.

Krisiaren eraginez, 2009. urtean, enpleguaren hazkunde negatiboa iritsi da Euskal Herrira eta, tamalez, azken datuen arabera hazkunde negatibo horrek ez du etenik izan azken urteotan.

Enpleguaren hazkundea eta enplegu-tasa. Euskal Herria eta Europar Batasuna, 2002-2010.

	2002-2006 *	2007	2008	2009	2010	2010
Islandia	-0,5	0,6	-1,8	-6,3	-0,1	78,2
Zeelanda	1,0	0,3	0,7	2,3	-3,0	74,7
Baden-Württemberg	0,5	2,8	1,8	-0,9	-0,5	74,0
Brandenburgo	1,5	4,4	3,2	1,4	1,1	73,0
Suedia	-0,2	1,5	0,1	-2,8	0,7	72,7
Alemania	0,6	2,8	1,9	0,3	0,3	71,1
Mecklenburg-Vorpommern	1,3	3,0	4,6	1,5	1,6	70,6
Eskozia	0,5	1,7	-0,8	-2,5	-2,1	69,4
Finlandia	0,4	1,4	1,1	-3,4	-0,9	68,1
Poitou-Charentes	-0,1	0,9	2,8	-1,7	-0,5	65,2
Bretaña	0,6	-0,6	1,4	0,9	-3,0	64,5
Euskal Herria_Eustat	**2,0**	**1,8**	**-0,1**	**-4,0**	**-0,2**	**64,2**
Europar Batasuna (27)	1,9	-6,2	0,8	-1,8	-0,8	64,1
Euskal Herria_INE	**2,1**	**1,0**	**-0,4**	**-5,7**	**0,5**	**63,8**
Frantzia	0,3	1,3	0,8	-1,1	-0,3	63,5
Itä-Suomi	1,1	-1,0	2,4	-3,1	2,4	63,3
Espainia	2,3	1,2	-2,0	-7,0	-2,0	58,6
Région wallonne	0,3	1,6	0,4	-1,7	0,9	56,7

* Urte-epe horretako urteko batez besteko hazkundea.

Iturria: Eurostat, EUSTAT, INE eta INSEE.

Oharra: 16 eta 64 urte bitarteko biztanleria kontuan hartu da.

9. taula. Enplegua Euskal Herrian eta Europar Batasunean (Gaindegia).

Enplegu-tasaren antzera, Euskal Herriko jarduera-tasa —% 71,8, 2009an—, Europar Batasuneko (27) batez bestekotik apur bat gorago zegoen. Jarduera-tasa adierazle honen arabera, Europako biztanleria aktiboaren errealitate oso desberdinak antzeman daitezke eskualde batetik bestera.

Gazteenen artean, 15 eta 24 urte, berriz, Euskal Herriak dauka enplegu-tasarik txikienetakoa —% 27,1, 2009an—, Europar Batasuneko (27) batez bestekoaren azpitik oso nabarmen. Tarteko adin-multzoetan, 25-34, 35-44, Euskal Herriko enplegu-tasa Europar Batasuneko tasaren antzekoa da (% 75,9 eta % 80,7). Azkenik, edadekoen artean, 45-54, 55-64, Europar Batasuneko enplegu-tasak (% 77,5 eta % 46,0) handiagoak dira Euskal Herrian 2009. urtean neurtutakoak baino.

1.2.4. Langabezia

Euskal Herriko langabezia-tasa, oro har, 1,9 puntu handiagoa zen Europar Batasunekoa baino 2009. urtean. Azken urteotan, beste aldetik, langabezia-tasa bizkorrago hazi da Euskal Herrian Europan baino, diferentzia, beraz, handitzen ari da.

Langabeziaren bilakaera. Euskal Herria eta Europar Batasuna, 2008-2010.

	Langabetuen bilakaera			Langabe kop.	Langabezi tasa
	2008	2009	2010	2010	2010
Espainia	41,3	60,2	11,6	4.632.400	20,1
Mecklenburg-Vorpommern	-16,4	-6,1	-11,8	110.300	12,4
Région wallonne	-3,6	11,8	4,3	170.700	11,4
Euskal Herria	11,2	61,7	-1,1	163.188	11,0
Itä-Suomi	-11,2	11,4	-4,5	8.400	10,1
Brandenburgo	-17,4	-1,5	-13	136.100	10,0
Frantzia	-6,1	23	3	2.831.400	9,7
Europar Batasuna	-1,1	27,8	7,7	23.080.800	9,6
Finlandia	-0,4	23,7	-2,3	67.800	8,4
Suedia	2,4	34,3	1,8	417.200	8,4
Eskozia	-1,7	48,6	18,8	219.000	8,2
Poitou-Charentes	9,1	18,3	-8,1	62.300	8,1
Islandia	35	139	5,4	13.600	7,6
Bretaña	-16,7	7,2	21,1	99.200	7,2
Alemania	-12,8	2,7	-8,7	2.945.500	7,1
Baden-Württemberg	-13,7	20,9	-6,3	268.300	4,8
Zeelanda	32,5	-22,6	26,8	5.200	2,7

Iturria: Eurostat eta INSEE.

10. taula. Langabezia-tasa Euskal Herrian eta Europan (Gaindegia).

Langabezia-tasaren hazkundeak ez du etenik izan azken urteotan eta, itxura denez, lanpostu-galera etetea kostako da. Lehen aipatu dugunez, gazteenen artean gertatzen da enplegu-tasarik txikiena, ondorioz, logikoki gazteenen artean, 15 eta 24 urte bitartekoen artean, gertatzen da langabezia-tasarik handiena (% 30,3) Azken urteetan izan da langabezia-tasaren hazkunde bizia, 2009. urtean, kasurako, Euskal Herriko langabezia-tasak Europar Batasuneko tasaren halako bi jaso zuen.

Gazteak eta emakumeak, hurrenkera horretan, izaten dira krisiak zigortuenak. Euskal Herrian ere, 15 urtetik gorako emakumeen artean langabezia-tasa biztanleria osoan baino zertxobait handiagoa da. Helduen artean, gizonezkoen artean, batez ere, langabezia-tasa apalagoa da.

1.2.5. Hezkuntza-maila

Euskal Herria da unibertsitate-mailako tituludunen proportziorik handieneko herria Europar Batasunean (27)

Biztanleriaren formazio-maila (25-64) (%). Euskal Herria eta Europar Batasuna, 2010.			
	2. hezkuntza maila baino >	2. hezkuntza maila baino <	Goi-mailako hezkuntza maila
Euskal Herria	33,8	24,5	41,7
Finlandia	17,0	44,8	38,1
Eskozia	22,5	40,1	37,3
Norvegia	19,1	44,0	36,9
Danimarka	23,5	42,3	34,2
Suedia	18,4	47,4	34,2
Région wallonne	32,8	34,6	32,7
Islandia	33,5	34,0	32,5
Itä-Suomi	18,2	49,9	31,9
Espainia	47,4	22,0	30,7
Brandenburgo	6,3	63,4	30,3
Baden-Württemberg	15,5	55,4	29,1
Frantzia	29,2	41,8	29,0
Rhône-Alpes	27,9	43,4	28,6
Bretaña	23,2	48,8	28,0
Alemania	14,2	59,2	26,6
Zeelanda	29,9	43,7	26,4
Europar Batasuna (27)	27,3	46,8	25,9
Poitou-Charentes	29,3	48,0	22,7

Iturria: Eurostat, INE eta INSEE.

11. taula. Hezkuntza-maila Euskal Herrian eta Europan (Gaindegia).

Emakumezkoen formazio-maila (25-64) (%). Euskal Herria eta Europar Batasuna, 2010.			
	2. hezkuntza maila baino >	2. hezkuntza maila baino <	Goi-mailako hezkuntza maila
Finlandia	14,8	41,3	44,0
Euskal Herria	33,9	24,0	42,1
Norvegia	19,5	39,5	41,0
Itä-Suomi	15,4	44,5	40,2
Eskozia	25,9	34,5	39,6
Suedia	18,5	42,1	39,4
Islandia	33,9	28,2	37,8
Danimarka	24,9	37,9	37,1
Région wallonne	32,3	32,8	34,9
Espainia	46,3	21,7	32,0
Brandenburgo	6,3	62,0	31,7
Frantzia	30,4	38,9	30,7
Bretaña	25,1	44,3	30,6
Rhône-Alpes	29,1	41,2	29,7
Zeelanda	31,9	39,9	28,2
Poitou-Charentes	30,4	42,0	27,5
Europar Batasuna (27)	28,3	45,1	26,7
Alemania	16,7	59,9	23,4
Baden-Württemberg	18,8	58,2	23,0

Iturria: Eurostat, INE eta INSEE.

11. taula. Jarraipena.

Euskal Herriko gizartean izan diren aldaketak alderdiren batean nabarmenak izan badira, herritarren hezkuntza-mailan izan da. Oraindik zenbait desoreka antzeman badaitezke ere, hezkuntza-mailan izan den hazkundea oso nabarmena izan da. Azpimarragarria da emakumeen artean gertatu den hazkundea; dauzkagun datuen arabera, sexuen artean, Euskal Herriko hezkuntza-maila Europako orekatuenetakoa da.

Datu garrantzitsua da; emakumeen egoerak adierazten baitu ondoen herriaren garapen-maila nolakoa den. Nolakoa esatean, esan nahi dugu emakumearen egoera zenbat eta hobea izan, orduan eta altuagoa dela herri osoaren bizi-kalitatearen maila. Emakumeen egoera makurra denean, herri osoaren egoera txarra izan ohi da.

1.2.6. Gizarte-babesa eta pobrezia-arriskua

Pobreziaren edo bazterketaren arriskuan dagoen biztanleria, ehunekotan neurtzen den adierazlea da. Pobrezia-arriskuan, gabezia material larrian edota lan-intentsitate urriko familien etxeetan bizi diren edo dauden pertsonak sartzen dira. Modu bat baino gehiago dago pobrezia-arriskua neurtzeko, lan honetan EUROSTAT, EUSTAT, INE eta INSEE erakunde estatistikoek erabilitako datuak harmonizatu ditugu.

Herriaren ongizatearen egoera adierazteko beste modu bat da kalkulatzea barne-produktu gordinaren zenbat, zein portzentaje, gastatzen den gizarte-babesean. Gizarte-babesa da, laburbilduta, osasuna, gaixotasuna, ezintasuna, zahartzaroa, etxebizitza eta, oro har, duintasunez bizi ahal izateko behar diren alorretan erakunde publikoek eta pribatuek ematen duten laguntza.

Gizarte-babesaren gastua (BPG %), hazkundea eta %. Euskal Herria eta Europar Batasuna, 2001-2008.									
	Hazkundea								BPG %
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008
Frantzia	0,12	0,85	0,57	0,33	0,14	-0,65	-0,25	0,38	31,01
Danimarka	0,36	0,47	1,19	-0,17	-0,48	-1,00	-0,48	0,88	29,64
Suedia	0,56	0,83	0,97	-0,66	-0,43	-0,77	-1,15	0,30	29,52
Herbehereak	0,11	1,08	0,69	0,08	-0,48	0,95	-0,50	0,18	28,48
Austria	0,30	0,38	0,45	-0,33	-0,37	-0,48	-0,47	0,65	28,42
Belgika	0,87	0,35	0,73	0,02	-0,08	-0,26	-0,28	1,36	28,14
Alemania	0,07	0,65	0,42	-0,65	-0,06	-1,12	-1,11	0,18	27,97
Italia	0,24	0,36	0,50	0,18	0,39	0,26	0,09	1,08	27,81
Europar Batasuna (27)	-	-	-	-	-	-0,45	-0,90	0,97	26,70
Erresuma Batua	0,42	-1,13	0,03	0,14	0,38	-0,24	-2,75	3,01	26,28
Grezia	0,82	-0,31	-0,52	0,15	1,23	-0,13	0,09	1,47	26,27
Finlandia	-0,07	0,69	0,91	0,05	0,04	-0,28	-1,06	0,80	26,16
Norvegia	1,04	0,53	1,25	-1,33	-2,04	-1,24	0,28	-0,39	22,49
Espainia	-0,30	0,33	0,26	0,05	0,24	-0,06	0,16	1,44	22,12
Irlanda	0,95	2,31	0,63	0,22	0,06	0,30	0,51	3,28	22,04
Islandia	0,20	1,82	1,73	-0,35	-0,95	-0,45	0,20	0,55	21,97
Euskal Herria	0,21	0,23	0,21	0,00	-0,19	-0,36	0,18	1,28	21,42
Estonia	-0,86	-0,34	-0,12	0,46	-0,44	-0,43	-0,02	2,76	14,87

Iturria: Eurostat, NEI, EUSTAT eta INSEE.

12. taula. Gizarte-babesaren gastua, BPGren ehunekoa (Gaindegia).

Ikusten denez, Euskal Herriaren kasua ez da Europako onenetakoa. Europar Batasuneko (27) batez bestekotik ia 7 puntu azpitik dago. Frantziako adierazletik oso urrun eta Espainiakoaren azpitik dago Euskal Herriko adierazlea. Gizarte-babesaren alorrean Iparralde eta Hegoalde artean diferentzia oso esanguratsuak daude. Eremu honetan gertatzen da diferentziarik nabarmenetako bat mugaz alde bateko eta besteko gizarteen artean. Iparraldeko biztanle askok hautematen du Frantziako sistemak babes handiagoa eskaintzen duela Espainiakoak baino. Arrazoia dauka.

Europako estatistika-sistema gehienetan, Euskal Herrikoetan ere, —EUSTAT, INE eta INSEE—, bazterketaren arriskuan dauden pertsonak edo familiak kontsideratzen dira, besteak beste, gabezia material larrietan bizi direnak. Gabezia material larriak, batzuk aipatzearren, dira: etxebizitzaren alokairua ordaintzeko adina ez izatea, etxea berotzeko baliabiderik ez izatea edota eguneroko elikaduran proteinak erregulartasunez ez izatea.

6.-EUSKAL HERRIA NAZIOARTEAN

1.-Dimentsio sozio-demografikoa: pobrezia arriskua

- 133. Pobrezia arriskua txikia da Europar Batasuneko metodologiaren baitan

Pobrezian murgiltzeko arriskuaren hazkundea eta pertsona kopurua (%). Europa, 2005-2009.

	2005	2006	2007	2008	2009	2009
Spain	-1,0	1,0	-1,0	-0,5	-0,5	19,5
Italy	-1,0	3,7	1,5	-6,0	-1,6	18,4
United Kingdom		0,0	-0,5	-1,1	-7,5	17,3
European Union (27 countries)		0,6	1,2	-1,8	-0,6	16,3
Germany		2,5	21,6	0,0	2,0	15,5
Ireland	-5,7	-6,1	-7,0	-9,9	-2,6	15,1
Switzerland					-6,8	15,1
Belgium	3,5	-0,7	3,4	-3,3	-0,7	14,6
Finland	6,4	7,7	3,2	4,6	1,5	13,8
Sweden	-15,9	29,5	-14,6	16,2	9,0	13,3
Denmark	8,3	-0,8	0,0	0,9	11,0	13,1
France	-3,7	1,5	-0,8	-3,1	1,6	12,9
Norway	5,6	-0,9	9,7	-8,1	2,6	11,7
Netherlands		-9,3	5,2	2,9	5,7	11,1
Iceland	-3,0	-1,0	5,2	0,0	1,0	10,2
Euskal Herria	-15,9	2,9	5,8	-29,7	24,6	9,3

Iturria: Eurostat, INE eta INSEE

168

13. taula. Pobrezia-arriskua Euskal Herrian Europar Batasuneko ingurunean (Gaindegia).

Pobrezia-arriskua Euskal Herrian, oro har, txikia dela jo dezakegu. Kasu honetan, gure ustez, Euskal Herriaren tamainak, bakarrik 3 milioi biztanle izateak laguntzen du. Edozelan ere, azken urteetako krisiaren eraginez, pobrezia-multzo berriak agertzen ari dira Euskal Herriko herritarren artean, etorkin eta emakumeen artean bereziki.

Pobrezian erortzeko arriskua. Euskal Herria eta Europar Batasuna, 2005-2010.							
	Hazkundea						Tasa
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010
Txekiar errepublika	-	-0,5	-0,3	-0,6	-0,4	0,4	9
Islandia	-0,3	-0,1	0,5	0	0,1	-0,4	9,8
Herbehereak	-	-1	0,5	0,3	0,6	-0,8	10,3
Euskal Herria	-1,9	0,3	0,6	-3,2	1,9	1,6	10,9
Norvegia	0,6	0,9	-0,4	-0,5	0,3	-0,5	11,2
Eslovakia	-	-1,7	-1	0,3	0,1	1	12
Austria	-0,5	0,3	-0,6	0,4	-0,4	0,1	12,1
Hungaria	-	2,4	-3,6	0,1	0	-0,1	12,3
Eslovenia	-	-0,6	-0,1	0,8	-1	1,4	12,7
Suedia	-1,8	2,8	-1,8	1,7	1,1	-0,4	12,9
Finlandia	0,7	0,9	0,4	0,6	0,2	-0,7	13,1
Danimarka	0,9	-0,1	0	0,1	1,3	0,2	13,3
Frantzia	-0,5	0,2	-0,1	-0,4	0,2	0,6	13,5
Luxenburgo	1	0,4	-0,6	-0,1	1,5	-0,4	14,5
Belgika	0,5	-0,1	0,5	-0,5	-0,1	0	14,6
Suitza	-	-	-	-	-1,1	-0,1	15
Malta	-	0,1	0,8	0,2	0,3	0,2	15,5
Alemania	-	0,3	2,7	0	0,3	0,1	15,6
Estonia	-1,9	0	1,1	0,1	0,2	-3,9	15,8
Irlanda	-1,2	-1,2	-1,3	-1,7	-0,5	1,1	16,1
Europar Batasuna (15)	-1,3	0,2	0,1	0,2	-0,1	0,1	16,2
Europar Batasuna (27)	-	0,1	0	-0,1	-0,1	0,1	16,4
Zipre	-	-0,5	-0,1	0,7	0	0,8	17
Erresuma Batua	-	0	-0,4	0,1	-1,4	-0,2	17,1
Polonia	-	-1,4	-1,8	-0,4	0,2	0,5	17,6
Portugal	-1	-0,9	-0,4	0,4	-0,6	0	17,9
Italia	-0,2	0,7	0,3	-1,2	-0,3	-0,2	18,2
Grezia	-0,3	0,9	-0,2	-0,2	-0,4	0,4	20,1
Lituania	-	-0,5	-0,9	0,9	0,6	-0,4	20,2
Kroazia	0	-1	1	-0,7	0,6	2,6	20,5
Bulgaria	-1	4,4	3,6	-0,6	0,4	-1,1	20,7
Espainia	-0,2	0,2	-0,2	-0,1	-0,1	1,2	20,7
Errumania	-	-	-	-1,4	-1	-1,3	21,1
Letonia	-	3,9	-1,9	4,4	0,1	-4,4	21,3

14. taula. Pobrezia-arriskua Europar Batasunean (Gaindegia).

2. EKONOMIA ETA GIZARTEAREN GARAPENAREN ADIERAZLEAK: NAZIOAREN KOHESIO-ADIERAZLEAK

Ekonomiaren eta gizartearen garapenaren adierazleak edo sozioekonomiako adierazleak informazio baliotsua eta erabilgarria dira, dudarik gabe, gizartearen egoera zein den jakiteko. Estatuetako adierazleak direnean, estatuen ordena edo hurrenkera nolakoa den ezagutzeko balio dezakete eta, era berean, estatu bakoitzaren ekonomia eta politika sozialak nolakoak diren erakusten digute adierazleek.

Ekonomiaren eta gizartearen garapenaren adierazleek agerrarazi ditzakete, beste aldetik, estatuaren barreneko lurraldeen arteko diferentziak eta, bide beretik, agerian utzi estatu bakoitzaren lurraldearen antolamendu-irizpideak nolakoak diren

Estaturik gabeko nazioen kasuan, Euskal Herriaren kasuan ere, ekonomiaren eta gizartearen garapenaren adierazleak ezagutzea oso da garrantzitsua lurralde desberdinen arteko kohesioa zenbatekoa den jakin nahi badugu. Hau da, lurraldeen arteko diferentziak zenbat eta handiagoak izan, nazioaren kohesio-maila orduan eta txikiagoa izan daitekeela pentsa dezakegu. Iparraldeko gazteek badakite, kasu baterako, Hegoaldean gizarte-babes maila txikiagoa izango dutela eta, ondorioz, oso gutxi izango dira Hegoaldeko lan-merkatura joko dutenak. Nazio barruko izaera bateko edo besteko muga administratiboek sorraraz ditzakete ekonomiaren eta gizartearen garapen-maila desberdinak.

Europar Batasuneko estaturik gabeko nazioek baliabide batzuk aurki ditzakete Europar eta estatuetako administrazioetan euren ekonomiaren eta gizartearen garapen-mailak hobetzeko eta harmonizatzeko. Halere, ez dute inoiz ere izango estatuek adina eskumen eta baliabide. Estatuekiko mendekotasunak eta nazioko lurraldearen zatiketa administratiboak ahultzen du nazioaren kohesioa.

BIBLIOGRAFIA

Bauman, Z.(1997): “Is There a Postmodern Sociology?”, in S. Seidman (arg.), *The Postmodern Turn. New Perspectives on Social Theory,* Cambridge University Press, New York, 187-204.

————————, (1997): “Espíritus de estado. Génesis y estructura del campo burocrático”, in P. Bourdieu (arg.), *Razones prácticas. Sobre la teoría de la acción,* Anagrama, Bartzelona, 91-125.

Guinjoan, M. eta Cuadras Morató, X. (2011): *Sense Espanya Balanç económic de la independència,* Raval Edicions SLU, Pórtic Bartzelona.

Otxoa de Retana, A.: *Euskal Herriko zifrak 2011,* GANDIEGIA, Andoain.

HARIA aldizkaria, 30. zk., 2012 Nabarralde.

(www.)arcat.org/ Atlantikoko Arkuko Hirien Bilgunea

(www.)arcatlantique.org/ Atlantikoko Arkuko Batzordea

(www.)ces.eu.int Europako Ekonomia eta Gizarteko Batzordea

(www.)cesvasco.es Euskadiko Ekonomia eta Gizarte Arazoetarako Batzordea

(www.)datutalaia.net Euskal Herriko Datuen Talaia

(www.)eurocitie-basque.org/ Euskal Euro Hiria
(www.)eurocities.org/ Euro Hiriak
(www.)eurometrex.org M E T R E X Eskualde eta hiri europarren sarea
(www.)gaindegia.org Euskal Herriko Ekonomia eta Gizartearen Garapenerako Behatokia
(www.)interreg3c.net/ INTERREG III Batasuneko Ekimen Komunitarioaren Programa
(www.)lurraldea.net Hautetsien Kontseilua eta (Ipar) Euskal Herriko Garapen Kontseilua
(www.)cesr-aquitaine.fr Akitaniako Ekonomia eta Gizarteko Kontseilua

2. Euskal Estatua eta sozioekonomia

Nekane Jurado Pérez, Ekonomia eta Zientzia Enpresetan, Aktuaritza eta Finantza Zientzietan eta Psikologia Klinikoan lizentziatua, Ikerlari soziala

Globalizazioaren teoriak eta haren esku ikusezinek —merkatuek— murriztu egiten dute politikaren garrantzia, baita haren espazioa ere: gobernuak nazioarteko indar ekonomikoek preso hartutako erakundeak balira bezala agertzen dira, zeren indar horiek konfiguratzen baitute estatu bakoitzaren barnean posible denaren esparrua. Bestelako Euskal Herri bat eraiki daiteke, «merkatu»en diseinu horretatik kanpo.

Independentzia ekonomikoa ahalbidetzen digun apustu estrategikoa garatzeko, orain pairatzen duguna baino bidezkoagoa eta solidarioagoa den eredu berri bat martxan jartzeko, gure abiapuntua da gure proiektuaren bideragarritasun sozioekonomikoa Euskal Herriaren ezaugarrien ondorio dela: haren dimentsio txikia, egoera geografiko ona, eta giza baliabideen eta baliabide ekonomiko eta finantzarioen nahikotasuna. Hori guztia aztertuta dago lan honetan, Espainiako estatuarekin dauden fluxu ekonomiko nagusiekin batera.

Some thoughts about economics for nation building

Globalization theory and its invisible arm —the markets— limit the relevance of politics and its area of influence: governments are seen as captives of international economic forces, since these forces configure the space which determines what it is possible for each state to do. A different kind of Euskal Herria could be constructed outside that which has been designed by “the markets”.

Our initial premise, in developing a strategic approach to attaining economic independence so that a new model may be implemented that is fairer and more humane that the one to which we are currently subjected, is that the socioeconomic feasibility of our project ensues from the characteristics of the Basque Country: small size, an excellent geographical location, and the sufficiency of its human, economic and financial resources. This chapter examines all these issues as well as looking at the principal economic flows between Euskal Herria and Spain.

1. FLUXU EKONOMIKOEN ADIERAZLE NAGUSIAK

1.1. Merkataritzaren eta kapitalaren fluxuak

Merkatuak errealitate ekonomiko bat ote dira, edo kontzeptu geldiarazleak?[12]

Gaur egungo kontzeptu indartsuena, bai politikan eta bai ekonomian, *merkatuak* kontzeptua da, azken hogei urteotan nagusitu den *globalizazio ekonomikoa* kontzeptuari gailenduz. Kontzeptu horri berebiziko autoritatea egozten zaio, hainbesteraino non berari leporatzen baitzaio nazioek garrantzia galdu izana beren etorkizunaren konfigurazioan. *Merkatu*ei osoko eskubidea ematen zaie jarraibide politiko eta ekonomikoak gobernuei ezartzeko, bai gobernu nazionalei eta bai eskualdeetakoei. Era horretan, inoiz baino gehiago murriztu dira gobernu horiek —itxuraz— hautatu ditzaketen aukerak.

Horrenbestez, *globalizazioaren teoriak* eta haren esku ikusezinek, *merkatuek,* politikaren garrantzia murrizten dute, baita beraren espazio propioa ere: gobernuak nazioarteko indar ekonomikoek preso hartuta dituzten instituzioak balira bezala agertzen dira, zeren indar horiek konfiguratzen baitute *posible dena*ren esparrua estatu bakoitzaren barruan. Ezin kuestiona daitekeen eta fede-dogma bihurtu den diskurtso hori (botereen bereizkuntzarik gabe) da politika publiko guztien egoeraren diagnosia egiten duena, bera da terapia eta tratamendu-dosiak ezartzen dituena, babes sozial eta laboral guztia desegiteko fase honetan. Ebakuntza-gelako terapiak, lege mailatik haratago eraman eta konstituzio-agintearen bidez sakralizatu nahi direnak.

Hala, Euskal Herrian, globalizazioari emandako erantzun politiko bakarra izan da lanaren, zergen eta babes sozialaren alorreko kostuak etengabe jaistea, lehiakortasuna hobetzeko xedez —politikariek diotenez—, merkatuen eskariari erantzuteko. Aipatutako lanean aipatzen zen (1. oharra) noraino ziren gezurrezkoak *globalizazioaren teoria*ren esanak, nahiz eta, Legearen Taula berriak balira bezala, sakralizatu egin diren. Gogora dezagun Hagland J. ospetsuak 1995ean idatzitakoa:

> …interesak ezartzen dituzten finantza-merkatuak eta banku zentralak dira 20 urte bete dituen gerra honetako jeneralak; teoriaz, inflazioa kontrolatzeko beharrezkoa dela esaten da, justifikazio gisa, baina praxian egiten dena da gobernuak botererik gabe utzi eta demokrazia pobretu. Zergak igotzeko ausardiarik gabe, eta bonu eta segurtasunen merkatuak ez izutzeko, beldur horrek finantzarien aurrean makurtu ditu politikariak, aurrekontuaren eta politika fiskalen gerran[13].

Globalizazioaz eta haren merkatuez kontzeptu global bezala hitz egiten da (zilegi bekit erredundantzia), nabarmenki bereizten diren hiru errealitate barne hartzen baditu ere: merkataritzaren globalizazioa, kapital produktiboaren globalizazioa, eta finantza-kapitalaren globalizazioa.

---

12. Jurado, N. (1999) "Ejes económicos para una construcción nacional", *Formazio Koadernoak,* **26,** IPESek argitaratua. Orain dela 12 urte, honen antzeko ariketa bat egin genuen eta, datuak alde batera utzita, eguneratu egin behar direlako, lan horrek erabateko gaurkotasuna du; horregatik, lan horretan garatutako ideiak hartu ditut abiapuntutzat.

13. Hagland, J., *Washington Post,* 1995eko abenduaren 10a.

a. Merkataritzaren globalizazioa Hego Euskal Herrian

Hego Euskal Herriak (HEH) joera komertzial historikoa izan du Ekonomia Lankidetza eta Garapenerako Antolakundeko (ELGA) herrialdeekin, batez ere Europar Batasunekoekin, baina, horrez gain, badirudi finkatuta dituela fluxu komertzial horiek, matrize multinazionalaren eta beraren HEHko filialen arteko harreman komertzialek duten pisuari esker (Mercedes-benz, Volkswagen, eta abar).

Eskura dauden datu publikoei dagokienez, azpimarratu behar dugu ez dutela jasotzen HEHren eta Espainiako estatuaren arteko merkataritzaren bolumena; horregatik, ezin egin daiteke HEHren merkataritzaren azterketa osoa haren lurralde-eremutik kanpo.

	2006			2008			2010		
	A-B-G	Nafarroa	**HEH**	A-B-G	Nafarroa	**HEH**	A-B-G	Nafarroa	**HEH**
Esportazioak, guztira	**16.647,40**	**5.495,70**	**22.143,10**	**20.279,40**	**6.378,90**	**26.658,30**	**17.545,90**	**7.407,30**	**24.953,20**
ELGA	13.939,90	4.810,10	**18.750,00**	16.044,20	5.158,10	**21.202,30**	12.902,30	6.128,90	**19.031,20**
Europar Batasuna	11.653,60	4.184,00	**15.837,60**	13.541,50	4.272,70	**17.814,20**	10.837,50	5.803,90	**16.641,40**
Frantzia	3.068,90	1.241,60	**4.310,50**	3.524,70	1.210,80	**4.735,50**	3.020,40	1.343,30	**4.363,70**
ELGAtik kanpoko herrialdeak	2.707,50	685,60	**3.393,10**	4.235,20	1.220,80	**5.456,00**	4.643,60	1.278,40	**5.922,00**
Inportazioak, guztira	**17.478,10**	**5.250,60**	**22.728,7**	**20.118,00**	**4.908,60**	**25.026,60**	**15.257,20**	**4.468,20**	**19.725,40**
ELGA	10.056,60	4.489,90	**14.546,50**	11.016,60	3913,25	**14.929,85**	8.788,50	3.664,90	**12.453,40**
Europar Batasuna	8.878,00	4.390,70	**13.268,70**	9.747,40	3.762,00	**13.509,40**	7.394,40	3.622,80	**11.017,20**
Frantzia	1.779,00	624,5	**2.403,50**	1.989,00	506,3	**2.495,30**	1.560,90	542,1	**2.103,00**
ELGAtik kanpoko herrialdeak	7.421,50	760,70	**8.182,20**	9.101,40	995,35	**10.096,75**	6.468,70	803,30	**7.272,00**
Saldo Komertziala	**-830,70**	**245,10**	**-585,60**	**161,40**	**1.470,30**	**1.631,70**	**2.288,70**	**2.939,10**	**5.227,80**

Iturria: EUSTAT, Kanpo Merkataritzaren Estatistikak oinarritzat hartuta. Aduanen Erregistroak. Nafarroako Gobernua. Kanpo Merkataritzaren Estatistikak.

1. koadroa. Hego Euskal Herriko kanpo-merkataritza (2006-2010). Milioi eurotan neurtuta.

Ikus daitekeenez, HEHko balantza komertziala (esportazioak-inportazioak) aldekoa da, superabita gero eta handiagoa baita; 2010ean, 5.227,8 milioi eurokoa izan zen.

Serie historikoak adierazten duenez, kanpo-merkataritza 2008an iritsi zen bere puntu gorenera, hau da, krisia hasi zen urtean; harrezkero, berriz, inportazioak esportazioak baino askoz ere astiroago bizkortzen dira, barne-eskariaren ahultasun iraunkorraren eraginez; horren arrazoiak dira gastu publikoaren murrizketa handia, soldata-masa globalaren jaitsiera eta barne-inbertsioaren beherakada, baina ez kapital propiorik ez dagoelako (hurrengo atalean aztertuko dugu), baizik eta euskal kapitala atzerrian inbertitzen ari delako, bere lurralde ekonomiko propioari bizkarra emanez.

2010. urtean, esportazioen bi herenak (% 66,69) EBra joan ziren[14], eta Frantziako estatua izan zen lehenengo bazkide komertziala, eremu geografiko honetan egindako salmenta guztien % 26,2 bereganatu baitzituen. Inportazioei dagokienez, % 55,85 EBrekin egin ziren, eta kasu honetan ere Frantzia izan zen HEHren hornitzaile nagusia (EBn egindako erosketen % 19).

b. Kapital produktiboaren globalizazioa

Atzerriko inbertsioak HEHn dituen fluxuak aztertzerakoan, ikus daiteke Euskal Herriak ez duela kapital-arazorik. Aitzitik, Araban, Bizkian eta Gipuzkoan **inbertsioa «modu masiboan ateratzen da kanpora», barneko inbertsio produktiboa geldiarazita uztearen truke.** Irteera masiboa diogu, zeren kapital-irteera horren pisu kualitatiboa beste edozein adierazle ekonomiko baino handiagoa baita. Hala, Industria, Turismo eta Merkataritza Ministerioaren 2008 eta 2009ko erregistroen arabera, hiru herrialde horien inbertsioa Espainiako estatuaren atzerriko inbertsioaren % 11 baino gehiago zen, hots, Espainiako estatuak atzerrian inbertitzen zuenaren % 11 baino gehiago.

	2008			2009			2010		
	A-B-G	Nafarroa	**HEH**	A-B-G	Nafarroa	**HEH**	A-B-G	Nafarroa	**HEH**
Atzerriko inbertsioa HEHn	429,4	123,9	**553,3**	770,3	27,8	**798,1**	252,2	109,4	**361,6**
HEHk atzerrian inbertitutakoa	5.341,60	72	**5413,6**	2.507,40	34,2	**2541,6**	2.111,20	5,3	**2116,5**
Kapital Saldoa	**-4.912,20**	**51,90**	**-4.860,30**	**-1.737,10**	**-6,40**	**-1.743,50**	**-1.859,00**	**104,10**	**-1.754,90**

Iturria: Kanpo Inbertsioen IG. Industria, Turismo eta Merkataritza Ministerioa.
Inbertsio gordina. ETVEak barne sartuta (Entidades de Tenencia de Valores Extranjeros).

2. koadroa. Hego Euskal Herriaren kanpo-inbertsioa (2008-2010). Milioi eurotan

Beraz, HEHren arazoa ez litzateke izango atzerriko inbertitzaileak eskuratzeko lehiatzea, baizik eta bertoko kapitala berton geratzera animatzea.

c. Finantza-kapitalaren globalizazioa

Kapital honek «merkatu»en nukleo nagusia osatzen du. Ez da esan behar, aski ezaguna baita, finantza-kapitalaren ezegonkortasuna eta botere ekonomikoa direla arazo ekonomiko eta sozialen errudunak, nahiz eta erru hori merkataritzaren eta kapital produktiboaren globalizazioari egotzi nahi izan zaion, modu okerrean.

Orain dela 12 urte, 1999an argitaratutako lanean (ikusi 1. oharra), inork ere aipatu nahi ez zuena adierazi genuen:

Finantza-ezegonkortasun handia eta espekulazioaren aldeko apustua dira inbertsio produktiboa murrizten ari direnak; horren eraginez, ekonomia erreala gutxiago hazten da, eta horrek defizit publikoa igoarazten du. Prozesu hori

14. Nafarroak EBrekin duen integrazio komertziala Araba, Bizkaia eta Gipuzkoarena baino handiagoa da; hala, 2010. urtean, Nafarroatik EBra egin ziren esportazioak % 78,35 izan ziren, eta inportazioak % 81.

neoliberalismoaren indar ideologikoak hedatzen duenaren kontrakoa da; izan ere, honek defizit publikoari leporatzen dio ekonomiaren motelaldia, beraren ondoriotzat hartu beharrean.

Kapital hau opakua da estatistika eta erregistroentzat, batez ere paradisu fiskaletan babesten denean. Dena dela, HEHko datu eta adierazle batzuk ikusita (BGAE eta pentsio-funtsetan dauden gordailuak BPGaren % 30etik gorakoak dira, zerga-iruzurra BPGaren % 15etik gorakoa da urtean, EBko errentaren kontzentrazio handiena, eta abar), garbi geratzen da euskal eskuetan dagoen finantza-kapital espekulatiboa bere eremu geografikoko herrialdeen batez bestekoa baino askoz ere handiagoa dela.

1.2. Fluxu ekonomiko instituzionalizatuak

Aurreko atalean esan dugu ez genuela Iparraldeari buruzko daturik, Euskal Herriaren osotasuna aztertzeko (gabezia etengabea fluxu instituzionalizatuetan); bada, atal honetan ere azterketa HEHri buruzkoa da soilik, Kontzertu eta Hitzarmen Ekonomikoaren espezifikotasunagatik, zeren horrek behartzen baitu Madrili kupo bat ordaintzera urtean, Madrilek HEHri ematen diona alde batera utzita. HEHk Espainiako estatuarekin duen mendetasuna aztertzeko modurik garbiena bi lurralde horien arteko fluxu ekonomiko garbiak aztertzea da.

Espainiako estatuarekin dauden fluxu instituzionalizatuak aztertzeko, kontuan hartu behar dugu HEHk zenbait bidetatik ordaintzen duena (kupoa, enpresariek eta langileek Gizarte Segurantzari egiten dizkioten ekarpenak, hitzartu gabeko zerga eta sarrerak, loteriaren eta estatuaren apustuen bidez biltzen dena, defizit publikoaren bidezko finantzaketa, eta abar) eta haren aldetik jasotzen duena (INSSren eta Enplegu Institutu Publikoaren bidez prestazioak kobratzen dituzten pentsiodun eta langabeentzako ordainketak; loterien eta estatuaren apustuen sariengatik egiten diren ordainketak; estatuak HEHn egiten dituen inbertsio errealak eta gastuak, transferitu gabe egoteagatik estatuaren titulartasuna duten eskumenetan; Europako laguntza-funtsak, eta abar).

Kalkulu horren konplexutasunaren ondorioz, ez dago fluxu horiek guztiak barne hartzen dituen azterlanik. 2003ko kalkuluen arabera, HEHren urteko fluxu garbia 3.600 milioi euro ziren, gutxi gorabehera[15].

Datu batzuk:

a. Kupoa

Nafarroak, Arabak, Bizkaiak eta Gipuzkoak Espainiako estatuarekin dituzten harreman fiskal eta finantzarioak Kontzertu eta Hitzarmen Ekonomikoan determinatzen dira, hurrenez hurren. Iparraldea, berriz, frantziar zuzenbide fiskalaren mende dago erabat.

15. Gizarte Segurantzaren eta INEMen Araba, Bizkai eta Gipuzkoako fluxuak soilik aztertuta, txosten ekonomiko batek adierazi zuen 1998. eta 2003. urteen bitartean 3.482,7 milioi euro garbi transferitu zirela Madrilera. (Jurado, N. (2004): “El sometimiento de Hego Euskal Herria a Madrid”, Red Vasca Rojak sarean argitaratua).

Epe laburrera, **kupoa mehatxu handienetako bat da** euskal administrazio publikoen finantza-iraupenerako, duen ezaugarri batengatik, hots, **aldebateko arriskua izateagatik Hego Euskal Herriarentzat**.

Espainiako estatuak ez du partaidetzarik foru-aldundiek eta Nafarroak eskuratzen duten diru-bilketan, eta, ildo beretik, ez du bere gain hartzen gai transferituen gastu publikoen ordainketa. HEHk, berriz, kupoaren bidez, transferitu gabe dauden karga orokor estatalei eusten laguntzen du[16], % 7,84 ordainduz (% 6,24 Araba, Bizkaia eta Gipuzkoa, elkarrekin, eta % 1,6 Nafarroa).

Horrenbestez, kupoa aldagai exogenoen mende dago, hau da, transferitu gabe dauden eta —hortaz— **bereganatuta ez dauden eskumenetan (CNA)** estatuak egiten dituen gastuen mende dago, HEHn egindako diru-bilketa eta bere gastu propioak inola ere kontuan hartu gabe. Ezaugarri horren ondorioz, ziklo ekonomikotik ondorioztatzen diren emaitzak Hego Euskal Herriari soilik dagozkio (diru-bilketa handiagoa edo txikiagoa izanik, eta gastu publikoa handiagoa edo txikiagoa izanik).

Kupo gordina, kalkulatzeko zailtasunagatik, bost urteko garai bakoitzaren hasierako urtean determinatzen da —urte hori oinarritzat hartzen da—, eta ondorengo urteetan behin-behineko kupo likido bat determinatzen da. Gero, doikuntzak likidatzen direnean, kupo likido hori aldatu egiten da.

Geroago egiten diren doikuntzak, estatuaren defizit edo superabit publikoa eta estatuak berak biltzen dituen sarrerak kontuan hartuta (aduanak, loteriak, jasotako diru-laguntzak…), dira kupo izenez ezagutzen dena sortzen dutenak; aurrekontuaren dokumentuek kupo likido bezala jasotzen dute, kupo gordinaren kuantifikazioa inola ere aipatu gabe. 2010ean, aurrekontuen arabera, HEHk 1.783,68 milioi € transferituko dizkio Madrili, behin-behineko kupo likido bezala (1.241,98 EAEn eta 541,7 Nafarroan).

Kontzertu Ekonomikoaren Batzorde Mistoak Araba, Bizkai eta Gipuzkoako kupoa zehazteko Metodologia onartu zuen 2007ko uztailaren 30ean, Madrilen, 2007-2011 bosturtekorako, 2007. urtea bosturtekoaren oinarriko urtetzat hartuta. Determinatutako kupo gordina 5.350,96 milioi euro[17] izan ziren, eta urte horretan

16. Estatuaren Aurrekontu Orokorretan, esan daiteke transferitu gabeko eskumenak gastuaren % 60 baino gehiago direla. Eta, hain zuzen ere, CNAei dagozkien gastuak (bereganatu gabeko eskumenei dagozkien gastuak) dira gastuen batez bestekoa baino askoz ere gehiago hazten ari direnak. Zor publikoaren kostua, bankaren erreskatea, NATOrentzako ekarpenen igoera —finantza aldetik eta baliabide pertsonalen aldetik—, azpiegiturak, langabeziaren ordainketak, erretiro aurreratuen kostua eta gisa berekoak CNA dira, eta horiengatik ordaindu beharko dugu % 7,84 behin betiko kupoa birkalkulatzen denean (konturako ordainketak edo aurrekontu-urte bakoitzeko kupo likidoa behin-behineko kupo baten estimazioaren gainean egiten dira). Eta ordaintzeko konpromiso handiago hori bat dator hitzartutako diru-bilketa fiskalaren jaitsiera drastikoarekin, honezkero % 25 jaitsi baita. Beraz, **kupoaren mekanismotik beretik ondorioztatzen den finantza-arazoa agerian uzten ari da administrazio autonomikoei benetan datorkien porrota. Horren lehenengo ondorioak euskal udalak pairatzen ari dira jadanik,** zeren haiek baitira azkenak diru-bilketaren banaketan. Krisi-egoeran etengabe hazten den hipoteka baten antzekoa da. Familiak ikusten du bere sarrerak murriztu egin direla, baina hipoteka ordaindu behar du lehentasunez, bere oinarrizko beharrak ezin ase baditzake ere.

17. Estatuak transferitu gabeko eskumenetan gastatzen duenaren % 6,24ri dagokio. Data horretan, 85.752,62 milioi €-an baloratu zen zenbateko hori. Nafarroak transferitu gabeko eskumenen % 1,6 ordaintzen du Hitzarmen Ekonomikoaren bidez.

sartu beharreko kupo likidoa 1.563,23 milioi euro izango ziren. Nafarroakoak, berriz, 1.372,04 eta 596 milioi € izango ziren, hurrenez hurren.

Estatuaren Aurrekontu Orokorrei begira, esan daiteke transferitu gabeko eskumenak gastuaren % 50 baino gehiago direla. Eta, hain zuzen ere, CNAen gastuak dira gastuen batez bestekoa baino askoz ere gehiago hazten ari direnak. Oraingo krisi-egoeran, estatua CNAen gastua handitzen ari da bereziki. Bankaren erreskatearen kostua, zor publikoa, NATOrentzako ekarpenen igoera —finantza aldetik eta baliabide pertsonalen aldetik—, azpiegiturak, enpleguari udal-obretan laguntzeko plana, INEMen ordainketak, erretiro aurreratuen kostua, eta abar, horiek guztiak CNA dira. Horregatik, zenbateko horretatik % 7,84 ordaindu beharko dugu behin betiko kupoa birkalkulatzen denean (konturako ordainketak behin-behineko kupoaren estimazioaren arabera egiten dira). Eta ordaintzeko konpromiso handiago hori bat dator hitzartutako diru-bilketa fiskalaren jaitsiera drastikoarekin, honezkero % 25 jaitsi baita. Beraz, kupoaren mekanismotik beretik ondorioztatzen den finantza-arazoak agerian utziko du administrazio autonomikoen porrota. Horren lehenengo ondorioak euskal udalak[18] pairatzen ari dira jadanik, zeren haiek baitira azkenak diru-bilketaren banaketan. Krisi-egoeran etengabe hazten den hipoteka baten antzekoa da. Familiak ikusten du bere sarrerak murriztu egin direla, baina hipoteka ordaindu behar du lehentasunez, bere oinarrizko beharrak ezin ase baditzake ere.

		2004	2005	2006	2007	2008	2009
Espainiako estatuaren inbertsioak	A-B-G	328,81	374,73	411,36	477,69	520,17	565,47
	Nafarroa	143,37	79,15	116,58	140,51	152,8	209,09
	HEH	**472,18**	**453,88**	**527,94**	**618,2**	**672,97**	**774,56**
Kupo likidoa	A-B-G		1.339,60	1452,75	1.572,77	1.565,23	1.556,41
	Nafarroa		464,20	487,70	580,99	596,00	532,00
	HEH	**1.555,00**	**1.803,80**	**1.940,45**	**2.153,76**	**2.161,23**	**2.088,41**

Iturria: Lurralde Administrazioaren eta Administrazio Publikoaren Ministerioa.
EAE eta Nafarroako Aurrekontu Orokorrak.

3. koadroa. Kupo likidoaren ekarpena eta Espainiako estatuak HEHn inbertitzen duena. Milioi €-tan neurtuta.

2004-2009 aldian, 11.700 milioi € baino gehiago transferitu zaizkio Madrili kupo likidoaren bidez; Espainiako estatuak HEHn egindako inbertsioak, berriz, 3.520 milioi € izan ziren sasoi berean.

Kupoak alor praktikoan islatzen du Espainiako estatuarekin ditugun finantza-harremanen mendetasun-egoera, baina ez da mendetasun-lotura bakarra; izan ere, Gizarte Segurantzaren kutxa bakarra beste elementu garrantzitsu bat da Madrilera

18. Hau da, foru-aldundiek zergak biltzen dituzte, eta aurrena kupoa ordaintzen da. EAEn, gainerako % 70 Eusko Jaurlaritzara pasatzen da, eta aldundiek beren gastua eta udalena ordaindu behar dute gainerako % 30arekin. Nafarroan, kupoa ordaindu ondoren, Nafarroako Gobernuak bere aurrekontuen gastuak ordaintzen ditu eta gainerakoa udalei banatzen die.

zuzendutako diru-transferentzia garbien alorrean. Azken batean, Hitzarmen, Kontzertu, Foru Hobekuntza eta Estatutuak dakarten mendetasun egoera islatuta geratzen da HEHren eta Madrilen arteko fluxu ekonomikoen azterketan.

b. Espainiako estatuaren inbertsioak

Zuzeneko inbertsioak

Estatuak inbertitzen dut transferitu gabeko eskumenen eremuan. Azpimarratzekoa da nola, 2009. urtean, **Madrilgo Gobernuak HEHn egindako zuzeneko inbertsioa** Espainiako estatuan gastu-eremu berberetan **guztira inbertitutakoaren % 2,98** zela; bada, ehuneko hori ez dator bat, inola ere ez, euskal BPGaren pisuarekin, ezta haren biztanleriaren pisuarekin edo beste edozein adierazle orokorrekin ere, HEHk egindako ekarpena % 7,84 izen zela kontuan hartuta.

Aipatzekoa da gastu hori, neurri handi batean, gizarteak kuestionatzen dituen azpiegituretara zuzentzen dela. ADIFek (AHTren obrak), estatuaren portuek (Bilbo eta Pasaia), AENAk eta SETTSAk inbertsio guztien % 65 kontzentratu zuten 2009an.

	2008			2009		
	A-B-G	Nafarroa	**HEH**	A-B-G	Nafarroa	**HEH**
S P Administratiboa	95,6	28,52	**124,12**	77,14	33,72	**110,86**
Enpresa eta Fundazioen S P	424,57	124,28	**548,85**	488,33	175,37	**663,70**
GUZTIRA	**520,17**	**152,8**	**672,97**	**565,47**	**209,09**	**774,56**

Iturria: Lurralde Administrazioaren eta Administrazio Publikoaren Ministerioa. 2011ko otsaila.

4. koadroa. Espainiako estatuak HEHn egindako inbertsioak, 2008-2009. Milioi €-tan.

Europar funtsak

Espainiako estatuak EBri egiten dio ekarpen osotik, HEHk % 7,84 jartzen du, baina 2007-2013 sasoirako EBk eskualdeentzat banatuko dituen laguntzen artean, HEHri 763,11 milioi € soilik asignatu zaizkio, hau da, eskualdeetara joango diren laguntza osoen artean, Espainiako estatuari sasoi horretarako asignatutako funtsen osoko zenbatekoaren **% 1,91** baino ez.

	A-B-G	Nafarroa	**HEH**
EGEF (FEDER), guztira	271,34	57,65	**328,99**
EGIF (FSE), guztira	152,4	34,1	**186,5**
LGENF (FEADER)	78,14	112,3	**190,44**
EAF (FEP)	56,38	0,8	**57,18**
GUZTIRA	**558,26**	**204,85**	**763,11**

Iturria: Lurralde Administrazioaren eta Administrazio Publikoaren Ministerioa. 2011ko otsaila.

5. koadroa. EBko inbertsioen laburpena, 2007-2013. Milioi €-tan.

c. Gizarte Segurantza

Gizarte Segurantzaren fluxuak konplexuak dira. Hemen, zenbatekorik handieneko mugimendua jasotzen dugu (fluxuaren % 95 baino gehiago jasotzen du), hau da, Gizarte Segurantzaren kotizazio propioak, honako hauek barne sartuta: GSren laneko istripuen lanbide-gaixotasunen primak, langabeziagatik, lanbide-heziketagatik eta Soldatak Bermatzeko Funtsagatik (FOGASA) kotizatzen dena, pentsioen eta langabeziaren prestazioak, FOGASAtik jasotakoak eta birmoldaketa-prozesuetatik ondorioztatzen direnak (erretiro aurreratuak).

		2000	2002	2004	2006	2008	2009	2010*
GSren diru-bilketa	A-B-G	4.106,31	4.608,75	5.166,65	5.744,72	6.447,71	6.495,11	6.514,40
Langabezia, LH eta FOGASA diru-bilketa	A-B-G	800,73	898,71	1.007,51	1.120,22	1.257,31	1.266,55	1.270,65
	Nafarroa**	1.263,73	1.348,10	1.693,06	1.942,86	2.223,92	1.996,25	
DIRU-BILKETA, GUZTIRA	**HEH**	**6.170,77**	**6.855,56**	**7.867,22**	**8.807,80**	**9.928,94**	**9.757,91**	**7.785,05**
GSren prestazioak	A-B-G	3.499,44	3.951,09	4592,22	5327,93	6132,83	6.398,82	6.792,94
Enpresak birmoldatzeko prozesuak	A-B-G	8,06	5,79	6,67	10,51	11,14	10,33	6,51
Langabezia-prestazioak	A-B-G	419,07	465,68	542,51	598,63	692,46	1.188,79	1.224,69
FOGASA	A-B-G	15,37	11,93	25,97	20,08	39,92	89,25	108,02
								6,51
	Nafarroa**	913,33	1.060,09	1.232,58	1.482,27	1.788,92	2.052,64	
PRESTAZIOAK, GUZTIRA	**HEH**	**4.855,27**	**5.494,58**	**6.399,95**	**7.439,42**	**8.665,27**	**9.739,83**	**8.138,67**
FLUXU GARBIA	**HEH**	**1.315,50**	**1.360,98**	**1.467,27**	**1.368,38**	**1.263,67**	**18,08**	**-353,62**

Iturria: Gobernuaren EAEko Ordezkaritza. Eta Lan eta Immigrazio Ministerioaren Lan eta Gizarte Gaietako Estatistiken Urtekaria (urte batzuk).
* Behin-behineko datuak. A-B-G soilik hartzen ditu barne; beraz, fluxu garbia hiru lurralde horiena da bakarrik.
**Nafarroako diru-bilketa eta prestazioen barnean hauxe sartzen da: GSren kuotak eta prestazioak, Langabezia, Lanbide Heziketa eta FOGASA.

6. koadroa. Gizarte Segurantzaren fluxu nagusiak. Milioi €-tan.

Gizarte Segurantzaren fluxu garbiak (guztira bildutakoa ken prestazioen osoko zenbatekoa) Madrilen aldeko saldo positiboa izan du historikoki[19]; hala, **2000-2009 sasoian, 12.438,27 milioi € garbi transferitu dira Gizarte Segurantzaren *Kutxa Bakarrera***. Aipatu behar da, dena dela, 2010. urtea fluxu negatibokoa izan dela (behin-behineko datuak) krisiaren ondorioz, kuoten bidez diru gutxiago bildu delako

19. Laurogeiko hamarkadan, Gizarte Segurantzaren lurralde-saldo horren finantza-ondorioa izan zen Araba, Bizkai eta Gipuzkoatik ia 2.700 milioi euro irten zirela (garai hartako 447.000 milioi pezeta). 1992. eta 1997. urteen bitartean, aldiz, 1993ko krisiaren eraginez —HEHn are larriagoa izan zen, industriaren birmoldaketaren bigarren faseagatik—, Gizarte Segurantzaren finantza-saldoa negatiboa izan zen Araba, Bizkai eta Gipuzkoan, eta 1998tik aurrera positiboa izan zen berriz ere (1998 eta 1999an, Gizarte Segurantzaren bidetik 455 eta 509 milioi € garbi transferitu ziren Madrilera).

eta langabezia-tasak etengabe igo direlako. Nafarroaren kasuan, GSrekiko fluxu negatiboa (–56,4 milioi €) 2009. urtean gertatu da aurreneko aldiz, bere historia osoan, eta 2010ean negatiboa izan da berriro HEH osoan.

GSrekiko fluxuak negatiboak izateak ez du esan nahi, inplizituki, Espainiako estatua Euskal Herria finantzatzen ari denik kontzeptu honetan. Fluxu negatiboa espainiar Gizarte Segurantzaren kontabilitate-funtzionamenduaren berezko esanahiari lotuta dago; izan ere, balantze negatiboa izan du (prestazioetan ordaindutakoa kotizazioengatik bildutako zenbatekoa baino handiagoa izan da) espainiar lurralde osoan eta Gizarte Segurantzaren Erreserba Funtsarekin konpentsatu behar izan da. Lan-merkatuaren oraingo egoerak bere horretan iraunez gero, Gizarte Segurantzaren funtzionamenduak norabide horretatik jarraituko du sakonago.

Prestazioen eta kotizazioen arteko diferentzia negatiboa azaltzen duten gertaera edo faktore nagusiak hauexek dira:

– Pentsiodunen kopurua nabarmenki igo da, krisiaren eraginez: erretiro aurreratuen bidetik, Gizarte Segurantzaren funtsetik jasotzen dute beren pentsioa. Era horretan, kostua transferitzen da langileek GSren kutxan metatutako aurrezpen-funtsera, enpresariek edo industriak ordaindu beharrean, «enpresarien irabazi-tasak mantentzera zuzendutako lan-doikuntzen» kostu bezala.
– Pentsio berrien batez besteko kostuak gora egin du, suntsitzen ari dena kalitatezko enplegua delako: enplegu horrek kotizazio-aldi luzeak egin ditu, eta beraren oinarrian egon diren kotizazioak oraingo zabor-kontratuenak baino handiagoak dira.

Prestazioak bi gertaera horiengatik izan duten igoeraren aurrean, kotizazioa hondoratzen ari da beste bi bidetatik:

– Gizarte Segurantzaren kotizatzaileen kopurua jaitsi egin da, enpleguaren suntsipen masiboaren ondorioz.
– Hilean ordaintzen diren kuotak jaitsi egin dira, zeren soldatek behera egin baitute errealitatean, bai langile finkoei ezarritako jaitsiera errealengatik (adibidez: funtzionarioen kolektibo osoa) bai kontratu berriei soldata txikiagoak eskaintzen zaizkielako.

Joera horren aurrean, Gizarte Segurantzaren aurrezkiak (*hucha* deritzana) murrizten hasi dira. HEHko saldo negatiboaren sustraian aipatutako diferentzia aurrezki horietatik hartu izana dago. Interesgarria da konturatzea Espainiako estatuak aurrezkien zati handiago bat hartu behar izan duela bere saldoa konpentsatzeko, berea ere negatiboa baita; eta Espainiako estatuak hartzen duen proportzioa HEHk hartzen duena baino handiagoa den neurrian, hor dirau HEHk Madrili egiten dion ekarpen garbiak, zeren HEHko diruaz bete zen *hucha*ren zati bat uzten baitio[20].

20. Saiatuko gara paragrafo hau argitzen, kontzeptuaren zailtasunagatik. Demagun HEHk % 10eko ekarpena egin diola Gizarte Segurantzaren Erreserba Funtsari (*hucha* edo aurrezkiak). Une jakin batean, fluxu negatiboak daudelako (prestazioen kobrantzak kotizazioen ordainketak baino handiagoak dira), HEHk *hucha* horretan dagoenaren % 6 hartzen badu, eta estatuak % 94, ikus daiteke fluxu negatiboen egoeran ere HEHk Madril finantzatu duela, zeren ahalbidetu baitio berak sortutako baino baliabide gehiago erabiltzea.

2. *EUSKAL SEKTORE PUBLIKOAK EKONOMIAN ETA GIZARTEAN DUEN PISUA*

2.1. HEHko sektore publikoaren konfigurazioa

Sektore publikoak lurralde-eremu honetan aritzen diren agente publikoak biltzen ditu. Administrazioaren eta eskumenen banaketagatik, hauexek jarduten dute:

Sektore publiko estatala (Administrazio Orokorra eta erakunde autonomoak). Sektore honek garatzen ditu HEHri transferitu ez zaizkion eskumenak; gizarte-kohesioan duten eraginagatik, bereziki azpimarratu behar dira Gizarte Segurantzaren eta INEMen eskumenak, baina transferitu gabe dauden eskumenen zerrenda ere oso handia da, eta, izatez, Estatuaren Aurrekontu Orokorren gastuen erdia baino gehiago transferitu gabeko eskumenetan egiten da.

Halaber, sektore hau Europar Batasuneko lurralde-politiken garapenaren arduradun nagusia da.

Eusko Jaurlaritza eta Nafarroako Gobernua (Administrazio Orokorra eta erakunde autonomoak): gastuaren politikaren bidez, Madrildik transferitutako eskumen gehienak kudeatzen dituzte. Haien kudeaketa eskumenen legediaren testuinguruaren baitan sartzen da, eta horko esparru-lege guztiak Madrildik datoz (Madrilen legegintza-ahalmen goren horretatik ulertu behar dira ustez eskumen autonomikoetan sartzen diren alorren inguruko gatazka etengabeak).

Foru-aldundiak, Araba, Bizkai eta Gipuzkoakoak. Lurralde Historikoen Legea eskumenei buruzko esparru-lege bat da, foru-aldundien eta Eusko Jaurlaritzaren artekoa. Lege horrek eta beraren ondorengo garapenek gero eta eduki erreal gehiago kendu diete foru-aldundiei, eta, hala, azkenean eskumen txikiak —hala deitzen zaie— soilik geratu dira haien eskuetan, gehienbat izaera sozialekoak. Lege horren azpian dagoen arazoa da Eusko Jaurlaritzaren eta foru-aldundien arteko benetako eskumen-banaketa (finantzaketaren bide efektibotik)[21]. Eskubide historikoengatik, ogasun propioaren kudeaketa foru-aldundiei soilik dagokie; errealitatean, baina, ahalmen hori Eusko Jaurlaritzaren tutoretzapean dago, edo, are gehiago, berak zuzentzen du praxian.

Udalak. Instituzio hauek, aurreko puntuan aipatutako finantza-mugak izateaz gain (zeren diru-sarreren iturri nagusia foru-aldundien transferentziak baitira), estatuaren bidez ere daude mugatuta, Toki Ogasunen Legearen bitartez. Hori esparru-lege bat da, estatuak arautzen duena eta beraren eskumenekoa dena. Udalek duten muga ez da ogasunaren alorrekoa soilik, baizik eta arauen alorrekoa ere bai. Udalak, bestalde, elkartu egin daitezke, izaera ekonomiko edo sozialeko helburu batzuetarako, eskualdez gaindiko erakundeak eratuz (mankomunitateak, eta abar)[22].

---

21. Gaur egun ezaguna denez, Garaikoetxearen agintaldian EAJren barnean egon ziren desadostasun handienetako bat banaketa hori izan zen, eta Ardanzak sinatu zuen lehenengo legea 1985eko Lurralde Historikoen Legea izan zen.

22. Instituzio-sare horri **Kontzejuak** gehitu behar zaizkio Araban. Ogasun propioa duten instituzio historikoak dira, gaur egun udalerrietan integratzen ari direnak gero eta neurri handiagoan, beren izaera galduz, eta horiekin desager daiteke, behin betiko, lurraldea, gizartea eta ekonomia antolatzeko forma bat (komunalak, auzolana, batzarren bidezko gobernua…). Erdi Aroaz geroztik bizirik iraun duten instituzio hauek XIX. mendean ezabatu ziren gainerako lurraldeetan.

Kolektibo instituzional horietako bakoitzak bere historia eta bere ibilbide propioak ditu, eta horien artean harremanak eratu dira, batzuetan —gutxitan— borondatez hitzartuak, eta beste batzuetan —gehienetan— mendetasun eta basailutza historiko bezala.

Hori da erreferentziazko lege-esparrua, Espainiako Konstituzioaren esparruaren barruan. Berak arautzen du, alde batetik, eskumenen maila gorena, bai gastuena eta bai diru-sarrerena, eta inplikatutako Administrazioen arteko arauzko egituraketaren maila ere; eta, bestetik, «Euskal Sektore Publikoa»ren beraren konfigurazioa, zeinaren mugak behin eta berriz azaleratu diren azken urteotan.

Kontsiderazio horiek egin ondoren, saiatuko gara aztertzen zer presentzia duten Araba, Bizkai, Gipuzkoa eta Nafarroako Administrazio Autonomikoek HEHko ekonomian eta gizartean.

2.2. Euskal Sektore Publikoaren zifra handiak: diru-bilketaren jaitsiera

2009an, Euskal Sektore Publikoak (ESP) okupatzen zituen langileak HEHko pertsona okupatuen % 12 ziren, eta, aurrekontuaren arabera, BPGaren % 17 kudeatuko du 2012an. 2007az geroztik, haren aurrekontuak % 7,4 jaitsi dira BPGaren aldean, eta horrek erakusten du, modu ezin gordinagoan, krisiaren izenean gastu publikoan egin den murrizketa handia.

Krisiaren testuinguruan gehien nabarmentzen dena da zergen bidez biltzen den zenbatekoaren jaitsiera ikaragarria, jarduera ekonomikoaren jaitsiera baino askoz ere handiagoa baita. Hala, 2008-2012 sasoian, HEHko diru-bilketa fiskala % 14,46 jaitsi da, prezio korronteetan (inflazioaren erosioa kontuan hartuta —prezio konstanteak— benetako jaitsiera % 21,51 izan da); BPGa, berriz, % 1,45 jaitsi zen prezio korronteetan (% 8,5 prezio konstanteetan).

Zerga-bilketaren jaitsiera hori xehetasun handiagoz aztertuz gero, oso konklusio larria ateratzen dugu: krisia erabili da zerga-iruzurra handitzeko.

Iruzurraren hazkundeak zuzeneko korrelazioa du Hego Euskal Herriko presio fiskalaren hondoratzearekin (presio hori zerga-bilketaren eta BPGaren arteko zatiketaren emaitza —zatidura— bezala ulertuta), zeren eta, aurrekontuko datuen arabera, presio fiskala BPGaren % 17,88an baitago, eta kontuan hartu behar da 2007an % 20,6an zegoela.

Krisialdian, BPGa % 1,45 jaitsi da HEHn, eta zerga-bilketa, presio fiskal berdina mantenduz gero, proportzio berean jaitsi beharko zen, baina gertatu dena da zerga-bilketa % 14,46 jait**si dela.** Horrek adierazten duena da 2007an guztira sortutako aberastasunaren % 20,6 biltzen zela, eta 2012an aberastasun horrek % 17,8 soilik ordainduko duela, batez beste, BEZak eta hidrokarburo, tabako, elektrizitate eta beste elementu batzuen gaineko zergek izandako igoera gorabehera.

Gero eta handiagoa da zergetatik ihes egiten duen BPG zatia, paradisu fiskalen bidez edo zerga-iruzurra handitzearen bidez. Alde horretatik, Ogasun Publikoko

katedradun Ignacio Zubirik argitaratutako txosten baten arabera, EAEko zerga-iruzurra 10.000 milioi eurotik gorakoa izango zen 2010ean.

Erantzukizun Sozial Korporatiboaren Behatokiaren 2010eko txostenaren arabera, IBEX-35eko enpresen % 69k baditu negozioak paradisu fiskaletan; horien artean, Iberdrola, Iberdrola Renovables eta BBVA euskal enpresak nabarmentzen dira, hain zuzen ere (adibidez, banku horrek 12.628 milioi €-ko gordailuak zituen Kaiman uharteetan).

ZIFRAK MILIOI €-TAN	NAFARROA	NAFARROA	Aldaketa %	EAE	EAE	Aldaketa %	HEH	HEH	Aldaketa %
	2008	2012	2008-12	2008	2012	2008-12	2008	2012	2008-12
ZUZENEKO ZERGAK	1.791,24	1.434,62	-19,91	6.794,79	5.746,03	-15,43	8.586,03	7.180,65	-16,37
PFEZ	1.112,00	1.118,31	0,57	4.402,08	4.448,09	1,05	5.514,08	5.566,40	0,95
SOZIETATEEN GAINEKO ZERGA	567,07	236,79	-58,24	2.024,73	1.139,72	-43,71	2.591,80	1.376,51	-46,89
Ez-egoiliarren errentaren gaineko zerga.	9,31	9,08	-2,47	119,7	76,75	-35,88	129,01	85,83	-33,47
Ondorengotza eta dohaintzen gaineko zerga	37,01	40,43	9,23	80,75	81,27	0,64	117,77	121,7	3,34
Ondarearen gaineko zerga	65,85	30	-54,44	167,52	0,2	-99,88	233,37	30,2	-87,06
ZEHARKAKO ZERGAK	1.540,76	1.763,84	14,48	6.167,40	5.160,51	-16,33	7.708,15	6.924,35	-10,17
BEZ, kudeaketa propioa	931,22	1.076,67	15,62	3.861,23	3.387,48	-12,27	4.792,45	4.464,15	-6,85
Hidrokarburoak	235,02	271,91	15,7	1.084,00	1.039,80	-4,08	1.319,02	1.311,71	-0,55
Ondare-eskualdatzeak	84,45	42,95	-49,14	409,74	109,7	-73,23	494,19	152,65	-69,11
Egintza juridiko dokumentatuak	57,92	19,98	-65,51	139,71	59,37	-57,51	197,64	79,35	-59,85
Aseguruen primak	21,9	20,37	-6,99	81,68	79,72	-2,39	103,58	100,09	-3,37
Garraiobideak	22,64	6,96	-69,25	80,78	24,58	-69,57	103,42	31,54	-69,5
Tabako laboreak	148,72	135,58	-8,84	355,37	341	-4,04	504,09	476,58	-5,46
Elektrizitatea	20,73	23,81	14,89	76,6	94,9	23,89	97,33	118,71	21,97
Beste zeharkako zerga batzuk	18,16	61,8	240,23	68,29	23,95	-64,93	86,46	85,75	-0,82
TASAK ETA BESTE SARRERA BATZUK	14,75	104		122,22	114,39		136,97	218,39	
BEZ doikuntza	302,29	103,81		1.279,15	1.206,50		1.581,44	1.310,31	
Zerga berezien doikuntza				(-81,19)	(-110,72)				
ZERGA HITZARTUAK, GUZTIRA	3.649,04	3.221,90	-11,71	14.282,36	12.116,71	-15,16	17.931,40	15.338,61	-14,46
BPG	19.106,97	18.850,56	-1,34	67.924,49	66.918,96	-1,48	87.031,46	85.769,52	-1,45
Presio fiskala	19,09	17,09		21,02	18,1		20,60	17,88	

Iturria: neuk prestatuta, Nafarroako eta EAEko 2008. eta 2012. urteetako Aurrekontu Orokorretan oinarrituta.

7. koadroa. Zerga-bilketaren eta presio fiskalaren bilakaera, 2008-2012 (milioi €-tan).

2.3. Zorpetze masiboaz baliatzea: «hipoteka soziala»

2011. urtearen amaieran, Nafarroak 1.839,1 milioi €-ko zor publikoa metatuko du (BPGaren % 9,8). Zor publiko bizia hirukoiztu egin da krisian zehar, zeren 2007ko amaieran 628,4 milioi €-koa baitzen (BPGaren % 8,1). Zor pribatua 23.920 milioi €-koa zen 2010eko amaieran (ez dugu daturik 2011rako). Nafarroako zor publiko eta pribatua —biak batuta— BPGaren % 137 baino handiagoa da.

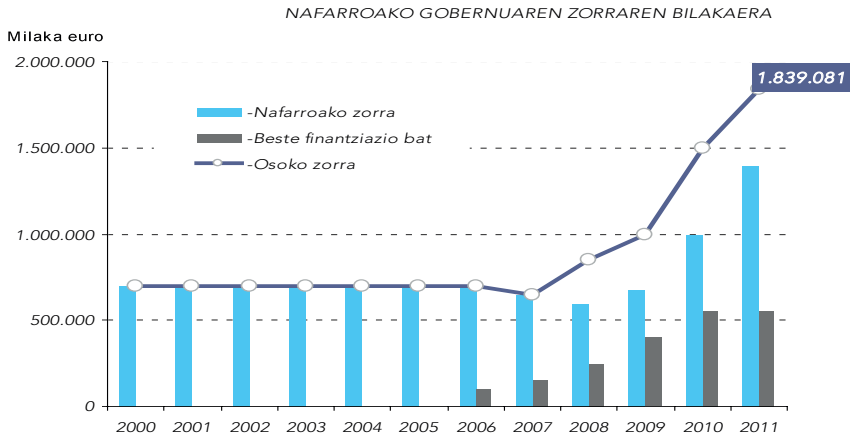

Iturria: Ekonomia eta Ogasun Saila.

Araba, Bizkai eta Gipuzkoako Administrazio Orokorrean ere (ez da sartzen ez foru-administrazioa ez tokiko administrazioa[23]), zor publikoa izugarri igo da azken lau urteotan; hala, aurrekontuen arabera, **2011. urtearen amaieran zor bizia 5.394,62 milioi €-koa zen, eta zorpetze garbia 1.207,8 milioi €-tik igoko da 2012rako. Beraz, zorraren osoko zenbatekoa 6.432,93 milioi € dira.** Aurrekontuaren estimazioen arabera, 2012ko finantza-karga 401,32 milioi € izango dira; zenbateko horretatik, 169,48 milioi € printzipala itzultzera bideratuko dira, eta 231,84 milioi inguru interesak ordaintzera.

	2007ko abendua	2011ko abendua
Nafarroa	628,4	1.839,10
EAE	642,0	5.394,62
Hego Euskal Herria	**1.270,4**	**7.233,72**

Iturria: EAEko eta Nafarroako Aurrekontu Orokorrak. EUSTAT.

8. koadroa. Gobernu autonomikoen zor publikoa (milioi €-tan).

2.4. Babes sozialaren alorreko gastua[24]

Bere etapa demokratikoaren hasieran, Hego Euskal Herriak Europako gastu publiko sozial txikiena zuen, berrogei urtez iraun zuen diktaduraren ondorioz, zeren

23. Eskura dagoen azken datua (2011ko urria) Euskal Ogasunen 2009ko Urteko Txostenean ageri da. Haren arabera, **Araba, Bizkai eta Gipuzkoako foru-zorra 724,967 milioi € ziren 2008ko amaieran, eta haien udalerriena 644,472 milioi €, 2007ko amaieran.** Dena dela, baliteke datu horiek hiru aldiz handiagoak izatea honezkero.

24. Babes soziala honela definitzen du Babes Sozialari buruzko Estatistika Integratuen Europar Sistemak: arrisku eta behar batzuk egoteagatik gizabanakoentzat sortzen diren kargen estaldurak eragindako gastuen multzoa. Gastu horrek hirugarren baten esku-hartzea eskatzen du, dela agente publiko bat dela agente pribatu bat edo irabazi-asmorik gabeko agente pribatu bat (betiere izaera kolektiboarekin egindako gastuak badira; horregatik, ez dira kontabilizatzen norberaren kabuz kontsumitutako produktuei dagozkien gastu pribatuak), horren truke aldi bereko kontrapartida baliokiderik egon gabe onuradunaren aldetik.

garai horren ezaugarri nagusiak errepresio itzela eta gizartearekiko sentikortasunik eza izan baitziren. Diktadorea hil zen urtean, 1975ean, Espainiaren gastu publiko soziala (EHk ez zuen oinarrizko eskumenik) BPGaren % 14 zen, Mendebaldeko Europakoa baino askoz ere txikiagoa, honek BPGaren % 22 bideratzen baitzuen alor horretara. Laurogeiko hamarkadan eta laurogeita hamarreko hamarkadaren hasieran, gastu publiko soziala nabarmenki igo zen, zerbitzu publikoen deszentralizazioaren eta garapenaren eraginez —kasu askotan, horien maila oso txikia zen iraganean—. Garapen hori 1993an iritsi zen puntu gorenera, babes sozialera zuzendutako gastua (hor sartzen dira pentsioak eta beste transferentzia batzuk, baita beste zerbitzu publiko batzuk ere, hala nola osasuna eta familiei laguntzeko zerbitzuak —haur-eskolak, etxeko laguntza adineko pertsonei eta ezgaitasunak dituzten pertsonei, adinekoen egoitzak eta beste zerbitzu batzuk—, etxebizitza babestua eta bazterketa sozialaren prebentziorako zerbitzuak) BPGaren % 24 izatera iritsi baitzen. Hori da EBko batez bestekotik (BPGaren % 28,8) hurbilen egon den ehunekoa.

Maastrichteko Itunetik aurrera, HEHko babes sozialaren gastua askoz ere arinago jaitsi da EBko batez bestekoa baino; hala, 1993-2007 garaian, HEHko gastu soziala BPGaren % 24tik % 18,8ra pasatu da A-B-Gn eta % 16,7ra Nafarroan; EBn, berriz, gastua BPGaren % 28,8tik % 26,2ra pasatu zen garai berean.

	EB-27ren batez bestekoa	Araba-B-G	Nafarroa	Iparraldea	Espainia
BABES SOZIALAREN ALORREKO GASTUA BPGaren %	26,2	18,8	16,7	33,62	21,0

Iturria: INE, EUSTAT, Nafarroako Gobernua. Iparralderako: INSEE, Gaindegiak eskainia.

9. koadroa. Babes sozialaren alorreko gastua Euskal Herrian (2007. urtea).

Hegoaldeko eta Iparraldeko gastu sozialen arteko aldea oso handia da; izan ere, Hegoaldean ez da % 18ra iristen, eta Iparraldekoa % 33tik gorakoa da, eta hori da, hain zuzen ere, haren mehatxu nagusietako bat, lan honen amaieran jorratuko dugun bezala.

3. ORAINGO ESKUMEN-ESPARRUAREN ETA EREDU INSTITUZIONALAREN AHULEZIAK ETA INDARRAK

3.1. Oraingo esparru juridikoaren mugak alor ekonomikoan

Oraingo esparru juridiko-politikoak mugatu egiten du Euskal Herriaren ahalmen ekonomikoa. Espainiako Konstituzioak eraikitako eredu autonomikoan ez dago aukerarik eredu estatalarekin bat ez datorren politika ekonomiko eta sozial propiorik garatzeko, eta are gutxiago Frantziako estatu unitario puruarekin. Garbi dago zein den ezarritako eredua: autonomia-erkidegoen estatu unitarioa, nolabaiteko deszentralizazio politikoarekin Hegoaldearentzat (soberania estataletik ondorioztatzen den arautze-ahalmenaren zati bat), eta estatu unitario purua Iparraldearentzat, deszentralizazio administratiboko zantzu batzuekin.

Krisi- eta aldaketa-garaian ekonomiak pairatzen duen desegituraketa gero eta handiagoa estatuen zentralismoaren ondorioa da; Euskal Herriko egitura ekonomikoa gero eta ahulagoa, mendekoagoa eta sakabanatuagoa da, eta desberdintasun sozialak areagotu egin dira.

Espainiako eta Frantziako estatuak dira aurrekontu-politikaren jabe bakarrak. Halaber, bi Estatuek erabakitzen dute, neurri batean, atzerriko inbertsioen eta europar funtsen banaketaz. Horrelako zerbait gertatzen da kanpo-merkataritzaren sektore garrantzitsuan, eta horrek badu eragina euskal ekonomian, zeren oso jarduera mardula garatzen baitu sektore horretan. Hego Euskal Herrian, gainera, ez da inolako aurrerapenik egin Gizarte Segurantzan, enpleguari buruzko politikan eta/edo Finantzen Institutuan. Bi Estatuek kontrolatzen dituzte Euskal Herriaren etorkizunarentzat funtsezkoak diren azpiegiturak: ontziolak, portuak, aireportuak, trenbideak, posta…

1978ko Espainiako Konstituzioak garbi uzten du nori dagokion garrantzi ekonomikoa duten erabakiak hartzea. Konstituzioa onartu eta gero izandako gertaerek eta Konstituzio Auzitegiaren epaiek —argi eta garbi Estatuaren aldekoak— erakusten dutenez, administrazio autonomikoei harreman hierarkizatuak eta mendetasunezkoak ezartzen dizkien estatu-eredu bat dugu aurrean.

Espainiako Konstituzioaren 2. artikuluak espainiar nazioaren batasun zatiezina aldarrikatzen du. Eskumen nagusiak, jabetza barne sartuta, interes orokorraren mende daude. Ipar Euskal Herriari dagokionez, Frantziako Konstituzioaren 1. artikuluak dio Frantziako Errepublika zatiezina dela, eta 3. artikuluak dio soberania nazionala herriari dagokiola (frantziar herriari). Horrenbestez, aurrekontuaren eta ekonomiaren alorreko eskumenak Frantziako estatuaren eskuetan daude, inolako murrizketarik gabe.

Edozein herriren soberania ekonomikoa jarraian azalduko ditugun funtseko zutabeetan oinarritzen da; soberania hori bermatzeko modu bakarra zutabe horien guztien gaineko kontrol osoa izatea da.

a. Lurraldea antolatzeko ahalmen osoa

Lurraldearen eta haren azpiegituren gainean eraikitzen den azpiegitura ekonomikoa funtsezkoa da herritarren bizi-maila determinatzeko. Beraz, azpiegitura ekonomiko horren lehenengo muga lurraldea bera da, eta, bigarrena, lurralde horren oinarrizko azpiegiturei buruzko erabakiak hartzeko ahalmena da: garraioa, ingurumena, energia, eta abar.

EHko **lurraldea zatituta dago** bi estaturen artean, hots, Espainiako eta Frantziako estatuen artean, eta lehenengoaren barnean lau autonomia-erkidegoren artean (EAE, Nafarroa, Gaztela-Leon eta Kantabria); bada, zatiketa horren eraginez, EHk ezin gauzatu dezake Nazioaren ikuspuntutik sortzen zaizkion beharren araberako politika ekonomikoa. Era horretan, bere izaera periferikoa indartzen da, Espainiako eta Frantziako estatuen aldean, estu lotuta baitago izaera konstituzionaleko zentralismoari.

Espainiako estatuaren eskumen esklusiboen artean, ezein autonomia-erkidegotara transferitu ez direnen artean, izaera estrategikoko azpiegiturak daude; lurraldeari dagokionez, azpiegitura horiek hauexek dira: errepide nazionalak (N-1, eta maila hori egotzi ahal zaien beste batzuk), autobideak, bide zabaleko trenbideak (RENFE, AHT), aireportuak (Loiu, Foronda, Hondarribia eta Noain) eta portu handiak (Pasaia, Bilbo).

b. Ekonomia antolatzeko ahalmena

Aukeran dauden eredu ekonomikoak askotarikoak dira. Kontrol estatala dutenen artean, *continuum* batean mugitzen dira, muturretan honako hauek izanik: batean, Kapitalismo Neoliberala, merkatuen eta babes sozialaren muturrerainoko desarautzearekin; eta, bestean, Estatuko Sozialismoa, merkatuak guztiz araututa dituena eta bertan esku-hartze osoa duena. Beste alde batetik, goi-botereak ezarritako egitura-harremanetik kanpo dauden ereduak izango genituzke, hala nola Anarkismo Libertarioa edo Komuna.

Eredu horietako bat aukeratzea soberania ekonomikoaren atributua da. Esku-hartze publikoaren ereduei helduz, hau da, azken 50 urteotan Europan modu batean edo bestean garatu diren ereduei helduz, hauexek aipa ditzakegu:

– **Merkatuko ekonomia eta subsidiariotasun-printzipioa.** Estatuak ez du zuzenean esku hartzen enpresen plangintza ekonomikoan, baina bai zeharka, lanari eta zergei buruzko legediaren bidez, eta abar. Horrez gain, azpiegitura egokiak eskaintzen dizkie beren jardueraren garapenerako. Ekoizpen-bideen jabetza pribatua da, mozkinak bezala, baina ekoizpenaren kostuen zati bat sozializatzen da (azpiegiturak, ingurumena, babes soziala, eta abar). Merkatuak erabateko lehentasuna du sektore publikoaren gainean; izan ere, sektore publikoak bakarrik betetzen du merkatuaren irismenetik kanpo dagoena baina berarentzat beharrezkoa dena (subsidiariotasun-printzipioa). Ekonomia kapitalista deritza horri.

– **Zuzendaritza zentraleko ekonomia.** Bai ekoizpen-prozesuaren garapena eta bai kontsumoarena estatuak ezarritako plan ekonomiko baten emaitza da. Ekoizpen-bideen jabetza publikoa da, eta merkatua bazterrean uzten da, baliabideak alferrik galtzen dituela kontsideratzen delako. SESBen garatu zenaren moduko ekonomia sozialista deitzen zaio horri.

– **Ekonomia mistoa.** Aurreko bi ereduen nahasketa bat da, bi ereduen elementuak uztartzen dituena: alde batetik, ekimen pribatua eta merkatua, eta bestetik sektore publikoaren eta enpresa estataletako ekoizpen-bide publikoen plangintza, batez ere ekoizpenaren funtsezko sektoreetan (energia, finantzak, osasungintza, hezkuntza, garraioa, etxebizitza). Sektore publikoak pisu handiagoa duenean, ekonomiak izaera sozializatzailea izango du (hori gertatu zen 60ko hamarkadan, ongizate-estatuak bere garapen handiena izan zuenean); sektore pribatua nagusi denean, berriz, izaera kapitalista gailenduko da (oraingo neoliberalismoa).

  Venezuela Sozialismo Bolivartarra garatzen ari da; haren ardatza eredu mistoa da, baina jabetza publikoaren presentzia sendoarekin sektore estrategikoetan.

– **Ekonomia soziala.** Izen hau duen sisteman, ekoizpen-bideen jabeak langileak dira, eta hauek erabateko askatasunez arautu ditzakete, eta kontsumoa librea da. Ekonomia sozialaren adierazle garbiena herrialde nordikoetan aurkitzen dugu.

  Euskal diskurtso ofizialean, eredu kooperatibistaren sinonimotzat hartzen da ekonomia soziala, baina aipatu behar da badirela bi kooperatibismo mota,oso desberdinak direnak; bata, kooperatibismo sozialista, eta bestea kooperatibismo neoliberala.

  Azken urteotan, elementu positibo askoren barruan, elementu kezkagarri ugari ikusten ari gara Mondragón Corporación Cooperativaren garapenean. Kezkagarria da organo soberanoak eta gobernu-organoak ahutzeko joera, jarrera teknokraten mesederako. Gainera, euskal gizartearekin duen konpromisoa lausotzeko arriskua finkatu da. Ikus daiteke, halaber, ez dela azterketarik egiten internazionalizazioaren ondorio sozialez eta Euskal Herriko lurralde-egituraketan jokatzen duen rolaz. Horiez gain, badira ahaztu behar ez diren beste elementu batzuk: ideologizazio eta prestakuntza kooperatiboa gero eta ahulagoa da; hirugarrenen kontura kontratatutako langileen kopurua hazi egin da, eta enpresa ez-kooperatiboek erabiltzen dituzten tresnekin esplotatu eta prekarizatzen dituzte; barneko organoetako parte-hartzea jaitsi egin da; eta MCC nolabait urrundu da Euskal Herriko indar aktiboetatik.

– **Sozialismo identitarioa.** Bere asmoa da politika ekonomikoa bere aplikazio-eremura egokitzea, garapen endogenoa bereziki azpimarratuz, hau da, lurraldea, giza baliabideak eta baliabide natural eta kulturalak oinarritzat hartuz, horien arteko sinergiak bultzatuz, ahalik eta modu integratuenean eta harmoniatsuenean, parte-hartze sozial aktiboaren bidez adostuta, alderdi soziala lehenetsiz (ondasunen banaketa hobetzea, babes soziala, soldatako eta soldatarik gabeko lana berrantolatzea eta banatzea). Ekoizpen-bideak bai jabetza publikokoak eta bai pribatukoak izango dira, eta merkatua ongizate kolektibora egokituko da. Plangintza publikoa loteslea izango da sektore publiko «sendo, eraginkor eta zintzoa»rentzat, eta orientabide-izaerakoa sektore pribatuarentzat. Subsidiariotasun-printzipioa alderantziz jartzen da: sektore publikoaren lehentasuna sektore pribatuaren gainean. Ekonomia sozialaren sustapena eta autogestioaren bultzada.

  Bai Espainiako estatuak eta bai frantziarrak eskumen esklusiboak dituzte beren lurraldearen Ordenamendu Ekonomikoan. **Euskal Herriak ez du inolako eskumenik ordena ekonomiko egokiena aukeratzeko.** Bi Estatuen konstituzioek merkatua eta jabetza pribatua kontsagratzen dituzte, eta, ikusi dugunez, eredu neoliberalaren interesen aldeko legeak egiten dituzte.

c. Sektore publikoaren plangintza eta ekonomian duen zuzeneko esku-hartzea

Sektore publikoak, Plangintza Ekonomikoaren eta bere esku-hartzearen graduaren bitartez, dagokion eredu ekonomikoa determinatzen du. Alor ekonomikoan, erabakigarria da «noren alde» egiten den esku-hartze hori (gutxiengo pribilegiatuak

edo herri-gehiengoak). Euskal Herriari dagokionez, horretarako behar dituen eskumenak ere falta zaizkio.

Espainiako Konstituzioaren 149.13. artikuluan, argi eta garbi esaten da Plangintza Ekonomikoa Estatuaren eskumen esklusiboa dela. VII. Tituluaren baitan (Ekonomia eta Ogasuna), 131.1. artikuluak Estatuaren esku uzten du jarduera ekonomikoaren plangintza orokorra. EAEko Estatutuan eta Nafarroako Foru Hobekuntzan, eskumen hori 10.25. eta 56.1.a. artikuluetan jasotzen da, hurrenez hurren. Bi xedapenak arau konstituzionalaren mende daude; EAEren kasuan, «ekonomiaren ordenamendu orokorra»ren mende, eta Foru Hobekuntzan «jarduera ekonomikoaren oinarrien eta ordenamendua»ren mende. Bi kasuetan, ordenamendua Estatuaren esku dago. 138.2. artikuluak adierazten duenez, ezein autonomia estatutuk ezin du pribilegio sozial edo ekonomikorik eman. 139.1. artikuluak dio espainiar guztiek eskubide berak dituztela estatuko lurralde guztietan. 139.2. artikuluak pertsona eta ondasunen zirkulazio librea bermatzen du, Espainiako estatu osoan. 149.10. artikuluak dio Estatuak eskumen esklusiboa izango duela aduanen, muga-zergen erregimenaren eta kanpo-merkataritzaren alorretan.

Frantziako estatu unitarioaren ezaugarriek modu are gordinagoan aplikatzen dute mendetasun hori, alegia, modu zurrunagoan jartzen dituzte Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoa frantziar plangintza ekonomikoaren mende.

d. Soberania fiskala[25]

Soberania fiskalak ahalbidetzen du baliabide ekonomikoak lortzeko bidea planifikatzea, baita haien ekarpen-iturria ere. Nafarroak —alde batetik— eta Araba, Bizkaia eta Gipuzkoak —beste batetik— Espainiako estatuarekin dituzten harreman fiskal eta finantzarioak Kontzertu eta Hitzarmen Ekonomikoaren bidez determinatzen dira, hurrenez hurren. Iparraldea frantziar zuzenbide fiskalaren bidez arautzen da osorik.

HEHk Espainiako estatuarekin nahitaez izan behar dituen harreman finantzario eta fiskaletatik ondorioztatzen diren konklusioak hiru puntu hauetan laburbil daitezke:

– EAJk kontrakoa esaten badu ere, ez da **Sistema Itundua**, hau da, bi ente soberanoren artean adostua. Foru-erregimena aldatuz joan zen, XIX. mendean pairatutako porrot militarren ondorioz, hau da, prozesu hau indarrez gertatutako soberania-galera batean emaitza da; bertan, espainiar armadak zuzeneko esku-hartzea izan zuen, Hego Euskal Herria espainiar ordenamenduan integratzeko.

  Oraingo ordenamendua Espainiako Konstituzioak ezarria da, eta bertan ez dira kontuan hartzen Euskal Herriaren eskubideak; ildo beretik, Konstituzioaren garapenean argi eta garbi geratu da (foruei buruz egiten duen aipamenean) zein den asmoa, alegia, foraltasunaren irudia gordetzea, baina lotura estuekin, edukia ez dadin asko aldendu espainiar ordenamendutik. Egoera

25. HEHko sistema fiskala eta Kontzertuak eta Hitzarmenak duten irismena xehetasunez aztertzeko, mendetasun ekonomikoari dagokionez, eredu fiskala eta legegilea ez ezik, kupoaren bidezko ekarpen ekonomikoa ere barne sartuta, gomendagarria da Nekane Juradok 2004an egindako azterlana: “El sometimiento económico de HEH a Madrid”, Euskal Sare Gorriak sarean argitaratua.

honek ez du inolako zerikusirik bi ente soberanoren arteko itun batekin, eta, hortaz, ez du zentzurik lege itunduez hitz egitea.

– **Arau eta zergen gaineko eskumena.** Ezaugarri honen arabera, sistemaren defendatzaileek hauxe diote: Lurralde Historikoetako instituzio eskudunek, *eta baita Estatuak ere,* zergen alorreko ahalmen arautzailea dute, beren zerga-erregimen propioa garatuz eta konfiguratuz.

Baieztapen horren aurrean, esan behar da sistema fiskal bat, edo zerga-erregimen bat, printzipio eta helburu batzuekin koherentea den zerga multzo bat dela, hau da, politika ekonomikoarekin, aurrekontuekin eta errenten birbanaketarekin zerikusia duten printzipio eta helburuekin koherentea den zerga multzo bat; beraz, zergen edozein metaketak ez du, berez, zerga-sistema bat osatzen. Azken batean, sistema fiskal bat ezartzerakoan, bada filosofia sozioekonomiko bat bere oinarrian, eta filosofia horrek, dirua biltzeko xedetik haratago, sistema ordenatzen du aldez aurretik ezarritako helburu jakin batzuk lortzeko.

Ikuspegi horretatik begiratuta, Arabak, Bizkaiak, Gipuzkoak eta Nafarroak badituzte hitzartutako zerga batzuk arautzeko eta biltzeko eskumenak, baina zerga horiek ez dute zerga-sistemarik osatzen, zeren Kontzertu Ekonomikoaren 3. artikuluak eta Hitzarmenaren 2. artikuluak espainiar zerga-sistemaren mende jartzera eta sistema hori onartzera behartzen duten printzipio orokor multzo bat jasotzen baitute:

- Elkartasuna errespetatzea, Konstituzioan eta Estatutuan aurreikusitako eran.
- *Estatuaren zerga-egitura orokorra kontuan hartzea.*
- *Estatuarekiko koordinazioa, harmonizazio fiskala eta lankidetza.*
- Espainiako estatuak sinatutako edo berretsitako nazioarteko Itunak edo beraren atxikimendua dutenak betetzea —hau da, haien mende egotea—.
- Kontzertuaren arauak Zergei buruzko Lege Orokorrean ezarritakoaren arabera interpretatuko dira.

Printzipio horiez gain, zergei buruzko lege orokorra aplikatuko da, atxikipen-tasa berdinak ezarriko dira pertsona fisikoen errentaren gaineko zergan (PFEZ) eta sozietateen gaineko zergan (SZ), estatuaren arau berdinak aplikatuko dira bankuen eta moneta-merkatuen eragiketetan, ez da inbertsioak sustatzera zuzendutako neurri fiskal berezirik hartuko —hau da, estatuan daudenetatik bereizten den neurririk—. Gainera, beren arau fiskalak ezartzerakoan, Lurralde Historikoetako instituzioek Espainiako estatuaren Politika Ekonomiko Orokorraren printzipioak beteko dituzte, eta abar.

Hitzarmenean eta kontzertuan, merkatu-batasunaren printzipioa bermatu nahi da, eta, hortaz, ezin da zerga-amnistiarik eman, ezin da izaera fiskaleko pribilegiorik egon, eta estatuak ezartzen dituen arau fiskal bereziak edo koiunturalak aplikatuko dira, lehenago ikusi dugun bezala. Halaber, bada ahazten ez den beste gai bat, alegia, presio fiskal global erreala estatuan

dagoenaren antzekoa izango dela. Eta, guztia lotzen amaitzeko, zerga-kudeaketaren autonomia lankidetza-printzipioaren arabera egituratuko da, eta, hortaz, informazioa trukatuko da eta ikuskaritza-plan bateratuak egongo dira.

Estatuak eskumen esklusibo batzuk gordetzen ditu beretzat, adibidez: hitzartu gabeko zergei buruzkoak, edo Hitzarmen eta Kontzertuaren aplikazioaren goi-ikuskapena.

Azken batean, HEHk ezin du zerga berririk sortu (adibidez: Tobin tasa, kapitalaren mugimenduentzat); estatuaren zerga-sistema onartu behar du —horko zergen erdian baino gehiagotan ez du inolako eskumen arautzailerik—, eta estatuaren politika fiskal orokorraren arabera jardun behar du.

Laburbilduz, «autonomia fiskal zabal» hori estututa edo mugatuta geratzen da Konstituzioaren exijentziengatik, Nafarroako eta EAEko Autonomia Estatutuengatik, eta Hitzarmen eta Kontzertu Ekonomikoaren Legeengatik beragatik, hurrenez hurren. Ahaztu gabe, jakina, bi lege horiek Madrilgo Gorte Nagusietan onartutako legeak direla eta ganbera horri dagokiola aldaketak egiteko eskumena.

– **Kupoaren aldebateko arriskua.** Fluxu ekonomikoez hitz egitean aipatu dugun bezala, kupoa aldagai exogenoen mende dago, hau da, haren irizpidea da zer gastu egiten dituen estatuak transferitu eta —hortaz— bereganatu gabe dauden eskumenetan (CNA), HEHn egindako zerga-bilketa edo haren gastu propioak inola ere kontuan hartu gabe.

  Zerga-sistema bat zerga multzo koherente bat da, eta koherentzia hori ematen diona da printzipio eta irizpide konkretu batzuetan oinarrituta egotea eta xede batzuk lortzen saiatzea, diru-bilketaren helburu hutsetatik haratago. Zerga-sistema propio bat eraikuntza nazionalari lotutako irizpide eta helburuetan oinarritu beharko litzateke, eta irizpide eta helburu horiek Euskal Herriko biztanleek erabaki beharko lituzkete.

– **Zerga-politiken koordinazioa:** bi agirietan islatuta geratzen denez, «...hartu beharreko erabakiak hartuko dira estatuak lurralde komunerako ezartzen dituen arau bereziak edo koiunturalak beren lurraldean ere aplikatu daitezen, eta arau horientzat ezarritako indarraldi berbera ezarriko da. Gainera, presio fiskal global erreala ezin izan daiteke estatuko gainerako lekuetakoa baino txikiagoa».

  Hedabideetan egiten diren adierazpen triunfalistak gorabehera, EAJk berak Kontzertuaren muga handiak aitortu izan ditu beti; hala, ezin jarrai daiteke Kontzertua soberania fiskalaren adierazle nagusi bezala aurkezten, estatu batekiko mendetasun-sistema baten barruan. Lehendakaritzaren «Arrazoi ekonomikoak esparru instituzional berri baterako» dokumentuan hauxe esaten da:

> …Bizkaia eta Gipuzkoak Kontzertua berreskuratu izanak askatasunik gabeko garai batean galdutako instituzio baten itzulera adierazten du, baina ez da, inola ere ez, termino anglosaxoniarretan «itzulketa» deituko geniokeen prozesua. Kontuan hartzen badugu Konstituzioaren Lehenengo Xedapen

Gehigarriak «eskubide historikoak babestu eta errespetatzen dituela», eta beraren Xedapen Indargabetzaileak indarrik gabe utzi zituela foruak ezeztatu zituzten legeak, hau da, 1839ko urriaren 25eko eta 1876ko uztailaren 21eko legeak, «itzulketa» izango litzateke Kontzertua eta autogobernuaren beste esparru batzuk berreskuratzea, horiek Estatutuen testuan erantsiz («Konstituzioaren eta Autonomia Estatutuen esparruan»), hori mugatuta egon gabe Konstituzioaren VIII. Tituluaren eskumen-banaketagatik, zeren eta, bestela, horrek Kontzertu Ekonomikoa bera eragotziko baitzuen.

«Eskubide historikoen konstituzionalizazio» horren inplikazio sakon eta logikoak onartu beharrean, nahi izan dena da beraren irismena ez gainditzea Arabak eta Nafarroak frankismoaren garaian mantendu zuten Instituzio baten berreskurapena, estatutuaren eskumenak narriatzeko bidea urratuz, foraltasunaren muin ukiezinetik hurbilen daudenak ere barne sartuta, Konstituzio Auzitegiaren jurisprudentziak kasu askotan erakutsi duen moduan[26].

– **Moneta-politika.** Espainiako Konstituzioaren 149.11. artikuluaren arabera, eskumen hauek estatuaren eskumen esklusiboak dira: moneta-politika, dibisak, dibisen trukeak eta bihurgarritasuna, kredituak osatzeko oinarriak, banka eta aseguruak, aurrezki-kutxei dagozkienak barne sartuta. Estatutuaren 10.26. eta 11.2.a) artikuluetan eta Foru Hobekuntzaren 51.1.e) eta f) artikuluetan, eskumen horien esklusibotasuna berresten da.

Europar Batasunetik datozen moneta-politikaren eta politika ekonomikoaren eraginez, Espainiako eta Frantziako estatuen eskuetan zeuden eskumen batzuk Europako Banku Zentralera eta Banku Zentralen Europar Sistemara pasatu dira (Maastrichteko Itunaren 108. artikulua). Gogoratu behar da, dena dela, soberaniaren eskualdatze edo ordezkapen hori guztiz borondatezkoa dela estatuentzat (EBko herrialdeen artetik, 13k soilik dute euroa; adibidez: Britainia Handia ez zaio sistemari atxiki, bere moneta-soberaniari eusteko), eta itun libre baten bidez egiten dela; Euskal Herriak, aldiz, ezin du hori egin, zeren Espainiako eta Frantziako estatuek hitzartzen dutenaren mende baitago.

26. 76/1988 epaiak garbi uzten du oraingo esparruaren irismena. Hala, Konstituzio Auzitegiak dioenez: «Konstituzioa ez da beraren aurreko eta beraren gaineko eskubideak —Konstituzioaren aurreko eta gaineko eskubideak— gordetzen dituzten lurralde-instantzia historikoen arteko itun baten emaitza, baizik eta botere konstituziogilearen arau bat, indar lotesle orokorrez ezartzen dena bere eremu osoan, iraganeko egoera "historikoak" ere barne sartuta. Alde horretatik, jakina, eskubide historikoen eguneraketak badu ondorio bat, alegia, printzipio konstituzionalei kontrajartzen zaizkienak ezabatzen dituela edo aitortzen ez dituela. Izan ere, eskubide historikoek Espainiako Konstituzioaren lehenengo xedapen gehigarritik lortu edo kontserbatuko dituzte beren baliozkotasuna eta indarra, eta ez beren zilegitasun historikotik».

Konstituzio Auzitegiak garbi uzten du ez dela inola ere aitortzen nolabaiteko soberaniaren proiekzio bezala interpreta daitekeen eskubide historikorik. Aurrerago, Konstituzio Auzitegiak foru-erregimenaren irismena definitzen du Espainiako Konstituzioaren esparruan: «…bermatzen dena foru-erregimen baten existentzia da, hots, lurralde-autogobernua duen lurralde historiko bakoitzaren erregimen propio bat; hau da, bermatzen dena bere "foraltasuna" da, baina ez historikoki karakterizatu duten eskubide guztiguztiak. Berme instituzionalak esan nahi duena da foraltasunaren edukiak foru-erregimen tradizional horren irudi bereizgarria iraunarazi behar duela, bai bere antolaketa-ezaugarrietan bai eta bere botere-eremu propioan ere». Beraz, muin bereizgarri hori da segurtatzen dena, eta, horrenbestez, berari aplikatu behar zaio gure uztailaren 28ko 32/1981 epaia (Konstituzio Auzitegiaren epaia); izan ere, bertan esaten zenez, berme instituzionalak ez du segurtatzen eduki konkretu bat edo eskumen-esparru jakin bat, behin betiko ezarria, baizik eta instituzio baten iraupena, kontzientzia sozialak sasoi eta leku bakoitzean berari buruz duen irudiarentzat egokia den moduan —irudi hori identifikatzea ahalbidetzen duen moduan—.

– **Lan-harremanak.** Espainiako Konstituzioaren 149.11. artikuluak estatuaren eskumen esklusibotzat jotzen du lanari buruzko legedia. Halaber, estatuaren eskumen esklusiboak dira Gizarte Segurantzaren erregulazioa, gutxieneko soldata ezartzea, eta langileen oinarrizko eskubideekin zerikusia duen beste edozein gai. Hau da, lanaren eta lanetik ondorioztatzen diren eskubideen alorreko lege eta arau guztiak. Hego Euskal Herriari geratzen zaion eskumen bakarra da estatuaren legedia betetzea, transferitu zaizkion zerbitzuen alorrean. Horrenbestez, Lan Harremanen Euskal Esparruaren (LHEE) exijentziaren sorburua da euskal erabakitze-esparruaren errespetua bermatzea alor soziolaboralean.

  Alor soziolaboralari buruzko legeak egiteko eskumena ukatzeaz gain, azpimarratu behar da ez dagoela arau propioen bidez gidatutako erakunde administratiborik, EHko dibertsitate ekonomiko, laboral eta sozialari erantzunez eginkizun propioak garatzen dituenik beste eremu hauetan: enplegu-politika aktiboak, lan-bitartekotza, enplegu-politika pasiboak (langabezia-prestazioak) eta babes soziala, laneko osasuna, lanbide-heziketa etengabea eta lan-ikuskaritza.

– **Nazioarteko harremanak.** Nazioarteko harremanak Espainiako Konstituzioaren 93.-96. artikuluetan arautzen dira espezifikoki. Lehengo ildo beretik jarraituz, 149.1.3. artikuluak dio harreman horiek estatuaren eskumen esklusiboa direla. Ez Autonomia Estatutuak ez Foru Hobekuntzak ez dute inolako aipamenik egiten autonomia-erkidegoek nazioarteko harremanetan parte hartzeaz. Aipamen bakarra Autonomia Estatutuaren 20.5. artikuluan agertzen da, alegia: «Aduanei buruzko Akordio eta Hitzarmenak edo lege proiektuak egiterakoan (Gobernu Zentralak egiten dituela ulertu behar da), gaiak garrantzi berezia baldin badu Euskadirentzat, horren berri eman behar zaio Eusko Jaurlaritzari». Foru Hobekuntzan, berriz, aipamen bakarra 58.2. artikuluan ageri da: «Foru Komunitateari dagokio indarrean jartzea, bere lurraldean, Nafarroako eskumenetan sartutako terminoekin zerikusia duten Nazioarteko Itun eta Hitzarmenak».

  Ez da beharrezkoa azpimarratzea Europar Batasunean sartu izanak (1986) Hego Euskal Herriarentzat izan duen garrantzia, inolako kontsultarik gabe eta Atxikimendu Itunaren lan-prozesuan parte hartu gabe. Hala, Maastrichteko itunarekin, Lisboako estrategiaren akordioekin eta Europar Konstituzio Itunarekin errepikatu den prozedurak garbi utzi du nazioarteko ordezkaritza bakarra estatuena dela. Horrek esan nahi du autonomia-erkidegoak beren eskumenen zati bat galtzen ari direla —eta aurretik baziren aski mugatuak—; adibide garbiena nekazaritzarena izan da.

  Iparraldea 1958an sartu zen Europar Batasunean, Erromako 1957ko Itunarekin, Frantziako estatua Itun horren kide sortzailea baita.

  Laburbilduz, EHk Frantziako eta Espainiako estatuekin duen mendetasun ekonomikoak (soberania ekonomikorik eza) baditu bere garapen ekonomikoa eta gizarte-eredua nabarmenki baldintzatzen dituzten ondorioak.

Garbi dago, jakina, nahi politikoei erantzuteko eta herri eta nazio bereizi bezala dagozkigun eskubide demokratikoak eta botere ekonomiko eta politikoa eskuratzeko, bestelako bide bat egin behar dugula, orain arte egindakoaren ordez: esparru juridiko-politiko berri bat lortzea, hain zuzen ere. Dena dela, esparru berri hori ez litzateke berez helburu izan beharko, baizik eta gizarte-eredu bidezkoago batera iristeko beharrezkoa dugun tresna.

3.2. Euska estatua eratzeko indarrak

Euskal Herriak baditu baliabideak bere independentziari aurre egiteko

Independentzia ekonomikoa ahalbidetzen digun apustu estrategikoa garatzeko, orain pairatzen duguna baino bidezkoagoa eta solidarioagoa den eredu berri bat abiatzeko, gure abiapuntua da gure proiektuaren bideragarritasun sozioekonomikoak sustrai hauek dituela: Euskal Herriaren dimentsio txikia, bere kokapen geografiko ona, eta bere baliabideen nahikotasuna (giza baliabideak eta baliabide ekonomiko eta finantzarioak).

a. Edozein proiektu abiatzeko, lehenik eta behin, demokraziaren inguruko **adostasuna planteatu** beharko da, bai demokrazia benetan sakontzeko eta bai haren alor politiko eta ekonomikoa sendotzeko.

Zuzenbide konparatuak erakusten du Euskal Herriak bideragarritasun ekonomikoa izan dezakeela: NBEko kide diren estatuen laurdenek —gutxi gorabehera— EHk baino dimentsio txikiagoa dute, eta baliabide gutxiago. 20.9224,9 km^2-ko hedadura eta 3.102.884 biztanle izateak dimentsio egokia ematen dio proiektu nazional eta solidario bat garatzeko.

b. Lurraldea eta bertako biztanleak ez dira ekonomiaren esparru bat soilik, baizik eta baliabide ekonomiko bat berez. Alde horretatik, lurraldearen espezifikotasuna da teknologiari kultura jakin batekin gurutzatzea ahalbidetzen diona, hori da singulartasuna ematen diona, ekarpen kultural propioa abiapuntutzat hartuta. Horrek ahalbidetzen du bere herritarren identifikazio soziala adostutako prozesu ekonomiko batekin, herritar gisa horren partaide sentitzen baitira.

Esparru horretan, Ikerkuntza eta Garapen jarduerek (I+G+b) balio espezifikoa hartzen dute; izan ere, goi-mailako titulatuen proportzio handiagoari lotuta, abantaila garrantzitsuak sortzen dituzte berrikuntzaren garapenerako, kontuan hartuta, gainera, lurralde honen bereizgarri bat bere zentzu ekintzaile handia dela. Kontzeptu horretan gastatzen dena EHko BPGaren % 1,83 da, EB-27ko batez bestekoa eta Frantziako estatuko proportzioa baino apur bat txikiagoa, baina Espainiako estatuko batez bestekoaren gainekoa.

c. 200 km-ko kostalde batekin, baliabide hidriko nahikoekin eta energia naturalak eskuratzeko aukera zabalekin, **EHk berez bideragarria den komunitate ekonomiko natural bat osatzen du.** Esparru sozioekonomiko integratu bat du, zeren bere oraingo atal administratiboek —EAE, Nafarroa eta Iparraldea— elkar osatzen baitute ekonomikoki. Euskal Herrian, per capita BPGa 31.065 € dira (2009.

urtean)[27], erosteko ahalmenaren paritatean neurtuta, eta EBkoa 23.600 €.

d. Ahal den baino gutxiago erabiltzen den **giza kapitala.** Euskal Herriko giza kapitala posizio onean dago EBren barruan. Bigarren graduko edo goi-mailako ikasketak dituzten 25 eta 64 urte bitarteko herritarren proportzioa (2007) % 71,33 da (% 24,58k erdi-mailako ikasketak eta % 46,75ek goi-mailakoak); EB-27ko proportzioa, berriz, % 70,77 da (% 47,24k erdi-mailakoak eta % 23,53k goi-mailakoak); hala, goi-mailako ikasketen kasuan, EBko batez bestekoaren bikoitza da EHko proportzioa. Goi-mailako prestakuntza hori nabarmenki kontrastatzen da gazteen langabezia-tasa (% 30,3) eta aldi baterako kontratazioaren tasa (% 57,2) handiekin.

Osoko langabezia-tasa % 13 izanik, eta aldi baterako kontratazioarena % 23, enplegu duinaren banaketa da konpondu beharreko defizit estruktural eta bereizle garrantzitsuena, gutxiegi erabiltzen diren giza baliabideak dinamizatzeari eta mobilizatzeari dagokienez.

Lan egiten duten pertsonen kopuruaren igoera —25 urtetik beherakoak integratuz (adin-talde hori da sorkuntza-ahalmen handiena duena bizi-zikloaren baitan)— eta gure biztanleriaren prestakuntza-maila handia kontuan hartuta, ez da pentsatu behar lanaren banaketak produktibitatea jaitsaraziko duenik, zeren ekonomiari injektatutako «giza kapital ukiezina»ren faktorea «ekonomialari monetaristen» balorapenetik kanpo geratzen ari baita.

e. Zuzeneko eta zeharkako zergen eta karga sozialen bidezko **diru-bilketari dagokionez,** EH Europar Batasuneko batez bestekoaren azpitik dago, bere presio fiskala (zerga-bilketa / BPG proportzioa) 9,3 puntu txikiagoa baita (EB: % 40,5; Araba, Bizkaia eta Gipuzkoa: % 31,6; eta Nafarroa: % 29,8. 2008ko datuak).

2011ko Aurrekontuen arabera, itundutako zergen bidez 15.802,3 milioi € bilduko ziren (12.501,0 Araba, Bizkaia eta Gipuzkoak, eta 3.301,3 Nafarroan). Hego Euskal Herriko presio fiskala EBko batez bestekoaren antzekoa izango balitz, urtean 5.005 milioi € gehiago bilduko lirateke, eta Iparraldekoaren parekoa izango balitz (% 44,6) 5.512 milioi € gehiago lortuko lirateke zerga-bilketaren bitartez.

Horri gehitzen bazaio, alde batetik, «opor edo gastu fiskalak» erabiltzeagatik bildu gabe geratu den zenbatekoa, hots, 7.892,9 milioi € 2011an (6.306,1 Araba, Bizkaia eta Gipuzkoan, eta 1.586,8 Nafarroan), eta bestetik zerga-iruzurra, 10.000[28] milioi eurotik gorakoa —kalkuluen arabera—, hots, bildutakoaren % 63 baino gehiago, konturatuko gara diru gehiago biltzeak ez duela esan nahi, ezinbestean, zergak igo behar direla, baizik eta zerga-iruzurraren aurka borrokatu behar dela eta ekitatea sustatu, «errenta berdinak, zerga berdinak» dioen printzipioa errealitatera eramanez.

27. EHren oraingo arazoa ez da bere per capita errentaren maila, baizik eta haren banaketa desorekatua, aberastasunaren kontzentrazio handiarekin. Horren inguruan, N. Juradok egindako lana kontsulta daiteke: "La Euskal Herria ¿de quién?", IPES (2008).

28. Ignacio Zubiri UPV/EHUko Ogasun Publikoko katedradunak egindako kalkuluen arabera (2010), Araba, Bizkai eta Gipuzkoako zerga-iruzurra 10.000 milioi € izan ziren 2009an; beraz, datu horrek ez du Nafarroa kontuan hartzen.

1997an, N. Juradok HEHko zerga-iruzurrari buruzko txosten bat prestatu zuen (I. Zubirik zuzendua), IAk argitaratua; haren arabera, zerga-iruzurra urteko zerga-bilketaren % 70 inguru zen, eta, hortaz, zerga-iruzurrik gabe, gutxieneko zerga-bilketa benetan bildutakoaren % 170era iritsi liteke.

Hitzartutako zergen bidezko diru-bilketa erreala	15.802,3
Bildu gabe utzitako zenbatekoa	17.892,9
Zerga-iruzurra (gutxienekoa)	10.000,0
Opor edo gastu fiskalak	7.892,9
Diru-bilketa potentziala, guztira	**33.695,2**

Iturria: Araba, Bizkai, Gipuzkoa eta Nafarroako 2011ko Aurrekontu Orokorrak.

10. koadroa. Hego Euskal Herriko zerga-bilketa erreala eta potentziala. 2011. urtea (milioi eurotan).

f. Eredu sozioekonomiko berri bati aurre egiteko mobilizatu daitezkeen baliabide fiskal mardulez gain, ez ditugu ahaztu behar Euskal Herriak dituen **kapital fisiko** eta **finantza-baliabideak.**

Kapital fisikoa. HEHn, EBn baino kapital finko gehiago erabiltzen da langile bakoitzeko[29], batez beste, eta 1960ko hamarkadaren erditik aurrera etengabeko metaketa izan du.

	2000	2001	2002	2003	2004
A-B-G	11,0	11,4	11,9	12,3	13,4
Nafarroa	13,3	14,3	14,9	15,8	16,2
EB-27	9,4	9,5	9,5	9,6	10,0

Iturria: Lurralde Lankidetza eta Administrazio Publikoen Ministerioa.
Autonomia-erkidegoetako Profil Ekonomiko Finantzarioa, 2009 (2011ko otsailean argitaratua).

11. koadroa. Kapital finkoaren eraketa gordina, langile bakoitzeko (mila € langile bakoitzeko).

Finantza-erakundeetan (bankuak, aurrezki-kutxak eta kreditu-kooperatibak) dauden gordailu pribatuak 75.000 milioi eurotik gorakoak dira, aseguru-konpainietan eta Inbertsio Kolektiboko erakundeetan dauden funtsak kontatu gabe, horiek ez baitira sartzen lehen aipatutako erakundeen multzoan. BGAEetan (Borondatezko Gizarte Aurreikuspenerako Erakundeak) dauden funtsek BPGaren % 25 gainditu zuten, hau da, gainerakoetan dauden funtsak kontatu gabe. Bestelako eredu ekonomiko batek herri-aurrezpen hori sar lezake bere eraikuntzan, modu produktiboan mobilizatuz —ez modu espekulatiboan—, gizarteak kontrolatutako finantza-erakunde publikoen bitartez.

g. Bukatzeko, fluxu ekonomiko instituzionalizatuen atalean adierazi dugun bezala, izaera publikoko baliabide ekonomikoen alorrean bada partida mardul bat, urtez urte Madrilera transferitzen dena, mendetasun ekonomikoko kontratuaren bidez edo HEHren alokairuaren bidez, hori besterik ez baitira Hitzarmen eta Kontzertu Ekonomikoak. Urtero, Madrilerantz doan fluxu ekonomikoa (sarrerak ken ordainketak) 5.000 milioi eurotik gorakoa da. Zenbaki horiek ikusita, ulertzekoa da zergatik den EH hain garrantzitsua «Espainiaren batasuna»rentzat.

29. "El Stock y los Servicios de Capital en España y su distribución Territorial (1964-2005)" izeneko txostena. Fundación BBVA (2007).

Laburbilduz, Euskal Herriko azpiegitura fisikoak eta haren giza, zerga- eta finantza-baliabide mardulek, behar den bezala bideratuta, Euskal Estatuaren bideragarritasuna bermatzen dute.

3.3. Mehatxu nagusia: kohesio sozialaren ahultasuna

Bihotz indigenako emakume batek zera galdetu zidan: zergatik diozue ekonomialariok nire herria ez dagoela garatuta, nire komunitatean konpartitzen badugu bizitzak egunero oparitzen diguna, eta inork ere ez, ez haurrak ez zaharrak, ez badu ezagutzen ez babesgabetasuna ez arimaren bakardadea? Eta horretaz hausnartzean, konturatu nintzen barne-produktu gordinaz —BPGa— eta kohesio sozialaz hitz egin behar niola.

BPGa adierazle monetario bat da, merkatuan negoziatzen den zeregin guztia islatzen duena. Gizarte garatuaren segurtasuna zenbat eta txikiagoa den, orduan eta gehiago gastatzen du defentsan, barneko babesean, eta horrek BPGa igoarazten du; eta gaixoago dagoen neurrian, elementu farmakologiko gehiago kontsumitzen ditu, eta horrek BPGa igoarazten du. Bizi-kalitatea, zoriona eta BPGa ez dira zertan norabide beretik joan, eta errealitateak erakusten digu gutxitan joaten direla norabide beretik.

1968an, R. Kennedy-k esan zuen BPGa suntsipen-mailaren neurgailu bat izan daitekeela. «Bere kalkuluetan, gure BPGak ekoizpen kutsagarriak hartzen ditu kontuan, baina ez kutsadura atmosferikoa, tabakoaren publizitatea sartzen du barne, eta baita gure errepideetako zaurituak hartzera joaten diren anbulantziak ere (ez errepideen segurtasuna). Gure etxebizitzak babesteko instalatzen ditugun segurtasun-neurrien kostuak erregistratzen ditu, eta etxebizitzetan sartzen direnak entzerratzeko erabiltzen ditugun espetxeak. Basoen suntsipena dakar berekin, horien lekuan urbanizazio kaotikoak jartzeko. Arma nuklearren ekoizpena sartzen du barne, eta, halaber, atsekabe sozialaren manifestazioak zapaltzeko poliziak erabiltzen dituen ibilgailu blindatuak (…)».

Alde horretatik, gogoratu behar dugu Euskal Herrian badirela hainbat faktore, bizi-kalitatea etengabe degradatzera daramatenak, haren BPGaren maila, bizi-itxaropena edo hezkuntza-maila oso altuak izan arren (Giza Garapenaren Indizearen oraingo neurtze-adierazleak).

Garapenari buruzko ikusmolde berri batek aurre egin behar die oraingo hazkunde ekonomikoaren eredu neurrigabeei eta horien ezinbesteko ingurumen-inpaktuei (ekosistemen degradazioa, baliabideen agorpena…) eta ondorio sozialei (langabezia, bazterketa, dualizazioa, gerrak…). Horretarako, ezinbestekoa da «aldaketa bat lortzea oraingo garapen-prozesuetan, eta, batez ere, ekonomiari buruz orain arte dugun kontzeptuan, jardunbide berriak ezarriz nazioartean, eta garapen-eredu berri bat ere ezarriz, Ipar-Hego desberdintasunak gainditzuz ekologikoki bideragarria eta sozialki bidezkoa den mundu bat ahalbidetzeko (Rioko Konferentzia, 1991)».

«Giza garapena»ren kontzeptuak zentzu horri erantzuten dio, nolabait, zeren metodo berri batez baliatzen baita garapenaren maila neurtzeko, eta gaitasunen garapena azpimarratzen du, hala nola osasun-egoera hobea eta jakintza-maila; beste alde batetik, baina, funtsezko adierazle batzuk baztertzen ditu, hala nola ondasunen banaketa, lana lortzea eta lanaren kalitatea, ingurumen-kalitatea, integrazio kulturala, etxebizitza-beharrak asetzea, edo behar psikiko-afektiboak.

Dena dela, giza garapena ez litzateke hor amaituko; izan ere, badira beste hainbat aukera: askatasun politiko, ekonomiko eta soziala, eta sortzaile eta produktiboak izateko aukera, giza eskubideen bermeaz gozatuz.

Giza garapena Euskal Herrian ahalbidetzeko, benetako demokrazian sakondu beharko genuke, eta hortik abiatuta bestelako eredu ekonomiko bat bilatu eta gauzatu, alegia, eskura ditugun giza eta natur baliabide propioen erabilera arrazional eta harmoniatsua lehenesten duen eremu ekonomiko bat, gizarteko kide guztien behar indibidual eta kolektiboak asetzeko, etorkizuneko belaunaldiek beren beharrez arduratzeko izan behar duten gaitasunari kalterik egin gabe.

Gizarte bat benetan iraunkorra izan dadin, iraunkortasun hori bai alor fisikoan (baliabideen erabilera iraunkorra) eta bai alor sozialean (desberdintasun sozialak eta lurraldearen alorrekoak) lortu behar du. Ekitaterik gabe ez dago iraunkortasunik

Benetan iraunkorra den gizarteak garapena lehenesten du hazkundearen gainetik, lehentasuna ematen dio alor kualitatiboari (bizi-kalitatea) alor kuantitatiboaren gainetik (bizi-maila), eta elkartasunari lehiakortasunaren gainetik. Demokrazia ekonomikoa, nahikotasun, justizia eta ekitatean hedatzen bada, balio sozial handiena eta osoena da, nonbait, eta hori ez da neurtzen ez BPGaren bidez ezta haren zuzentzailearen bidez ere —oraingo Giza Garapenaren Indizea—.

Krisia ez da ekonomikoa soilik, baizik eta, horrez gain, krisi ekologikoa, elikadura-soberaniaren, osasunaren, genero-harremanen eta balioen krisia; kapitalismoak garatutako zibilizazio-paradigmaren krisia da, hau da, azken batean, beraren oinarrian duen eredu ideologikoaren krisia.

Krisian dauden balio horien eraginez, Euskal Herria gizarte prekarioa da gaur egun, legeak behartuta. Herritar gehienen bizi-baldintzen prekarizazio orokorra —immigranteak, emakumeak, gazteak eta adineko pertsonak— Sektore Publikoaren esku-hartze aktiboarekin gertatu da, lan-merkatuaren eta babes sozialaren arauak eta babesa desegiten dituzten legeen bitartez. Baina errealitate hori batez besteko estatistikoen atzean ezkutatzen da, kutsu triunfalista emanda, datu horiek ez baitute muturrei buruz eta desberdintasunari buruz hitz egiten; horregatik, ezinbestekoa da Euskal Herriaren adierazle estrukturalak aztertzea, haien atzealdetik.

a. Euskal Herriko lurraldea eta biztanleria: kontzentrazioa areagotuz. 2010ean, Euskal Herriak 3.102.884 biztanle zituen bere 20.947 kilometro karratuetan; beraz, haren dentsitatea 148,2 biztanle/km^2 da, EBkoa baino handiagoa —116—. Nolanahi ere, datu hori batez besteko bat baino ez da, muturren artean mugitzen baita: Zuberoak, oso populazio gutxirekin, 18,7 biztanle ditu km^2 bakoitzeko, eta Bizkaiak, aldiz, 518 biztanle/km^2. Iparraldeko lurralde guztiak EBko batez

bestekoaren azpitik daude. Izatez, euskal herritarren % 90,8 Hegoaldean bizi da, eta Iparraldean % 9,2 baino ez (% 7,7 Lapurdin, % 1 Nafarroa Beherean eta % 0,5 Zuberoan).

	Azalera	Biztanleak	Dentsitatea
Araba	3.311,0	319.326	96,44
Bizkaia	2.236,8	1.154.099	515,96
Gipuzkoa	1.980,4	707.263	357,13
Nafarroa Garaia	10.390,4	636.924	61,30
Nafarroa Beherea	1.325,0	30.357	22,91
Lapurdi	863,3	239.635	277,58
Zuberoa	818,0	15.280	18,68

Iturria: Hegoaldearena, INE (2010); Iparraldearena, INSEE (2009). Gaindegiak emandako datuak.

12. koadroa. Euskal Herriko biztanleriaren banaketa 2010ean.

Halaber, herrialde bakoitzaren barruan bada **polarizazio handi bat landa-eremuen eta hiriguneen artean.** Lehen sektorearen suntsipen gero eta handiagoa, industriaren birmoldaketa eta euskal hiriburuetako eskualdeetan kontzentratutako zerbitzuak garatzearen aldeko apustua direla medio, Euskal Herri osoko biztanleriaren % 62,6[30] eskualde horietan biltzen da (Bilbo Handian eta Vitoria-Gasteizen, herrialde horietako herritarren % 72,8 eta % 77,5 bizi dira, hurrenez hurren).

EUSKAL HERRIKO biztanleriaren banaketa eremu metropolitarretan. Ehunekoak

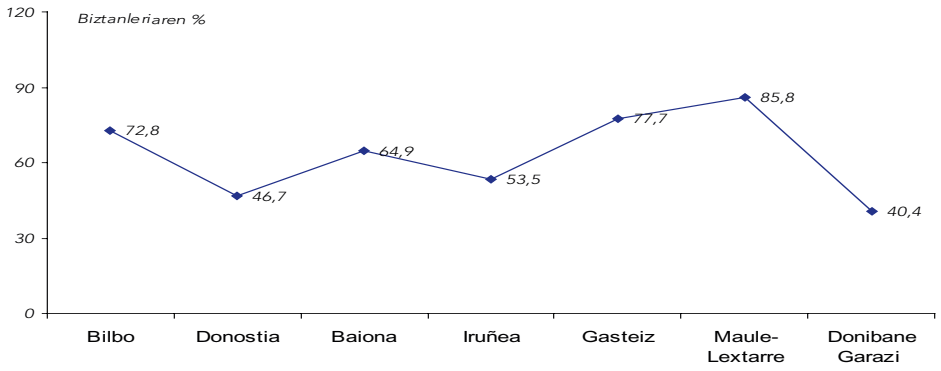

Iturria: Hegoaldearena, INE (2010); Iparraldearena, INSEE (2009). Gaindegiak emandako datuak.

Lurralde-desorekaz gain, **biztanleriaren zahartzea areagotzen ari da.** Herritarren % 19k 65 urte baino gehiago ditu, eta proportzio hori EBkoa baino 1,5 puntu handiagoa da. Biztanleriaren zahartzea (horrek eragin berezia du Iparraldean, batez ere Zuberoan, % 25,6arekin) garrantzitsua da zenbait faktorerengatik, baina hemen aipatu behar dugu kolektibo hau dela Euskal Hiriaren diseinua gehien

30. 2001eko zentsuan, datu hau % 70 zen; beraz, azken hamarkadan herrietarako itzulera bat egon da, batez ere ingurune metropolitarretako etxebizitzen prezio garestiaren eraginez.

pairatzen duena, zeren pertsona horiek baitira diseinu horretatik kanpo utzitako herrietan geratzen direnak; horregatik, bazterketa espazial bat jasaten ari da, zerbitzu askotara iristeko biderik gabe geratzearekin lotzen den bazterketa espazial bat, hain zuzen ere.

Lurralde-desoreka handi horrek errealitate bihurtzen du Euskal Hiriaren inposaketa, Euskal Herriaren gainean —Euskal Herria ia utopiko bilakatu baita honezkero—, eta are larriago bilakatzen ari da azpiegitura handien plan berrien eraginez; adibidez: AHT. Hala, Abiadura Handiko Trenak muturrera eramango du lurralde-desoreka, eredu zentralizatuago eta polarizatuago baten aldeko apustua egiten baitu. Agian plan horretan islatzen da, beste inon baino modu garbiagoan, jarduera ekonomikoa alor metropolitarretan gero eta gehiago zentralizatzera zuzendutako inbertsioen kontzentrazio izugarria. Espainiar Gobernuaren Azpiegitura Planak berak (PEIT) dioenez: «Prestazio handiko azpiegiturek nodo bakar batzuetara mugatzen dituzte beren irispideak, eta, hortaz, lurralde dual bat itxuratzen dute (…) abiadura handiaren eraginez, jarduera ekonomikoa nukleo handi bakar batzuetan kontzentratu eta zentralizatu da, potentzia txikiagoko alorrak ahulduz alor nagusien onerako».

AHTk sustatzen duen bizi-estiloak, lurraldea eta baliabide energetikoak arpilatzeaz gain, modu larrian desitxuratzen du tokiko esparrua, harreman-esparrua den aldetik, hurbilekoa gero eta gehiago urrunduz eta urrunekoa gero eta gehiago hurbilduz. Lurraldean errotutako bizimoduak eta kulturak galtzen ari dira; aldi berean, zirkulazioaren espazioa eta «ez-leku» deritzanak ugaltzen ari dira, «lekua»ren kontzeptu antropologikoari kontrajarriz —kontzeptu hori, aldi berean, zentzu-printzipioa da hor bizi direnentzat, eta identitate, harreman eta historiaren lekua ere bai—.

Jaiotza-tasak —oso ahula— puntu bat berreskuratu zuen 2004-2008 sasoian: 1.000 biztanleko 9,2 haur jaiotzetik 10,2 haur jaiotzera pasatu zen. Igoera hori emigrazioaren jaiotza-ekarpenari esker gertatu zen gehienbat. 2008tik aurrera, aldiz, tasa murrizten hasi zen, krisiaren ondorioz. 14 urtetik beherako pertsonen kolektiboa % 13,8 da, EBko batez bestekoa baino bi puntu gutxiago.

Heriotza-tasa egonkor mantendu da hamarkada osoan, eta 2009an 9,03 zen 1.000 biztanle bakoitzeko. Dena dela, Iparralde eta Hegoaldearen arteko desberdintasunak nabariak dira hemen ere (Nafarroa Beherean, 13,92ra iristen da). Hilkortasun-tasa jaiotza-tasa eta immigrazioa —biak batera— baino handiagoa da Iparraldean, eta, hortaz, hango hiru lurraldeek biztanleria galdu dute urtero, 2000tik 2010era bitartean.

b. Errentaren kontzentrazioa. Krisiaren erdian egonda, berebiziko garrantzia hartzen dute adierazle ekonomikoek, ez hainbeste beren magnitudean baizik eta herritar guztien artean duten banaketan. 2009an, EHko BPGa 31.065 € ziren biztanle bakoitzeko, hau da, EBko batez bestekoa baino % 30 gehiago, gutxi gorabehera. Iparraldearen (23.824 € euro biztanleko urtean) eta Hegoaldearen (30.808 € Nafarroan eta 33.000 € baino gehiago EAEn) arteko aldeak ikusita, pentsa liteke Hegoaldeko herri-klaseek posizio ekonomiko hobea dutela, baina ez lanbide arteko gutxieneko soldata, ez batez besteko pentsioak (12.180 €), ezta gehiengo mileuristaren (gazteak, emakumeak, etorkinak) soldatak

ere ez dira iristen, inola ere, zifra horretara. Errealitatea da aberastasunaren kontzentrazioan (oso kezkagarria da honezkero EAEn, batez ere Bizkaian) eta errenta-politiken eta babes sozialaren alorrean dagoen diferentzia handia —soldatak eta prestazioak askoz ere handiagoak dira Iparraldean— dela, gaur egun, lan eta/edo bizileku finkoen trukea gehien oztopatzen duen elementua, Iparraldearen eta Hegoaldearen artean. Batez bestekoak ezkutatzen du EHko aberastasunaren kontzentrazio handia, EBko edozein herrialdetakoa baino askoz ere handiagoa. Horren ondorioa da 18 eta 44 urte bitarteko gazteen % 34,4%[31] ezin dela gurasoengandik independizatu, baliabide ekonomikorik ez duelako.

c. 2008an[32], Araba, Bizkaia eta Gipuzkoan (ez dugu Nafarroari buruzko daturik), biztanleriaren % 1,67k aberastasunaren % 44,78 kontrolatzen zuen, eta % 8k 500 €-tik beherako diru-sarrerez atera behar zuen aurrera; gainera, herritarren % 36,33 pobreziaren mailaren azpian zegoen (per capita BPGaren % 37,5). **2002 eta 2008 bitartean, errenta handienak % 114,52 hazi dira** (% 126,53 Bizkaian, aberastasunaren kontzentrazio handiena duen herrialdea baita); **soldata eta pentsioen eroste-ahalmenak, aldiz, balioa galdu du** (KPI erreala haien urteko igoerak baino handiagoa izan da).

Bizkaian (hor kontzentratzen da Euskal Herriko biztanleriaren % 50 baino gehiago), 2009an aurkeztutako PFEZaren aitorpenean, 205.570 pertsonak 113.200 €-tik beherako diru-sarrerak deklaratu zituzten[33], eta 90.000 €-tik gorako diru-sarrerak deklaratu zituzten zergadunak 8.708 izan ziren urte horretan[34].

Dena dela, aipatu behar da datu horiek izozmendiaren punta baino ez direla, zeren ogasunak kontrolatutako errentetan oinarritzen baitira, hau da, ez dituzte kontuan hartzen urteko zerga-iruzurraren 10.000 milioi euroak, gehienbat «superaberatsen» talde horretan kontzentratzen direnak.

Eurostaten[35] datuen arabera, kintilen araberako desberdintasuna 4,8 zen 2008an eurogunean; Frantzian 4,1 zen, eta Espainiako estatuan 5,8. Horrek esan nahi du biztanleen artean gehien irabazten duen % 20k zenbateko horrekin biderkatzen dituela bere diru-sarrerak, gutxien irabazten duen % 20aren aldean. EAEn, kontzentrazioa askoz ere handiagoa da Espainiako estatuan baino.

Errenten kontzentrazioak zuzeneko proportzioa du soldata txikiko politikarekin, prestazio sozial eskasekin eta presio fiskal ahularekin (zerga txikiak eta iruzur-maila handia).

---

31. Pobrezia eta desberdintasun sozialei buruzko 2008ko txostena, Eusko Jaurlaritzak argitaratua (2009ko martxoa). Datu hau lau urtetik behin eskaintzen da, eta hazkundea izugarria da (1996an, % 8,4; 2000an, % 15,2; eta 2004an, % 21,7).

32. "Euskal Ogasunaren Urteko Txosten Integratua, 2008", 2010eko urrian argitaratua. Hau da eskura dagoen azken datua, zeren 2009ko txostenak —2011n argitaratua— ez baitu azterketa hau jasotzen.

33. Aipatzekoa da 21.000 €-tik behera ez dela derrigorrezkoa aitorpena egitea, kasu konkretu batzuetan izan ezik; beraz, errenta txikiak dituzten pertsonen kopurua zifra horren bikoitza baino handiagoa da (pentsiodun arruntek, alargunek, langabeek, langile prekarioek eta gisa berekoak zenbateko horren azpiko sarrerak dituzte, eta, hortaz, ez daude behartuta aitorpena egitera).

34. Datu hau ere partziala da, zeren errenta-tarte hauek zerga-iruzurraren parte handiena ezkutatzen baitute, ingeniaritza finantzario-fiskal sofistikatu baten bitartez.

35. EUROSTAT. Statistical Yearbook 2011.

Lanbide arteko gutxieneko soldata, erreferentea kolektibo askorentzat eta prestazio sozial askorentzat, 641.40 € ziren hilean 2012an, Hegoaldean, eta 1.398,37 Iparraldean, hots, bikoitza baino handiagoa[36].

Lanean dagoen pertsona bakoitzeko **eskura dagoen errenta** ere (zerga eta transferentzia sozialen ostean) handiagoa da Iparraldean, 2008ko datuek islatzen duten moduan, eta krisiaren garaian are gehiago hazi da diferentzia hori, Hegoaldeko soldaten narriaduragatik.

Araba	38.664
Bizkaia	39.334
Gipuzkoa	38.983
Nafarroa	36.935
Iparralde	42.989
Euskal Herria	38.944

Iturria: Eustat, INE, INSEE. Gaindegiak emandako datuak.

13. koadroa. Langile bakoitzeko urtean eskura dagoen errenta (2008).

Batez besteko erretiro-pentsioa[37] 915,72 € dira Nafarroan eta 1.000,53 € Araba, Bizkaia eta Gipuzkoan, oro har (normalean, pentsio horrekin bi pertsona bizi izaten dira, zeren batez besteko alarguntza-pentsioa 670 € baitira, gutxi gorabehera). Horrek esan nahi du pentsiodun gehienei asko kostatzen zaiela hilaren amaierara iristea. 2007an, EAEn[38] eta Nafarroan, **zahartze-funtzio guztietako per capita gastua** (pentsioak, egoitzak, etxeko laguntza, eta abar) 13.585 eta 10.665 € ziren urtean, hurrenez hurren, EBko batez bestekoa baino askoz txikiagoa, bertako gastua 14.607 € baitira. Frantziako estatuaren kasuan, berriz, erosteko ahalmenaren paritatean neurtuta, 18.585 € ziren urtean, EBko batez bestekoa baino 27 puntu gehiago. Desberdintasuna esanguratsua da **gastu soziala**ren atal guztietan. Hala, **osasungintzaren eremuan,** per capita gastua hauxe zen Nafarroan, EAEn eta Frantziako estatuan: 1.894, 1.956 eta 2.349 € urtean, hurrenez hurren.

Lehengo datuekin, **pobrezia-tasek** garrantzia hartzen dute. EUROSTATen metodoaren arabera —pobreziaren maila medianaren % 60 da—, EAEko biztanleen % 15,8 pobrezia-egoeran zegoen 2008an, Nafarroan bezainbeste, eta Iparraldean % 8 baino apur bat txikiagoa zen proportzio hori. Desberdintasun hori gorabehera, zenbakiek ez dute benetako errealitatea islatzen, lehen bezala, zeren pobreziaren atalasea distortsionatuta baitago errentaren kontzentrazioagatik[39], eta, beraz,

36. Erosteko ahalmenaren paritatean neurtuta, Hegoaldeko lanbide arteko gutxieneko soldata eurogunekoa baino % 40 txikiagoa da. «Langile pobre»en estatistiken buruan gaude, hau da, lanmerkatuan egoera aktiboan egonda, pobreziaren atalasea gainditzen ez dutenak beren urteko sarrerekin.

37. Iturria. INSS, 2011ko abendua.

38. Iturria: Babes Sozialaren Kontua. EUSTAT eta Nafarroako Estatistika Institutua. Iparralderako: INSEE.

39. Errentaren kontzentrazioa zenbat eta handiagoa izan, orduan eta txikiagoa da pobrezia-atalasea, eta, hortaz, pertsona gutxiago daude haren azpian, eta, horrenbestez, pobre gutxiago daudela esaten da. Hala, urtean 7.290 eta 10.800 euro bitartean irabazten dutenak (erosteko ahalmenaren paritatean neurtuta) ez dira pobretzat hartzen Hegoaldean, baina bai Iparraldean. Horregatik, herrialde desberdinetako pobrezia-tasak alderatzen direnean, adierazi behar da non jartzen den pobrezia-atalasea (erosteko ahalmenaren paritatean neurtuta) herrialde horietako bakoitzean (ikus Gaindegiaren 2010eko urtekaria. Gai horrentzako ekarpen metodologikoa, Nekane Juradok egina).

ezinbestekoa da jakitea non jartzen den pobreziaren atalasea herrialde bakoitzean. Hala, 2008an, erosteko ahalmenaren paritatean neurtuta, Frantziak pobretzat hartzen zituen urtean 10.800 euro baino gutxiago eskuratzen zituzten pertsonak (Iparraldeko pobrezia-atalasea); EAEn, berriz, urtean 7.290 euro irabaztera iristen ez ziren pertsonak hartzen ziren pobretzat (EAEko pobrezia-atalasea CAPV[40]).

Laburbilduz, 2007an (azken datu homogeneizatua), **babes sozialaren gastua hauxe zen, BPGa erreferentziatzat hartuta:** Iparraldean: % 33,62; EAEn: % 18,8; eta Nafarroan: % 16,7. Horrek esan nahi du Iparraldeko biztanleak askoz ere babestuago daudela, edozein adierazle sozialetan (gutxieneko soldatak, gutxieneko pentsioak, hezkuntza, osasuna, etxebizitza, familia), Hegoaldeko biztanleak baino. Horrek esan nahi du etorkizuneko Euskal Estatuak Frantziako estatuko babes soziala hartuko beharko lukeela oinarritzat, gutxienez; bestela, Iparraldeko biztanleek bizikalitatea galduko lukete.

d. Irabazien kontzentrazioa: lan-esplotazioaren tasa handiagoa da Hegoaldean. Ekonomian, enpresak langile bakoitzarengandik eskuratzen duen gainbalioa bere produktibitatearen eta langile horri egoztekoak diren lan-kostu guztien arteko funtzio bat da.

Produktibitatea ekoizpenaren balioa eta enplegua zatitzearen zatiduraren balioa da. Makroekonomiaren alorrean, eta herrialdeen arteko alderaketak egiteko: Produktibitatea = BPG/langile kopurua.

Hegoaldeko produktibitatea (2008) EBko batez bestekoa baino ia % 30 handiagoa zen, beraren lan-kostuak batez besteko horren azpitik egonda. Beraz, kapitalaren irabazi-tasa handiagoa da, edo, bestela esanda, langileen esplotazioa handiagoa da.

Araba	78.111
Bizkaia	74.235
Gipuzkoa	72.035
Nafarroa	67.406
Iparralde	60.346
Euskal Herria	74.219

Iturria: Eustat, INE, INSEE. Gaindegiak emandako datuak.

14. koadroa. Produktibitatea langile bakoitzeko, 2008an (2009, Iparralde eta Nafarroarentzat).

40. EBk ezarritako pobrezia-atalasea per capita errentaren MEDIANAren % 60 da. Adierazle estatistiko hori Lisboako Estrategiak jarri zuen indarrean (2000), aurrekoa ezabatuz —per capita errentaren BATEZ BESTEKOAren % 50—. Lehengo atalaseak oraingoak baino pobrezia-maila handiagoa ematen zuen, eta, hortaz, jende gehiago geratzen zen haren azpitik, hots, pobre gehiago kontabilizatzen ziren. Europako mugimendu sozialaren talde ugarik, Elkartzen ere tarteko, pobrezia-atalasea per capita BPGaren % 37,5 dela determinatzen dute; horren arabera, Euskal Herriko pobrezia-atalasea 11.649 € izango lirateke urtean (per capita errentaren 31.065 €-ren % 37,5).

Langile bakoitzeko produktibitatea langile bakoitzaren eskura dagoen osoko errentarekin batera aztertzen badugu, oso deigarria da ikustea nola Iparraldeak, 60.346 €-ko produktibitatearekin, 42.989 €-ko errenta duen langile bakoitzaren eskura[41], eta Arabak, 78.111 €-ko produktibitatearekin, 38.664 €-ko errenta.

Hegoaldeko ekonomiaren oraingo arazoa ez da produktibitate motela, baizik eta produktibitatearen banaketa, zeren oso kontzentratuta baitago enpresari-mozkinen aldean, soldaten kalterako. Soldata txiki horiek kontsumoa murrizten dute, eta arazoa horixe da, hain zuzen ere, eskaria murrizten dela eta kontsumoa jaisten dela, eta horri aurre egiteko neurriak ezin izan daitezke soldatak murriztea eta enplegua suntsitzea, baizik eta produktibitate hori soldaten alde banatzea, eta kontratazio berriak egitea, kontsumo arduratsua sustatzeko.

Kohesioaren adierazleen konklusio gisa —babes sozialekoak edo errenten politikakoak—, Hegoaldeak Iparraldeak baino desoreka handiagoak erakusten ditu; horren ondorioz, Iparraldeko biztanleek ez dute ikusten Hegoaldeko lan-merkatua hurbilpen eta integrazio nazionalerako bide bezala; aitzitik, haien migrazio-mugimenduak frantziar lurraldera zuzentzen dira. Eta, lehen adierazi dugun bezala, etorkizuneko Euskal Estatua berton sortutako aberastasunaren banaketa (produktibitatearen banaketa) lehenesten duen eredu ekonomiko batean oinarritu behar da, eta ekoizpen sozialean zentratutako sektore publikoak askoz ere pisu handiagoa izan behar du (gastu publikoa, BPGa erreferentziatzat hartuta), Euskal Herri osoko babes sozioekonomikoa gaur egun dagoen estandar handienarekin homogeneizatzeko —gutxienez—, hots, Iparraldeko estandarrarekin homogeneizatzeko.

41. Esan dugu produktibitatea 2009ko datu bat dela eta errenta 2008koa; horregatik, produktibitate horri errenta handiago bat dagokio benetan, zeren berau hazi baitzen 2008. eta 2009. urteen artean. EAEn, bi datuak urte berberari dagozkio: 2008.

3. Euskal Estatuari begira: ahuleziak, indarrak eta krisi ekonomikoaren ondorioak euskal ekonomia-ehunean

Antón Borja Alvarez, ingeniari industriala, Ekonomian doktorea,
UPV/EHUko irakaslea

Jarraian, nekazaritza, industria eta zerbitzuei —batez ere finantza-azpisektoreari— dagozkien zenbait alderdi aztertuko dira, haien ahuleziak eta alde onak kontuan harturik. Espainiako eta Frantziako krisi ekonomikoaren funtsezko ezaugarri batzuk seinalatuz, krisialdiak Euskal Herriko ekonomiari nola eragingo dion aztertuko da. Gaurko eta biharko ekonomia- eta gizarte-mailako erronkei aurre egiteko estrategia bezala, Euskal Estatua aukera ona ote den balioestea da ikerketa honen helburua. Horretaz gainera, datozen urteotarako zenbait hausnarketa eta proposamen eskainiko dira.

Towards a basque state: weaknesses, strengths and the consequences of the economic crisis for the basque economic fabric

This chapter examines the Basque Country's strengths, weaknesses and other aspects in agriculture, industry and services, focusing special attention on the financial sector. Central features of the Spanish and French economic crisis and its impact upon the Basque economy are considered. These subjects are studied here with a view to evaluating the feasibility of a Basque state as a more efficient way of addressing present and future economic and social challenges. Some thoughts and proposals are also presented in anticipation of the foreseeable needs of the next few years.

SARRERA

Jarraian, nekazaritza, industria eta zerbitzuekin zerikusia duten alderdi batzuk aztertzen dira. Espainiako eta Frantziako ekonomiaren krisiaren funtsezko ezaugarri batzuk aipatzen dira, baita krisiak euskal ekonomian dituen ondorioak ere. Azterlana Euskal Estatua sortzeko aukeraren ikuspegitik egin da, hau da, aztertu dugu ea Euskal Estatua sortzea estrategia eraginkorra ote den oraingo erronka ekonomiko eta sozialei aurre egiteko. Halaber, datozen urteotan aurrera egitera zuzendutako hausnarketa-proposamen batzuk ere planteatzen dira.

1. EUSKAL EKONOMIAREN EZAUGARRI ESTRUKTURALAK

1.1. Nekazaritza-sektorea

Nekazaritza, abeltzaintza eta basogintza jardueren pisu ekonomikoa txikia da, bai Bizkai, Gipuzkoa eta Arabarentzat (ez da iristen BPGaren % 3ra) eta bai Nafarroarentzat (ez da % 5era iristen). Edonola ere, komenigarria da esatea nekazaritza-balantza positiboagoa dela Nafarroa eta Iparraldearentzat, EAErentzat baino.

NEKAZARITZA

⇒ Pisu ekonomiko txikia Bizkaian eta Gipuzkoan.
⇒ Elikagai-balantza desorekatua.
⇒ Pisu handiagoa Nafarroan.
⇒ Elikagai-balantza nahiko orekatua.
⇒ Garrantzi handiagoa Iparraldean.

Iparraldean, nekazaritzak 5.707 enplegu ditu (enplegu guztien % 4,8), eta jarduera zein ekoizpena mantendu egin dira. Nekazaritza-ustiategien % 92k ez du soldatako pertsonarik enplegatzen (2006. urtea).

Nekazaritzako elikagaien alorrean, EAEk eta Nafarroak atzerriarekin dituzten balantzek hobera egin dute 2009an (2008. urtearen aldean); izan ere, EAEko defizita % 8,9 murriztu da, eta Nafarroako superabita % 21,7 hazi da.

Enpleguari dagokionez, poliki-poliki jaitsi egin da. Hala, Hego Euskal Herrian, nekazaritzak 31.400 enplegu zituen 2001. urtean, eta 24.100 enplegu 2009an. Ondorengo urteetan, beheranzko joerak jarraitu du.

Ikus ditzagun, jarraian, Hego Euskal Herriko nekazaritza, abeltzaintza eta basogintza azpisektoreen alderdi batzuk.

Nekazaritzako elikagaien kanpo-merkataritza. Hego Euskal Herria ***(M euro)***

		Esportazioak		*Inportazioak*	
Muga-zergen atala	**Eremua**	**2008**	**2009**	**2008**	**2009**
Animalia bizidunak eta animalia-erresumako produktuak	EAE	204,8	204,7	371,9	331,7
	Nafarroa	70,0	64,2	97,5	80,6
	H. Euskal Herria	274,8	268,9	469,4	412,3
Landare-erresumako produktuak, koipeak eta olioak	EAE	87,1	24,4	203,2	165,9
	Nafarroa	144,2	171,5	125,9	120,5
	H. Euskal Herria	231,3	195,9	329,1	286,4
Elikagai-industriako produktuak	EAE	355,8	336,6	319,6	293,1
	Nafarroa	323,6	301,3	174,0	146,6
	H. Euskal Herria	679,4	637,9	493,6	439,7
Nekazaritzako elikagaien sektorea	EAE	647,7	565,7	894,7	790,7
	Nafarroa	537,8	537,0	397,4	347,7
	H. Euskal Herria	1.185,5	1.102,7	1.292,1	1.138,4
Nekazaritzako elikagaien sektoreak inportazio eta esportazioen osoko bolumenean duen partaidetza (%)	EAE	3,3	3,9	4,5	3,9
	Nafarroa	8,4	9,8	8,0	6,4
	H. Euskal Herria	4,5	5,5	5,2	4,8

Iturria: Euskal Autonomia Erkidegoko Kointura eta Estatistika Buletina. Nafarroako Estatistika Institutua, Aduanen Zuzendaritza Nagusiaren datuak erabiliz.

Nekazaritza

Azpisektorearen bilakaera negatiboa izan da, bai EAErentzat bai eta Nafarroarentzat ere, nahiz eta azken horretan jaitsiera apalagoan izan den. Ondorengo irudian ikus daiteke zer-nolako garrantzia duten produktu batzuek ekoizpenaren bolumenean: bi zerealek (garia eta garagarra), alpapak, tomateak eta ardoak. Gari eta ardoaren ekoizpenak behera egin du, eta tomatearenak gora egin du (landatutako azalera txikiagoa izanda).

Nekazaritzako ekoizpen garrantzitsuenak (m t)

PRODUKTUA	2008	2009	% A 09/08	% EAE/Espainia 2009
ZEREALAK				
. Garia	419,8	324,3	-22,7	6,8
. Garagarra	422,2	430,4	1,9	5,8
. Oloa	113,1	100,0	-11,6	11,0
. Artoa	137,7	128,5	-6,7	3,7
BAZKA-LABOREAK				
. Artoa	167,5	160,0	-4,5	4,3
. Alpapa	357,4	370,0	3,5	3,3
BARAZKIAK				
. Aza	6,0	6,0	-3,2	3,0
. Zainzuria	4,8	5,4	12,5	11,1
. Uraza	23,1	23,4	1,3	2,7
. Tomatea	150,3	190,1	26,5	4,1
. Piperra	22,7	25,4	11,9	2,6
. Orburua	13,8	12,9	-6,5	6,5
. Azalorea	79,2	69,0	-12,9	16,0
. Tipula	20,4	17,6	-13,7	1,4
. Leka	9,9	9,6	-3,0	5,1
. Ilarra	7,1	8,3	16,9	10,0
FRUTA-ARBOLAK				
. Sagardo-sagarra	8,5	6,4	-24,7	6,9
. Mahaiko sagarra	17,9	18,1	1,1	3,6
. Madaria	16,5	15,9	-3,6	3,7
. Mertxika	17,9	19,8	10,6	2,5
. Arbendola	1,9	2,0	5,3	0,7
ARDOA ETA MOSTOA (m hL)	1.490,2	1.346,6	-9,6	3,3
PATATA	73,4	90,7	23,6	3,7
AZUKRE-ERREMOLATXA	187,8	193,1	2,8	4,6

(*) Estimazioak
Iturria: Ingurumen eta Landa eta Itsas Ingurune Ministerioaren Hileko Buletina. Nafarroako Nekazaritza Koiunturaren Aldizkaria.

Abeltzaintza

Abeltzaintzaren zentsuak behera egin du azken urteotan. Animalia mota bakoitza modu desberdinean banatzen da EAE eta Nafarroaren artean.

Esnearen ekoizpenari dagokionez, azken urteotan egonkortu egin da, 398 milioi litrora iritsita. Haragiaren ekoizpenak izan duen bilakaera aztertzean, hauxe ikus daiteke: jaitsi egin da behi (28.855 t), ardi (4.568 t), ahuntz eta txerrien (50.123 t) haragiaren ekoizpena, eta igo egin da hegaztiena (89.002 t). Hego Euskal Herrian, 177.746 tona abere hil dira guztira.

Animalien zentsua (urte bakoitzeko abendua) (*unitateak*)

Eremua	Urtea	Behi-azienda	Ardi-azienda	Ahuntz-azienda	Txerri-azienda
EAE	2005	168.124	354.445	26.694	31.991
	2006	159.548	354.484	28.987	33.712
	2007	158.255	344.288	28.453	31.836
	2008	155.443	333.090	28.641	32.357
	2009	151.801	333.255	27.270	31.166
Nafarroa	2005	117.316	814.602	10.840	545.863
	2006	121.895	786.298	11.890	557.470
	2007	113.069	744.119	12.180	508.589
	2008	111.919	705.332	11.920	547.542
	2009	107.486	625.238	10.417	547.256
Hego Euskal Herria	2005	285.440	1.169.047	37.534	577.854
	2006	281.443	1.140.782	40.877	591.182
	2007	271.324	1.088.407	40.633	540.425
	2008	267.362	1.038.422	40.561	579.899
	2009	259.287	958.493	39.190	578.422

Iturria: Eusko Jaurlaritza. Nafarroako Gobernua.

Basogintza

EAEn moztutako zuraren bolumenak izandako bilakaera oso esanguratsua izan da. 2007an, 1.068 milioi m^3 moztu dira; horietatik, ia % 90 koniferoei dagokie. 2009an, moztutako zuraren bolumena 411.941m^3 izan zen, hau da, 2007an baino % 57 gutxiago. Jaitsiera horren faktoreetako bat eraikuntza-sektorearen krisia izan da —zuraren sektorea haren hornitzailea da—, baita berarekin zerikusia duten beste sektore batzuen krisia ere (altzarien sektorea, eta abar).

Nekazaritzako jarduerak: balantzea

Euskal Herriko nekazaritzako jardueren dinamikak erritmo eta alderdi desberdinak ditu EAE, Nafarroa eta Ipar Euskal Herriarentzat. Nekazaritza, abeltzaintza eta basogintzaren industrializazioak nagusi izaten jarraitzen badu ere, baditu bere mugak Mendebaldeko gizarte garatuek exijitzen duten garapen iraunkorragatik. Eta problematika horrek Euskal Herrian ere du eragina. Beste alderdi kezkagarri bat nekazaritzaren balantza komertzialaren defizita da, bai Espainiako estatuarekin bai atzerriarekin. Biztanleriak gure elikagaientzat exijitzen duen kalitateak «label»en hedapena sustatzen du, baita nekazaritza ekologikoa ere.

Ezin ditugu ahaztu nekazaritzako produktuen prezioak, zeren baxuak izaten batira beti nekazarientzat. Halaber, gogoan izan behar dugu nekazari txikien ekoizpenak enpresa multinazionalen mende daudela, gero eta neurri handiagoan. Kontuan hartu behar dira, orobat, sektorearen zahartzea eta bertako bizi-baldintzak.

1.2. Industria-sektorea

1.2.1. Bizkaia, Gipuzkoa eta Araba

Euskal Herriko motor ekonomikoa jarduera industriala da, kontuan hartuta haren pisua aldatu egiten dela eskualde batetik bestera. Gainera, alde batera utzi behar dugu Iparraldearen espezifikotasuna.

Bizkai, Gipuzkoa eta Arabako jarduera industriala xehetasunez aztertzen badugu, ikus dezakegu haren pisu ekonomikoa aberastasun osoaren % 29,4 eta enpleguaren % 25,5 (257.297) izan zela 2007an. 2010. urtean, berriz, euskal aberastasunaren % 24,4 izan zen, 224.327 lanposturekin. Krisi ekonomikoaren eragina nabaria da azken urteotan.

Sektoreen arabera desagregatuz, hauxe ikus dezakegu: 2009an, *Metalurgia eta gai metalikoak, Makineria* eta *Garraio-materiala* sektoreek beren garrantzia mantentzen dute gure ekonomian, bai ekoizpen aldetik bai eta enplegu aldetik ere.

*Metalurgia eta gai metaliko*en sektorea —jarduera hauek biltzen ditu: siderurgia eta burdinaz besteko metalurgia, galdaketak, eraikuntza metalikoa, forjaketa eta estanpazioa, ingeniaritza mekanikoa eta gai metalikoak— balio erantsi gordinaren % 26,9 da (BEG, aberastasun industriala), enpleguaren % 34,9, inbertsioaren % 21 eta salmenta garbien % 25,6.

Makineria sektorea —hemen sartzen dira makina-erreminta, etxeko tresnak eta bestelako makineria— BEG industrialaren % 9,2 da, enpleguaren % 9,9, inbertsioaren % 8,2 eta salmenta garbien % 7,8.

Garraio-materiala —ibilgailuak eta haien osagaiak, itsas eraikuntza eta beste garraio-material batzuk— BEG industrialaren % 8,7 da, enpleguaren % 8,1, inbertsioaren % 45,7 eta salmenta garbien % 9,6.

Eduki teknologikoari dagokionez, ELGEren (OCDE) sailkapenaren arabera —hori da EUSTATek erabiltzen duen sailkapena—, **maila teknologiko altuak** produktu hauek hartzen ditu barne: aireontziak eta espazio-ontziak, produktu farmazeutikoak, bulegoko makineria eta ekipo informatikoa, material elektronikoa, ekipo eta tresna mediko-kirurgikoak eta doitasun-ekipo eta -tresnak.

Maila teknologiko ertain-altuan, elementu hauek ditugu: makineria eta ekipo elektrikoa, ibilgailu motordunak, produktu kimikoak —farmazeutikoak izan ezik—, bestelako garraio-materiala, eta makineria eta ekipo mekanikoa; eta **ertain-baxuan** sartzen dira ontziak, kautxuzko produktuak eta materia plastikoak, petrolio finduzko produktuak, burdinazko eta burdinaz besteko produktuak, produktu metalikoak eta produktu mineral ez-metalikoak.

Maila baxuak honako hauek hartzen ditu barne: askotariko manufakturak eta birziklapena, zura, papera eta paperezko produktuak, elikagaiak, edariak eta tabakoak, ehun-produktuak, jantziak, larruzko produktuak eta oinetakoak.

2009. urtean, ondorengo grafikoan ikus daitekeenez —eta EUSTATen datuen arabera—, eduki teknologiko altuko eta altu-ertaineko sektoreek atzera egin dute 2008. urtearen aldean, bai pertsonal aldetik bai eta balio erantsiaren eta salmenten aldetik ere. Esanguratsua da maila teknologiko altuko eta altu-ertaineko jarduerek sortutako aberastasunaren balioa txikiagoa izan dela 2009an 2000. eta 2005. urteetan baino. Eta gauza bera gertatzen da maila teknologiko horietako enpleguarekin.

Hau da, eduki teknologiko altuko eta altu-ertaineko sektoreak dira enplegu gehiago galtzen dutenak eta balio erantsi gutxiago eta negozio-zifra txikiagoa sortzen dutenak.

Euskal industriaren maila teknologikoa (2009)

	Enplegua	BEG (aberastasuna)
Altua	% 3,8	% 3,3
Ertain-altua	% 25,4	% 25,0
Ertain-baxua	% 48,3	% 40,4
Baxua	% 18,6	% 15,2
Sailkatu gabe	% 3,9	% 16,1
GUZTIRA	**225337**	**14.074,8 M euro**

EAEko industriaren eduki teknologikoa

	2008	*2009*	*Pisua 2008an*	*Pisua 2009an*	*Aldaketa 2008-09*
ENPLEGUA (kopurua)					
Guztira	*249.230*	*225.337*			*-9,6*
Maila teknologiko altua eta ertain-altua	*71.388*	*65.825*	*28,6*	*29,2*	*-7,8*
Maila teknologiko altua	*9.245*	*8.592*	*3,7*		*-7,1*
Maila teknologiko ertain-altua	*62.143*	*57.523*	*24,9*		*-7,9*
Maila teknologiko ertain-baxua eta baxua	*168.852*	*150.677*	*67,7*		*-10,8*
Maila teknologiko ertain-baxua	*123.204*	*108.867*	*49,4*		*-11,6*
Maila teknologikoa baxua	*45.648*	*41.810*	*18,3*		*-8,4*
Sailkatu gabe	*8.990*	*8.835*	*3,6*		*-1,7*
BEG c.f. (mila euro)					
Guztira	*17.658.352*	*14.074.809*			*-20,3*
Maila teknologiko altua eta ertain-altua	*4.771.339*	*3.976.385*	*27,0*		*-16,7*
Maila teknologiko altua	*565.986*	*462.130*	*3,2*		*-18,3*
Maila teknologiko ertain-altua	*4.205.353*	*3.514.255*	*23,8*		*-16,4*
Maila teknologiko ertain-baxua eta baxua	*10.458.145*	*7.826.355*	*59,2*		*-25,2*
Maila teknologiko ertain-baxua	*8.058.523*	*5.689.769*	*45,6*		*-29,4*
Maila teknologiko baxua	*2.399.622*	*2.136.586*	*13,6*		*-11,0*
Sailkatu gabe	*2.428.868*	*2.272.069*	*13,8*		*-6,5*
SALMENTAK (mila euro)					
Guztira	*65.654.476*	*49.226.282*			*-25,0*
Maila teknologiko altua eta ertain-altua	*17.320.816*	*13.369.518*	*26,4*	*27,2*	*-22,8*
Maila teknologiko altua	*1.734.645*	*1.439.103*	*2,6*	*2,9*	*-17,0*
Maila teknologiko ertain-altua	*15.586.171*	*11.930.415*	*23,7*	*24,2*	*-23,5*
Maila teknologiko ertain-baxua eta baxua	*41.255.235*	*29.373.668*	*62,8*	*59,7*	*-28,8*
Maila teknologiko ertain-baxua	*33.261.434*	*22.195.462*	*50,7*	*45,1*	*-33,3*
Maila teknologiko baxua	*7.993.801*	*7.178.206*	*12,2*	*14,6*	*-10,2*
Sailkatu gabe	*7.078.425*	*6.483.096*	*10,8*	*13,2*	*-8,4*
PRODUKTIBITATEA					
Guztira	*nd*	*-11,8*			

Iturria: EUSTAT. Industriari buruzko Estatistika

2009. urteari dagokionez, aipatzekoa da eduki teknologiko altuko eta ertain-altuko sektoreek sortu zuten aberastasuna euskal aberastasun industrialaren % 29 izan zela, eta eduki teknologiko ertain-baxuko eta baxuko jarduerek sortutakoa, aberastasun industrialaren % 55,6.

Baditugu zenbait sektore, hala nola siderometalurgikoa (pisu ekonomiko esanguratsuarekin), maila teknologiko ertain-baxuko jardueren eremukoa izateaz gain intentsiboa ere badena energia-kontsumoan. Euskal industriaren % 50ek baino gehiagok energia-kontsumo intentsiboa du, eta horrek beste urrakortasun-faktore bat gehitzen dio gure industriari; urrakortasun hori, gainera, areagotu egiten du petrolioaren prezioaren igotze-joera.

Beste alde batetik, enpresen inbertsioaren dinamika ere kezkagarria da. 1993. eta 2008. urteen bitartean, ekonomiaren oparoaldia bete-betean zegoenean, euskal kapitalak 51.000 milioi euro inbertitu zituen kanpoan; Euskal Herrira iritsi ziren inbertsioak, berriz, 12.000 milioi euro izan ziren soilik. Funtsean, euskal kapitalari ez zaio interesatzen euskal lurraldean inbertitzea. 2010 eta 2011ko datuek joera hori berretsi zuten. Beraz, hori beste urrakortasun-faktore bat da. Egia da industria asko internazionalizatuta daudela, eta, hortaz, filialetan inbertitu behar dela; aldi berean, baina, euskal kapitala da enpresak atzerrian sortzen dituena, han errentagarriagoak direlako.

Lisboako estrategiak planteatzen zuen EBko estatuek BPGaren % 3 bideratuko zutela I+G+b-ra, 2010. urtean.

EAEn, 2004an, BPGaren % 1,43 gastatzen zen alor horretan, eta 2010ean BPGaren % 1,85era iritsi zen (sektore industrialaren pisu ekonomikoa % 29,4 izanik), Europar Batasunaren batez bestekoaren antzekoa (% 1,9) baina garatutako ekonomiek —alemanak, frantziarrak edo suediarrak, adibidez— lortutako mailatik urrun.

Beste alde batetik, egokiagoa da Europako eskualde homologoen dinamikarekin alderatzea. Berrikuntzaren alorrean, EAE 55. postuan dago, 203 europar eskualderen artean (2006. urtea).

Halaber, enpresa berritzaileen ehunekoa txikia da EB-27ren batez bestekoaren aldean. Prozesu eta produktuen berrikuntzei espezifikoki dagokienez, INEren arabera, euskal enpresen % 19,8 berritzaileak izan ziren 2007-2009 sasoian. Ehuneko hori nahiko urrun dago Alemania, Irlanda, Austria eta beste herrialde batzuen zifretatik.

Antzeko azterketa egin daiteke patenteen kasuan. Izan ere, Hego Euskal Herriko patenteen indizea —patenteak milioi biztanleko— nahiko urrun dago, oraindik ere, gurearen moduko europar eskualdeek lortutako balioetatik.

Europako Berrikuntza Indizea

Europako Berrikuntza Indizeak (SII, ingelesezko siglak) hauxe neurtzen du: herrialde bakoitzeko ekonomiak berriztatzeko duen gaitasuna eta garatzen dituen berrikuntza-jarduerak.

SIIk 25 adierazle erabiltzen ditu zenbait dimentsioren pisua islatzeko, indize konposatu batean. EUSTATek prestatutako datuen arabera, EAE 13. postuan dago EB osoan. EAEk Europako batez bestekoaren aldean duen atzerapena esanguratsua da, zeren EAE europar eskualde industrializatu bat baita, eta beraren errenta-maila Europako batez bestekoa baino altuagoa da. Gainera, Europako beste eskualde batzuekin alderatuz gero, atzerapena are handiagoa izango litzateke.

Ondorengo urteetan, euskal SSIk ahula izaten jarraitu du. 2009ko SSIri dagokionez, ikus dezakegu EAEren balioa 0,51 dela, Irlanda, Belgika, Austria eta Danimarkakoa baino txikiagoa.

EUROPAKO BERRIKUNTZA INDIZEA (SII), EAE eta EB, 27

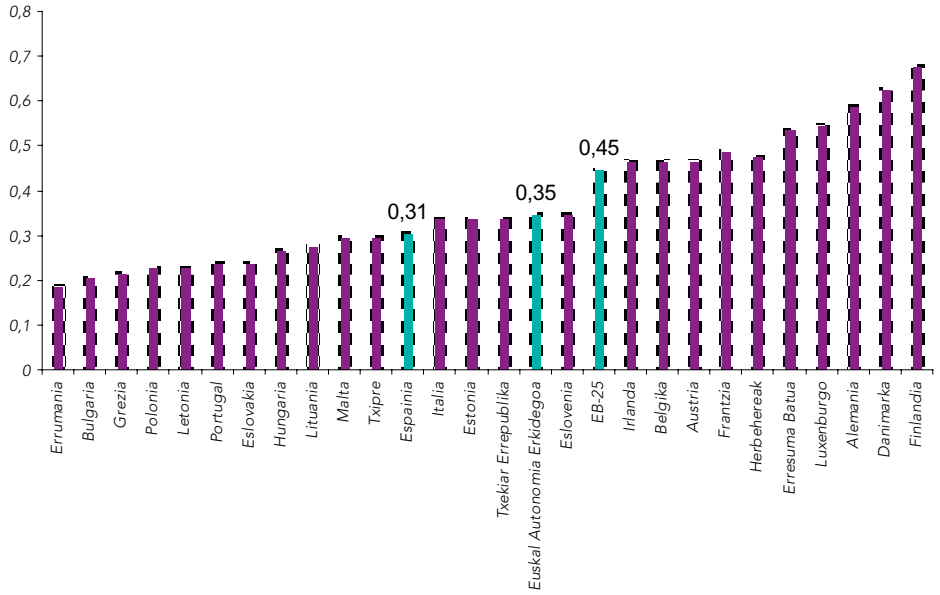

Iturria: EUSTAT.

Datu estruktural horiez gain, krisi ekonomikoak gure ekoizpen industriala ahuldu du 2008az geroztik. Hala, 2009an, EAEko krisi ekonomikoak eragin nabaria izan zuen industrian, zeren BPG industriala % 9,5 jaitsi baitzen.

Industria Ekoizpenaren Indizeak (IPI) izandako bilakaerari begiratuz gero, ikus dezakegu adierazle horrek jaitsiera hauek izan zituela: % 25,3, bitarteko ondasunen azpisektorean; % 25,1, ekipo-ondasunen azpisektorean; eta % 12,2 kontsumo-ondasunen azpisektorean.

Beste alde batetik, esportazioek ere jaitsiera nabarmena izan zuten urte horretan: % 28, gutxi gorabehera. Esportazioek nolabaiteko hobekuntza izan badute ere, ekonomiaren motelaldia berretsi egin da 2012an, eta aurreikustekoa da horrela jarraituko duela 2013an ere.

Zenbait analistak (M. Navarro eta beste batzuk, 2008) europar eskualdeetako berrikuntzaren tipologia bat egin dute, 7 berrikuntza-sistema sailkatuz. Autore horien arabera, EAE G3 taldean sartzen da: «Emaitza ekonomiko eta teknologiko ertainak dituzten eskualdeak» (45 eskualde, Italia, Austria, Irlanda eta beste herrialde batzuetakoak); haren erreferentea G4 taldea da: «Eskualde aurreratuak, nolabaiteko espezializazio industriala dutenak» (33 eskualde, Alemania, Erresuma Batua, Italia, Holanda eta beste herrialde batzuetakoak).

Horrenbestez, G3ko eskualdeei eta EAEri komeni zaie «ezagutza txertatzeko eta sortzeko gaitasuna handitzea» eta, halaber, «berrikuntzaren eskualde-sistema modu harmoniatsuan egituratzea eta bere eragileen arteko harremanen kalitatea eta kantitatea areagotzea». Erreferente gisa, Baden-Württenberg eskualde alemana proposatzen da; berau G4 taldean dago kokatuta eta espezializazio sektoriala EAEkoaren antzekoa du, baina haren garapen teknologikoaren, produktibitatearen eta per capita errentaren maila askoz ere handiagoa da.

Lehengo azterketak baliagarriak dira Lehiakortasun Planean eta Zientzia, Teknologia eta Berrikuntza Planean (PCTI 2010) garatzen diren konbergentzia-estrategiak kuestionatzeko; izan ere, ez da hobekuntza kualitatibo edo kuantitatiborik lortu gure berrikuntza-sistemaren baldintza, baliabide eta pertsonei dagokienez, ezta horrek jarduera industrialean duen eraginari dagokionez ere.

Garbi dago, nonbait, azken urteotako esperientziak ez direla asetzeko modukoak. Datu gisa, aipatzekoa da 2011ko azken hiruhilekoan 9.900 enplegu industrial suntsitu zirela EAEn, eta Arabako enpresarien ordezkariek diote, 2012. urteari begira, enpresen % 50ek baino gehiagok 2001ean baino ekoizpen-jarduera motelagoa izango dutela eta langile gehiago kaleratuko dituztela.

1.2.2. Nafarroa

Nafarroaren kasuan, aberastasun industrialaren pisua aberastasun osoaren % 31 da, eta enplegu osoaren % 28. 2010ean, Nafarroako industriak 62.760 langile zituen (6.500 lanpostu galdu zituen 2007-2010 sasoian) eta 2009an 3.7070 M euroko aberastasuna sortu zuen. Aipatzekoa da Nafarroako enpresen % 90 baino gehiago ETEak direla (enpresa txiki eta ertainak). Badira enpresa ertainak eta handiak (horietako 20k gehienbat atzerriko kapitalaren partaidetza dute eta industriaren enplegu errealaren % 25 biltzen dute). Atzerriko kapitala ehun enpresatan baino gehiagotan sartu da, eta «garraio-materiala» eta «nekazaritzako elikagaiak» adarretan kontzentratzen da batik bat; dena dela, badira atzerriko enpresak beste adar batzuetan ere, hala nola «kautxua eta plastikoa», «metalurgia», «makineria» eta «kimika» adarretan. 2010ean, atzerriko inbertsioa 41,7 milioi euro izan ziren.

Manufaktura-sektore garrantzitsuak hauexek dira: industria metalikoak, elikagaiak eta garraio-materiala. Ugari dira maila teknologiko baxu eta ertainekoak eta eskari maila ertainekoak.

Berrikuntza-politikari dagokionez, 2010. urtean, aipatzekoa da I+G+b-ra zuzendutako baliabideen bolumena Nafarroako BPGaren % 97 izan zela; ehuneko hori

EAEkoaren antzekoa da, baina patenteen indizea (patente kopurua milioi biztanleko) hobea da Nafarroan EAEn baino.

Beste alde batetik, krisi ekonomikoa larriagotu egin da Nafarroan; izan ere, 2011. urtean, enpresen itxierak eta Enplegua Erregulatzeko Espedienteen (EEE) kopuru handiak nabarmenki igoarazi dute bertako langabezia-tasa, EAEkoaren gainetik jartzeraino; hala, Nafarroako langabezia-tasa orokorra % 12 ingurukoa da, eta gazteena % 44ra iritsi da. Datu horiek are okerragoak dira 2012an: langabezia-tasa % 16 da, EAEkoa baino handiagoa —berau % 15 baita—.

1.2.3. Iparraldea

Industriak 12.673 enplegu ditu (Iparraldeko lanpostu guztien % 10,6). Enpresen % 79k 10 soldatako langile baino gutxiago dituzte. 37 enpresak 50 soldatako langile baino gehiago dituzte, eta guztien artean 6.425 soldatako langile dituzte. Horien artetik, 4 enpresak 250 langile baino gehiago dituzte. Eraikuntza-sektoreak 9.624 enplegu ditu (enplegu guztien % 8,1). Eskariak bere horretan iraun du sektore horretan, bai lehenengo etxebizitzentzat eta bai oporretako etxebizitzentzat.

Enpresa industrialen alorrean, bi bloke bereizten dira. Lehenengo blokeak sektore aeronautikoa / metalgintza / ekipo mekanikoen sektoreak biltzen ditu (enplegu industrialaren % 35); beste blokea, berriz, nekazaritzako elikagaien sektoreaz osatuta dago (enpleguen % 21).

Lehenengo blokeari dagokionez, aeronautikaren azpikontratak (horien artean, Dassault da enplegu-bolumen handiena duena Iparraldean, 991 enplegurekin) mantendu egin dira, baina beheranzko joerarekin (2004az geroztik). Azpikontratazio-sektorearen parte handi bat fabrikazio mekanikoaren eta erreminten fabrikazioaren enpresez osatuta dago (% 50). Bada aeronautikaren klusterra, «Aerospace Valley» deritzana, Bordele-Tolosa korridorearen inguruan; bertan parte hartzen dute Dassaultek, beste hamahiru enpresa-taldek eta ETE industrial multzo batek. Elkarren artean, bazkidetza-harremanak eratu dituzte.

Bestalde, Iparraldeko azpisektore honek eskaintzen duen espezializazio mekanikoa ez dagokie teknologia-maila handiko hornitzaile espezializatuei, eta horrek oztopatzen du enpresa horien espezializazio-mailaren hobekuntza, enpresa erabiltzaile handietako teknikariekin dagoen lankidetzan baitan. Horren eraginez, are zailagoa da aldaketetara egokitzea eta adar produktiboaren dibertsifikazioa handitzea.

France Telecomen pribatizazioaren kasuan ere, sektoreko hornikuntzan diharduten enpresen urrakortasuna larriagotu egin da —enpresa horietako batzuk tokiko enpresak dira—. Horregatik, esan daiteke berrikuntza eta aldaketa teknologikoa enpresa handietara soilik iritsi dela, bai sektore aeronautikoan eta beraren ondokoetan, eta bai nekazaritzako elikagaien sektorean. Horrez gain, bada berrikuntza azpisektore jakin batzuetan, hala nola defentsa, medikuntza eta informatikan.

Aipatzekoa da, halaber, azken urteotan gora egin duela surfarekin eta kirol-arroparekin zerikusia duten enpresen garapenak. Hala, 2008an, 400 enpresa inguru zeuden alor horretan, 1,2 milioi euroko salmenta globalarekin.

Edonola ere, Iparraldeko jarduera industriala ahula da eta arazo nabariak ditu bere etorkizunari aurre egiteko. Ikerkuntza unibertsitatearen erakundeetan edo gisa berekoetan gauzatzen da, edo estatuaren mende dauden ikerkuntza-erakundeetan. Enpresen % 57k 5 soldatako langile baino gutxiago dituzte, eta oso urrun daude edozein jarduera berritzailetatik. Errealitate hori gorabehera, eta ikerkuntza eta garapenera zuzendutako baliabideen urritasuna gorabehera, 219 pertsonak I+G jardueretan lan egiten dute, askotariko erakundeetan.

1.3. Zerbitzuen sektorea

Zerbitzuen makrosektorearen barnean, komenigarria da bereizkuntza batzuk egitea: alde batetik, merkatuko zerbitzuak (izaera pribatukoak) eta merkatukoak ez diren zerbitzuak (izaera publikokoak), hala nola irakaskuntza publikoa eta osasungintza publikoa, eta abar. Beste alde batetik, azpisektore batzuk ere bereizi behar dira, hala nola: «Banaketa komertziala eta konponketa», «garraioak eta komunikazioak», «finantza-zerbitzuak», «banaketa komertziala», «enpresentzako zerbitzuak» eta «turismoa».

ZERBITZUAK

⇒ Barnean sartzen dira zerbitzu publikoak eta pribatuak; merkatukoak direnak eta merkatuz kanpokoak
⇒ Hezkuntza, osasungintza
⇒ Banaketa komertziala eta konponketa
⇒ Garraioak eta komunikazioak
⇒ Turismoa
⇒ Finantza-sektorea

Garrantzi berezia du euskal finantza-sektoreak, batez ere aurrezki-kutxek. Aipatzekoa da antzinako Caja Navarrak ia 10.000 milioi euroko gordailuak zituela, eta lehengo BBK, KUTXA eta VITAL KUTXAren gordailuen bolumena 34.816 milioi eurora iristen zela (2010). Euskal kutxen gordailuak euskal lurraldean operatzen duten bankuek metatutakoak baino handiagoak ziren.

EAEn, zerbitzuak aberastasun globalaren % 60,2ra iritsi ziren 2010ean, hau da, 39.608 milioi eurora, eta sektoreak 646.464 enplegu zituen. Pisu ekonomiko handiena duten azpisektoreak hauexek dira: «enpresentzako zerbitzuak» (zerbitzu guztien % 27,2), «merkataritza eta konponketa» (% 17,5),«garraioa eta komunikazioak» (% 10,8), «banku-jarduera eta aseguruak» (% 10,3), «osasungintza eta gizarte-zerbitzuak» (% 8,7) eta «herri-administrazioa» (% 8,1), besteak beste.

Nafarroari dagokionez, zerbitzuen sektorea bertan sortutako aberastasunaren % 56 da, eta enpleguaren % 62,4 biltzen du. Azken urteotan, gora egin dute «enpresentzako zerbitzuak», «zerbitzu publikoak», «merkataritza» eta «ostalaritza» azpisektoreek.

Iparraldeaz denaz bezainbatean, merkataritzak bere indarrari eutsi dio (2007. urtean): 4.582 establezimendu eta 19.368 enplegu (enplegu guztien % 16,2). Halaber, zerbitzuak ere sendo errotuta daude, 15.212 establezimendurekin eta 64.269 enplegurekin (enplegu guztien % 53,8). Atal honetan sartzen dira zerbitzu pertsonalak, enpresentzako zerbitzuak, hezkuntza, osasungintza, gizarte-ekintza, finantzak, herri-administrazioa eta garraioa.

2. ESPAINIAKO ETA FRANTZIAKO EKONOMIAREN KRISIAREN EZAUGARRIAK

Espainiako ekonomiaren kasuan, bai balantza komertzialak (ondasunen esportazioak-inportazioak) bai kontu korronteko balantzak (ondasunez gain, hor sartzen dira zerbitzuak, errentak eta transferentziak ere) urte batzuk zeramatzaten defizitarekin. Krisiaren eraginez, ekoizpen-jarduera ahuldu egin zen, batez ere inportazioak; horren eraginez, defizit komertziala aurreko urteetan baino txikiagoa izan zen, 50.000 milioi eurora jaitsiz 2010ean.

Eraikuntza-sektorearen krisiak eta espainiar bankuen krisiak zenbait ondorio ekarri zituzten. Alde batetik, Espainiako estatuko langabezia-tasa % 24raino igo zen 2012an; bestetik, zor pribatua (familien zorra eta enpresen zorra biltzen ditu) 2,1 bilioi eurotik gorakoa izan zen 2011n. Halaber, zor publikoa ere haziz joan da, eta 720.000 milioi eurora iritsiko da 2012ko amaieran. Defizit publikoari dagokionez, espainiar BPGaren % 8tik gorakoa izan zen 2011ko amaieran (80.000 milioi euro baino gehiago).

Datu orokor horiek ikusita, esan daiteke espainiar ekonomia ahul dagoela eta kaudimen-arazoak izango dituela etorkizunean. Aipatutakoaz gain, badira kontuan hartu behar diren beste datu batzuk, alegia, sektore publikoaren tamaina txiki samarra dela, PBGaren % 46 baita (Frantzian, berriz, BPGaren % 56, eta Italia edo Ingalaterraren kasuan BPGaren % 51), eta mugaeguneratutako zorra, 2012tik 2015era bitartean ordaindu beharrekoa, batez beste % 3tik jaitsiko ez diren interestasekin. Hala, faktore horiek ez dute erraztuko potentzial ekonomikoaren garapena, eta, hortaz, hobera egiteko aukerak gutxienez 5 urtez atzeratuko dira espainiar ekonomiarentzat.

Frantziako ekonomiaren kasuan, krisiak eragina izan du hor ere, baina espainiar kasuan baino maila apalagoan. 2010-2012 urteetan, langabezia-tasa % 9,9 izan zen, gutxi gorabehera. Barneko merkatua ahul dago eta kanpoko egoera txarra da, balantza komertzialari dagokionez, baina espainiar zifretatik urrun dago. Kontu korronteko balantzari dagokionez, berriz, % 2,5eko defizita izan du 2010ean, barneko eskariaren ahuleziaren eraginez (izan ere, sektore pribatua, familiak eta enpresak zorrak kentzen ari dira). Krediduak lortzeko baldintzak oso murriztaileak dira, bankuetan nagusitu diren zalantzen eraginez, eta enpresen mozkinek behera egin dute, BPGaren % 7,5etik (2010) % 6,7era (2011) pasatuz.

Ekoizpenaren atoniaren adierazle bat da badela nolabaiteko desindustrializazioa (manufakturen enpleguak pisua galdu du azken urteotan, eta balio erantsi gutxiago

eta aberastasun gutxiago sortu ditu 2010-2011). Horren ondorioz, ekoizpen-ahalmena ez da hazi.

3. KRISIAK EUSKAL EHUN SOZIOEKONOMIKOAN DITUEN ONDORIOAK

Europar, frantziar eta espainiar krisiaren oraingo egoera ikusita, garbi dago horrek badituela ondorioak Euskal Herrian. Alde batetik, euskal ekonomiaren alderdi urrakorrak adierazi dira. Horri gehitzen badizkiogu Bruselan, Madrilen, Parisen eta Gasteiz eta Iruñeko gobernu autonomikoetan nagusi den ikuspegi neoliberalaren ondorioak, honela laburbildu ditzakegu euskal ekoizpen-ehunak pairatuko dituen inpaktu negatiboenak:

- Euskal nekazaritza-sektorearen ahultasun etengabea, batez ere EAEn, baina baita Nafarroan eta Iparraldean ere. Europako NPBren (Nekazaritza Politika Bateratua) jarraibideak ez dira onuragarriak gure nekazaritzaren garapenerako. Arrantza-sektorearen ahulezia.
- Euskal ekoizpen industrialaren geldialdia. Inbertsio pribatu eta publiko ahula euskal ehun industrialean, bai Iparraldean bai eta Hego Euskal Herrian ere. Esportazioa bilatzen da krisitik «irteteko» mekanismo bezala, baina ekoizpen-eredua funtsean aldatu gabe: beraren oinarria maila teknologiko baxuko eta ertain-baxuko ekoizpenak dira, lehiakortasuna prezioen bidetik bultzatzen dutenak (soldatak murriztu nahirik) barneko merkatua garatu gabe, kontsumoaren ahuleziaren eraginez. Sintomatikoa da, alde horretatik, euskal esportazioek 2011n izan duten igoera txikiak «kointziditu» duela EEEen igoerarekin eta soldaten izozketarekin. Esanguratsua da, halaber, euskal enpresariek eta arduradun politikoek argi eta garbi esan dutela enplegu industriala murriztu egingo dela 2012an (industriaren geldialdiak 2013an jarraituko du).
- Eraikuntza-azpisektorean, Hego Euskal Herrian, geldialdiak etxebizitzen atalean iraungo du, baina obra publikoaren eskaintzari eusten zaio (AHT…).
- Zerbitzuen sektorean, banaketa komertzialaren azpisektorean, txikizkako saltoki asko itxi dira, eta supermerkatu eta hipermerkatuen kate handiak indartu egin dira. Finantzen azpisektorean, euskal lurraldean operatzen duten bankuak sendotu egin dira, eta euskal kutxek banku bihurtzeko bidea hartu dute, finantza-hazkundea bilatuz.
- Gastu publikoa murrizteko politika aplikatu da, batez ere gizarte-arloetan, bai Eusko Jaurlaritzaren aldetik bai eta Nafarroako Gobernuaren aldetik ere.

Kontuan izan behar dugu oraingo krisiak beste 5-6 urtez iraun dezakeela (lau daramatzagu honezkero), eta, hortaz, gure ekoizpen-ehuna are gehiago ahulduko dela. Per capita errentak behera egingo du, eta gehiago urrunduko gara gurearen moduko europar eskualde industrialetatik.

Planteatutako erronka da gure ekoizpen-eredua aldatuz joatea, desberdintasun sozialak murriztea eta oraingo ongizate-mailari eustea.

Euskal estrategia: soberania ekonomiko eta politikoa

Soberania ekonomiko eta politikoa behar dugu bestelako politika ekonomiko bat eta ekonomia komunitario integratuago bat egituratu ahal izateko. Sektore bakoitzarentzat lehen aipatu ditugun ondorio negatiboez gain, azpimarratzekoa da sare instituzionalak sortzen duen ondorio negatibo estrukturala.

Defizit estrukturalak eskumenen ereduan daude txertatuta, halako moldez non plangintza ekonomikoa eragozten baitu, bere zentzu zabalenean, baita politika laboral eta sozialen arauzko egituraketa ere. Horri lotuta, lurralde-zatiketak nabarmenki oztopatzen ditu lurraldearen eta euskal ekonomiaren plangintza integratuaren aukerak, baita Euskal Herriko lurraldeek orokorrean eskain litzaketen sinergia positiboak aprobetxatzeko aukera ere.

Alde horretatik, Espainiako zein Frantziako gobernuek hartutako neurriak oztopoa dira guretzat, gure soberaniaren bidean aurrera egiteko; oztopoa dira, halaber, oraingo egoerari aurre egiteko beharrezkoak diren politiken inguruan erabakitzeko. Horri dagokionez, konstituzioaren erreformen bidez edo oinarrizko legeak aldatzearen bidez oraingo eskumen-esparruan egindako murrizketak esandakoaren froga garbiak dira.

Alor sozioekonomikoan, komenigarria da proposamenak planteatzea, bai garapen ekonomikoaren ereduari dagokionez bai Euskal Estatuaren eraikuntzaren ikuspuntutik epe labur-ertainera hartu beharko liratekeen neurriei dagokienez.

4. GARAPEN-EREDU ENDOGENO ETA IRAUNKORRA. HARTU BEHARREKO NEURRIAK

Garapen endogeno eta iraunkorra

Lurralde baten eta bertako biztanleriaren barne-gaitasunak bultzatu nahi dituen garapen-eredu bat da, ekoizpen- eta kontsumo-ehuna (kate interdependenteak) sortzearen laguntzaz. Haren asmoa da ekoizpen soziala handitzea, desberdintasunak zuzentzea eta iraunkortasun ekologikoa bilatzea.

Garapen endogenoa paraleloa da garapen instituzionalarekin, erabakiak hartzeko gaitasun politikoarekin eta nazioarteko integrazioarekin. Euskal Herriaren kasuan, ekonomia ireki bat denez, oso garrantzitsua da ekoizpen-potentzialtasun eta -gaitasunen garapena, garapen ekonomiko egituratu eta orekatu baten esparruan.

Garapen endogenoaren baitan, herritarren, lurraldearen eta estatuaren arteko lotura dimentsio batzuen bidez itxuratzen da:

- Ekoizpen-dimentsioa, ondasun eta zerbitzuen sorreratik ondorioztatua.
- Berrikuntza- eta hezkuntza-dimentsioa, ezagutzaren sorrerak eta jakintzaren transmisioak berez betetzen duten zereginetik ondorioztatua.
- Gizarte-dimentsioa, gizarteko kideen arteko harremanetatik ondorioztatzen dena.

– Dimentsio instituzionala, gizarteko kideen arteko harreman jakin batzuk sistematizatzeko beharretik ondorioztatua.
– Dimentsio politikoa, soberania erabiltzeari lotua.

Horrenbestez, garapen endogenoak baditu inplikazio ekonomiko, instituzional, kultural, politiko eta sozialak. Ikuspegi horretatik, kontuan hartu behar da herritarrek parte hartu behar dutela komunitatearen zereginean eta gizarte-eraikuntzan. Alde horretatik, badira garapen endogenoan kontuan hartu eta uztartu behar diren bi beharrizan: parte-hartze soziala eta behetik abiatutako plangintza.

Egoera ekonomikoaren kontrol politikoa lortzeko, izaera instituzionaleko tresna propioak behar ditugu, horren bidez bermatzeko berton hartzen diren erabakiak gure benetako beharrei erantzuten dietela, eta ez beste interes batzuei. Soberania nazionala funtsezko indarra izango litzateke gure ekonomiaren garapenerako, Europako erabakietan ahots propioa izanik, eta gure beharretara gehiago zuzendu eta egokitzen den euskal gizarte-eredu bat eraikitzeko gaitasunarekin.

Ikuspegi horretatik begiratuz, ikus ditzagun orain Euskal Herriari buruzko kontsiderazio batzuk.

4.1. Nekazaritza-sektorea

Euskal nekazaritza soberanoa garapen iraunkorrean inspiratu behar da, helburu hauek bilatuz:

– Kalitatezko nekazaritza-elikagaiak ekoiztea, herritarren elikadura-hornikuntza bermatzeko behar den kantitatean. Elikagai-balantza hobetzea.
– Ingurumenarekiko orekari eustea eta ingurune naturala kontserbatzea. Lurraldearen kudeaketa egokia.
– Nekazariak eta abeltzainak landa-lurraldean mantentzea, hiriguneetako biztanleek dituzten errenta ekonomiko eta bizi-baldintza berdintsuekin.

Nekazaritzako elikagaien transformaziorako eredu egokiak sustatzea, ekoizleen eskuetan dauden industria txiki eta dibertsifikatuak eta lurralde osoan banatutako zerbitzu-enpresak oinarritzat hartuta, merkaturatze-zirkuitu laburrak sustatuz, ekoizleek ahalik eta balio erantsi gehien gorde dezaten.

Nekazaritza iraunkorreko eredu bat bultzatu behar da, ustiapen familiarreko ereduari eta ustiapen kooperatibo edo elkartuko ereduari lotuta, nekazari txiki eta ertainen aldeko nekazaritza-politikak egituratuz; politika horiek haien gizarte-eskubideak aitortu behar dituzte eta gainerako herritarren eskubideekin parekatu. Halaber, nekazaritza iraunkorra sustatu ahal izateko, ingurumena eta natura babesten dituzten metodoei buruzko prestakuntza eman behar zaie nekazariei.

Merkatu-askatasunaren printzipioa garapen iraunkorraren printzipioaren menpe egon behar da. Europako Nekazaritza Politika Bateratuak (NPB) koherentea izan behar du elikadura-soberaniaren eta garapen iraunkorraren printzipioekin. Nekazaritzaren alorreko ikerkuntzak eta garapen teknologikoak gizartearen eta

ingurumenaren ikuspuntutik iraunkorrak diren nekazaritza motak bultzatu behar dituzte.

4.2. Industria-sektorea

Euskal Herriko ehun industriala egituratzea

Industrien arteko «sare» harremanak bultzatzea, ekoizpen-fluxuen koherentzia eta dentsitatea handituz, izaera «kooperatiboagoa» duten ekoizpen-harremanak handitzeaz batera. Eta dinamika horrekin badu zerikusia beste eragile batzuen jardunak, hala nola instituzioenak (udalak, aldundiak, Eusko Jaurlaritzako eta Nafarroako Gobernuko sailak), gizarte-indarrenak (sindikatuak eta patronala) eta beste erakunde batzuenak (unibertsitatea, zentro teknologikoak eta prestakuntza-sistema).

Era horretan, enpresa txiki eta ertain askoren garapena eta modernizazioa bultzatuko lirateke. Adibidez, industria «helduak», hala nola siderometalurgiaren azpisektore batzuk, garapen zientifiko-teknologiko berrietara egokitzen direnak.

Beste alde batetik, badira garapen ekonomiko iraunkorra bermatzen duten jarduera batzuk, hala nola makina-erremintaren sektorea edo matrizegintza edo trokelgintza. Ugari dira azpisektore horien inguruan mugitzen diren enpresak, sortzen duten efektu induzituaren eraginez; nolabaiteko merkatu-kuotarekin, esportazioek parte garrantzitsua dute jarduera horietan, haien enplegu-maila altua da eta fakturazioak ere neurri handikoak dira.

Dena dela, komeni da beste faktore batzuk ere kontuan hartzea:

- Euskal ekoizpen-ehunean nagusi den maila teknologikoa baxua edo ertain-baxua da; horren eraginez, azpisektore horietako enpresak prezioen bidez soilik lehiatzen dira, batez ere soldata txikiko herrialdeetatik datozen ekoizpenekin.
- Euskal industria intentsiboa da energia-kontsumoaren aldetik; euskal ekoizpen industrialaren % 50 —gutxienez— oso intentsiboa da energia-kontsumoaren aldetik.
- Azpisektore jakin batzuek —siderometalurgia, papergintza, zementua, besteak beste— kutsagarri izaten jarraitzen dute, eta hori eragozpen handia da bilatzen dugun garapen-eredurako.

Lehen esandakoa ikusita, ekoizpenaren dibertsifikazioa areagotu behar da, eta horretarako ez da aski manufaktura-azpisektore batzuk birplanteatzea; izan ere, horrez gain manufaktura klasikoetatik kanpoko ekoizpen-jarduera batzuk bultzatu behar dira, bai nanoteknologia, bioteknologia eta gisa bereko azpisektoreetan eta bai «enpresentzako zerbitzu aurreratu»en jardueren familian (ingeniaritzak, aholkularitza-etxeak, eta abar).

Politika industrial aktiboa bultzatzea

Sektore batzuetan, beharrezkoa da ekimen publiko estrategiko bat abiatzea, eta, horri lotuta, esku-hartze estrategiko hori indartzen duten neurri osagarriak ere bai. Kapital publiko eta pribatuak egituratu behar dira, enpresa-estrategia pribatu eta publikoak elkarren artean osatzeko xedez.

Horrek sektore tradizional batzuk ukitzen ditu, hala nola siderometalurgia eta ontzigintza, baina kontuan hartu behar dira eduki teknologiko handiko sektore berriak eta gorantz doazen merkatuak ere bai (aeronautika, biomedikuntza, nanoteknologiak, eta abar). Parte-hartze publiko horrek zenbait forma har ditzake: enpresen akzio gehienen edo zati handi baten jabetza (gutxienez % 30), horren bidez enpresa-estrategia pribatuak baldintzatzeko, epe luzerako garapen industrialak aldeztuz, euskal enpresen internazionalizazio-dinamika kontuan hartuta (Mondragon Korporazioaren kasuan bezala).

Aurrekoagatik guztiagatik, beharrezkoa da enpresa industrialak alor hauetan garatzea: bioindustrian (ingeniaritza genetikoa, ikerkuntza biomedikoa), energia berriztagarrietan eta «hiri-ingeniaritzan» (erabilgarritasun publikoko elementuak tratatzeko eta banatzeko ekipamenduak: ura, gasa, elektrizitatea, eskolak eta ospitaleak).

Egitura-funtsa

Ikuspegi horretatik, komenigarria da egitura-funts bat sortzea, bestelako euskal ekoizpen-eredu batera pasatzeko bidean laguntzeko.

Funts hori parte-hartze instituzional, ekonomiko eta sindikaletik kudeatu behar da, gardena izan behar da, ez dio inolako oztoporik jarri behar bere jardueren ebaluazioari, eta politika ekonomikoaren plangintza publiko eta sozialaren planteamendutik gidatu behar da.

Funts horren bidez, baliabide publikoak optimizatuko lirateke zenbait arlotan: I+G+b-n, Euskal Herriko inbertsio produktibo publikoa sustatzean, kualifikazio profesionalaren hobekuntzan, lan-merkatutik kanpo geratzen ez direla bermatzean bertara iristeko zailtasun handiagoak dituzten kolektiboei, prestakuntza hobetzean eta langabezia-prestazioan. Funts publiko horrek, beraz, instituzioek gauzatzen dituzten programa ugariak koordinatu beharko lituzke.

Funts horren baliabide ekonomikoak finantzaketa-iturri hauetatik etorriko lirateke:

- Espainiako estatuak gugatik kudeatzen dituen berrikuntza-funtsen kudeaketa propiotik.
- Sustapen ekonomiko, berrikuntza eta enplegura zuzendutako europar funtsen zuzeneko kudeaketatik.
- Enpresarien eta langileen kotizazioetatik: enplegu-politika aktibo eta pasiboen kotizazioak, FOGASA…

– Gaur egun I+G+b-n inbertitzen duten erakundeen ekarpenetatik, alor horretan gaur egun dagoen sakabanaketa optimizatzeko xedez.
– Kutxabanken inplikaziotik: euskal garapen ekonomiko eta sozialari laguntzea, kreditua sozializatzearen bidez; eta gizarte-ekintzaren funtsen zati bat helburu horretarako erabili ahal izatea.
– Partaidetza pribatua kontsideratzetik, parametro jakin batzuen arabera.

Euskal enpresen garapen zientifiko-teknologikoa bultzatu behar da. I+Gra zuzendutako euskal gastua gure BPGaren % 2,3-2,5era hurbildu behar da. Antzeko kontsiderazioak egin behar dira «patenteak/milioi biztanle» adierazlea hobetzeari dagokionez.

Euskal berrikuntza-sistemaren erronkak

Jarduerak abiatu behar dira lau eremutan. Lehenengo eremua euskal administrazioei dagokie: berrikuntzari buruzko diagnosiak egitea, finantzaketa publikoa izango lukeen behatoki iraunkor bat garatuz; baliabide publiko gehiago bideratzea I+G+b-ra, eta banaketa hobetzea ikerkuntzan esku hartzen duten eragileen artean: zentro teknologikoak, unibertsitateak, eta abar.

Bigarren eremua ezagutza hornitzen duten erakundeei dagokiena da. Premiazkoa da zentro teknologikoak berrorientatzea, bai ETE klasikoei laguntzeari begira bai eta bioteknologien alorrean sortzen ari diren enpresen eskakizunei begira ere; kontuan hartu behar da, halaber, *nano* produktuen erabilera azpisektore industrial batzuetan. Elkarlan handiagoa behar da zentro teknologikoen eta unibertsitateen artean, zeren zientziak gero eta garrantzi handiagoa baitu ekoizpen-ehunean.

Hirugarren eremua ezagutzen ustiapen-sistemari dagokiona da, eta elementu hauek hartu behar ditu barne: finantza-laguntza ematea enpresen artean hitzartutako I+G+b proiektuei; aktibo finkoetara zuzendutako inbertsioentzako finantza-laguntza, «haustura teknologikoak» gertatzen direnean, edo trakzio-enpresen bilaketa; teknologiaren alorreko aholkularitza-etxeentzako laguntza, baita alerta teknologikoko edo aurreratze-adimeneko zentroentzakoa ere, Hego Euskal Herrian (adibidez: ZAINTEK Bizkaian); eta prestakuntza etengabea birplanteatzea, berrikuntza-estrategiaren ikuspuntutik.

Laugarren eremuak interfaze-sistema hartzen du barne: berrikuntza-sisteman esku hartzen duten eragileen arteko loturak sustatzen dituzten jarduerei laguntzea, finantzaketaren bidez, INNOBASQUEren kasuan bezala, elkarren artean uztartzen diren jarduerak eta efektu sistemikoak bilatuz.

Aipatutako lau ardatzen gaineko ekintza koordinatua emankorra izan daiteke oraingo dualismo industriala gainditzeko, hau da, alde batetik eduki teknologiko baxu eta ertaineko industria teknologikoak (gehienak ETEak dira) eta bestetik teknologia ertain-altuko eta altuko enpresa handi eta txiki batzuk —eta sektore emergenteak— aurrez aurre jartzen dituen dualismoa gainditzeko.

4.3. Zerbitzuen sektorea eta azpiegiturak

Finantza-sektorea

Kutxabank eta Euskal Herriko beste finantza-erakunde batzuek baliabide gehiago bideratu behar dituzte euskal ekoizpen-ehuna indartzera, batez ere ETEak indartzera. Edonola ere, komenigarria da Kutxen eginkizuna garapen endogenoaren ikuspegitik defendatzea, hau da, euskal aberastasun sozial eta produktiboa sustatzearen ikuspegitik.

Badirudi Euskal Banku Publikoaren sorrera (kutxa-koefizientea kudeatzeko gaitasunarekin) ez dela bideragarria epe laburrera; dena dela, nahiz eta banku horrek ezingo lukeen interes-tasen egitura desberdinik sortu —hau da, merkatuko egituratik bereizten den bestelako egitura bat—, esan behar da bidea izan lezakeela euskal kolektiboa iritzi publikoaren aurrean ordezkatzeko, batez ere inbertitzaileen eta finantza-erakundeen aurrean.

Finantzaketa-iturrien bilaketan, batez ere jarduera eta proiektu berritzaile edo emergenteentzat, Europako Inbertsio Bankuak kredituak ematen dizkie Europako eskualdeetako gobernuei, proiektu jakin batzuetarako (energia berriztagarriak, «ekonomia berdea», eta abar).

Merkataritza

«Azalera handi»en azpisektoreak (merkataritza-zentro handiak) izandako hazkundearen aurrean, komenigarria da gure herri eta hirietako saltoki txikien garrantzia aipatzea, bai biztanleentzat betetzen dituzten beharrengatik bai eta toki mailan sortzen dituzten lanpostu eta aberastasunagatik ere. Beste alderdi batzuez gain, aurrezpen nabaria ahalbidetzen dute ibilgailuen gehiegizko erabilerak sortzen dituen ingurumen- eta gizarte-kostuetan.

Ikuspegi horretatik begiratuta, komenigarria da jarraibide batzuk aipatzea:

- Merkataritza gure herri eta hirietan integratzea.
- Udal-merkatuak sustatzea.
- Partaidetzazko merkataritza-politika bultzatzea.
- Udal edo eskualde mailako aholkularitza-zerbitzu bat sortzea, saltoki berriak ireki nahi dituztenentzat.
- Merkatarien elkarteak bultzatzea —merkatariei elkarteak sortzen laguntzea—.
- Pizgarriak eskaintzea euskal produktuen erosketarako. «Euskal Herrian egina» etiketa sortzea.

Kanpo-merkataritzari dagokionez.

Euskal ekonomia irekia denez, eta bere balantza komertziala positiboa izan ohi denez, komenigarria da hobekuntzarako neurriak egituratzea.

– ETEentzako laguntza publiko eta selektiboa, bai finantza, muga-zerga eta sustapenarekin zerikusia duena —besteak beste—, bai eta merkatuei buruzko informazioa ere.
– Kanpo Merkataritzaren Euskal Institutu bat sortzea.
– Gure enpresen atzerriko banaketa-kanal propioak finkatzea, partzuergoen sorrera areagotuz.

Industriarekin lotutako zerbitzuak bultzatzea.

Zerbitzu informatikoak bultzatu behar dira, bai enpresa handientzat bai ETEentzat; halaber, tamaina egokiko aholkularitza, marketin- eta ingeniaritza-enpresak ere bultzatu behar dira, Europako eta nazioarteko testuinguruak planteatzen dituen erronkei erantzun ahal izateko.

Azpiegiturak

Bada zuzeneko lotura garapen endogenoaren eta lurraldea nazioarteko eremuarekin konektatzen duten sareen artean; zerikusia du, halaber, erabilitako azpiegitura energetikoen motak ere.

Garraioa eta lurraldearen antolamendua

Hego Euskal Herriko lurraldearen egituraketak errepideen eta trenbidearen garraio konbinatua eskatzen du. AHTren oraingo proiektuak areagotu egingo ditu lurralde-desorekak, gune metropolitano handien alde, eta are gehiago hondatuko du ingurunea. Nabarmentzekoak dira, halaber, tren horren eraikuntzaren kostu handia eta proiektuak epe luzera ekarriko duen zorpetzea; izan ere, krisi hau luzea izango dela kontuan hartuta, zorpetze hori hipoteka iraunkorra izango da euskal aurrekontuentzat, eta, hortaz, oso kaltegarria izango da beste jarduera eta behar sozial batzuentzat.

Azpiegiturak hobetzeko proposamenak betekizun hauek hartu behar ditu kontuan:

– Lurraldearen egituraketa, hiriburuak eta bigarren mailako guneak komunikatuz.
– Oraingo sareak ahalik eta gehien aprobetxatzea.
– Ingurumen-inpaktua murriztea.
– Komunikazio-bide handietarako irisgarritasuna, bai estatu mailan bai Europa mailan.
– Inbertsioen arrazionaltasun ekonomikoa.
– Intermodalitatea bultzatzea.

Energia

Gure eredu energetikoa energia-kontsumo intentsiboan oinarritzen da, batez ere industria eta garraioaren kasuan (merkantzien garraioaren % 3 soilik egiten da trenez).

Energia berriztagarriak bultzatu behar dira (kapital publikoarekin), energia aurreztu behar da eta haren eraginkortasuna handitu, gas eta petrolio-deribatuen kontsumoa ahalik eta gehien murriztuz. Beharrezkoa denean, «fracking» bidez lortutako gasen erabilera gaitzetsi behar da, EAEko arduradunek hori aldeztu eta sostengatu arren; izan ere, prozesu horrek gas eta petrolio-baliabideak gordetzen dituzten lurpeko arbel-geruzen haustura hidraulikoa dakar, kutsadura sortuz (akuiferoen kasuan…). Gainera, hortik espero daitekeen balantze energetikoa oso pobrea da (lortzen den energia ez da beraren erauzketarako behar den energia baino askoz ere handiagoa).

Sektore publikoaren esku-hartzea

Sektore publikoa inplikatu egin behar da, estrategia integral baten bitartez, ekoizpen-eredu berri bat itxuratzen hasteko, alegia, oraingo erronkei erantzuten dien, ekoizpenaren eraginkortasuna hobetzen duen eta langileen lan-baldintzak hobetzen dituen ekoizpen-eredu berri bat itxuratzeko. Ondorengo koadroan, jarduera-eremu esanguratsu batzuk aipatzen ditugu, modu eskematikoan.

Sektore publikoaren esku-hartzea

⇒ Estatuaren plangintza ekonomikoa.
- Banku-jarduera publikoa.
- Politika industrial estrategikoa.

⇒ Soberania fiskala:
- EAEko Kontzertu Ekonomikoa eta Nafarroako Hitzarmen Ekonomikoa.
- Espainiar zerga-sistemaren mendetasuna: presio fiskal efektibo globala, estatuko presioaren adinakoa.
- Kupoa.
- Kapitalaren aldeko fiskaltasuna. Nork ordaintzen ditu zergak?
  - Zerga-bilketaren jaitsiera.
  - Zorpetzea.

Neurriak denboraz eta ondorio sinergikoez egituratzeak bidea emango digu oraingoa baino orekatuagoa eta bidezkoagoa den garapen-eredu sozial eta produktibo endogeno eta iraunkorrera hurbiltzeko.

Euskal Estatuaren eraikuntzaren ikuspegitik, beharrezkoa da gehiengo handien hegemonia soziala finkatzea, esparru soberano horri bideragarritasuna eta sinesgarritasuna emateko. Ondorengo laburpen-koadroan, lurraldez lurralde zehaztu behar diren jardunbide nagusiak azaltzen dira; adierazten da, halaber, nola mailakatzen diren denbora aldetik, lehentasunak epe labur, ertain eta luzera ezarriz.

Soberania ekonomikoaren aldeko borroka

⇒ Soberaniaren aldeko hegemonia soziala.
⇒ Euskal esparru sozioekonomikoaren eraikuntza.
- Euskal ekoizpen-ehunaren egituraketa.
- Fiskalitate progresiboa; zerga-iruzurraren aurka.
- Lan-harremanen euskal esparrua.
- Gizarte-babesaren euskal sistema.

⇒ Gizarte-prekarietatearen aurkako eta gizarte-eskubideen aldeko borroka.
- Partaidetzazko aurrekontu publikoak.
- Enplegua sortzea eta banatzea.
- Etxebizitzarako eskubidea bermatzea.
- Ama lurraren defentsa: garapen iraunkorra.

BIBLIOGRAFIA

Borja, A. (2012): "Economia e independencia en Euskal Heria", *Haria,* **30,** Iruñea.
————, (2008): "Plan de Ciencia, Tecnologia e Innovación 2010. Una visión crítica", in *El Pais Vasco en sus encrucijadas,* R. Zallo (koor.), Ed. Ttarttalo, Donostia, 345-359.
————, (2009): "Claves de la política industrial española y del sistema de innovación", *El Viejo Topo*, 253, 135-145, Bartzelona.
EGK (CES) (2010): *Txosten sozioekonomikoa,* Euskadiko EGK, Bilbo, 2011.
Eustat: zenbait urte.
Gaindegia: zenbait zenbaki.
Eusko Jaurlaritza (2008): "Transformación productiva y despegue de innovación", <http://www.ej-gv.es>.
Navarro, M. et al. (2008): "Patrones regionales de innovación en la U.E-25: tipologia y recomendaciones de políticas", in *Orkestra Working Papers.*

4. Euskal ekonomia bidegurutzean

Ekai Center, politika publikoen azterketa bultzatu eta gai honen inguruko ezagutza zabaltzea xede duen ikerketa-zentroa

Daukagun eredu ekonomikoa agortzeagatik edota finantza-krisiak zein euroguneko krisialdiak sortutako erronkengatik, Euskal Herriko ekonomia testuinguru-aldaketa baten aurrean dagoela ezin da ukatu. Egon, «bidegurutze» baten aurrean gaude; hain zuzen ere, erabaki egokiak hartu ala ez, horretan datza euskal ekonomiak zernolako egoerari aurre egin beharko dion biharko egunean. Aurrekontu-politikei so eta horiek abiapuntutzat harturik, behar-beharrezkoa da finantza-sistemaren sustraitzea bermatzea; moneta-sistemaren erronkei aurre egitea; garapen endogenoaren ereduaren alde apustu berri bat egitea; industria babestea; eta batez ere, bai gure industriaren hornikuntza teknologikoaren mailan bai gure inguruko eraketa instituzionalarenean, jauzi kualitatibo bat egitea.

The basque economy at the crossroads

The Basque economy is moving towards a change of context, as a result of the obsolescence of the present economic model and the challenges ensuing from the financial crisis in the Eurozone. We are at a real crossroads: the future outlook for the Basque economy depends on whether or not the right decisions will be made now. It is crucial that budgetary policies ensure a solid financial system, deal with the challenges posed by the monetary system, strengthen industry, and above all, achieve a qualitative leap both in the technical equipment of industry and the effectiveness of our public institutions.

1. FINANTZA-KRISIA ETA EUROPAR PROIEKTUAREN KRISIA

Finantza-krisi baten une gorena bizi dugu. Hamarkadatan egosi da eta 2007ko uztailan eztanda egin zuen. Halere, hainbat ekonomia- eta politika-arlotan ez ziren egoeraren aurrean benetan erreakzionatzen hasi 2009 arte.

Egiturazko krisia da, ekonomikoa eta politikoa. Haren hedadurak gainditu egiten du orain arte ezagutu dugun guztia. Aurrera ateratzen ari diren herrialdeen aurrean Europa eta AEBren behin betiko gainbehera gertatzeko arriskua dago, Mendebaldeko gobernuen ezgaitasun politikoa dela-eta.

Mendebaldeko gainbehera hori ez da garapen-prozesuaren baitako neke-prozesu natural baten ondorio, baizik eta beren buruari kalte egin dioten politika publikoen ondorio zuzena; 70eko hamarkadatik aurrera bereziki deigarriak izan diren politika publiko horiek. Beraz, gure ustez, prozesu itzulgarria izan liteke, baldin eta Europa eta AEB gai badira azkar birbideratzeko beren ekonomia-politikak eta, segur aski, beren egitura-politikoak.

Finantza-krisiak 2007an eztanda egin zuen Mendebaldeko zor eutsiezina metatzearen ondorioz. Gure gobernarietako batzuek esan lezakete, ordura arte, ez zirela ohartu gertatzen ari zenaz. Azken hamarkadetan, NPGaren bilakaera-zifrak larriki distortsionatuta zeudela zorra-hazkundearen arabera. Finantza-hedapenak sistematikoki ezkutatzen zituela bi prozesu larri, bai desindustrializazio-prozesua, bai produkzio-ahalmenaren jaitsiera eraginkorraren prozesua. Gure merkataritza-politikak —beren buruari kalte egiten zioten politikak— bakarrik ulertzen zirela kudeaketa-politika distortsionatu baten baitan, presio-talde zehatzen interes partikularren aurrean interes europar eta amerikar orokorrak defendatzeko gai ez ziren politikariekin.

Mendebaldearen nagusitasun ekonomiko eta politikoaren galeran, euskal egitura ekonomikoari bereziki eragiten dio Europar Batasuneko egoeraren garapenak. Euroa, Europako moneta-unitatea, kolokan dago. Eta, berarekin batera, hamarkadetan zehar gure ekonomia-politiken kokapenaren erreferentzia-oinarria izan dena.

«Europako integrazio-prozesua»ren testuinguruak kokatu ditu gure herrialdearen estrategia ekonomikoak eta politikoak etengabe, XX. mendearen parte handi batean.

Zehazki:

Gure industriak lan egin du merkatuan sartzeko testuinguruetan, lehenik merkatu komunean, geroago merkatu bakarrean eta, azkenik, moneta-unitatearen eraketan.

Gure politikariak —joera desberdinetakoak— europar politikan integratuz joan dira eta, duda barik, euskal gatazka politikoa moldatzea eragin du horrek, gutxienez ekonomia-gaiei buruz erabakiak hartzeko arloan.

Baina krisi honek, sorreran finantzarioa, jatorriz politikoa eta ondorioetan ekonomikoa, gauza asko aldatuko du, baita euskal politika ekonomikoetan ere.

Garrantzitsua da gure eragile sozial, ekonomiko eta politikoek zuzen ulertzea zer gertatzen ari den. Zentzu horretan, garrantzitsua da ekiditea nork bere buruari iruzur egitea; eta, hain zuzen ere, horixe gertatzen ari zaie Europako joera ideologiko desberdinei, bai ezkertiarrei, bai eskuindarrei.

Mendebaldean ekonomia-aldagai zehatzak, krisiaren aurreko urteetan, garatu diren moduan garatu badira ez da izan, ez kontzeptu-akatsa, ez «ideologia neoliberala»ren edo «globalizazioaren ideologia»ren akatsen ondorio —hainbat ekonomista tradizionalek, sineskor, horrela argudiatzen badu ere—. Beren buruari kalte egiten dioten politika horien atzean talde-interesak egon dira hamarkada hauetan guztietan. Normalean, aipatu interesak ez dira herrialdeen artekoak, interes-talde zehatzenak baizik; Europa eta AEBren interes orokorren aurkakoak dira talde horiek, eta gure politikariak ez dira gauza izan haiei aurre egiteko. Horrek ere azaltzen du ekonomia-politika okerrak zuzentzeko zailtasuna, esaterako, gaurkoa bezalako egoera dramatikoen aurrean.

Interes partikularren sare horrek etengabe elikatu du, bai errealitatetik gero eta aldenduago dagoen akademia-, ideologia- eta kultura-testuingurua, bai jendarte-, teknologia- eta ekonomia-garapenarekiko talde-konpromisoa. Euskal Herrian ez gara libratu: garatutako jendarteak elikatzen dituen industria-, sorkuntza- eta elkartasun-kulturak pixkanaka galtzea eragin du.

2. EUSKAL EKONOMIAREN JARRERA HARTZEA

Horri buruz galdera honakoa da: posible da hamarkadatan zehar sortutako testuinguru ezkorrari aurre egitea benetako ekonomia, produkzio-garapena eta ehundura sozioekonomikoa defendatzeko, epe ertain-luzera?

Erantzunak baiezkoa izan behar du, ñabardurekin. Egungo errealitateak nabarmentzen du posible direla ekonomia-politika desberdinak. Ingurura begiratu besterik ez daukagu.

Mendebaldeko herrialde batzuek —eta hainbat ekonomia-politika— beren burua defendatzen jakin dute, ñabardurak ñabardura. Beren industria defendatu dute. Beren produkzio-gaitasuna defendatu dute. Beren finantza-ehundura defendatu dute kapital espekulatiboaren aurrean. Beste herrialde batzuetako ekonomiek zorra pixkanaka pilatu dute eta hondoratu dira, baina arestian aipatu herrialdeak ez dira sartu dinamika horretan. Europar Batasuneko erdiguneko herrialdeak dira.

Aitzitik, beste ekonomia-egitura batzuek ez dute jakin beren burua defendatzen. Herrialde batzuek beren produkzio-gaitasuna pixkanaka hondoratzen utzi dute, zorrak pilatzeko tranparekin beren burua engainatuz. Pixkanaka, finantza-arloko presio-taldeen estrategien menpe utzi dituzte ekonomia-politikak —alderik ez dago balizko ezker-eskuin jarreren artean—. Are gehiago, utzi egin dute finantza-entitate handiek ezohiko pisua har dezaten euren bizitza politikoaren kontrolean, euren

hedabideetan, euren enpresa handietan eta, pixkanaka, euren finantza-sisteman. Maila desberdinetan, hori guztia gertatu da herrialde anglosaxoietan eta europar herrialde periferikoetan.

Zein unetan gaude? Krisiaren eztandatik lau urtera, egoera samingarria da. Mendebaldeko politika publikoak, salbuespenak salbuespen, ez diote heldu arazoen mamiari; aitzitik, «denbora irabazteko» estrategian korapilatu dira, Europa eta AEBko ekonomien funtsezko arazoak luzatuz, baita okertuz ere.

Testuinguru horretan, zein da Euskal Herriko egoera? Nabarmendu behar da herri honek bere industria eta produkzio-gaitasuna defendatzen jakin duela, oso testuinguru zailean. Oso zaila, tradiziozko industria handiaren gainbehera dela-eta: gure enpresek etengabe birkokatu behar izan dute, baina arrakasta-maila garrantzitsua lortu dute. Oso zaila, baita ere, azken hamarkadetako testuinguru ideologikoa dela-eta: testuinguru horrek industria eta nekazaritza bertan behera uztera bultzatzen zuen. Hein handi batean, nekazaritzaren aldeko gudua galdu dugu, baina oso ondo defendatu dugu industria. Testuinguru neoliberalaren aurrean —bazirudien zerbitzuek, finantza-estatistikek eta neurriz kanpoko kontsumoak soilik zeukatela oihartzuna bertan— industria- eta ekonomia-politiken kontzeptuak mantentzen jakin izan dugu, beharrezkoa zenean esku hartuz, industria-birmoldaketa eta eta gure industriaren birkokapena lagunduz eta enpresa txiki eta ertainen (ETE) ehundura aktibo eta dinamikoaren garapena suspertuz.

Euskal Herriak kontsumo- eta inbertsio-maila egokia ere mantendu du, mundu anglosaxoiko eta europar inguruko gehiegizko zorra pilatu gabe. Hein handi batean ere, higiezinen espekulazio edo finantza-espekulazioarekin tronpatzea ekidin du.

Gure industria-gaitasunak gora jarraitzen du esportazioei esker: industria-salmentaren barruan gero eta gehiago dira esportazioak.

Halere, ageriko hainbat egitura-gabezia daukagu: produktuen teknologia-maila eskasean, berritzeko gaitasun urrian, hezkuntza-sisteman, osasungintzan eta, oro har, erakundeen arlo sozioekonomikoan.

Gabezia horiek, hein handi batean, euskal autonomiaren aurreko testuinguru politiko-instituzionaletik jaso ditugu, eta ez dugu egokitzen jakin gure industriaren garapen lehiakorrera.

Hain zuzen, aro frankistaren «desarrollismo» kuantitatiboaren ondorioz. Hura soilik uler daiteke diktadura baten testuinguruan: gure herriak diktaduraren amaiera bizi zuen, luzerako produkzio-garapenari begira, egoera ahulean.

Zaharkitutako industria batean oinarritutako ekoizpena, eskulan merkearen arabera eta inbertsio eskasarekin garatua; gure herriko jarrera-hartze erlatiboa pixka bat eskasagoa zen diktadura aurrekoarekin alderatuta. Gure herria «hazita» zegoen, jakina, baina bere per capita errentari zegokion maila 30eko urteetakoa baino askoz baxuagoa zen, bai Europari zegokionez, bai Estatuaren gainerakoari zegokionez. Egia da, epe horretan dirutza handiak egin zituzten baina, esan bezala, pertsonen ongizatea okertzearen, nekazaritza-arloa ia desagertzearen, eta herrialdeko alde

zabaletan ingurumena okertzearen kontura; Europan ordura arte ezagutu gabeko tamainako krisi kultural, sozial eta politikoaren kontura; Hirugarren Mundukoaren gisako administrazio publikoren kontura, eta batere eraginkorrak ez ziren osasun- eta hezkuntza-horniduren kontura.

Azken hiru hamarkadetan, gure industriak aurre egin dio europar merkaturako zabalpenari eta, ondoren, europar moneta-unitatearen sarrerari, gainera, lehen mailako nazioarteko lehiari aurre eginez. Zoritxarrez, ezin gauza bera esan gure gabezia sozial eta instituzionalei buruz. Diktaduraren ekologia-hondamenak zati batean besterik ezin izan dira konpondu. Gure administrazioa, gure hezkuntza- eta unibertsitate-sistemak Europako azken tokietan daude oraindik.

Zoritxarrez, gure arduradun politikoek ez dute izan adore nahikoa, lehenik eta behin, gure egitura publikoen eta hezkuntza-egituren egoera alderatzeko Europako lehen mailako egiturekin, eta ondorioz jarduteko. 30 urtetan zehar, beren burua goraipatu dute «beste espainiar autonomi erkidego batzuk baino hobeto» kokatzeko. Europa mailan konparazio-azterketak zabaltzen hasi diren unetik agerian geratu da, hain zuzen, minimoen azpitik dagoela gure erakunde publiko, hezkuntza-sistema, unibertsitate eta ekologia-orekaren errespetuari dagokien egoera.

Gure enpresek munduko lehen mailako enpresekin lehiatu besterik ez daukate. Hori bakarrik da posible gure egitura sozialak eta erakundeak gai badira maila baliokidean kokatzeko, baina hori ez da egungo egoera, inondik inora. Nabarmen atzera gaude maila sozialari eta erakundeei dagokienez, eta seguru asko horixe da gure ekoizpen-garapenerako oztoporik garrantzitsuena epe ertain eta luzera —gure gatazka politikoaren konponketa ezari eta herriaren lurralde-egituraketari dagozkion aldarrikapen historikoei gehituta—.

Testuinguru honetan zein da Euskal Herriaren etorkizuna? Hori da, hain zuzen, dokumentu honetan nabarmendu nahi duguna: gaur egun bidegurutzean gaudela. Zergatik bidegurutzean? Testuinguru ekonomikoaren eta ekonomia-politikaren baitan aurreikusten diren aldagaiek zalantzazko etorkizuna eratzen dutelako. Gure herria egoera pixka bat desberdinen aurrean koka daiteke, hainbat alderdiren arabera: lehenik eta behin, gertaeren bilakaeraren arabera. Baina, baita ere, eta hau oso garrantzitsua da, herri gisa kokatu eta gure erabaki politikoak, ekonomikoak eta sozialak garatzeko gai baldin bagara, norabide batean zein bestean.

Euskal ekonomiak bizi duen bidegurutzearen oinarriak, funtsean, ondokoak dira:

a) Egungo krisi ekonomikoa luzatzeko edota larriagotzeko arrisku handia eta, bereziki, espainiar ekonomia okertzeko arriskuaren ikuspegia.
b) Europako moneta-unitatea hausteko arrisku handia eta, bereziki, haustura hori Pirinioetan geratzeko arriskua.
c) Europar Batasuna bi eremu sozioekonomiko desberdinetan banatzeko aukera argia; bi eremuen soslaien eta politiken arteko desberdintasuna gero eta handiagoa izango da: erdiguneko herrialdeena eta herrialde periferikoena.

d) Europar Batasunaren etorkizunari buruzko zalantzak. Finantza-krisiaren garapenaren arabera, epe laburrean eta azkar, hainbat joera har dezake; jo dezake estatu federal gisa egituratzera edo, kontrara, apustu egin nazio-estatu tradizionalak indartzea oinarri izango duen elkarketaren alde.

e) Oraindik dirauten egitura-gabezia nabarmenak, industria-eredua defendatzeko euskal estrategia arrakastatsua izan bada ere. Egitura-gabezia horiei buruz erabakiak hartu beharko ditu gure erkidegoak, edo haiei aurre egin edo arriskua onartzen jarraitu: beharrezko bultzadarekin ekin ezean ekonomiaren gainbehera etengabean sartuko gara arriskua onartzen jarraituz gero.

f) Bereziki, jauzi kualitatiboa egiteko erronkari aurre egiteko beharra:
Gure industriaren teknologia-berrikuntzarako gaitasunean.
Gure erakundeen eraginkortasunean eta gure enpresen jarduera-eremuan.

Krisi egoera asaldagarria eta europar periferiako herrialdeen —gurea barne— bilakaera kezkagarria bada ere, bidegurutzean gaude, hain zuzen, ezer ez dagoelako idatzita eta, beraz, epe ertain eta luzera begira, gure etorkizun ekonomikoa erabakiko duten hainbat aukera dauzkagu zabalik.

Azkenik, ikusiko dugunez, bidegurutzearen aurrean kokatzeko aukerak funtsean alda daitezke eskumenen arabera eta, zehazki, gako diren ondoko alderdietan gure herriak erabakitzeko ahalmenik daukan edo ez, horren arabera —funtsean, Espainiako eta Frantziako estatuen eskumena diren horietan—:

- Banku-politika.
- Moneta-politika: euroarekin hautsiz gero, aukeratzeko gaitasunari dagokionez.
- Zerga-araudia: arlo honetan, arauak egiteko «teorian» daukagun gaitasuna ziurtatzeari begira.
- Gure gabezia sozial eta instituzionala konpontzeko beharrezko politikak (araudi eta lan-politika, unibertsitate-politika eta gizarte-segurantzaren politika).

3. AURREKONTU-POLITIKA ZUHURRA

Arrazoi estrategikoak direla medio, bai ekonomikoak bai politikoak, datozen urteotako lehen helburuak izan behar du zorduntzea mugatzea. Hedapen ekonomikoaren urteetan egitura-gabeziak saihestu ditugu. Horrek, orain, erraztu beharko liguke aurrekontuak orekatzea, horretarako batuz, batetik, gastu-mailan nahitaezko doikuntza eta, bestetik, zerga-kargen doikuntza. Gure politika publikoak egiazki autonomoak izan daitezen eta epe laburrera kanpo-baldintzen menpe egon ez daitezen, hain zuen, zorduntzea saihestu beharra dago.

Beharrezkoa da, ildo horretan: baztertzea zaharkitutako eskema ideologikoak; ahaztea topikoak, bai keynesiarrak, bai neoliberalak; zorduntzea arazo guztien konponbidea dela artifizialki mitifikatu duten ikusmoldeak gainditzea; baita hersturaren mitifikazioa gainditzea ere, edozein arazo ekonomiko konpontzeko errezeta

magiko gisa. Kontziente izan behar dugu, inoiz baino gehiago, baliabide publikoen eskasiaz eta, batez ere, lehentasun argiak ezartzeko beharraz, gastuen esleipenari dagokionez. Nola ez, ezin ahaztu daiteke doikuntzek edo herstura-politikek, ekonomia indartu beharrean, kontrako eragina daukatela maila jakin batetik gora; batez ere, ondokoak ahultzen dituzten unetik: kohesio soziala, egitura sozial eta ekonomikoak, hezkuntza-politikak edo teknologia-hornikuntza.

Garrantzitsua da, nolanahi ere, kontzeptuzko dogmak saihestea eta, nola ez, oso adi egotea datozen hil eta urteek ekar diezaguketenari. Inork ez daki ziur krisia norainokoa izango den edo sarrera publikoak zenbat jaitsi daitezkeen.

Laburbilduz, gure iritziz, euskal aurrekontu-politikaren oinarrizko helburuak, beraz, ondokoak izan beharko lukete:

a) Zorpetzea saihestu.
b) Benetako ekonomia babestu.
c) Kohesio soziala babestu.
d) Aurreko baldintza horietatik abiatuta, gastu publikoari eutsi/geldiarazi.
e) Zerga-sarrerak beharrezko neurrian estutu, hain zuzen, aurrekontuak orekatzeko.

Aurrekontu-politikan oso garrantzitsua da, baita ere, bestelako inguru sozioekonomikoetan abiatu dinamiken joerari ez jarraitzea. Esan bezala, «doikuntza» batzuk beharrezkoak edo positiboak dira ekonomiarako baina, maila jakin batetik gora, doikuntza horiek apurtu egiten dute eskaintza eta eskariaren arteko oreka, kohesio soziala edo hornikuntzak, bai sozioekonomikoak, bai hezkuntza-arlokoak, bai berrikuntzen alorrekoak.

Gure ekonomiaren zorra ez zen hainbestekoa Europako herrialde periferikoekin alderatuta. Herrialde horietan arrazoizkoak izan daitezkeen doikuntza sozialak, beraz, euskal jendartean suntsitzaileak izan daitezke.

4. FINANTZA-SISTEMAREN ERROTZEA ZIURTATU

Garapen-eredu endogenoa mantendu nahi duten herrialdeetan, gainera, inguruko ekoizpen-garapenen alde egin beharko du finantza-sistemak: hori izango da herrialdeon oinarrizko zutabeetako bat. Horregatik, benetako ekonomiaren alde egin duten herrialdeek, Europako erdigunekoek, gauza guztien gainetik defendatu dute, banku-jardueraren arloan, inguruan errotutako erakundeen esku mantentzea gehiengo kuota; hala nola kreditu-kooperatibak eta aurrezki-kutxak.

Garapen hori etengabea izan da euskal ekonomian. Zergatik? Euskal banku-sisteman egiturazko pisua eduki dutelako aurrezki-kutxek eta kreditu-kooperatibek.

2011n, aurrezki-kutxek prozesua abiatu zuten bihurtzeko, eta hori, aipatu ildoan, benetan kezkagarria da. Prozesu estrategiko oso arriskutsua da gure egitura ekonomikoarentzat, eta gainera, oinarri oso ahulean arrazoituta dago; hori berez da kezkagarria.

Nafarroako Aurrezki Kutxaren kontrola galtzea, segur aski, konponezina da eta nafar jendarteak pixkanaka osatu beharko du berriro. Baina ematen du noraez hori saihestu dela —edo atzeratu— Euskal Autonomia Erkidegoko hiru aurrezki-kutxen bat-egitearen kasuan.

Prozesu horretan elkartu diren hainbat elementu dira kezkagarriak, eta ageriko arriskuen aurrean —Nafarroako kasuan errealitate dira—, erne kokatzera behartzen gaituzte: arriskua atzerapauso larriak emateko gure finantza-sistemaren egituraketan, edo are gehiago, sistema horrek lurra jotzeko —baina ez krisiak sortutako arriskuen eraginez, baizik eta gure politikariek, arlo honetan, izan dezaketen arduragabekeriaren ondorioz—.

Politika ekonomikoaren ikuspegitik bultzatu beharreko neurriak, gure iritziz, argiak dira:

a) Kutxabank-eko akzionisten artean aurrezki-kutxetako akziodunez gain beste inor txertatuko ez dela ziurtatu.
b) Euskal finantza-sistema blindatu hainbat estrategia ezarriz: zorpetzea erradikalki mugatzea eta inbertsioa bideratzea euskal esparru sozioekonomikora, horrela, gertukoak ez diren inguruneetan aurrezki-kutxek hartu dituzten arriskuak txikituz.
c) Ziurtatu aurrezki-kutxen konpromisoa ingurunearekin, autonomoekin eta ETE-ekin; eta epe labur zein ertainera, krisia gainditzearekiko. Horretarako, segur aski, nolabaiteko lotura instituzionala ezarri beharko da kutxen eta ETE-en artean.
d) Estrategia horietan inplikatu euskal politikariak, erakunde arteko itun baten bitartez. Itun horrek aurrezki-kutxen eginkizuna berretsi beharko du, bai gure finantza-sistemaren oinarri gisa, bai gure ehundura sozioekonomikoaren lagungarri, kanpoko garapen-estrategien aurrean —horrelako erakundeetan justifikatzeko zailak lirateke-eta gure ekoizpen-sistemaren oinarriak arriskuan jar litzaketenak—.

Gure finantza-sisteman garrantzitsua da —eta presazkoa— erakundeen arduradunek pentsamoldea aldatzea, funtsean, bi arlori dagokienez: batetik, egun neurriz kanpo baloratzen dira —hobeto esan: «idealizatu»— dimentsio-areagotzearen abantailak finantza-sektorean, eta, bestetik, gutxiegi baloratzen da finantza-jardueraren lotura benetako ekonomiarekin.

Bertako politikariek, beraz, orain gutxi arte beharrezkoa ez zirudien zeregin berria daukate: euskal finantza-sistemari jarraipena egitea, eta beharrezkoa denean esku hartzea, ziurtatzeko bai haren errotzea, bai bat-egitea benetako ekonomiarekin eta euskal ekonomia-sistemarekin.

Horrek eskatzen du, era berean, aurrezki-kutxek eta kooperatibek gehiengoa mantentzea euskal finantza-sisteman, Europa erdiguneko herrialdeen ohiko irizpideen ildoan.

Euskal finantza-sistema osatzen duten erakundeek indartsuak eta kaudimendunak izan behar dute. Eta funtsean, ondokoak behar lituzke:

a) Kudeaketa egokia: horrek behar ditu teknikoki kaudimendunak diren pertsonak; eta horrek, era berean, eskatzen du banku-exekutiboen konpromisoa ekoizpen-ekonomiarekin.

b) Une honetan, bereziki saihestu behar dira hainbat arrisku: zorpetzeak eta inbertsioak espekulazio-merkatuan edo inguru ezezagunetan.

Finantza-sistema errotzea berebizikoa da, bai jarduera ekonomikoaren eraginkortasuna ziurtatzeko, bai finantzaren, ekonomiaren eta politikaren autonomiari eusteko. Erakunde horiek elikatzen ditu aurrezteak eta eutsi behar zaio, hain zuzen, aurrezpen hori sortzen duten herrialde edo eskualdeen autonomiari.

Finantza-sistemaren muina errotzea ziurtatuz, era horretan, gure finantzaketaren autonomiari eutsiko diogu, eta ahalbidetuko du:

... gure erakundeak kudeatzeko autonomia handiagoa, batez ere udalerrietan,

... gure enpresen independentzia handiagoa lurraldetik kanpoko interesen aurrean, nazionalak zein nazioartekoak,

... finantza-baliabide gehiago ekoizpenaren garapenerako, berrikuntzarako eta ehundura soziala zein ekonomikoa sortzeko,

... espekulazio-proiektuentzako baliabideen mugapena,

... gure familien aurrezpena ingurune hurbiletan inbertitzera bideratzea, gure gizarte- eta ekoizpen-ehunduran, ingurune ez-hurbiletan inbertitzeak baino arrisku gutxiago izan ohi du-eta.

... gure enpresen, erakundeen eta politikarien independentzia handiagoa finantza-sektore jakin baten aurrean; nolako finantza-sektorea? Hain zuzen, gure egitura sozioekonomikoarekin harremanik gabeko interesak dituena.

5. MONETA-POLITIKA BIDEGURUTZEAN

Europar moneta-sistemaren egungo ezohiko abagunea erabakigarria da euskal ekonomiaren egoera kokatzeko. Euroaren etorkizuna zalantzan dago haren arautzeari eta geografia-eremuari dagokienez. Testuinguru horretan, lehenbailehen, euroaren balizko hausturak euskal ekonomiari ekar diezazkiokeen arrisku edota aukeren aurrean kokatu beharra dagoela ematen du.

Egia esan, moneta-politikaren arloa ia ezezaguna da gure herriko kudeaketa politikoan, ageriko arrazoi historiko eta politikoak direla medio. Arrazoi horiek, hain zuzen, gure eremu ekonomikoaren eskualde-izaeraren ondorio dira, moneta-politikaren eremutik kanpokoak, estatuekin harreman zuzena daukatelako, eta euroaren kasuan, Europar Batasunarekin.

Laburbilduz, euroaren etorkizunaren oinarrizko aukera teorikoak ondorengoak izan daitezke:

i. Egungo formatua mantentzea.
ii. Egungo moneta-egituraketa mantentzea, baina gobernaketa ekonomiko indartsuagoarekin.
iii. Hainbat herrialde irtetea.
iv. Bi moneta-eremu bereizietan banatzea.
v. Euroa desagertzea.

Europar moneta-politiken bestelako egituraketa-eredu teorikoak definitzea posible da, moneta bakarrarena baino eraginkorragoak, baina sistema batetik bestera igarotzeko aldiko kostu operatiboak —eta batez ere, politikoak— hain dira altuak, ezen praktikan nekez aplika daitezkeen. Europako politika-arduradunek horrelako agertokiak saihesten dituzte, kosta ahala kosta; beraz, ekonomia- edo politika-hondamen baten aurrean bakarrik egikaritu litezke agertokiok. Baina egia esan, «hondamen» sentipen hori gero eta agerikoagoa da, Greziako kasuan, bederen.

Ezin ahaztu, noski, arriskuon geografia- eta geopolitika-zabalerak kokatzen gaituela funtsean desberdinak diren bi agertokiren aurrean, baldin eta egungo moneta bakarreko sistema zalantzan jartzeko arrazoia balitz periferiako herrialderen baten balizko irteera edo eurogunea bera zalantzan jartzea edo erdiguneko herrialderen batek eurogunea uztea.

Politikaren ikuspegitik agertokiak desberdinak izan badaitezke ere, makro-ekonomiaren ikuspegitik hainbat agertoki bereiz ditzakegu Euskal Herriaren moneta-kokapenerako etorkizunean:

- Euroaren egungo geografia-eremua mantendu.
- Euroan kokatu, baldin eta ekonomia ahulenetako batzuek utziko balute.
- Moneta-eremu berean kokatu ekonomiarik ahulenekin.
- Ekonomiarik indartsuenen eta ahulenen arteko eremuan kokatu.

Hasiera batean, Euroaren barruan egoteak abantaila bat eragin dio euskal ekonomiari: kapitala erabiltzeko aukera altua, ekonomia ahulen moneta-eremu batean genukeena baino handiagoa. Oro har, gure herrialdeak ez du egin aukera horren gehiegizko erabilera. 2007an finantza-krisia hasi arte gure erakunde publikoek ez zeukaten zorrik apenas. Kanpoko finantza jasotzeko aukera izan zuten erraz, eta ondorioz, hainbat inbertsio oker egin zituzten, baina funtsean, kanpoko merkatuetan. Halere, oro har, kapital kopuru nahiko egon da kontsumoa eta inbertsioa bultzatzeko.

Hasiera batean, teorikoki, europar moneta-unitatearen berregituraketa baten aurrean, segur aski, «erdibideko» moneta-eremu batean kokatzea litzateke egokiena gure ekonomiarentzat.

Moneta-eremu ahulago batean kokatzeak —balizko aukera da— ekoizpen-inbertsioetarako kapitalaren eskasia handiagoa eragingo luke, baita hazkundea ahultzea ere, monetaren ezegonkortasun handiagoaren eraginez. Moneta ahulagoa izateak hainbat abantaila erakuts ditzake epe laburrean esportatzeko erraztasun

handiagoari dagokionez, baina baita zailtasun gehiago ere produktu lehiakideak inportatzeko.

Finean, gure herriak azken hamarkadetan garatu aurrekontu- eta zerga-diziplina, aurrezteko egiturazko gaitasuna eta abar aintzat hartuta, gauza argia ematen du hurrengoak: merkataritza-balantzaren hobekuntza errazteko, hain zuzen, moneta ahulagoa edukitzea epe ertainera tentagarria bada ere, gure ekonomiarentzat onuragarriagoa litzateke moneta-eremu indartsuagoan kokatzea.

Hasiera batean, moneta propioa edukitzeak abantaila garrantzitsuak dauzka eskualde- edo nazio-ingurunean. Horietan oinarrizkoena da, nola ez, moneta-politika bere inguruko garapen ekonomikora egokitzeko gaitasuna.

Zentzuzko hainbat arrazoi daude autonomia horri uko egin eta moneta-unitate zabalagoan integratzeko: transakzio-kostuen murrizketatik hasi eta kapitala lortzeko erraztasun handiagora, ekonomia-ingurune indartsu edo egonkorragoan integratuz, edo kontrara, merkataritza-balantza onuragarria mantentzeko erraztasun handiagoa, moneta-eremu ahul batean kokatuz.

Agertoki bakoitza balioesteko garaian, kontuan eduki beharreko gakoetako bat da egungo kontzertu/hitzarmen ekonomikoa. Egia esan, ikuspegi arauemailetik, kontzertu ekonomikoak onartzen duen benetako autonomia fiskala mugatua da. Aitzitik, baliabide fiskalak kudeatzeko, kontzertu eta hitzarmenek eskatzen duten ardura da estatu independenteen ohiko ezaugarrietako bat, eta ezin ahaztu daiteke, oro har, ekonomia-politiken estrategien azterketan, eta zehazki, moneta-politiken azterketan. Azken kasu horretan, hein handi batean, eragiten du uko egitea «txoke asimetrikoak» deritzenak leuntzeko oinarrizko tresnei, moneta-unitate baten baitan. Ezin daitekeenez eragin aipatu «txoke»en zerga-doikuntza «automatikoa», moneta-unitate zabalagoaren parte izateak eragiten dituen kalteak nabariagoak dira Euskal Herria bezalako zerga-subiranotasun ingurune batean.

Teorikoki, Euskal Herriak, bere moneta-unitatea edukiko balu:

a) Moneta-bihurketa kostu handiagoak jasango lituzke.
b) Hainbat abantaila izango lituzke, batetik, bere ekonomia-garapenari egokitutako moneta-politikaren ondorioz, eta bestetik, europar moneta indartsu eta ahulen artean kokatzearen ondorioz; segur aski, bere egoera ekonomikoarentzat kokapen onena litzateke hori.

Dena den, moneta propioaren bideragarritasuna baldintzatuko du, egoeraren gainetik, monetaren balioaren egonkortasunak eta kontu publikoak zergarik gabe mantentzeak, ekonomia- edo industria-garapenak baino.

Orain arte, euroaren eremuan egonda, moneta indartsu baten ingurunean kokatzearen abantailak eduki ditu Euskal Herriak, baina ondorio kaltegarriak horren zuzenean pairatu gabe, harik eta krisiak eztanda egin zuen arte. Alabaina, krisiak dirauen lau urteotan gertatzen ari dena kontuan hartuta, litekeena da egoera hori amaitzea. Guztiak adierazten du garapen politikoak behartuko gaituela hautatzera, hori ala moneta-ingurune indartsu ala ahul batean kokatzea ezarriko digu.

Euskal Herriaren kasuan, aipatu arrazoiak direla-eta, europar monetaren balizko hausturaren aurrean, beharbada hobea izan liteke berezko monetaren eredua, moneta-ingurune ahul batean kokatu baino; jakina, zerga- eta aurrekontu-arloan, azken hamarkadetako seriotasunaren ildoari eusteko gai garen heinean.

6. GARAPEN-EREDU ENDOGENOAREN ALDEKO APUSTUA BERRITU

Une hau giltzarria da ikuspegi estrategikotik, eta herri honetako politika publikoak gidatuko dituen ekonomia-garapenaren eredua argitzeko eskatzen digu:

a) Ekoizpen-eredu endogenoa mantentzeko apustua egin dezakegu —Nafarroan izan ezik, garapen exogenoaren garrantzia nabarmena izan da bertan, eta etorkizunari begira arriskuak baditu—. Ekoizpen-eredu horri esker aurrera egin dugu azken hamarkadotan, gero eta emankorragoa eta berritzaileagoa den industriarekin eta aski autonomoa den finantza-sistemarekin.

b) Bestela, herrialde periferikoen artean koka gaitezke, ekoizpen-eredu gero eta ahulagoaren bitartez, eta gero eta mendekoagoak diren finantza-sistemekin.

Esan bezala, etorkizuna ez dago idatzita. Frantziarekin zer gertatuko den zalantzarekin, Europan, erdiguneko eta periferiako herrialdeen artean kokatuta gaude. Gure gizarte-, lan-, hezkuntza- eta erakunde-sistemak ere, erdi-mailakoak dira. Ematen duen bezala, ereduen arteko lubakia handituz gero, hautatzeko beharra gero eta larriago gerta liteke. Eta epe oso laburrean.

Izan ere, hil edo urteotan, garrantzi handiko erabakiak hartzen ari gara eta aipatu eredu sozioekonomikoen artean hautatzera garamatzate. Erabakiotako batzuek, gainera, herrialde periferikoentzat aurreikusten den eredu sozioekonomikorantz garamatzatela dirudi: zorrarekiko mendekotasuna, mendeko finantza-sektoreak, gizarte oso klasistak erakunde- eta gizarte-hornikuntza ahulekin, gizarte-diferentzia handiekin eta kohesio eskasarekin.

Beste aukerak, aldiz, apustu sozial, ekonomiko eta politiko argia eskatzen digu, hain zuzen, ondoko ezaugarriak dauzkan herrialde batean kokatzeko etorkizunaren alde: herrialde ireki, solidario, barne-mailako kohesioa, gizarte zibil parte-hartzailea, eta lanerako eta esfortzurako pentsaera dauzkana, aurrera egiteko talde-borondatearekin, ekoizpenerako eta teknologia-berrikuntzarako gaitasunarekin, orekatutako kontu publikoekin, zorrarekiko mendekotasun mugatu eta finantza-sistema aski autonomoarekin, eta gizarte- zein erakunde-horniketa aurreratuekin.

Osagarritzeko, ekonomia-garapen endogenoaren aldeko apustua berritzeak eskatzen du, orobat, politika argiak definitzea eta aplikatzea industria-enpresaren dimentsio eta jabetzari dagokionez. Gure garapen-ereduari eusteko daukagun gaitasunari dagokionez, epe ertain eta luzera begira erabakigarriak izan daitezke, bai enpresaren jabetza mota, bai industria-ehundura, gutxi gorabehera, ETE edota enpresa handiek osatuta egotea.

7. INDUSTRIA BLINDATU

Finantza-sistemaren egiturazko arazoak konpontzeko gabeziaren aurrean, krisiak dirau eta ez dago zantzurik epe laburrera konponduko denik esateko. Urteotan, benetako ekonomia (familiak, enpresak eta gobernuak) funtsean ahuldu denez, desoreka berriak jasateko gaitasuna apur bat mugatuta dago 2008arekin alderatuta.

Eskualdeko industria-politikei buruz Europa mailan egiten ari diren azterketak funtsezko aurrerapausoak nozitzen ari dira, oinarrian, sektore-, espezializazio- eta berrikuntza-politiken ikuspegitik.

Hala ere, azken urteotan, euskal industriak aurre egin behar izan dien funtsezko erronkek —eta, seguru asko, aurre egiten jarraitu behar izango du— zerikusi gutxi daukate eskualdeko industria-politikekin eta, batez ere, bi faktoreri eragiten diote:

– Nazioarteko eskaeraren beherakadari.

– Finantza-sistemaren kreditu-jardueraren beherakadari.

Hortaz, euskal industriaren erronka garrantzitsuenei, epe labur eta ertainera, ezin zaie heldu industria-politikaren beraren eremutik; horretan datza oinarrizko politiken ikuspegiaren arazoa. Aitzitik, erronkak haratago doaz eta eragiten diete, bai banku- eta moneta-politikei, bai politika makroekonomikoei, izan eskualde mailakoak, estatu mailakoak zein orokorrak.

Bestalde, euskal erakunde publikoen erabakitzeko gaitasunaren eremutik kanpora geratzen dira —ikusi dugun bezala—, bai banku- eta moneta-politika bere osotasunean, bai eskari orokorrean eragin zuzena edo zeharkakoa daukaten oinarrizko tresnak ere.

Premiazkoa da honakoa definitzea: gure politikariek zer egin dezakete horri dagokionez?

Lehenik, behin eta berriro agerian jarri denez, euskal arduradun publikoek ondokoak egin ditzakete, eskualdeko industria-politikako tresnen bitartez:

a) Industriaren lehiakortasuna indartu, azken horren jarrera erlatiboa hobetzeko asmoz, eta horrela, merkatu-kuota bestelako geografia-eremuetakoa baino apur bat altuagoa manten dezan, eskari orokorraren beherakadaren edo aurreikus daitezkeen etorkizuneko beherakaden aurrean.

b) Enpresen barne-finantza indartzea bultzatu, zertarako eta beren erresistentzia-gaitasuna handitzeko, hain zuzen, finantza-sektorearen gelditze edo desoreka berrien aurrean.

Baina gakoa zera da, eskualdeko gobernuek zer gehiago egin ote dezaketen —industria-politikaren eremutik kanpora— aurre egin ahal izateko egiturazko arazoei, hain zuzen, eskaeraren beherakadaren eta kredituaren murrizketa edo hondoratzearen arloetan.

Agerikoa ematen du, ildo horretan, hartu beharreko neurri zehatzek desberdinak izan behar dutela Euskal Herrian, bestelako eskualde-politika eremuetan plantea daitezkeenekin alderatuta. Ez bakarrik eskualdeen arteko desberdintasunen ondorioz, tamaina, ekonomia-egitura, kanpora begirako zabalpen, aurrezteko gaitasun eta abarri dagokienez. Baita ere, nola ez, eskualdeen arteko oinarrizko desberdintasunak direla-eta, ondokoari dagokionez: eskari orokorrean edo kreditu-merkatuan zein moneta-politikan eragiten duten kudeaketa politikoetako jarduera-gaitasunari dagokionez.

Euskal politika erregionalek ezer gutxi egin dezakete moneta-politikan konbultsio-arriskuetatik babesteko. Konbultsio horiek baldintza ditzakete, bai euroaren egonkortasunaren bilakaera orokorrak, bai eskualde bakoitzaren kokapenak euroaren balizko zatiketaren aurrean.

Euskal industria-politikek, eskari orokorraren ezegonkortasunerako arriskuen aurrean, industriaren eskariaren azterketa egin behar dute, baina kokapen geografikoaren arabera, hain zuzen, eskualde-politika bat edo beste garatzerako orduan.

Eskaria handitzera zuzendutako zerga- edo gastu-politikek, bereziki, ondokoa baloratu behar dute: Euskal Herrian bertan egindako produktuei zuzendutako kontsumoaren edo inbertsioaren portzentajea.

Hori osagarritzeko, funtsezkoa da desberdintzea kanpo-eskariaren zein portzentaje dagoen kokatuta maila egonkorreko geografia-eremuan eta zeinek daukan arrisku handiagoa eskariaren beherakada pairatzeko. Funtsezkoa da ere, hortik abiatuta, estrategia egokiak diseinatzea, hain zuzen, esportaziorako estrategien birbideratzea bultzatzeko.

Kreditu-merkatuan, kontrakzioen arriskuetatik babesteko aukerak mugatuak badira ere, ezin bazter daitezke Euskal Herrian.

Autofinantzaketa bultzatzeko, dagoeneko, aipatu dugu industria-politikak garatzeko aukera: enpresen krediuekiko mendekotasuna mugatu behar dute hein batean, nahiz eta politika horien eraginkortasuna mugatua izan epe laburrera eta egungo egoeran.

Ohiko politiken barruan, ETE-en finantza-estaldurarako egiturak bultzatu eta indartzeko estrategiei eutsi behar diete euskal erakundeen politika publikoek. Bereziki, elkarri bermea emango dioten elkarteen eta arrisku handiko elkarteen bitartez, beren jardueran jauzi kualitatiboa egitera zuzendutako hausnarketa estrategikoa barneratuz.

Ohiko tresnetatik aparte, kreditu-merkatua kolapsatu edo gelditzeko arriskuaren aurrean, funtsezko abiapuntua da, dudarik gabe, aurrezpenaren eta inbertsioaren arteko harremanaren hausnarketa Euskal Herriko makroekonomian.

Harreman hori urria den eta, galera hori estaltzeko, kanpoko kapitalaren ekarpena behar duten eskualdeetan, eskualde mailako politikak bidera daitezke kapitalaren galera geldiarazi edo murriztera. Hori lor daiteke:

- Batetik, ondokoak mugatuz: balizko inbertsio espekulatiboak, edota kreditu zein zerga bidez finantzatzen diren eta funtsezkoak ez diren inbertsio publikoak.
- Finantza- edo doitze-estrategia alternatiboak definituz, hain zuzen, kreditu edo zerga bidez finantzatzen ari diren inbertsio edo gastu publikoentzat; estrategia horiek gauzatuko dira kreditu-merkatuaren balizko kontrakzioen aurrean.
- Estrategiak definituz zertarako eta, beharrezkoa denean, aurrezki publikoak osagarri dezan aurrezki pribatua; aurrezki publikoa industriara bideratuko litzateke bide desberdinetatik.

Hala ere, Euskal Herrian bezala, inbertsioa finantzatzeko printzipioz aurrezteko gaitasuna nahikoa denean, politika publikoen helburu estrategikoak eremu honetan ondokoa beharko luke: finantza-sektoreak aurrezki horren gehiegizko zatia izoztu edo desbidera dezan ekiditea, industria-enpresen finantza-galera artifizialak eragingo lituzkeelako.

Epe ertain eta luzera, politika horiek finka daitezke lurraldeari lotutako finantza-erakundeen jardueraren sustapenean, lurralde arteko kapital-jarioa mugatzen duten neurrian; hala nola kreditu-kooperatibak, aurrezki-kutxak edo tokiko bankuak.

Epe labur eta ertainera, estrategia koherentea izan daiteke politika jakinak garatzea, zertarako eta kreditu-erakundeen handizkako zorren mailan eragiteko. Euskal Herria bezala, aurrezteko maila nahikoa daukaten inguruneetan, estrategia logikoa ematen du lurraldeari lotutako erakundeetan eragiteak, ondokoak mugatzeko: kanpo-zorretarako sarbidea eta lurraldetik kanporako inbertsioak.

Handizkako merkatuan sartzeko egungo zailtasunak areagotuko lirateke kreditu-merkatuaren beste beherakada baten aurrean. Kanpo-krediduarekiko mendekotasuna gero eta txikiagoa den heinean, eskualde mailako bankuen sektoreak aukera handiagoa izango du, hain zuzen, aurrezki eta inbertsioen arteko kapitalaren jarioari eusteko.

Era berean, euskal lurraldetik kanporako inbertsioak, epe laburrera begirako inbertsio likidoak salbu, eskualde-kapitalaren soberakinen gainean finkatzen badira ere, gure lurraldearentzat oso zaila litzateke horiek berreskuratzea kreditu-merkatua kolapsatuz gero.

Laburbilduz, kreditu-merkatua kolapsatzeko arriskuaren aurrean, Euskal Herria bezalako inguruneetan ematen du posible dela estrategiak garatzea «industria blindatzeko», eta aurrezte-maila nahikoarekin. Berariazko arautegia eska lezake horrek, baina dagoeneko, Euskal Herriak badauka eskumen-gaitasun nahikoa arlo horretan. Halere, pizgarri publikoak emateko estrategiak ere gara litezke, baita informazioa eta harreman publikoak zabaltzeko jarduerak ere, finantza-erakundeen estrategietan eragiteko. Eragin hori zuzena izan daiteke (gizarte-sektore pribatuen edo erakunde publikoen bitartez: kreditu-kooperatibak, aurrezki-kutxak edo tokiko bankuak), edo zeharkakoa, finantza-erakundeekiko irudi- eta harreman- estrategien

bitartez; horrela, erakunde publiko autonomikoekin batera inplikatuko lirateke tokiko erakundeak, merkataritza-ganberak, enpresarien elkarteak, eta abar.

8. TEKNOLOGIA-HORNIKUNTZAREN ARLOAN AURRERAPAUSOA

Azken urteotan, gure herriak industria-ehundura defendatzeko ahalegin garrantzitsuak eta eraginkorrak egin baditu ere, egiturazko gabezia garrantzitsu batzuk dauzkagu oraindik; segur aski, gabezia nabarmenena daukagu teknologia-hornikuntzaren arloan.

Agerikoa ematen du egiturazko arazoak daudela arlo horretan aurrera egiteko eta gure industrian pisu handia daukate, zehazki, «helduak» deritzen sektoreek. Aitzitik, gure iritziz, askoz gehiago egin zitekeen arlo horri dagokionez, batez ere ondokoa kontuan hartuta: neurri handi batean, faktore instituzionalek galarazi dutela erabakitasunez aurrera egitea gure teknologia-mailaren hobekuntza bermatzeko.

Horrek zera esan nahi du: bide horretan aurrera egiteko abiadura baldintzatzen duela, hein handi batean, beharrezko neurri politiko eraginkorrak hartzeak eta ezartzeak.

Horregatik, teknologia-berrikuntzarako gure gaitasunari dagokionez, oinarrizko bi aukera dauzkagula esan dezakegu:

a) Gure egitura teknologikoak berritu jauzi kualitatiboa egiteko teknologia-berrikuntzarako gure industriak daukan gaitasunari dagokionez. Bereziki, oinarrizko berrikuntza teknologikorako gaitasuna indartzeko apustu egitea, gure zentro teknologikoen esperientzia eta garapen-gaitasunean oinarrituz eta helburu honetarako baliabide publikoak birbideratuz.
b) Arlo honetan ohikoa den konpromiso ezari eutsi: arazo instituzional larriek oztopatzen dute teknologikoki garatzen hastea; bada, horiek identifikatzeko eta horiei heltzeko ausardia faltak eragiten du, hain zuzen, aipatu konpromiso eza.

Aurrerapen teknologikoarekin konpromisoa daukan industria-politikaren alde egiteak esan nahi du, zehazki, berrikuntza teknologikoaren aldeko itun soziala abiatzea. Innobasque Proiektuaren ahalegina gutxietsi gabe, itun sozial handi hori aurrekontu desberdinetatik abiatu behar dela ulertzen dugu, eta ondokoak izan litezke:

- Azken hamarkadotan Mendebaldean nagusi izan diren kontzeptuzko oinarrietatik eratorritako loturak gainditu, berrikuntza teknologikoa berrikuntza sozialarekin nahastuko duten ahaleginetan galtzea ekidinez. Ez dugu gutxiesten berrikuntza sozialaren garrantzia —kontzeptu hori EKAI Centerren oinarrian dago—, baina arlo sozialeko berrikuntzekin harremana daukaten politika publikoek jarraitu beharreko printzipio eta irizpideek, halabeharrez, teknologia- eta ekoizpen-berrikuntzan jarraitzen direnetatik desberdinak behar dute. Itun sozial handi baten alde egiten dugu, baina ez nolanahikoa: itunak, argi eta garbi, berrikuntza teknologikoan jarri behar du arreta.

- Ikerkuntza aplikatua bultzatzeko abian diren ekimenak defendatu eta elikatu, baina itun sozial handi hori bideratuz lagundutako oinarrizko ikerkuntza bultzatzera.
- Berariazko aurrekontu publikoez hornitu lagundutako oinarrizko ikerkuntza; baina egungoak baino pixka bat garrantzitsuagoak behar dute eta oinarritik berriro bideratu behar dira.

  Itun sozial hori aplikatu ahal izateko, beharrezko estrategiak elkarlanean definitu eragile aktiboekin, eta nahitaez, enpresa eta ikerketa-zentroekin.
- Erakundeekiko ohiko loturak gainditu —funtsean, politika eta unibertsitatearen arloei eragiten die— eta lagundutako oinarrizko ikerkuntzarako kudeaketa berriaren alde egin, egitura publiko zein pribatuen bitartez. Baina egitura horiek nahikoa autonomo izan behar dute baliabideak bideratzeko, kasuan kasu, proiektu bakoitza hoberen garatuko duten zentro eta ikerketa-taldeetara. Gure herrialdeko ikerketa-taldeak bultzatzea izango da asmoa, baina informazio- eta ikerketa-zerbitzuak bestelako inguruneetan ere kontratatzeko gaitasun eta borondatearekin. Diru-hornidura publikoa izango da funtsean baina bideratuta egongo da, hain zuzen, epe luzera begira enpresa-interes zehatza daukaten proiektuei.

5. Mondragon Kooperatiba Taldea Euskal Estatuaren sorreraren ikuspegitik

Antxon Mendizabal Etxabe, Ekonomiako irakasle titularra, UPV/EHUko irakaslea

«Mondragon Kooperatiba Taldea Euskal Estatuaren sorreraren ikuspegitik» izenarekin, Mondragon Korporazioari buruzko ikuspegi global eta estruktural bat aurkezten dugu, milurteko berriaren planteamendu estrategikoak bereziki jorratuz: kudeaketa korporatiboaren bigarren eredua, balio korporatiboak, Mondragon Unibertsitatearen garapena, internazionalizazio-prozesua, Garaia proiektua eta berrikuntza-sistema. Azterketa kualitatiboak Euskal Estatuaren eraikuntzarekin zerikusia duten mugak eta ekarpenak aztertzen ditu, kooperatibismoaren ikuspegitik, ekarpen estrukturalak, ekarpen potentzialak eta jabetzaren sozializazioan eragin berezia dutenak nabarmenduz.

The Mondragon Cooperative Group and the prospect of a basque state

This chapter presents a broad structural overview of the Mondragon Corporation cooperative group, focusing on its strategic approach for the new millennieum, which covers the second model of corporative management, corporative values, Mondragon University, internationalization, the Garaia project and the innovation system. This qualitative study, which discusses some good points and limitations in relation to the building of a Basque state from the perspective of the cooperative movement, considers structural features, some potential contributions and the particular consequences of the socialization of property.

SARRERA

Itxura guztien arabera, Euskal Estatuaren sorrera edo komunitate propio bezala ditugun interesentzat egokia den estataltasunaren eraikuntza ez da epe laburrera gauzatuko. Badirudi, beraz, posibilitatea eta beharra bide desberdinetatik doazela kontu honetan. Beharraren ikuspegia guztiz premiazkoa da, oinarrizkoa, hil edo bizikoa gure eguneroko elkarbizitzarako eta biziraupenerako. Posibilitatearen ikuspegiak, berriz, espazio ilunen kontra topo egiten du, eta oztopo nabarmenak aurkitzen ditu bere aurrean.

Nolanahi ere, orientazioa oso garbia da. Espainiako eta Frantziako estatuetatik gure eguneroko bizitzan ezartzen diren demokraziek gure garapena eragozten dute, eta kateez lotzen dute gure askatasuna. Haien iturrien urak ez du balio gure egarria asetzeko. Beraz, gure autoantolakuntza politikoaren bidean soilik egin dezakegu aurrera, gure autogestioaren eta gure autosufizientziaren bidean.

Europan gaude, eta erraz antzeman daiteke oraingo europar eraikuntzaren diseinu monetarista, liberal, neoliberal eta estatistak zailtasun nabariak planteatzen dituela gure Nafar Estatuaren berreskurapen modernorako. Estataltasun propioaren lorpena bideragarriagoa izango da baldin eta Europako herriak eta langile-klaseak Europa demokratiko, sozialista eta antiinperialista eraikitzearen alde borrokatzen badira, hau da, borroka horren testuinguruan. Bere langile-klaseen zerbitzuan jarritako Europa sozialista bat, eta Herrien Europa bat, non kultura eta nazio guztiek garapen-aukera berak dituzten.

Testuinguru horretan kokatuko dugu txosten honetan azaltzen duguna, «ekarpen potentzial orokorrez» eta «euskal kooperatibismoak jabetzaren sozializazioari egin diezaiokeen ekarpenaz» hitz egiten dugunean. Halaber, zentzu berberarekin kontsideratu behar dira «prozesuan detektatutako muga eta anomalia batzuk» deritzan epigrafean jasotako azterketak ere.

1. MONDRAGON TALDEAREN DIMENTSIO KUANTITATIBOA ETA KUALITATIBOA

Mondragon Korporazio Kooperatiboa, 2008ko «Mondragón Humanity at Work» logotipo berriaz izendatua, munduan parekorik ez duen esperientzia bat da, alegia, lanaren kooperatibizazioaren bidezko garapenaren esperientzia bat.

1.1. Prozesuaren berezitasun ekonomikoak

Mugimendu kooperatibo hau beste herrialde batzuetako esperientzia kooperatiboarekin alderatuz gero, ezaugarri berezi batzuk detektatzen ditugu Mondragonen esperientzian:

– Lehenik, kooperatiba hauek sektore industrialean daude finkatuta beren sorreratik, eta beren esperientziaren oinarria eta matrizea ekoizpen-kooperatibak izan dira; beste herrialde batzuetako esperientziak, berriz, kontsumoan (kontsumo-kooperatibak) edo kredituan (kreditu-kooperatibak) soilik finkatu dira, edo sektore horietan garatu dira gehienbat.

– Bigarrenik, beste herrialde batzuetako ekoizpen-kooperatibak teknologikoki atzeratuta dauden sektore eta produktuetan daude finkatuta, eta haien ekoizpen-prozesuak, normalean, intentsiboak izaten dira lan aldetik. Hemen, aldiz, Mondragon Taldeko kooperatibak teknologia aurreratuko produktu eta zerbitzuetan daude finkatuta, eta haien ekoizpen-prozesuak, normalean, kapital aldetik izaten dira intentsiboak.
– Hirugarrenik, ekoizpen-kooperatibek finantzaketa-arazo larriak aurkitzen dituzte beren garapenerako, zeren bazkideen finantza-baliabideak ez baitira nahikoak izaten enpresen garapenetik ondorioztatzen diren beharrei erantzuteko; horren eraginez, hirugarrenen finantzaketa bilatu behar izaten dute, eta horrek bankuen mende uzten ditu finantzen ikuspuntutik. Mondragon Taldearen kasuan, aldiz, beren banku kooperatibo propioa (CLP) sortuz eta taldea beraren inguruan egituratuz konpondu dute historikoki arazo larri hori. Hala, Mondragon Taldeak talde industrial bezala funtzionatzea lortu zuen aurrena, eta talde global bezala geroago, enpresa kooperatibo bakoitzaren autonomiari eutsiz.

1.2. Mondragon Korporazioaren oraingo errealitatea (Mondragón Humanity at Work)

1956an Mondragonen (edo Arrasaten) sortua, etxe-tresna elektrikoen lantegi txiki batean hasi zen jardunean; 2010. urtearen amaieran, ia 84.000 langilerekin, Euskal Herriko talde liderra da, espainiar enpresen rankingaren zazpigarrena, eta Europako 150 enpresa handienetako bat, munduko talde kooperatibo handiena izateaz gain. Enpleguaren ia erdia (% 44) Hego Euskal Herriko lau probintzietan dago, % 19 nazioarteko eremuan eta % 37 Espainiako estatuko gainerako lurraldeetan.

Antolaketaren alorrean, hiru gizarte- eta zuzendaritza-organo nagusi ditu:

– Batzar Kooperatiboa: kooperatibak ordezkatzen dituzten 650 batzarkideren bitartez, korporazioaren administrazioa gidatzen duten irizpide estrategikoak ezartzen ditu, bere negozio-atalen plangintza eta koordinazioaren bidez.
– Batzorde Iraunkorra: Batzar Kooperatiboaren aginduz, Batzarrean erabakitako politiken betearazpena bultzatu eta kontrolatzea du helburu.
– Kontseilu Nagusia: atal eta kooperatiben politikak koordinatzen ditu, eta estrategia eta helburu kooperatiboak lantzeaz eta aplikatzeaz arduratzen da.

Hamarkadaren azken urteetan, gainera, aldaketak gertatu dira antolakuntzaren eremuan, zeren ezagutzaren alor berria eratu baita, prestakuntzaren eta berrikuntzaren inguruan. Alor horretan, ikerketa-zentroak, I+G zentroak eta prestakuntza-zentroak biltzen dira; azken horien artean, Mondragon Unibertsitatea nabarmentzen da (8.500 ikasle ditu). Hala, taldeko 256 enpresa eta erakundeak lau alorretan egituratzen dira: hiru alor historikoak (finantzak, industria eta banaketa) eta ezagutzaren alorra.

Horrenbestez, Mondragon Korporazioa oinarrizko lau alorretan egituratzen da:

– Finantzen Alorrak, «Caja Laboral» eta «Lagun Aro» erakundeekin, banku, aseguru eta gizarte-aurreikuspenaren jarduerak biltzen ditu.
– Industriaren alorra —taldearen matrizea—, azpisektore hauekin: kontsumo-ondasunak, ekipo-ondasunak, osagai industrialak, eraikuntza eta enpresa-zerbitzuak.
– Banaketaren alorra, EROSKI Taldearen bidez, Espainiako estatuko banaketa-talde nagusietako bat da: 2600 establezimendu baino gehiago ditu, eta badu sare bat Frantziako estatuko hegoaldean ere. Gainera, nekazaritza, baratzezaintza eta elikadura-zerbitzuen eremuan diharduen ERKOP Enpresa Taldea ere hartzen du barne.
– Ezagutzaren alorra; lehen esan dugunez, prestakuntza-zentroak eta ikerketa-zentroak biltzen ditu.

1.3. Korporazioaren egitura

Mondragon Korporazioa egituratzen duten instituzioen organigrama eta eginkizunak sintetizatzen dituen koadro bat azalduko dugu, modu laburrean.

Mondragon Korporazioaren antolakuntza-egitura

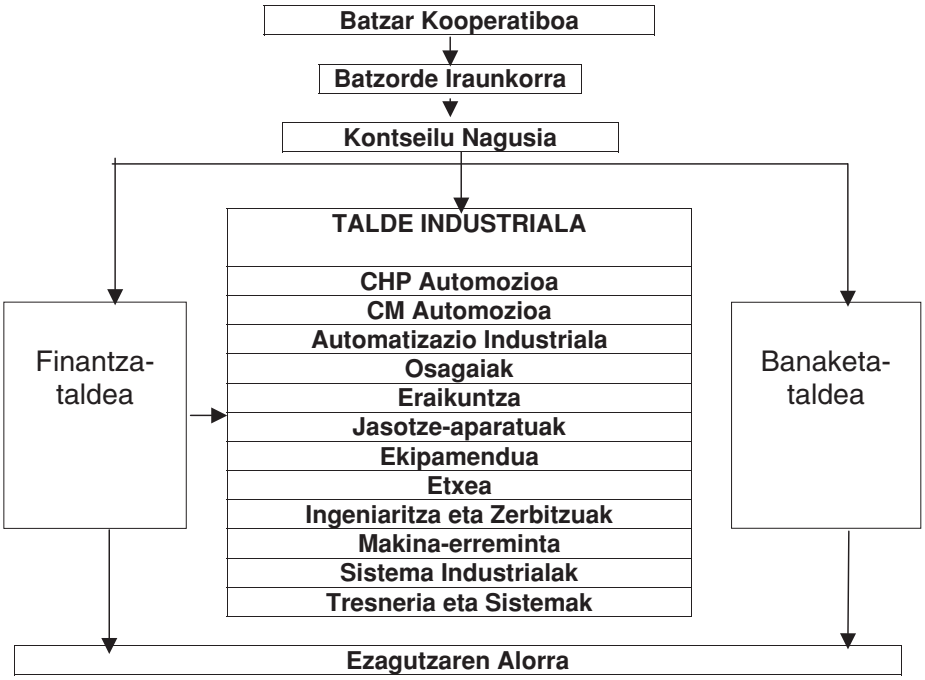

Iturria: MONDRAGON Korporazioa. 2010eko profila.

14. Milurteko berriaren planteamendu estrategikoak

Laurogeita hamarreko hamarkadaren planteamendu estrategikoek garapen esanguratsua izango dute milurteko berrian. Horrez gain, elementu berriak ere agertuko dira. Esanguratsutzat jotzen ditugun batzuk azalduko ditugu, modu laburrean, oraingo «Mondragón Humanity at Work» ikuspegiaren benetako neurria edo irismena ikusi ahal izateko.

1.4.1. Kudeaketa korporatiboaren bigarren eredua

Kudeaketa korporatiboaren lehenengo ereduaren eguneraketak kritika bat plazaratu zuen, alegia, haren oinarria izan zela enpresa transnazionalen ezagutza eta partaidetza-ereduak kooperatibetan aplikatzea. Orientabide berriak, aldiz, partaidetza- eta kudeaketa-eredu endogeno bat garatzeko beharra planteatzen zuen, kultura kooperatiboan finkatuta. Prozesu horren emaitza izan zen partaidetza eta kudeaketarako eredu berri bat lantzea, 2007an, printzipio kooperatiboetan oinarrituta. Eredu berriak hiru helburu nagusi ditu: langileen inplikazioa hobetzea, enpresa filialen kudeaketa-sistema homogeneizatzea, eta enpresa-bikaintasuna lortzea. Hala, asmoa da enpresa bikaina[42] eraikitzea, beren testuinguru sozialean txertatutako emaitza sozio-enpresarialekin.

1.4.2. Balio korporatiboak

Oro har onartutako balio-karta bat egitea da funtsezko urrats berria. Prozesuaren zutabea da atxikitako kooperatibek beren balio-kartak lantzerakoan eskuratutako esperientzia[43]. Hala, guztiek barneratutako eta adostutako balio-karta bat ezartzen da, korporazioa orientatzen duen ardatz egituratzaile berria izan dadin aurrerantzean. Mondragon Korporazio Kooperatiboaren balio korporatiboek alderdi hauek bultzatzen dituzte: bezeroaren satisfazioa, pertsonen balioa, produktu eta zerbitzuen optimizazioa, elkarlana, hobekuntza etengabea eta konpromiso soziala. Milurtekoaren lehen hamarkada honen amaieran, enpresaren filosofia lau balio nagusitan sintetizatu zen: elkarlana (jabeak eta protagonistak), partaidetza (kudeaketan konprometitzea), erantzukizun soziala (ondasunen banaketa solidarioa eta ingurunearekiko inplikazioa) eta berrikuntza (etengabe berriztatzea).

1.4.3. Mondragon Unibertsitatearen garapena

Mondragon Unibertsitatearen jatorrian egondako hezkuntza-egitura eraldatu zen, eta hortik zentro hauek sortu ziren: Ingeniaritza Fakultatea, Giza Zientzien eta Hezkuntza Zientzien Fakultatea, eta Enpresa Zientzien Fakultatea. Halaber, azpimarratzekoa LANKI Lankidetzaren Ikertegiaren sorrera, esperientzia

42. 2008. urtearen amaieran, aitortzak, ziurtagiriak eta enpresa-kalitate eta -bikaintasunarentzako sariak honela laburbil daitezke: Europako EFQM sariaren finalista, Europako Ingurumen Sari bat, 8 urrezko Q, 18 zilarrezko Q, 4 izen-ematea EMASen, 108 ISO 9000 ziurtagiri, 54 ISO 14001 ingurumeneko ziurtagiri, 16 OHSAS ziurtagiri —Prebentzioa eta Laneko Arriskuen Sistemak—, Erantzukizun Soziala-rentzako SA 8000 ziurtagiri bat (Urteko Txostena. 2009, 4. orrialdea).

43. Kooperatibaren barneko eztabaida baten ondoren, balioak onartzen dira, besteak beste: lankideenganako konfiantza, bezeroen satisfazioari emandako lehentasuna, helburuen araberako partaidetzazko zuzendaritza, eta abar.

kooperatiboaren Gizarte Zientzien sail bezala funtzionatzen baitu. Milurteko berri honetan, hezkuntzaren berringeniaritza, hezkuntza elebiduna, ikerketa-gaitasuna indartzea[44] eta Unibertsitate Campusa beste eskualde batzuetarantz garatzea[45] dira unibertsitate kooperatibo berriaren jarduera-ardatz nagusiak[46].

1.4.4. Internazionalizazio-prozesuaren garapena

Laurogeita hamarreko hamarkadaren bigarren erdian planteatutako internazionalizazio-prozesua errealitate distiratsu bilakatu da. Hala, 2009. urtearen amaieran, Mondragon Korporazio Kooperatiboak 75 ekoizpen-planta eta 9 ordezkaritza korporatibo zituen 17 herrialde eta 4 kontinentetan banatuta. 45 filial Europan daude, 14 Amerikan, 15 Asian eta 1 Afrikan. Normalean, pentsatzen da deslokalizazioen asmoa ekoizpen-kostu txikiak bilatzea izaten dela; errealitatean, baina, Mondragon Korporazioak 22 ekoizpen-planta ditu garapen-maila handiko herrialde batzuetan, hala nola Estatu Batuak, Alemania, Erresuma Batua, Frantzia eta Italia[47]. Ordezkaritza korporatiboak, berriz, merkatu eta garapen-zentro handietan kokatzen dira, hala nola Estatu Batuak, Mexiko, Brasil, Txile, India, Errusia, Txina, Taiwan eta Vietnam.

2010. urtearen amaieran, internazionalizazio-prozesuaren bidez kokatutako ekoizpen-plantek 15.930 langile biltzen zituzten, eta talde kooperatibo industrialaren lanpostuen herena kontzentratzen zuten. Enpresa berriak Sozietate Anonimoak dira. Beraz, sozietate-eredua apurtuz, zentro kooperatiboarekin batera periferia kapitalista dinamiko bat garatzen da, gero eta gehiago, besteren konturako langileekin. Egitura sozial horri beste zerbait gehitu behar zaio, alegia, zentro kooperatiboko langileen % 20 inguru besteren konturako langileak direla.

1.4.5. Garaia proiektua

Haren helburua da kooperatibak kontzentratzen dituen lurraldearen ekoizpen-egitura indartzea, enpresak, ikerketa-zentroak eta unibertsitatea sare batez lotzearen bitartez. Horrek bermatzen du produktu eta prozesuen berrikuntza, baita enpresa berrien sorrera ere. Funtsean, prozesu hori ezinbestekoa da tamaina ertaineko kooperatiba gehienentzat; izan ere, haien dimentsio txikiak garapen endogenoa oztopatzen du, eta lankidetzarako estrategia partekatuak garatzera behartzen ditu. Ikerkuntzaren alorreko lankidetza-sare honen asmoa da enpresa unibertsitatearekin eta zentro teknologikoekin egituratzea, «ezagutzen zirkulu» bat sortuz, non ideiek eta pertsonek zirkulatzen baitute. Hala, Garaia proiektua espazioa, azpiegiturak eta pertsonak partekatzen dituen berrikuntza-poloa izatera pasatzen da, eta funtsezko tresna bihurtzen da kooperatiben garapenerako. Izatez, garrantzi handiko eraldaketa-eragile bilakatu da ikerketa epe luzera bultzatzeko, lanpostu kualifikatuen sorrera sustatzeko, enpresa berrien jarraipena egiteko eta ekonomia-ehuna trinkotzeko.

44. Azpimarratu beharko litzateke Mondragon Unibertsitateak 16 batzar antolatu dituela 2008-9 ikasturtean, ezagutzaren zenbait alor jorratzeko.

45. Gaur egun, 4.000 ikasle baino gehiago daude unibertsitate-ikasketak egiten, campus hauetan: Arrasate, Oñati, Eskoriatza, Markina, Goierri, Irun eta Donostia.

46. Altuna, Larraitz: “La Experiencia Cooperativa de Mondragón”, 168. orrialdea.

47. Korporazioaren Profila. Mondragon 2010.

1.4.6. Berrikuntza-sistema

Logika horren ildotik, MCCk berrikuntzarako egitura bat eraiki du, lau poloren inguruan.

– Mondragon Unibertsitatearen Plan Estrategikoa: 16 erronka estrategikori buruzko ezagutza-taldeak eratu ditu, ikerketa-eredu berri bat diseinatu du, eta zirkulua sendotu du: enpresak, zentro teknologikoak, ikerketa-taldeak eta unibertsitateak.
– Garaia Berrikuntza Poloa: unibertsitatea eta ikerketa-zentroak barne hartzen dituen parke zientifiko bezala eraiki da, «eskualdea» tokiko garapenaren unitate bezala planteatuz.
– Zentro Teknologikoak eta enpresen I+G Sailak; 2009an, hamabi zentro biltzen ziren polo honetan, eta 750 ikertzaile zituen lanean.
– Zientzia eta Teknologia Plan Korporatiboa: proiektu teknologiko berrien garapena hartzen du barne: 22 ildo estrategiko ditu I+Garen alorrean, eta hor lan egiten dute 37 kooperatibak, Taldeko zentro teknologiko guztiek eta Mondragon Unibertsitateak. Alderdi hauekin zerikusia duten gaiak jorratzen ditu: material berriak eta fabrikazio-sistemak, informazioaren eta komunikazioaren teknologiak, energiarako eta iraunkortasunerako teknologiak, osasunerako teknologiak, enpresa-kudeaketarako teknologiak, eta balioei eta partaidetzazko kudeaketari buruzko ikerketa.

2. EUSKAL ESTATUAREN ERAIKUNTZAREKIN ZERIKUSIA DUTEN MUGAK ETA EKARPENAK, KOOPERATIBISMOAREN IKUSPUNTUTIK

2.1. Prozesuan detektatutako muga eta anomalia batzuk

Kooperatibak funtzionamendu kapitalistaren mende dagoen gizarte batean integratzen dira. Lehiaren mekanismoen arabera funtzionatzen dute, eta haien helburua enpresa-mozkina bilatzea da. Baldintza horiekin, metaketa kapitalistaren mende egoteak ondorio esanguratsuak izan ditu historikoki, eta baditu oraindik ere[48]:

Gako garrantzitsu bat garapen-eredua da. Mondragonen prozesu kooperatiboa Euskal Herrian nagusi zen garapen kapitalistako ereduaren funtsezko osagaia izan da. Garapen-eredu honen erreferentzia bat Leintz haranean dugu, batez ere kokagune matrizean: Arrasate. Herri horretako garapen-ereduaren ezaugarriak oso agerikoak dira: urbanizazio neurrigabea; hondamen ekologikoa, kutsadura eta biodibertsitatearen galera handia; etxebizitzaren prezioak Donostiakoen parekoak; Eroskiren merkataritza-zentroak saltoki txikiak suntsitu ditu eta herriko bizitasuna moteldu; orain dela gutxi arte, ez zegoen garraio publikorik, ez barnean ezta haranetik kanpoko herriekin komunikatzeko ere; nekazaritzako jarduera tradizionalaren

48. Frankismoaren garaian, eta 1959ko egonkortze-neurrietatik abiatuta, helburua lanpostu asko sortzea zen, zeren desarrollismo frankistak horixe exijitzen baitzuen. Eta horrek ez du inolako zerikusirik euskal gizarteak garai hartan zituen beharrekin, bazik eta euskal kapitalaren hedatze-beharrekin. Desarrollismoa muturrera eraman zen, hainbesteraino non 2.000 lanordu baino gehiago egiten baitziren urtean, eta eraso larria izan zen bertoko kulturaren aurka; hala, beste neurri batzuen artean, herrietako jaiak ezabatzen saiatu zen.

suntsipena (eta bertako baserri askoren desagerpen fisikoa ere); hiri-ondarearen suntsipena; eta gure historiaurreko ekosistemen hondamen kulturala.

Garapen-ereduaren beste muga garrantzitsu bat korporatibismoa izan da. Horren erakusgarri bat da kooperatibek sortzen dituzten lanpostuak ez direla komunitatearentzat, baizik eta bazkideen seme-alabentzat. Hala, lan kooperatiboa eskualde jakin bateko lan-masaren ehuneko garrantzitsua denean, kooperatiba horietan lan egiteko lehentasuna bazkideen seme-alabei ematen dien printzipio kapitalista eta enpresarialaren aplikazioak diskriminatu egiten ditu kooperatibisten senideak ez diren pertsonak[49]. Eta horrek ondorio nabariak ditu leku jakin batzuetan, hots, lanpostu gehienak edo haien parte esanguratsu bat kooperatibetan kontzentratuta duten lekuetan.

Ildo beretik, gauza bera esan behar da enpresa kooperatiboek komunitatean inbertitu behar dituzten funtsei buruz —kooperatibek zerga gutxiago ordaintzearen truke egin behar dituzten inbertsioak—, alegia, funts horiek talde kooperatiboaren interesen alde inbertitu izan dira beti, beraren baldintza ekonomiko, teknologiko eta sozialen erreprodukzioa bermatzeko. Gainera, ez da diferentzia kualitatiborik antzematen enpresa multinazionalen dinamikaren aldean, zeren horiek ere beren ikastetxe propioetan eta beren garapenera zuzendutako zentro teknologikoetan inbertitzen baitute lehentasunez. Kooperatibek, baina, zerbait gehiago egin beharko lukete. Garbi dago, gainera, funts horien erabilerari buruzko erabakia komunitateko ordezkariekin batera kudeatu beharko litzatekeela.

Logika korporatibista horretan kokatu behar da beren internazionalizazio-prozesua egitean erakutsi duten sentikortasun eskasa, zentro kooperatibo bat eta periferia kapitalista bat sortu baitituzte. Hala, periferia kapitalista Lehen eta Hirugarren Munduko herrialde periferikoetara eramandako ekoizpen-planten garapenean oinarrituta (deslokalizazioen garapenean oinarrituta) erabili da, eta erabilera horrek Mondragon talde korporatiboaren argazki integral bat planteatzen digu, non zentro kooperatiboak bere langileriaren parte bat erabili eta esplotatzen baitu, besteren konturako lan-indar bezala kontratatuta; eta, gainera, langileria mota hori langileen gehiengoa da talde osoan —hots, gehiengoa besteren kontura lan egiten duten pertsonak dira, ez kooperatibistak—.

Alde horretatik, esanguratsua da aldi baterako kontratua duten langileen erabilera, leku askotan enpresaren % 20ra iristen baitira; horri gehitzen badiogu probaldi asko «sine die» luzatzeko politika, garbi geratzen da horrek erreserba-armada baten erabilera planifikatua erakusten duela: kooperatibek langile horiek (erreserba-armadakoak) esplotatu eta erabiltzen dituzte, eta beharrezkoa zaienean kanporatu egiten dituzte, kooperatiben enpresa-eraginkortasunaren izenean.

Enpresa horietako teknoestrukturaren nagusitasunaren eraginez[50], ez dago «konbergentzia»rik herri-mugimenduarekin, eta gabezia horrek murrizten ditu

49. Beste era batera esanda, Eroski Arrasaten jartzen bada, kooperatibakoa ez den masa familiarra lanpostura iristeko bidetik kanpo geratzen da. Bertan jartzen dena Corte Inglés izanez gero, berriz, lanpostua lortzen saiatzeko bidea askoz ere demokratikoagoa da, eta baldintza berdintsuagoetan hartzen ditu barne udalerriko gazte guztiak.

50. Gizarte Kontseiluen eskumen murritzak dira teknokraziaren arma eraginkorrenetako bat, klase pribilegiatu bezala dituen interesak eta lan-indarraren gaineko agintea betikotzeko.

komunitate osoaren emantzipaziorako aukera politikoak ere; langile-mugimendua eta herri-mugimendua zatituz eta pertsona indibidualistak sortuz, sistemaren logikan sartuta daudenak eta beren kontsumo-ahalmenaren, oporren eta interes material partikularren alde soilik borrokatzen direnak.

Esan liteke, beraz, kooperatiben ustezko neutraltasuna gezurrezkoa dela, zeren beren barnean dauden ildoen emaitza baita. Emaitza neoliberala, autogestionarioa, antiinperialista edo inperialista izan daiteke, baina inola ere ez neutroa. Kooperatibismoak garapen-proiektu bat eskaini behar dio euskal gizarteari: materiala, demokratikoa, langile- eta herri-mugimenduarekin konprometitua, autogestionarioa eta internazionalista.

Laburbilduz, esan liteke Mondragon taldeko kooperatiben esperientziaren potentzialtasunak oso garrantzitsuak direla eraikuntza nazionalerako, beren elkartze-gaitasunagatik, lurraldean errotuta egoteagatik, garapen sozialerako duten ahalmenagatik eta globalizazioaren erronka ekonomikoei aurre egiteko duen gaitasunagatik. Bestalde, ezin ahaztu daiteke esperientzia horrek oztopoak ere jar diezazkiokeela Euskal Herriaren eraikuntza sozialari (Andoni Esparzak ohartarazi zuen horizontean), zeren eredu korporatibista bat sor baitezake, gizartea sisteman integratuz eta komunitateagatik eta proiektu sozialengatik inola ere interesatzen ez den klase ertain indibidualista eta insolidario bat sortuz.

2.2. Suspertze endogenoaren ildoak

Batzorde Iraunkorrak eta Batzar Kooperatiboaren 2003ko Osoko Bilkurak beren kezka azaldu zuten garai hartan gertatzen ari zen prozesuagatik, hots, «esentzia kooperatibotik urruntzeko prozesuagatik». Bada, kezka hori abiapuntutzat hartuta, horren inguruko eztabaida bat egituratu zen, ia 2.000 pertsonaren parte-hartzearekin —ildo hierarkikotik integratuta—. Eztabaidaren emaitza txosten batean zehaztu zen, hots, *Mondragon taldearen esperientzia kooperatiboaren zentzuari buruzko hausnarketa* izeneko txostenean. 2006an argitaratuta, agiri horrek jasotzen ditu zentzu kooperatiboa biziberritzera zuzendutako suspertze endogenoaren ildo nagusiak. Agiriak hiru jarduera-eremu zehazten ditu:

Lehenengoa hezkuntza kooperatiboari dagokiona da. Hau modu oso garbian dago formulatuta MCCren oinarrizko printzipio bezala: Mondragonen esperientzia kooperatiboak adierazten duenez, aurreko printzipioak txertatzeko funtsezkoa da behar bezainbesteko giza baliabide edo baliabide ekonomiko bideratzea hezkuntzara, alderdi hauek kontuan hartuta:

- Hezkuntza Kooperatiboa: bazkide guztiena, batez ere organo sozialetarako aukeratutako bazkideena.
- Profesionala, batez ere zuzendaritza-organoetarako aukeratutako bazkideena.
- Oro har, gazteriarena, esperientzia hau etorkizunean sendotzeko eta garatzeko gai diren gizon eta emakumeen sorrera bultzatuz.

Bigarren ildo nagusia partaidetza/elkarlana da, eta esperientzia kooperatiboaren bi funtsezko printzipioren garapenean konkretatzen da:

- Lanaren soberania. Hemen kontsideratzen da lana dela izadiaren, gizartearen eta gizakiaren faktore eraldatzaile nagusia, eta, hortaz:
  - Uko egiten zaio soldatako langileak sistematikoki kontratatzeari.
  - Lanari osoko soberania ematen zaio enpresa kooperatiboaren antolaketan.
  - Lana funtsezko hartzekoduntzat hartzen da sortutako aberastasunaren banaketan.
  - Lan egiteko aukerak gizarteko kide guztiei eskaintzeko borondatea adierazten da.
- Kudeaketan parte hartzea: hemen ezartzen denez, kooperatibaren izaera demokratikoa ez da haren sozietate-alderdian agortzen; horrez gain, autogestioa gero eta gehiago garatzea eskatzen du, eta, hortaz, bazkideen parte-hartzea enpresa-kudeaketaren alorrean; horrek, berriz, hauxe eskatzen du:
  - Partaidetzarako egokiak diren mekanismo eta bideak garatzea.
  - Gardentasun informatiboa, kooperatibaren kudeaketaren oinarrizko aldagaien bilakaerari dagokionez.
  - Kontsulta- eta negoziazio-metodoak praktikatzea bazkide langileekin eta haien ordezkari sozialekin, haiekin zerikusia duten erabakiak hartzerakoan —erabaki ekonomikoak, antolakuntzakoak eta laboralak—.
  - Bazkideen prestakuntza sozial eta profesionalerako planen aplikazio sistematikoa.
  - Barneko promozioa erabiltzea erantzukizun profesional handieneko postuak betetzeko bide nagusi gisa.

Hirugarren printzipioak «eraldaketa soziala»rekin du zerikusia. Mondragonen esperientzia kooperatiboak eraldaketa sozialaren alorrean duen orientabidea zortzigarren printzipioan dago jasota. Bertan adierazten da eraldaketa solidarioaren aldeko borondatea, beste herrialde batzuekin batera bideratzeko, Euskal Herriaren baitan jardutearen bidez, haren berreraikuntza ekonomiko eta sozialari laguntzen dion hedakuntza-prozesu batean; horrekin batera, euskal gizarte askeago, justuago eta solidarioagoa eraikitzen lagundu nahi du, tresna hauek erabiliz:

- Eskuratutako soberakin garbien zati handiena berriz inbertitzea, proportzio esanguratsu bat izaera komunitarioko funtsetara bideratuz; horren asmoa da lanpostu berriak sortu ahal izatea, erregimen kooperatiboan.
- Garapen komunitarioko ekimenak sostengatzea, Hezkuntza eta Sustapen Kooperatiboko Funtsaren aplikazioaren bitartez.
- Sistema kooperatiboarekin bat datorren Gizarte Segurantzako politika bat, elkartasuna eta erantzukizuna oinarritzat hartuta.
- Izaera ekonomiko eta soziala duten beste euskal instituzio batzuekin kooperatzea, batez ere euskal langile-klaseak sustatzen dituenekin.

– Euskara biziberritzen laguntzea, hizkuntza nazionala den aldetik, eta, oro har, euskal kulturaren elementu bereizgarrien sustapenean aritzea.

Orain arte esan duguna osatzeko, azpimarratu behar da eraldaketa soziala MCCren misioan bertan jasotzen dela: «Aberastasuna gizartean sortzea, enpresa-garapenaren bidez eta enplegua —batez ere enplegu kooperatiboa— sortzearen bidez».

2.3. Euskal kooperatibismoak jabetza sozializatzeko prozesuari egin diezaiokeen ekarpena

Euskal kooperatibismoaren beste erronka handi bat jabetza sozializatzeko prozesuari egin diezaiokeen ekarpena da, jabetza moten egitura berri bat itxuratuz komunitatean, behar sozialak betetzeko xedea gehiago nabarmenduz. Gai hau garrantzitsua izaten da beti, baina garrantzi estrategiko berezia hartzen du helburutzat dugun testuinguruan, alegia, euskal estataltasunaren eraikuntza langile-klaseak gidatutako Europa prosozialista batean. Hemen marxismora jotzen dugu, eta espezifikoki formazio ekonomiko-sozialen aldaketa gradualaren legera[51]; haren arabera, jabetza-harremanek haustura-puntuak adierazten dituzte garapen historikoan. Garbi dago, nonbait, gizateriak formazio sozioekonomikoetatik izan duen bilakaera ez zaizkiola zehatz-mehatz egokitu beraren forma partikular guztiei[52].

Horrek bi dilema planteatzen ditu. Lehenengoa da beharrezkoa dela sozializazioan aurrera egitea egitura sozialaren bitartez, hau da, egitura soziala bera zeharkatuz. Bestela esanda, oraina nola hobetu etorkizuna sortzeko. Planteatzen den bigarren dilema da beharrezkoa dela besteek eredutzat har ditzaketen sozializazio-sistemak garatzea; sistema horiek, gainera, sozializazio handiagoko egitura berri horien bideragarritasuna eta legitimitate historikoa bermatu behar dituzte.

Era horretan, eredu kooperatiboak herri-interesekin bat datorren sistema sozializatuago bat eratzeko eginkizuna du, bai nekazaritza-ekonomietan, bai industrializazio-maila txikia edo ertaina duten ekonomietan, bai eta teknologia modernoak txertatuta dituzten ekonomia industrializatuetan ere. Azken kasu horrek badu zerikusia Euskal Herriko prozesuarekin, eta, gainera, eredutzat har daiteke gainerako esperientzientzat. Gai hori funtsezkoa da sozialismoa eraikitzen duten herrialdeetan, eta atea irekitzen dio jabetza soziala bistaratzeari; bertan, ahalduntzearekin edo zerbitzu publikoez «sozialki jabetzea»rekin[53] batera, enpresa kooperatiboen konfederazioa funtsezko ardatza izan daiteke.

Garbi dago hor dagoela gaiaren gakoa. Jabetza estatalak (estatuaren enpresak) ekoizpen-prozesuetan dituen muga ekonomiko eta sozialak gainditzeko modu bakarra da jabetza sozialaren nozioa sakontzea, bai kontzeptualki bai enpirikoki.

51. Marcelo Yera, L. (2003): "El Quinto Tipo de Propiedad Empresarial en la Transición Socialista", *Marx Ahora,* **16,** Kuba.

52. Hala, herri germaniar eta eslaviarrek, Afrikako eta Asiako zerga-sistemen mendeko herriek eta historian zehar izan diren herri nomada ugariek ez dute esklabismoaren garapena zuzenean ezagutu; izan ere, oro har, komunitate primitibo eta/edo tribala izatetik gizarte feudala izatera pasatu dira.

53. Hemen «jabetze sozial» nozioa agertzen da; nozio horrek kontsideratzen ditu bai estatuak ondasun publikoen gainean duen jabetza eta bai langileek ekoizpen-bideez jabetzea.

Azken batean, autogestio-jabetza da hori, alegia: jabetza mota bat, interes sozialak lehenesten dituena eta tokiko interesekin eta interes partikularrekin bateratzen dituena.

Jabetza sozial-komunitarioaren forma hau jabetza publiko eta/edo estatal oso deszentralizatuarekin identifikatuko litzateke; forma horretan, jabetza-eskubideak hainbat protagonista sozialen artean banatuko lirateke. Halaber, jabetza-eskubidea komunitatean existitzen dela aitortzen duen jabetza kooperatiboaren formarekin ere identifikatuko litzateke. Hau da, forma horretan, komunitateak ere erabakitzen du jabetza kooperatiboaren inguruan, kooperatiba horren gaineko jabetza-eskubidea duelako, eta baduelako erabakitzeko eskubidea beraren enpresa-antolaketako sistemen gainean eta gainbalioaren erabileraren gainean (gainbalioa zertarako erabiltzen den, nora doan).

Jabetza sozialaren eta jabetza kooperatiboaren garapenak ekoizpen-indarrak askatuko lituzke, lehiakorragoa izango litzateke ekonomikoki eta sozialki, eta eredu zein erreferentzia soziala izango litzateke jabetzaren gainerako formentzat.

2.4. Ekarpen estrukturalak

Beharrezkoa da prozesuaren ekarpen estruktural batzuk azpimarratzea, zeren oso esanguratsuak baitira balizko Euskal Estatua finkatzeko prozesuan.

Horri dagokionez, alderdi hauek bereiziko ditugu:

Elkartzeko gaitasuna. Horren adierazlea da Mondragon Taldeak bizitasun nabaria erakutsi duela enpresak elkartzeko prozesuak gauzatzeko (enpresen federazioak, eskualdeko taldeak, talde sektorialak, eta abar) eta zerbitzuak eta estaldura-erakundeak sortzeko, horri esker eskala-ekonomiak eta arrazionalizazio-ekimenak gauzatzeko hainbat alorretan, hala nola: plangintza, kudeaketa, I+G, berrikuntza, espezializazioa, dibertsifikazioa, komertzializazioa, finantzaketa, interes komunen defentsa, eta abar. Era horretan, ekoizpen-unitate bakoitzak bere kabuz jardutean dituen gaitasun murritzak gainditzen ditu.

Lurraldetasuna; hemen, horren jatorria da kapital sozialak horrelako enpresa kooperatiboetan duen sakabanaketa izugarria. Izan ere, sakabanaketa horrek nabarmenki ostopatzen du edo erabat eragozten du ekoizpen osoak lurraldez aldatzeko politika (arrazoi ekonomiko eta politikoengatik), kapital pribatuaren ohiko praktika bihurtu den politika hori eragotziz. Enpresa horietako langile-enpresariak —eta horrek barne hartzen ditu, jakina, Mondragon Taldekoak— beren lurraldean errotutako gizon eta emakumeak izan ohi dira, eta beren herrialdea garatzearen eta bertan bizitzearen aldeko militantzia egiten dute sarritan.

Mondragon Taldeaz hitz egiten badugu ere, alderdi sozialaren garapena ekonomia sozial osoaren berezko tresnetatik abiatuta planteatzen da hemen, alegia: bazkide langileen Batzarra dela organo juridiko gorena; demokrazia ordezkatzailea txertatzen dela enpresen munduan, pertsona bakoitzari boto bat emanez; demokrazia handiagoa dagoela soldataren alorrean; alderdi sozialak kudeaketari buruzko informazioa eta gardentasuna exijitzen dituela; eta enpresa horiek garrantzi

estrategikoa ematen diotela langileen prestakuntzari. Horren ondorioa da elementu demokratikoak txertatzen direla garapen ekonomikoaren egituran.

Kapitalizazio-prozesu historikoa. Ezaguna denez, ekonomia sozialeko enpresen autofinantzaketa ez da aski izaten enpresa-prozesuaren finantzaketa-beharrei erantzuteko. Hala, Europako kooperatiben promozio berrien historiak erakusten duen bezala, sarritan gertatu da enpresa horiek ezin izan dituztela kredituak itzuli, eta, ondorioz, bankuen mende geratu dira gero eta neurri handiagoan. Mondragonen mugimendu kooperatiboak, haatik, «kapitalizazio-prozesu berezi» batez gainditu du zailtasun hori; horren funtsezko oinarriak izan dira ordainsari-austeritatea, sarrerako kuota bat ordaintzeko exijentzia, kooperatiban sartzen den bazkide berriak gutxienez egin behar duen ekarpena, eta, bereziki, enpresa-soberakinen kapitalizazio sistematikoa. Azken mekanismo horrek autofinantzaketa-politika ahalbidetzen du, zeren soberakin horiek kooperatiban inbertitzen baititu berriz, langileen kontsumora zuzendu beharrean[54].

Finantza-erakunde propio baten sorrera. Adierazi dugun bezala, metaketa propioa ez da aski izaten beharrezkoa den inbertsio-mailara iristeko. Garapen-gradu jakin batera iritsita, enpresa kooperatiboak kredituak behar izaten ditu, eta horrelakoetan nahiko ohikoa izaten da bankuen mende geratzea. Irtenbideen bilaketak finantza-erakunde bat sortzera eraman zuen: Caja Laboral Popular —Euskadiko Kutxa—. Haren asmoa zen komunitatearen aurrezkiak jasotzea, diru hori enplegu kooperatiboan inbertitzeko. Era horretan, iniziatiba original bat aurkitzen dugu, zein kooperatiba horien finantza-arazoen neutralizazio erlatiboaren oinarrian dagoen. Iniziatiba hori da, halaber, haien hedapen estrategikoaren bihotza.

Estaldura-kooperatiben garapena. Funtsean, 60ko hamarkadan hasitako prozesu bat da, geroago finkatuz joan zena erakunde batzuen sorrerari esker: Caja Laboral Popular, Enpresa Atala («División Empresarial»), Mondragon Eskola Politeknikoa, Ikerlan, eta abar. Estaldura-kooperatiba horiek finantza-sostengua, laguntza teknikoa, aholkularitza eta sustapena bermatzen dituzte, eta, oro har, taldearen kohesio eta funtzionamendu onerako beharrezkoak diren jarduera guztiak.

Kooperatiben arteko elkarlana. Caja Laboral eratzeaz batera, izaera progresiboko elkartze-prozesu baten oinarriak ere jarri ziren; bada, prozesu horrek nahiko bizkor egin zuen aurrera, halako moldez non kooperatibak «Enpresa Talde» bezala egituratu ziren beren funtzionamenduan, kooperatiba indibidual bakoitzaren autonomia gordez. Era horretan, praxira eraman zen kooperatiben arteko elkarlanaren printzipioa. Horrek garrantzi berezia hartuko zuen 70eko hamarkadako krisialdiarekin. Izan ere, garai hartan, kooperatibek aurre egin behar izan zioten lanpostu ugari galtzea eta hainbat enpresa ixtea eragin zuen egoerari, zenbait neurri aplikatuz; horien artean, nabarmentzekoa da Talde Kooperatiboen[55]

54. Mondragon Taldean bada hainbat motatako «Erreserbak» biltzen dituen sistema bat, estatutuek ezarria; bertan arautzen denez, «erretornuen» monetarizazioa baldintza ekonomiko-finantzario jakin batzuk betetzen direnean soilik egin daiteke.

55. Izatez, talde kooperatiboak bazuen esperientzia konkretu bat, 1964az geroztik funtzionatzen zuena, zerbitzu komunak eta kooperatiben arteko xedapenak konpartituz: Ularco Talde Industrial Kooperatiboa, eskualde bateko kooperatiba industrialak biltzen zituena eta erreferentziatzat hartu zena Talde Kooperatiboen konfiguraziorako.

sorrera. Hala, eskualdeko talde berriek kooperatiba industrialen arteko elkarlana instituzionalizatu[56] zuten, krisiari[57] aurre egitera zuzendutako erantzun komun eta eraginkorrak hartzeko, beren zailtasun sozialei modu bateratuan heltzeko eta estrategia komunak inplementatzeko. Geroago, talde sektorial berriak eratu ziren, sektore industrial berean jarduteko. Kasu horretan, beren sorrera konbergentzia teknologiko eta komertzialeko irizpideetan oinarritu zen.

Finantzaketa-egitura berria. Egitura horrek «Funtsen Sistema» bat sortu zuen, honako hauek bilduz: Emaitzen Birbanaketa, Kooperatiben arteko Elkarlanerako Funts Zentrala, Kooperatiben arteko Hezkuntza eta Sustapen Funtsa, Elkartasun Korporatiboaren Funtsa, Kooperatiben arteko Elkartasun Funtsa, MCC Inbertsioak, MCC Fundazioa, MCC Garapena, Enplegurako Laguntza Funtsa, eta abar. Sistema horrek autofinantzaketa-gaitasuna sendotzen du, legegintzako xedapen propioetan oinarritutako finantzaketa-egitura bat itxuratuz.

Kudeaketa-eredu korporatiboa; alor honetan, kultura kooperatiboan oinarritutako partaidetza- eta kudeaketa-sistema endogeno bat garatzeko ahalegina nabarmentzen da. Hala, 2007an, partaidetza- eta kudeaketa-eredu bat landu zen, printzipio kooperatiboetan oinarrituta eta «taldekako lana»ren inguruan egituratua. Eredu horrek hiru helburu nagusi zituen: langileen inplikazioa hobetzea, kudeaketa-sistema homogeneizatzea Taldearen partaidetza zuten filialetan, eta enpresa-bikaintasuna lortzea. Bere dimentsio potentzialenean, atea irekitzen dio jabetza, emaitzak eta erabaki estrategikoak langileen esku uzten dituen eredu bati.

Mondragon Unibertsitatearen garapena. Ingeniaritza-fakultate bat, giza eta hezkuntza-zientzien fakultate bat eta enpresa-zientzien fakultate bat biltzen dituen hezkuntza-egitura bat itxuratzen du, irakaskuntza eta ikerkuntza egokiak eskaintzeko xedez, Talde Kooperatiboaren esperientzia sozio-enpresarialaren erreprodukziorako beharrezkoak diren koadroak prestatzeari begira.

Garaia proiektua. Orain dela gutxi sortua, haren helburua da kooperatibak hartzen dituen lurraldearen ekoizpen-egitura sendotzea, enpresak, ikerketa-zentroak eta Unibertsitatea sare moduan elkarrekin lotzearen bitartez. Funtsean, prozesu hori ezinbestekoa da tamaina ertaineko kooperatiba gehienentzat; izan ere, beren dimentsio txikiak garapen endogenoa oztopatzen die, eta, hortaz, lankidetza-estrategia partekatuak garatzera behartzen ditu.

Berrikuntza-sistema. Elementu hauen bidez egituratzen da: Mondragon Unibertsitatearen Plan Estrategikoa, Garaia Berrikuntza Poloa, Zentro Teknologikoak eta Enpresen I+G Atalak, eta Zientzia eta Teknologiaren Plan Korporatiboa. Oro har, asmoa da berrikuntza-estaldura bat konfiguratzea, Talde Kooperatiboaren egokitzapena bermatzeko etengabeko aurkikuntza teknologikoetatik eta globalizazio-prozesutik ondorioztatzen diren erronken aurrean.

56. 70eko hamarkadaren bigarren zatian eta 80ko hamarkadaren lehenengo urteetan, 14 eskualde-talde inguru eratu ziren haranez haran.

57. Lanik gabe geratu ziren langileen birkokapena eta emaitzen banaketari buruzko xedapen berriak izan ziren haren ekarpen esanguratsuenak.

Mondragon Taldearen egitura multisektoriala eta horrek hezkuntza- eta ikerketa-mundu propio batekin duen lotura tamaina handiko potentzialtasuna da «bestelako garapen baterako», Euskal Herrian.

2.5. Ekarpen potentzialak

Euskal Estatu demokratikoago eta sozialago bat eraikitzeko prozesuan egin litezkeen ekarpenei dagokienez —ekarpen «potentzialak»—, hauxe azpimarratuko genuke:

Hasteko, lortu behar dena da mugimendu kooperatiboa eta ekonomia soziala —oro har— langile-klasearen sustapenerako tresna izatea benetan; era horretan, protagonista bihurtuko litzateke alor ekonomikoan (ekoizpena, banaketa, zerbitzuak eta hezkuntza), langileen protagonismoa finkatuz bai prozesu teknologiko-produktiboetan eta bai enpresen jardunean.

Alde horretatik, Talde Kooperatibo autogestionarioaren langileen proiektua bere alorrak menderatzeko borrokatik haratago doa, zeren gizartearen eta zibilizazioaren diseinura ere iristen baita, eta hori gainerako ekoizpen-unitateekin batera eraikitzen da, elkarri lotuta. Horretarako, beharrezkoa da talde kooperatiboaren enpresak egituratzea herri-mugimenduaren proiektu soziopolitikoan integra daitekeen sare batean.

Lehen planteatutako eredu integratzaile horren baitan, ekonomia kooperatiboa enpresa eta proiektu alternatibo multzo bezala agertzen da, bi borroka uztartu nahi dituena: ekoizpen-unitateen barneko partaidetza eta autogestioaren aldeko borroka, eta gizarte osoaren kudeaketa demokratiko eta parte-hartzailearen aldeko borroka.

Garrantzi handiko ekarpen potentzial bat garapen komunitarioari dagokiona da. Testuinguru honetan, garapen komunitarioaren abiapuntua da sortutako gainbalioaren zati bat garapen horretara bideratzea, industria, hezkuntza, gizarte-laguntza eta ikerketaren alorretan —besteak beste—; oinarriak kontrolatuta, garapen horrek bidea emango luke komunitate konkretuan eragina izateko, hazkunde ekonomikoa, autogestioaren garapena, egitura komunitarioen demokratizazioa eta sustapen material, sozial, politiko eta kulturala bultzatuz.

Beste ekarpen potentzial bat parte-hartzeari dagokiona da. Parte-hartzerik gabe ez dago benetako demokraziarik. Bestela esanda, kontua da jabetza formala jabetza erreal bihurtzen duen dinamika bat sortzea. Horretarako, ezinbestekoa da garrantzi handiko alderdi batzuk jorratzea, hala nola ekoizpen-harreman sozial eta teknikoak, boterearen gardentasuna, agintea eta mendetasuna, jakintza eta erabakia, oinarriaren bidezko kontrola, eta dimentsioa. Koordenada demokratiko eta autogestionario horietatik abiatuta, beste helburu bat da Euskal Herriko komunitateari gure nazioaren jabetza eta kontrola itzultzen dizkion mundu baten alde borrokatzea.

Horrekin batera, badakigu zein den teknologia berrien agerpenaren eta globalizazioaren ondorio bat, alegia, ezagutzaren kudeaketa funtsezko ardatz bihurtzen dela ekoizpen-prozesuen iraupen eta garapenerako. Horri dagokionez, kontua da giza adimen eta esperientzia ekoizpen-prozesuetan inplikatzea, eta

horretarako berebiziko garrantzia du jabetza-sentimenduak. Nolanahi ere, sozietate anonimoetan ez bezala, enpresa kooperatiboetan harreman berri batean finkatzen da sentimendu hori: bazkide langilea, horixe baita enpresa horien ezaugarria. Hala, Talde Kooperatiboko langile-enpresariek berez eskuratzen dute jabetza-sentimendu hori, eta, hortaz, badute abantaila nabaria alderdi horretan.

Oraingo testuinguruan oso garrantzitsua den beste ekarpen potentzial bat da «bestelako internazionalizazio-prozesu bat» eraikitzea, hots, Mondragon Taldearen izaera kooperatiboarekin hobeto uztartzen den eta gainerako enpresetatik bereizten den internazionalizazio-prozesu bat eraikitzea. Prozesu horrek neutralizatuko lituzke oraingo internazionalizazio-prozesuaren logikak, Lanaren Nazioarteko Erakundeak (OIT) ezarritako betekizun soziolaboralen betearazpena exijituz, hirugarren herrialdeen deskapitalizazio eta finantza-esplotazioen dinamikak kuestionatuz, herrialde horietako langileei beren enpresen jabetzara iristea ahalbidetuz, eta internazionalizazio-prozesuen ezagutzazko banaketa kuestionatuz.

Azken batean, ekonomia kooperatiboaren diferentzialtasunak politika industrialaren alderdi garrantzitsu batzuk mediatizatzeko ahalmena izan dezake. Hala, ekoizpen-jarduera berriak aukeratzeari dagokionez, behar sozialentzat egokiak izan daitezela saia daiteke; teknikaren erabilerari dagokionez, eraginkortasun sozio-produktiboa bermatzeaz gain, pertsonen humanizazioa hobetzen saia daiteke; prestakuntza sustatzearen ikuspuntutik, berriz, eduki integralagoa, elkarreragileagoa eta autogestionarioagoa eman diezaioke; teknologiari begira, aukera teknologikoa aktiboagoa, sozialagoa eta berritzaileagoa bultza dezake, sinergia forma berriak garatu ahal izateko berrikuntza sozialen eta berrikuntza teknikoen artean.

Laburbilduz, Euskal Estatua eraikitzeko prozesuari begira, uste dugu Mondragon Taldearen esperientzia kooperatiboak garapen materialerako proiektu bat eskain diezaiokeela euskal gizarteari: aurrerapen teknologikoak euskarritzat hartuta, proiektu hori demokratikoa eta euskalduna izango litzateke, langileen mugimenduarekin eta herri-mugimenduarekin konprometituta egongo litzateke, eta autogestionarioa izango litzateke, baita internazionalista ere.

6. Euskal Estatuaren beharra lan-harremanen eta gizarte-babesaren ikuspegitik

Aitor Bengoetxea Alkorta, Zuzenbidean doktorea, UPV/EHUko irakaslea

Euskal Estatua, nortasun politikoa duen herri zahar baten gaur egungo eta historiako errebindikazio legitimoa da. Lan-harremanen eta gizarte-babesaren ikuspegitik ere, beharrezkoa dugu. Egungo egoerak, Espainiako eta Frantziako estatuen menpe, ez digu uzten gure kultura eta errealitate sozioekonomikora egokitutako eredu propioa garatzen. Lan honetan, Euskal Estatuaren behar hori azaltzen saiatuko gara.

Lehenik, oraingo argazkia zein den aztertuko dugu: Europar Batasunak, estatu kide diren Frantziako eta Espainiako estatuek, eta Euskal Herriak dituzten eskumen juridikoak eta, eskumen horiek baliatuz, lan-harremanen eta gizarte-babesaren arloan garatzen duten politika.

Ondoren, Euskal Estatu burujabeak arlo horretan bere eredu propioa garatzeko edukiko lituzkeen aukerez arituko gara.

The need for a basque estate in a labour relations and social protection perspective

The Basque state is the legitimate aspiration of an ancient country, both in the modern world and historically. It is also a necessity from the viewpoint of labour relations and social protection. This chapter claims that the present setup, subject to the Spanish and French states, is one that denies to Basques the opportunity to develop their own model responding to their culture and their particular socioeconomic circumstances.

The chapter opens with a snapshot of the current legal powers of the European Union, France and Spain as member states, and the Basque Country, and of the policy of labour relations and social protection that ensues from those powers.

The rest of the chapter discusses options for the development of a specifically Basque model of development that would be available to an independent Basque state.

SARRERA

Ba al dauka zentzurik, XXI. mendean, Euskal Estatu berri bat eraikitzeko planteamenduak? Hainbatek diote globalizazio-garai honetan integrazioa bilatu behar dela, eta estatu berriak sortzea historiaren kontrako norabidea hartzea dela.

Dena den, oso kuriosoa da, estatua ideia zaharkitua dela dioten horiek, ez diotela inoiz ukorik egiten beren estatuari. Europar Batasunaren baitan, integrazio politikoa oso eskasa da, eta noizbehinka estatu batzuen nazionalismoa eta tirabirak agertzen dira, batik bat botere politiko, ekonomiko, edota nolabaiteko nostalgia inperiala eta nazio handi izatearen kontzientzia kolektiboa dutenen aldetik (Alemania, Erresuma Batua, Frantzia, Espainia). Espainiako presidenteak hainbatetan errepikatu du, agerraldi publikoetan «nazio handi bat gara», herritarrak adoretzeko mintzaldietan.

Eta Euskal Herriak zer? Milaka urtetan zehar Pirinioetako bi aldeotan garatutako eta belaunaldiz belaunaldi transmititzen den identitate kolektiboaren ondorioz (euskara, kultura, ohiturak, ekonomia, zuzenbidea…), XXI. mendean, nazio-nortasun eta nazio-kontzientzia duen herria izanik, zergatik ez estatu propioa? Nazio orori ez al dagokio estatu bat, lehena azpiegitura (gorputza), eta bigarrena gainegitura (arropa) bailiran?

Espainiako estatutik, sarritan deskalifikatu nahi da Euskal Herriko burujabetasun-nahia egoismo ekonomikoa leporatuz. Estali egiten da arazo politikoa, nortasun politikoa duen herri baten gaur egungo eta historiako errebindikazio legitimoa, eta espainiar batzuen egoismo eta insolidaritate hutsa direla esaten da. Egia da, hainbat adierazle sozioekonomikok, lan honetan zehar aipatuko den moduan, erakusten digutela Hego Euskal Herria Espainiako estatuan aitzindaria dela (pobrezia-tasak, Gini adierazlearen aberastasunaren banaketa, langabezia, etab.). Akusazio horri erantzuteko, esan daiteke burujabetasun-gose hori aldagai ekonomikoen gainetik, eta aurretik, egon dela eta dagoela.

Lan honetan Euskal Estatuaren beharra ikuspegi jakin batetik aztertuko da: lan-harremanen eta gizarte-babesaren ikuspegitik. Erreferentzia Euskal Herri osoa izanik eta osotasun hori beti presente edukita, Ipar Euskal Herriari aipamen gutxi egingo zaizkio, besteak beste gaur egun azterturiko gaietan garapen propio oso eskasa duelako.

Lehenik eta behin, saiatuko gara aztergai dugun objektua definitzen: lan-harremanez eta gizarte-babesaz ari garenean, zehazki zertaz ari garen.

Gero, arlo horretan egungo egoera zein den aztertuko dugu, Europar Batasunak, estatu kide diren Frantziako eta Espainiako estatuek, eta Euskal Herriak dituzten eskumenak eta, eskumen horiek baliatuz, lan-harremanen eta gizarte-babesaren arloan garatzen duten politika.

Ondoren, balizko Euskal Estatuak gizarte-arlo horretan bere eredu propioa garatzeko aukerez arituko gara. Aztertutakoaren konklusioekin amaituko dugu.

1. LAN-HARREMANAK ETA GIZARTE-BABESA

Aldarrikapen gisa, azkenaldian *lan-harremanen eta gizarte-babesaren esparru propioa* aipatzen da. Esparru horren edukia definitu nahian, hiru atal desberdinduko ditugu: enplegu-politika, lan-harremanak eta gizarte-babesa.

1.1. Enplegu-politika

Lan-harremanak eta gizarte-babesa aipatzen direnean, multzo horren barruan enplegu-politikak leku propioa merezi du. Objektua ongi definitzeko, hobe da enplegua eta lan-harremanak desberdintzea. Izan ere, une desberdin gisa uler ditzakegu, enplegua edukitzeak eta enplegua galtzeak, lan-harremanaren hasiera eta amaiera eragiten baitituzte.

Enplegu-politikaren barruan, ohikoa da enplegu-politika aktiboak eta enplegu-politika pasiboak desberdintzea. Funtsean, politika aktiboak dira enplegua sortzera edota mantentzera bideratzen direnak, eta politika pasiboak, berriz, langabezian dauden pertsonak babestera zuzentzen direnak.

Enplegu-politika aktiboak norabide desberdineko neurriek osatzen dituzte. Lan-merkatua izanik haien objektua, neurri batzuk merkatu horretako bi alderdiak harremanetan jartzera zuzentzen dira, kolokazioa izanik helburu. Enplegua eskatzen duen langabetua eta enplegua eskaintzen duen enpresa harremanetan jartzea da gakoa, bitartekaritza-sistemen bitartez, enpresa eta langabetuen soslaiak jasotzen dituzten datu-baseak direla medio.

Enplegu-politikaren beste atal bat langabetuari edo, enplegua mantentzeko helburuz, lanean ari direnei zuzendutakoa da. Funtsean, langabetuari informazioa eta orientazioa eman behar zaio, lan-merkatuaren egoera eta bakoitzaren aukeren inguruan, laneratzeko ibilbide indibidualizatua eratuz. Balioetsi behar da ea lanbide-prestakuntza saioak egitea komeni zaion langileari, haren enplegagarritasuna hobetzeko giltzarri gisa (lanerako prestakuntza, langabetuei; etengabeko lanbide-prestakuntza, lanean ari direnei).

Gainera, langilea besteren kontura aritzeko politikaz gain, enplegu-politika aktiboan langilea bere kasa jardutera zuzendutako neurriak daude: autoenplegua. Arlo horren barruan bi atal daude, autoenplegu indibiduala, autonomoek osatua, batetik, eta autoenplegu kolektiboa, gizarte-ekonomiako aukeren bitartez garatzen dena, bestetik: kooperatibak eta lan-sozietateak (lan-sozietate anonimoak eta lan-sozietate mugatuak).

Enplegu-politikaren beste atal bat enpresaburuei zuzendutako neurriek osatzen dute, langileak kontrata ditzaten. Arlo honetan, alde batetik lan-kontratu motak daude; izan ere, legez erabakitzen baita zein diren erabil daitezkeen lan-kontratuak eta haien ezaugarriak (finko edo mugagabeak, aldi baterakoak, denbora osokoak, denbora partzialekoak, etab.). Sarritan, diru-laguntza publikoak ere egoten dira, langile mota jakinak kontratatzeagatik edo lan-kontratu batzuen erabilera sustatzeko (adib. kontratu finkoak). Kontratazio-unean ez, baizik eta enpleguaren amaierako unean kokatuta, enpresaburuari zuzendutako neurrien artean dago kaleratze sistema (kaleratze-librea edo kausala, kalte-ordainen kopurua, etab.).

Enplegu-politika pasiboa, berriz, langabetua babestera zuzendurikoa da. Batez ere, langabetuari errenta bermatzeko prestazio ekonomikoak ematen zaizkio eta, horiekin batera, enplegu-politika aktiboko neurriak (informazioa, orientazioa, lanerako prestakuntza), lehenbailehen lanera bueltatzeko. Izan ere, langabetuaren kontzeptua da lan egin nahi, ahal (gaitasuna), eta enplegurik aurkitzen ez duen pertsonarena. Beraz, enplegu-politika pasiboa eta aktiboa uztartuz, planteamendua da langabetuari prestazio ekonomikoa eman bai, baina ahalik eta azkarren lanera buelta dadila.

1.2. Lan-harremanak

Lan-harremanen kontzeptua argia da, teknikoki. Pertsona batek enpresa batentzat, eta enpresaren lan-aginduen menpe, borondatezko lana egiten duenean soldataren truke, langile horren eta enpresa horren artean lan-harremana dago, eta bien arteko harreman horri lan-zuzenbidea aplikatuko zaio.

Hortaz, lan-harreman indibidualaren esparrua enpresa baten eta langile baten artekoa da, eta haien arteko harremanaren kategoria juridikoa lan-kontratua da. Hortik aurrera, lan-kontratu horren eremuan lan-baldintzak garatzen dira: soldata, lanaldia, ordutegia, oporrak, mugikortasun funtzionala (funtzioz aldatzea), mugikortasun geografikoa (lantokiz aldatzea), kontratuaren geldiera (suspentsioa, langilearen bajak, eszedentziak...), etab.

Beste dimentsio batean, lan-harreman kolektiboak ditugu. Langileek, beren interesak defendatzeko, ordezkari kolektiboak dituzte (sindikatuak, langileen delegatuak, enpresa-komiteak, asanblada). Harreman kolektiboetan, langileen subjektu horiek alderdi bat dira, eta beste aldean enpresaburuak edo enpresaburuen elkarteak daude. Harreman hauen edukia, batez ere, negoziazio kolektiboa, greba eta gatazka kolektiboen inguruan kokatzen da.

1.3. Gizarte-babesa

Gizarte-babesaren esparrua oso zabala da. Oinarrizko sailkapena eginez, hiru maila desberdindu ditzakegu: gizarte-laguntza, Gizarte Segurantza, eta gizarte-babes osagarria.

Gizarte-laguntza oinarrizko maila da, azken sare publikoa, bestelako euskarririk eduki ez eta beharrizan ekonomiko larria dutenei laguntzeko. Aurrekontu publikoetako diruarekin finantzatzen da, eta gizarte-bazterketa egoeran edo egoera horretan jausteko arriskua dutenei prestazio ekonomikoak ematea da haren zeregin nagusia.

Gizarte Segurantza, aldiz, ekarpenak egin beharreko derrigorrezko asegurusistema publikoa da. Gizarte-babesaren maila hau enpresek eta langileek, legez behartuta, Gizarte Segurantzari ekarpen gisa ordaindu beharreko kotizazioen bitartez finantzatzen da, eta legez aurreikusitako langileen hainbat beharrizan ekonomikotako egoerei erantzuten die, prestazio ekonomikoen bitartez (erretiroa, gaixotasuna, ezgaitasuna, amatasuna, istripua, etab.).

Azkenik, gizarte-babes osagarria dugu. Maila hau borondatezkoa da, eta haren esparrua aseguru pribatuak dira[58]: pentsio-plan eta pentsio-funtsak, aseguru kolektiboko kontratuak, eta gizarte-aurreikuspeneko mutualitateak. Maila hau kontratatzen denean, borondatezkoa izanik, derrigorrezko Gizarte Segurantza publikoaren mailari gehitzen zaio, osagarri gisa.

2. EGUNGO EGOERA

Ikus dezagun zein den egungo egoera, Euskal Herrian, lan-harremanei eta gizarte-babesari dagokienez. Horretarako, Europar Batasunan, Espainiako eta Frantziako estatuetan, eta Euskal Herrian, gai horien inguruan dagoen eskumen-banaketa juridikoa eta funtsean bakoitzak egiten duena aztertuko dugu.

Europar Batasunaren helburu nagusia, zalantzarik gabe, ekonomikoa da: Europako merkatu bakarra. Horregatik, Europako zuzenbide nagusia (*hard law*), estatuen botereari gailentzen zaiena, merkatu bakarraren osagaien zirkulazio askea bermatzeaz arduratzen da: langileak eta kapitala (ekoizpen-faktoreak), alde batetik; eta ondasun eta zerbitzuak (ekoitzitakoa), bestetik.

Lan-harremanei eta gizarte-babesari dagozkien gaiak, Europar Batasunean, bigarren mailan daude (*soft law*), eta haien ardura nagusia estatuei dagokie. Eremu horretan, Europar Batasuna subsidiariotasun edo ordezko izaera duen botere juridikoaren esparruan mugitzen da.

Frantziako estatuaren kasuan, azterketa oso xinplea dela esan genezake. Nabarmena da estatuko botereari dagozkiola enplegu-politika, lan-harremanak, eta gizarte-babesaren araubide juridikoak, Frantziako Konstituzioaren 34. artikuluak legeen esku uzten baitu lan-zuzenbidearen eta Gizarte Segurantzaren oinarriak ipintzea, eta Frantzian legeak bakarrik Estatuak eman ditzake.

Ipar Euskal Herriak ez du nortasun juridiko publiko propiorik, egun, Biarnorekin batera, Pirinio Atlantikoen Departamendua osatzen baitu, Akitaniako eskualde barruan. Dena den, departamendu eta eskualdeek ez dute eskumenik lan-harremanen eta gizarte-babesaren alorretan, beraz, Ipar Euskal Herriak nekez eduki dezake politika propioa aztertzen ari garen arloan. Horregatik, ondoko lerrootan Hego Euskal Herriko egoeran zentratuko gara.

2.1. Enplegu-politika

Enplegu-politikaren alorrean, enplegurako estrategia koordinatuan datza Europar Batasuneko sistema[59]. Sistema horren gakoa da Europar Batasunak enplegu-politikako irizpide batzuk ematen dituela, estatu kideek, beren enplegu-politika diseinatu eta gauzatzerakoan, jarraitu beharrekoak. Irizpide horiek ez dira lotesleak, eta estatu kide batek ez badie jarraitzen, zigor politikoak egon daitezke, ez juridikoak[60].

58. Borondatezko, osagarri, eta publikoa den maila ez da batere ohikoa, baina egon daiteke.

59. Europar Batasuneko Funtzionamenduko Tratatuaren (EBFT) IX. Titulua.

60. Gaur egun, Europar Batasuneko enplegu-politikaren muina Europa 2020 Estrategian eta estatuen enplegu-politikarako orientazioetan (2010-2014) aurkitu dezakegu. Horiek garatuz, Frantziako eta Espainiako estatuek beren Erreformen Programa Nazionalak egin dituzte.

Europar Batasunak badu enplegu-politikan giltzarri bat, estatu kideei aplikatzeko eskatzen diena: flexiguritatea[61]. Flexiguritatearen kontzeptuak, enpresentzat malgutasuna eta langileentzat segurtasuna uztartuz, biok garaile bihurtuko dituen oreka planteatzen du.

Flexiguritateko bi mota nagusi daude: barrukoa eta kanpokoa. Barrukoan, enpresak malgutasuna du lan-baldintzak aldatzeko (soldata, lanaldia, funtzioak, etab.) eta, horren truke, langileak segurtasuna du bere enpleguan (enpleguan egonkortasun-printzipioa; aldi baterako kontratuak bakarrik arrazoituta daudenean, eta kaleratze librerik ez). Sistema hau normaltasunez onartzen du lan-zuzenbide konparatuak.

Kanpoko aldaeran, berriz, enplegua bera malgua da (aldi baterako kontratu libreak eta kaleratze librea), eta segurtasunik ez dago enpleguan, lan-merkatuan baizik. Segurtasun horrek esan nahi du, nahiz eta enplegua erraz galdu, enplegu-politika aktiboen bitartez (orientazioa, lanerako prestakuntza…) langilea azkar bueltatuko dela lanera, eta bitarte horretan nahiko errenta edukiko dituela, politika pasiboen bitartez (soldataren ordez ematen diren prestazio ekonomikoak).

Kanpoko flexiguritatearen sistema honek berebiziko arrakasta dauka Danimarkan. Baina oso kontuan eduki behar da bertan enplegu-politika aktibo eta pasiboetarako erabiltzen den dirutza, lanaren kultura, sindikatu eta patronalaren arteko konfiantza eta abarrek eragiten duten Danimarkako enplegu-eredu propio eta singularra. Formula hau Europar Batasun osora hedatzea oso arriskutsua da, besteak beste Espainiako estatuan, malgutasun nabarmenaren truke, ez delako bermatzen segurtasunik lan-merkatuan, langabezia-aldi oso luzeak daudelako, politika aktibo eskasak, eta, aldi berean, nahiko errenta bermatzen ez duten langabezia-prestazioak.

Beraz, enplegu-politikan estatuena da ardura juridiko nagusia. Espainiako estatuaren kasuan, Konstituzioak ez du jasotzen, bere horretan, enpleguaren arloko eskumena. Dena den, zeharka bada ere, argi dago Konstituzioak Estatuari esleitzen diola enplegu-politikaren eskumena. Estatuari dagokio politika ekonomikoaren helburuak definitzea (Konst. 149.1.13 art.), tartean, enplegu-politika; kontratazioa dela-eta, Estatuarena da lan-legeriaren eskumen esklusiboa (Konst. 149.1.7 art.); eta, enplegu-politika pasiboari dagokionez, langabezia-prestazioak Gizarte Segurantzako sistema barruan kokatuta egonik, Estatuaren eskumen esklusiboa da Gizarte Segurantzaren oinarrizko legeria eta haren araubide ekonomikoa (Konst. 149.1.13 art.).

Hego Euskal Herriko autonomia-erkidegoei, enplegu-politikan, Estatuak erabakitako joko esparruan mugitzea dagokie. Halaxe da enplegu-politika aktiboen arloan, beti estatuko politika ekonomikoaren baitan[62], eta estatuko lan-legeria

61. Flexiguritateari buruzko dokumentu nagusia, Europako Batzordearen COM (2007) 359 da, ekainaren 27koa. Hortik aurrera, Europar Batasunak sistematikoki insistitzen du flexiguritatearen idean: Europa 2020 Estrategia, estatuen enplegu-politikarako irizpideak (2010-2014), etab.

62. Euskal Autonomia Erkidegoko Estatutuaren (EAEE) 10.25 art. eta Nafarroako Foru Komunitateko Estatutuaren (NFKE) 56.1.a) art.

egikarituz[63]. Enplegu-politika pasiboen esparru den Gizarte Segurantzaren alorrean, berriz, estatuko oinarrizko legeriaren egikaritza dagokie autonomia-erkidegoei, araubide ekonomikoko arauak izan ezik[64].

Espainiako Enplegu Legeak egiten duen eskumen-banaketaren arabera, enplegu-politika aktiboa egikaritzea autonomia-erkidegoei dagokie, Enpleguko Zerbitzu Publiko Autonomoen bitartez (Lanbide eta Nafarroako Enplegu Zerbitzua)[65]. Enplegu-politika pasiboei dagokienez, Estatuak beretzat gordetzen ditu, eta estatuko Enplegu Zerbitzu Publikoaren (lehen, INEM) esparruan kokatzen dira.

Ikusitako eskumen-banaketaren arabera, Espainiako estatuak bere enplegu-politika propioa garatzen du, Europako irizpideei jarraituz. Une honetan, Enplegurako Espainiar Estrategia deritzana indarrean dago[66], Europa 2020 Estrategiaren garapen gisa.

Europako langabezia-adierazle okerrena, alde handiz, Espainiako estatuak du, Europar Batasuneko 27 herrialdeak kontuan hartuta. Izan ere, EBko batez bestekoa % 10ekoa da, Espainiako estatuak % 23,2 du, Frantziako estatuak % 9,9, eta Euskal Herriak % 11,38[67]. Azpimarratu behar dugu, Espainiako estatuaren barruan, EAEk eta Nafarroa Garaiak Estatuko bi adierazle baxuenak dituztela[68].

Langabezia-tasa izugarri hori dela-eta, Espainiako estatua azken aldian esfortzua egiten ari da enplegu-politika aktiboak indartzeko[69], baina enplegu zerbitzu publikoek gabezi handiak dituzte, eta krisiak eragindako murrizketa ekonomikoek ez dute batere laguntzen zerbitzu horiek profesional onekin eta baliabide material egokiekin hornitzen, kontrakoa baizik.

Enplegu-politika pasiboei dagokienez, hiru langabezia-prestazio maila daude: kontribuzio-mailako langabezia-prestazioa, asistentzia-mailako langabezia-prestazioa, eta laneratzeko errenta aktiboa. Horietaz gain, 2008an hasitako krisi ekonomikoak eragin duen langabezia-uholde hazkorrari aurre egiteko, koiunturako prestazio gehigarriak daude, langabezia luzatzeagatik prestazio guztiak agortu eta inolako errentarik gabe geratzen den jende mordoa babesteko[70].

Lan-kontratuak egiteko unean, formalki kontratu arrunta iraupen mugagabekoa da, eta iraupen mugatuko kontratuak bakarrik egin daitezke arrazoi justifikatzaile bat dagoenean. Enpleguan egonkortasun-printzipioa langileen lorpen garrantzitsua

63. EAEEren 12.2 art. eta NFKEren 58.1.b) art.

64. EAEEren 18.2 a) art; NFKEren 54. art.

65. Dena den, egikaritza-eskumenaren mugak agerian utziz, etengabeko lanbide-prestakuntzaren alorrean, HOBETUZ fundazioaren bitartez ezin izan zen gauzatu beste eredu bat eraikitzeko egin zen saioa.

66. EAO, 2011-11-19.

67. Datuak 2011koak dira; Eurostat eta Gaindegia (2011ko Txostena).

68. Gero datoz Kantabria (% 15,9), Aragoi (% 16,8), eta Gaztela-Leon (% 17,1). Kontrako muturrean dugu Espainiako hegoaldea: Andaluzia (% 31,2), Kanariar Uharteak (% 30,9), eta Ceutako Hiria (% 29,1). Populazio Aktiboaren Inkesta, EPA, 2011ko azken hiruhilekoa.

69. Helburu zehatz horrekin, 3/2011, Errege Dekretu Legea, otsailaren 18koa.

70. Indarrean dagoen azkena, 2013ko otsailak 15a arte, 23/2012 Errege Dekretu Legea, abuztuak 24koa, langabezia-prestazioak agortu dituzten langabetuek hilero 400 euro jaso ditzaten, gehienez sei hilabetez.

izan da, Bigarren Mundu Gerra ostean eman dena, eta logika ezin sinpleago batean oinarritua: antonomasiaz, edozein enpresa-negozioren iraupen mugagabeari (ez jakina), iraupen berbera (mugagabea) duen lan-kontratua dagokio. Denbora aurrera joan ahala, kausa justifikatzaile bat agertzen bada (enpresako egoerak okerrera egiten du, langileak ez du bere kontratuan adostu duena betetzen, etab.), langilea kaleratua izan daiteke.

Errealitateak esaten digu izugarrizko iruzur-maila dagoela, batez ere obra edo zerbitzuko kontratuen eta lan-pilaketagatiko kontratuen erabileran. Hainbat enpresaburuk nahiago dute aldi baterako kontratazioa, legeari iruzur eginez, kontratuaren iraupena agortzean lan-harremana berez bukatuko delako, kaleratu behar izanik gabe, iruzur horrek dakarren kostu ekonomikoaren murrizketarekin. Aski esanguratsua da esku artean dugun azken datua: kontratu berrien % 92,1 aldi baterako kontratuak dira[71], eta horrek ez dio errealitateari erantzuten, hots, aldi baterako kontratu horiek ez diote erantzun, legeak nahi duen bezala, aldi baterako arrazoi bati, errealitate ekonomikoa aldakorra baita, baina ez hainbeste. EAEn (% 93,7), eta Nafarroako Foru Komunitatean (% 93,3), datuak oso antzekoak dira.

Dena den, azken hilabeteko kontratu berriak aztertu beharrean, Espainiako estatuko lan-merkatu osoa hartzen badugu kontuan, proportzioa oso modu nabarmenean aldatzen da: indarrean dauden kontratu guztietatik, % 25,3 aldi baterakoak dira, beraz, gainerako % 74,7 kontratu finkoak dira. Frantziako estatuan, berriz, aldi baterako kontratuak % 15,2 dira[72], EAEn, % 20,2, eta Nafarroa Garaian, % 26,2[73].

Zer erakusten digu horrek? Bada, lanean denborak aurrera egin ahala, langileek finko izatea lortzen dutela, eta egonkortasunik ez altuena gazteek jasaten dutela, kontratu berriak egitean.

Kaleratzeari dagokionez, azpimarratzeko modukoa da Espainiako estatuko legedian etengabe gertatzen ari den kaleratzearen errazte eta merketzea. Azken kapitulua 2012ko lan-arloko erreformaren legean dugu[74].

Lehen, kaleratze kolektiboetan, enplegua erregulatzeko espedienteak derrigorrez Lan-arloko Administrazioak baimendu behar zituen. Orain, enpresaburuari legeak eskatzen dion gauza bakarra da langileen ordezkariekin negoziatzea, krisi-egoerari aurre egiteko hartu beharreko neurriak adosteko asmoz. Negoziazioa adostasunik gabe amaituz gero, enpresaburuak bere kasa erabaki dezake kaleratze kolektiboa gauzatzea, Administrazioaren baimenik gabe. Gainera, 2012ko aldaketaren ondorioz, bidegabeko kaleratzeen kasuan, langileei dagokien kalte-ordaina soldatako 45 egun lanurte bakoitzeko izatetik 33 egunera igaro da.

71. 2012ko irailako datua, (www.sepe.es).

72. 2011ko datuak, bitartean, Europar Batasunako batez bestekoa % 14,1 da. Bakarrik Poloniak du Espainiak baino adierazle okerragoa, % 26,9ko tasarekin (Eurostat).

73. Hego Euskal Herrian, 2011ko datuak, Eustat eta Nafarroako Estatistika Institutua.

74. 3/2012 Legea, uztailaren 6koa.

Hego Euskal Herriko botere publikoen enplegu-politikari dagokionez, Jaurlaritzak, politika aktiboen inguruan, 2011-2014 Euskal Enplegu Estrategia onartu du, Europa 2020 Estrategiaren ildoak garatzeko asmoz. Bitartean, Nafarroa Garaian, enplegu-politika autonomikoaren ildo nagusiak jasotzen dituen Nafarroako Enplegu Plana 2009-2012 adostu zuten Nafarroako Gobernuak, Nafarroako Enpresaburuen Konfederazioak, UGTk eta CCOOk.

Lanbidek EAEn eta Nafarroako Enplegu Zerbitzuak Nafarroan, enplegu-politika aktiboak garatuz, bitartekaritza, informazioa, orientazioa, lanbide-prestakuntzako ikastaroen eskaintza, diru-laguntzak enpresei kontratatzeagatik, diru-laguntzak langileei autoenplegu ekimenak burutzeagatik, eta abarreko ekimenak gauzatzen dituzte[75].

EAEn, 1995ean etengabeko lanbide-prestakuntzari buruzko hiru alderdiko itun bat sinatu zen Eusko Jaurlaritza, patronala (CONFEBASK) eta sindikatu nagusien artean (ELA, CCOO, LAB eta UGT), eta akordio horren ondorioz HOBETUZ fundazioa sortu zen, etengabeko lanbide-prestakuntza kudeatzeko. Nafarroan, Prestakuntza, Birziklatze eta Enpleguko Institutua da etengabeko lanbide-prestakuntzaz arduratzen dena[76], Nafarroako Enplegu Zerbitzuarekin elkarlanean. Institutua Nafarroako Enpresaburuen Konfederazioa (CEN), UGT eta CCOOren arteko akordio baten ondorioz sortu zen 2001ean.

2.2. Lan-harremanak

Zentzu hertsian, lan-harremanei dagokienez, Europar Batasunak estatuen esku uzten du lan-zuzenbidea, eta, estatuen arteko elkarlana eta koordinazioa bultzatzen ditu, *soft law* teknika bigun eta ez-lotesleen bitartez (praktika onen elkartrukea, etab.)[77]. Europar Batasunak espresuki bere burua gai nagusietatik kanpo kokatzen du (soldata, sindikatuak, greba eta ugazaben itxiera).

Printzipio nagusiak bermatzeko arauak daude: batik bat berdintasuna eta diskriminaziorik eza lan-arloan[78], eta langileen zirkulazio-askatasuna[79]. Hortik aurrera, zuzentarauak, estatuek bete beharreko gutxieneko helburuak ezarriz, hainbat arlotan, besteak beste: langileen ordezkarien eskubidea informatuak eta kontsultatuak izateko[80]; lan-denbora[81] eta denbora partzialeko kontratuak[82];

75. <www.lanbide.net> eta <www.navarra.es>.
76. Instituto Navarro para la Formación, el Reciclaje y el Empleo (INAFRE).
77. Europar Batasuneko Funtzionamenduko Tratatuko X. Titulua, Gizarte Politikari buruzkoa.
78. 2006/54, Europako Parlamentuaren eta Kontseiluaren Zuzentaraua, uztailaren 5ekoa, sexuari dagokionez; 2000/43, Europako Parlamentuaren eta Kontseiluaren Zuzentaraua, ekainaren 29koa, arrazakeriari buruzkoa; 2000/78, Europako Parlamentuaren eta Kontseiluaren Zuzentaraua, azaroaren 27koa, diskriminazioaren kontrakoa hainbat arrazoirengatik: erlijio edo sinismenengatik; ezgaitasunagatik; adinagatik, eta orientazio sexualagatik.
79. 492/2011, Europako Parlamentuaren eta Kontseiluaren Erregelamendua, apirilaren 5ekoa.
80. 2009/38, Europako Parlamentuaren eta Kontseiluaren Zuzentaraua, maiatzaren 6koa.
81. 2003/88, Europako Parlamentuaren eta Kontseiluaren Zuzentaraua, azaroaren 4koa.
82. 97/81, Europako Parlamentuaren eta Kontseiluaren Zuzentaraua, abenduaren 15ekoa.

segurtasuna eta osasuna lanean[83]; langileen babesa kaleratze kolektiboen aurrean[84] eta enpresen kaudimen-gabeziaren aurrean[85]; edota aldi baterako enpresak[86].

Hori dela-eta, Hego Euskal Herrian, Espainiako estatuarena da lan-zuzenbidea sortzeko boterea (Konst. 149.1.7 art.), eta EAEri zein Nafarroari soilik estatuko lan-arloko lege eta erregelamenduak egikaritzea dagokie (EAEEren 12.2 art. eta NFKEren 58.1.b) art.).

Beraz, Estatuak definituko ditu lan-harreman indibidualetako lan-baldintzak (soldata, lanaldia, lanbide-kategorien sistema, mugikortasun funtzionala, etab.); eta lan-harreman kolektiboen araubide juridikoa (sindikatuak, negoziazio kolektiboa, greba).

Bitartean, autonomia-erkidegoei Estatuak sortu duen lan-zuzenbidea aplikatu eta betearaztea dagokie: hitzarmen kolektiboak gordailatu eta erregistratzea; grebetan gutxieneko zerbitzuak ezartzea; enplegu erregulazioko espedienteak ebaztea, etab.

Dena den, azpimarratu beharra dago, lan-harreman kolektiboetan, subjektuek duten autonomia kolektibo araugilea. Hego Euskal Herri osoko esparruan (edo Hego Euskal Herri barruko beste edozein lurralde-esparrutan), enpresen ordezkariek eta sindikatuek botere bateratua dute lan-arloko arauak sortzeko: hitzarmen kolektiboak.

Berebiziko indarra duen tresna da hori, izan ere, Europar Batasuneko eta Espainiako estatuko araudiek finkatzen duten gutxienekotik abiatuta, Hego Euskal Herriko patronal eta sindikatuek aukera dute euskal langileen lan-baldintzak zehazteko (soldata, lanaldia, mugikortasun funtzionala, etab.), hitzarmen kolektiboen bitartez.

Horrek garrantzi sozioekonomiko nabarmena du, eta datuek erakusten digute ezen hitzarmen kolektiboei esker, oro har, soldata eta lan-baldintzetan, Hego Euskal Herrian estatu osoko adierazle hoberenak edukitzen ditugula (Gipuzkoako metalgintzako hitzarmen kolektiboa azpimarra genezake).

Horrexegatik, bereziki kezkagarriak dira Espainian Langileen Estatutuan egin diren azken aldaketak (Langileen Estatutuko 84. artikulu berria), indibidualizazioa eta zentralizazioa ekarri dituztelako.

Indibidualizazioa, legez enpresako hitzarmenaren lehentasuna inposatzen delako, sektoreko hitzarmenen aurretik, gai nagusietan (soldata, lanaldia, etab.), modu horretan autonomia kolektiboari lehentasuna aukeratzea eragotziz. Horrek enpresa txikietako langileen egoera nabarmen ahulduko du, sektore-esparruko hitzarmenaren aterperik gabe geratu direlako.

83. Azpimarratu genezake 2009/104, Europako Parlamentuaren eta Kontseiluaren Zuzentaraua, irailaren 16koa, lan-ekipoak erabiltzerakoan gutxieneko segurtasun- eta osasun-neurriei buruzkoa. Dena den, zuzentarau asko daude segurtasun eta osasunaren arloan, gaiaren arabera.

84. 98/59, Kontseiluaren Zuzentaraua, uztailaren 20koa.

85. 2008/94, Europako Parlamentuaren eta Kontseiluaren Zuzentaraua, azaroaren 22koa.

86. 2000/104, Europako Parlamentuaren eta Kontseiluaren Zuzentaraua, azaroaren 19koa.

Zentralizazioa, azken aldaketa baino lehen, sektoreko edozein hitzarmen kolektibo (tradizio luzea duten probintziakoak, batik bat) gailendu egiten zitzaiolako lurralde-esparru zabalagoa zuen beste hitzarmen bati (Estatukoa, adibidez). Orain, aldiz, Estatuko hitzarmen bati gailentzeko, aukera bakarra Autonomia Erkidegoko esparrua duen hitzarmena da.

Hego Euskal Herriko esparru autonomikoetan, lan-harremanen esparruko hainbat erakunde sortu dira. Gatazka kolektiboen esparruan, aipatu behar da esparru autonomikoa duen EAEko Laneko Gatazkak Ebazteko Borondatezko Prozedurei buruzko Lanbide Arteko Akordioa (PRECO). Akordio horren helburua, lan-harremanetan gatazka kolektiboak pizten direnean, haien bakezko konponketa sustatzea da, greba erabili gabe, adiskidetza, bitartekotza eta arbitrajea baliatuz[87]. Nafarroan, 1996.ean, helburu bera duen Nafarroako Lan Auzitegia fundazioa sortu zen[88].

Laneko segurtasun eta osasunaren arloan, EAEn OSALAN erakunde autonomoa dago[89]. Haren helburu nagusia lan-arloan segurtasuna eta osasuna sustatzea da, dagokion legeriaren aplikazioa zainduz. Nafarroan, helburu berarekin eta Nafarroako Gobernuaren baitan, Lan Osasunako Nafar Institutua dugu[90].

Halaber, aipatu behar da, EAEk, bere autogobernuaren eskumenaren arabera (EKren 148.1.1 eta EAEEren 10.2 art.), sortu dituen bi erakunde publiko: Lan-harremanen Kontseilua (CRL)[91], eta Ekonomia eta Gizarte Arazoetarako Batzordea (CES)[92]. Nafarroan ere Ekonomia eta Gizarte Arazoetarako Batzorde propioa sortu da (CES)[93].

87. Hiru alderdiko ituna da, eta sinatzaileak dira Eusko Jaurlaritza, patronala (CONFEBASK) eta sindikatu nagusiak (ELA, CCOO, LAB eta UGT).

88. Nafarroako Enpresaburuen Konfederazioak (CEN), UGTk eta CCOOk sinatutakoa. Izen osoa Nafarroako Lan Gatazkak Konpontzeko Auzitegia da (www.tlnavarra.es).

89. 7/1993 Legea, abenduaren 21ekoa.

90. 16/2006 Foru Dekretua, apirilaren 10ekoa.

91. Lan-harremanen kontseilua organo parekidea da, EAEko patronalaren ordezkariek (CONFEBASK) eta sindikatuen ordezkariek osatua (eskubidea dute egoteko, ELA, LAB, CCOO, eta UGTk). Organo horrek bi zeregin nagusi ditu: sindikatuen eta patronalaren arteko etengabeko elkarrizketarako bilgune izatea, alde batetik, eta bestalde Eusko Legebiltzarraren eta Jaurlaritzaren kontsultarako organoa izatea, arlo soziolaboraleko gaietan (4/2012, Lan-harremanen Kontseiluko Legea, otsailak 23koa).

92. Ekonomia eta Gizarte Arazoetarako Batzordea (CES) ordezkaritza plurala barnebiltzen duen erakundea da, sindikatu eta patronalaz gain, beste sektore hauetako ordezkariak baitaude: Merkataritza, Industria eta Itsasketa Ganberak; Aurrezki Kutxak eta Finantza Erakundeak; Kooperatibak; Lan-sozietate anonimoak; arrantza-erakundeak; nekazaritza-erakundeak; kontsumitzaileen erakundeak eta Gizarte-ekintzaren hirugarren sektoreko erakundeak. Batzorde horren zeregin nagusia Eusko Legebiltzarraren eta Jaurlaritzaren kontsultarako organoa izatea da, arlo sozioekonomikoko gaietan (8/2012 Legea, maiatzak 17koa, Euskadiko Ekonomia eta Gizarte Arazoetarako Batzordeari buruzkoa).

93. EGABko kideak ondoko erakunde eta elkarteen ordezkariak dira: Nafarroako Gobernua eta Nafarroako Udal eta Kontzejuen Federazioa (7 kide); sindikatuak (UGT, CCOO, ELA eta LAB, 7 kide osotara); Nafarroako Enpresaburuen Konfederazioa (7 kide); gizarte-ekonomia (kooperatibak eta lan-enpresak); Nafarroako Nekazari eta Abeltzainak (2 kide); talde ekologistak; Nafarroako Unibertsitate Publikoa; Kontsumitzaile eta Erabiltzaileak. EGABren zeregin nagusia Nafarroako Parlamentuaren eta Gobernuaren organo kontsultibo gisa jardutea da, arlo sozioekonomikoko gaietan. Bereziki, Nafarroako Aurrekontu Orokorren Lege Aurreproiektuari buruz kontsultatua izan behar du.

2.3. Gizarte-babesa

Gizarte-babesaren alorrean, gorago aipaturiko hiru atalak desberdindu behar dira: gizarte-laguntza, Gizarte Segurantza, eta gizarte-babes osagarria.

Gizarte-laguntzari dagokionez, Gizarte Segurantzak babesten ez dituen eta beharrizan-egoeran daudenei laguntzera zuzendua, Europar Batasunak gaia estatuen esku uzten du, eta soilik laguntzaile gisa agertzen da, estatuen arteko elkarlana eta koordinazioa bultzatuz[94]. Espainiako estatura etorrita, gizarte-laguntza autonomia-erkidegoek beren gain har dezaketen eskumena da (EKren 148.1.20 art.). Hortik abiatuta, eta aukera hori baliatuz, EAEk eta Nafarroa Garaiak gizarte-laguntza eskumen esklusibo gisa bereganatu dute[95].

Gizarte-laguntzaren mailan, gizarteratze politika propioa garatu dute, Hego Euskal Herrian, Jaurlaritzak eta Nafarroako Gobernuak. EAEn, diru-sarrerak bermatzeko eta gizarteratzeko euskal sistema deritzanaren baitan, prestazio desberdinak arautzen dira[96]. Nafarroako Gobernuaren baitan ere, gizarteratzeko hainbat zerbitzu eta prestazio eskaintzen dira[97].

Dena den, Espainiako estatuko Gizarte Segurantzaren baitan, ekarpenezko mailaz gain, ekarpenezkoa ez den maila dago (batez ere erretiroko eta ezintasun iraunkorreko pentsioak). Haren izaera gizarte-laguntzarena da (ez baitu aseguru-izaera, ez delako kotizatu behar aldez aurretik), baina, Gizarte Segurantzaren sistema barruan egonik, Estatuaren eskumena da.

Gizarte Segurantzaren esparruan, Europar Batasunak estatuen arteko koordinazioa bultzatzen du[98]. Gai honetan, kezka nagusia da Gizarte Segurantza langileen zirkulazio askearentzat oztopo ez izatea, jatorrizko estatuko prestazioak galdu daitezkeelako. Arrisku hori ekiditeko, lorturiko prestazioak bermatuta daude (edonora esportatuko ditu dagokion estatuko Gizarte Segurantzak), eta lortzeko bidean dauden prestazioen kasuan estatu desberdinetan egindako kotizazio-aldiak batu egiten dira, eta gero estatuek proportzionalki ordainduko dute zatika lortu den «nazioarteko» prestazioa.

Espainiako estatuaren kasuan, EKren 149.1.17 artikuluak Estatuaren eskumen esklusiboen zerrendan kokatzen du Gizarte Segurantzaren oinarrizko legeria eta araubide ekonomikoa, alde batera utzi gabe haren zerbitzuak autonomia-erkidegoek egikaritzea.

---

94. EBFTko X. Tituluaren esparruan.

95. EAEEren 10.12 art. eta NFKEren 44. 17 art.

96. 18/2008 Legea, abenduaren 23koa. Diru-sarrerak Bermatzeko Errentaren barruan bi motatako prestazio desberdintzen dira: Gizarteratzeko eta Gizarte-babeserako Oinarrizko Errenta (lanetik eratorritako diru-sarrerarik ez dutenentzat), eta Lan Etekinak Osatzeko Errenta Osagarria (lanetik eratorritako diru-sarrera eskasak dituztenentzat). Bestalde, Etxebizitzako Gastuetarako Prestazio Osagarria eta Gizarte Larrialdietarako Laguntzak daude.

97. 69/2008 Foru Dekretua, ekainaren 17koa. Azpimarra daitezke Oinarrizko Errenta (baztertuak gizarteratzeko errenta); Familian Integratu eta Gizarteratzeko Laguntzak (ostatua eta mantenua gizarte-bazterketako egoera larrian daudenentzat); edota Babesturiko Gizarte Enplegurako Laguntzak (gizarte-bazterketako egoeran dauden pertsonen kontratazioa sustatzeko).

98. EBFTko X. Titulua, eta 883/2004, Europako Parlamentuaren eta Kontseiluaren Erregelamendua, apirilaren 29koa.

Gizarte Segurantzaren arloan, finantza-arazo nagusia populazioaren zahartzea da. Izan ere, Ipar nahiz Hego Euskal Herrian finantza-sistema banaketakoa izanik, urtero kotizazio bitartez jasotzen dena, urte horretako prestazioak ordaintzeko erabiltzen da. Sortzen den arazoa da gero eta erretiratu gehiago daudela beren pentsioak jasotzen, pentsio horiek finantzatzen dituzten langile kotizatzaile gazteagoak gero eta gutxiago diren bitartean. Gainera, langabeziak eta kalitate eskaseko enpleguak kotizazioen diru kopurua murrizten dute. Hori guztia dela-eta, Espainiako estatuak berriki harturiko neurria izan da jubilatzeko adina 65 urtetik 67 urtera igotzea (neurria 2013ko urtarrilaren 1ean sartuko da indarrean).

EKren 149.1.17 artikulutik abiatuta, EAEk eta Nafarroak beren gain hartu dituzte lege-garapena eta estatuko oinarrizko legeriaren egikaritza, araubide ekonomikoko arauak izan ezik[99], eta Gizarte Segurantzaren araubide ekonomikoaren kudeaketa[100]. Gai honekin lotuta dago *kutxa bakarra*ren auzia, zeinaren arabera Gizarte Segurantzaren diru guztia Estatuaren organo bakar batean egon behar da, kudeaketaz arduratuko dena. Gaur egun, organo hori Gizarte Segurantzaren Diruzaintza Nagusia da (GSDN)[101].

Auzi honi buruz, Konstituzio Auzitegiak dio ezin dela ulertu EKren 149.1.17 artikuluak Estatuari Gizarte Segurantzaren araubide ekonomikoan bakarrik ahalmen araugilea gordetzea. Auzitegiak dio jokoan dagoela Gizarte Segurantzaren sistemako batasuna, eta batasun hori bermatzeko, kutxa bakarra (Gizarte Segurantzaren Diruzaintza Nagusia) ezinbesteko tresna dela. Epai berean, azpimarratzen da Gizarte Segurantzako diruaren titularra Estatua izan behar dela, batasuna bermatzeko. Era horretan, Konstituzioak ekidin nahi izan du autonomia-erkidegoek Gizarte Segurantzako lurralde-politika desberdinak garatzea. Beraz, araubide ekonomikoaren kudeaketa Estatuaren eskumen esklusiboa da, GSDNren bitartez, Gizarte Segurantzaren ondare bakarra zaintzearren (AKE 124/1989, uztailaren 7koa)[102].

Kudeaketaren arazoa ezin dugu itxitzat jo AKE 124/1989ren bitartez. AKE 124/1989 epaiko boto partikularretan adierazten den moduan, Gizarte Segurantzako sistemaren batasuna bermatuta dago Estatuaren ahalmen araugilearekin, eta kudeaketa autonomikoak ez du ezbaian jartzen batasun hori. Beraz, defenda daiteke, autonomia-erkidegoek, beren estatutuetan hala jasotzen den kasuetan (EAEE eta NFKEren kasuetan bezala), araubide ekonomikoaren kudeaketa egin dezaketela, funtsean, kotizazioen bilketa eta prestazioen ordainketa aitortzea.

EKren 149.1.17 artikuluan esaten denez, Gizarte Segurantzako *zerbitzuen egikaritza* autonomia-erkidegoek beren gain har dezakete. Zerbitzuen egikaritzari buruz, zehazki, ez dute aipamenik egiten EAEEk ezta ere NFKEk.

99. EAEEren 18.2 a) art.; NFKEren 54.art.

100. EAEEren 18.2 b) art.; NFKEren 54.art.

101. *Tesorería General de la Seguridad Social*.

102. Hori guztia dela-eta, Konstituzio Auzitegiak dio Estatuari (GSDNri) dagozkiola ondoko eskumenak: enpresen inskripzioa; langileen afiliazioa; langileen altak eta bajak; kuoten bilketa; kuoten ordainketan epeak luzatzea, ordainketa zatikatzea; eta prestazioen ordainketak agintzea.

Gaur egun, praktikan, autonomia-erkidegoek Gizarte Segurantzaren arloan egikaritzen duten zerbitzu garrantzitsu bakarra erretiroko eta elbarritasuneko ekarpenezkoak ez diren pentsioei dagokiena da: pentsio horien aitorpena eta ordainketa. EAEko kasuan Foru Aldundiek eskaintzen dute zerbitzu hori. Pentsio horiek, ezbairik gabe, Gizarte Segurantzako esparrukoak dira, eta Estatuak dirua transferitzen die NFKri eta Gipuzkoa, Bizkai nahiz Arabako Foru Aldundiei, ordainketak Estatuaren kargura izan daitezen, pentsio horiek Estatuaren eskumena direlako.

Gizarte-babes osagarriaren kasuan, aseguru pribatuen esparruan gaude, hortaz, zerbitzuen prestazio librearen printzipioa dela-eta, Europar Batasunak badu eskumena gai honetan[103].

Espainiako estatuko kasuan, aseguru pribatuen arloko eskumen banaketan, aseguruak antolatzeko oinarriak Estatuaren eskumen esklusiboan sartzen dira (EKren 149.1.11 art.). Hori dela-eta, Estatuak oinarrizko legeria eman du, gizarte-babeseko hiru formulei aplikagarri zaiena[104]. Dena den, gizarte-aurreikuspeneko mutualitateei dagokienez, EAE eta NFK-ko Estatutuek eskumen autonomiko esklusibo gisa jaso dituzte, merkataritza-arloko legeri orokorrarekin ados[105].

Gizarte-aurreikuspeneko mutualitateen inguruan, EAEko esparruan 5/2012 Legea dago, otsailaren 23koa, Borondatezko Gizarte Aurreikuspeneko Entitateei buruzkoa (EPSV). Lege horrek EAEko mutualitateen araubide juridikoa ezartzen du.

Nabarmena da botere publikoen aldetik garatzen ari den politika, PFEZko zergan desgrabazioen bitartez BGAEn ekarpenak egitea sustatuz, bai Foru Aldundiek, bai Nafarroako Gobernuak, baita Espainiakoak ere.

3. EUSKAL ESTATUA: LAN-HARREMANEN ETA GIZARTE-BABESAREN EREDU PROPIOA GARATZEKO AUKERA

Irudikatu dezagun zazpi herrialdeko Euskal Herri independente eta subiranoa, bere Estatu propioarekin, Europar Batasuneko estatu kide gisa. Gorago ikusi dugun Europar Batasunaren eta estatuen arteko eskumen-banaketa gauzatuko litzateke, EBren eta Euskal Herriaren artean.

3.1. Enplegu-politika

Hortaz, enplegu-politikaren arloan, Europar Batasunak irizpide orokorrak emango lituzke[106], eta Euskal Herriko enplegu-politika irizpide orokor horien barruan garatu beharko litzateke.

103. EBFTko IV. Tituluko 3. kapitulua, eta 2009/138 Europako Parlamentuaren eta Kontseiluaren Zuzentaraua, azaroaren 25ekoa.

104. Pentsio-plan eta pentsio-funtsen kasuan, 1/2002 EDL; aseguru kolektiboen kasuan 6/2004 EDL eta 1588/1999 ED; mutualitateentzat, 6/2004 EDL.

105. EAEEren 10.23 art eta NFKEren 44.27 art. Estatuaren eta autonomia-erkidegoen arteko eskumen-banaketa argitu nahian, Konstituzio Auzitegiak esan du mutualitateen antolakuntza eta funtzioei buruzko erregulazioan eskumen esklusiboa dagokiela autonomia-erkidegoei; mutualitateek egiten duten aseguru-jardunari dagokionez, berriz, aseguruei buruz Estatuak ematen duen oinarrizko legeria ezinbestean errespetatu beharko dela (Konstituzio Auzitegiaren Epaia 86/1989).

106. Une honetan, Europa 2020 Estrategia eta estatuen enplegu-politikarako orientazioak (2010-2014).

Azpimarratu behar da EBko irizpideak oso lausoak izaten direla enplegu-politikaren arloan. Adibidez, indarrean dagoen 7. orientazioak dio «gizon eta emakumeen parte-hartzea lan-merkatuan handitu, egiturazko desenplegua murriztu, eta kalitatezko enplegua sustatu». Helburu horiek lortzeko, bide desberdinak erabil daitezke, eta Euskal Herriak enplegu-politikaren eredu propioa garatu lezake.

EBk flexiguritatea sustatzen duenean, Euskal Herriko enplegu-arloko ministerioak, bere politika propioa garatuz, sindikatu eta patronalaren arteko akordioa bultza lezake (egun gizarte-elkarrizketaren egoera kritikoa alde batera utzita), eta eredu propioa garatu.

Barneko flexiguritatea bultza liteke (segurtasuna enpleguan lan-baldintzen malgutasunaren truke). Kanpoko flexiguritatea adostea askoz ere zailagoa da, enplegua ez duelako bermatzen. Dena den, EHko gobernuak, Danimarkaren moduan, enplegu-politika aktibo eraginkorra bideratuko balu (nahiko pertsona eta baliabide material ipiniz), eta segurtasun ekonomikoa eskaintzen duten politika pasiboak, beste jokaleku batean egongo ginateke.

Enplegu-politikaren eredu propioa bestelako zein gairen inguruan? Besteak beste, lan-merkatuko bitartekaritza-sistema garatu (agente publiko eta pribatuak, Interneteko enplegurako atariak); aldi baterako laneko enpresen esparrua eta araubide juridikoa; lan-kontratu motak (aldi baterakoak bakarrik arrazoi justifikatuak daudenean onartu, edo modu lausoan baimendu); lan-kontratuak sustatzeko dirulaguntzak (gero eta kritikatuagoa den sistema, askotan aldez aurretik erabakita eta diru-laguntzarik gabe ere egingo liratekeen kontratuak merkatzen dituelako, berez kontratazioa sustatu gabe); kaleratze-sistema (kaleratze librea edo ez, kaleratzeko arrazoiak, kalte-ordainak…); langileentzako informazioa eta orientazioa nola bideratu (agente publiko eta pribatuak, Internet); lanbide-prestakuntzaren eredu propioa (sinergiak bilatu hezkuntza-sistema, enpleguko ministerio, sindikatu, enpresaburuen elkarte, sektore publiko eta sektore pribatuaren artean); autoenplegua bultzatu (autonomoak).

Besteren konturako enplegua eta autonomoena sustatzeaz gain, aipamen berezia merezi du, autoenplegu kolektibo gisa, Euskal Herrian hain garatua dagoen kooperatibismoa garatzeko eredu propiorako aukerak. Horrekin batera, kooperatibismoaren esparru den gizarte-ekonomia deritzana sustatu liteke (kapitalaren zati bat langileena duten lan-sozietate formako enpresak; elkarteak, fundazioak, ezgaitasuna duten pertsonen enpleguko enpresa bereziak; insertziorako enpresak; mutualismoa aseguru kolektiboen alorrean, etab.).

Gainera, langabeziaren arazoaren aurrean, enplegu-politika osagai bat da, ez bakarra. Juan Antonio Sagardoy katedradunak dioen moduan, metafora bat eginez, ekonomia ura izango litzateke, enplegua belaontzia, eta enplegu-zuzenbidea belak. Beraz, oinarria aktibitate ekonomikoan dago, horrek eragiten baitu enplegua, urak belaontziari eusten dion bezalaxe.

Horrexegatik, zuzenbide bera aplikatuz, langabezia-tasak oso desberdinak izan daitezke, azpian dagoen errealitate ekonomikoaren arabera. Espainiako estatuaren barruan, Hego Euskal Herriko batez bestekoa Espainiako estatukoaren ia erdia da

(gorago ikusi dugun moduan, Espainiako estatuan % 22,8; Hego Euskal Herrian % 13,2 (Euskal Autonomia Erkidegoko eta Nafarroako Foru Komunitateko tasen batez bestekoa). Gakoa aktibitate ekonomikoan dago, eta zuzenbideak bideratu egiten du enplegua (kontratu motak, kaleratze-sistema, etab.), sustatu baino gehiago.

Zuzenbidearen eragina nabarmenagoa da prekarietate edo aldi baterako kontratuen tasan, kontratu horien araubide juridikoaren arabera. Horregatik, gorago ikusi dugun moduan, ez dago alde oso nabarmenik estatuko batez bestekoaren (% 24,9) eta Hego Euskal Herriko datuen artean (EAEn, % 20,2, eta Nafarroa Garaian, % 26,2). Aldiz, Frantzian tasa % 15ekoa da.

Horrek frogatzen du gai honetan araubide juridikoak eragin handia duela, eta, aldi baterako kontratuen aukera zorrozten duen politika juridikoa garatuz gero, Euskal Herria EBko datuetara hurbildu liteke (% 14).

3.2. Lan-harremanak

Euskal Herriko zazpi lurraldeetan, une honetan, ez dago eskumenik lan-harremanen araubide juridikoa diseinatzeko. Europar Batasunak gai honetan duen eragina oso txikia izanik, funtsean gutxieneko helburuak ezartzen dituzten zenbait zuzentarau, Euskal Herriak Estatu propioa edukiko balu, parez pare irekiko litzaioke aukera lan-harremanen eredu propioa garatzeko.

Lan-harreman indibidualei dagokienez, Euskal Herriko botereen esku leudeke berebiziko garrantzia duten hainbat gai: lanbide arteko gutxieneko soldata zehaztea, gehieneko lanaldia, lana eta bizitza pertsonaleko jardunak uztartzeko sistema, kategoria profesionalak, mugikortasun funtzional eta geografikoa, kontratuen geldiera (suspentsioa), eta abar luze bat, une honetan legez araututa daudenak. Europar Batasunak gai horiek estatuen esku uzten dituenez, Euskal Herriak legez eredu propioa diseinatu eta garatzeko erabateko aukera edukiko luke.

Lan-harreman kolektiboei dagokienez, une honetan oso kezkagarria da gorago aipaturiko zentralizazio-prozesua, eta gainera sindikatu abertzaleen harremanak botere publikoekin ia etenda daude, Jaurlaritzak eta Nafarroako Gobernuak aurrera daramaten politika sozioekonomikoarekin zeharo kritiko agertzen baitira.

EH estatu bihurtuta, ikusi beharko litzateke gobernuak zer-nolako politika sozial eta ekonomikoa daraman, eta horren eraginez, nolako harremanak dituen Euskal Herriko patronalarekin eta sindikatuekin. Aukera guztiak irekita leudeke: agente desberdinekin konfiantza eta elkarlanetik, mesfidantza, enfrentamendu, eta harreman-eteteraino.

Estatu bihurturiko Euskal Herri batean, logikoa litzateke patronalak Euskal Herri osoko lurralde esparruko elkartea sortzea. Sindikatu abertzaleen kasuan, lan hori aurreratua dute, besteak, egoera berrira egokitu beharko lirateke. Euskal Herriko gobernuak sindikatu eta patronalarekin adostu lezake lan-zuzenbidea, eta horrek egun ia irudikatu ezinezko dinamika eta eredu propio batera eraman gaitzake.

Lan-harreman kolektiboen esparruan, legez erabaki beharko litzateke zein den negoziazio kolektiboko sistema, hitzarmen kolektiboen esparrua eta eraginkortasuna, gatazka kolektiboak konpontzeko sistemak, greba, ugazaben itxiera, etab.

3.3. Gizarte-babesa

Gizarte-babesaren esparruan, orain arte bezala, komeni da desberdintzea gizarte-laguntza, Gizarte Segurantza, eta gizarte-babes osagarria.

Gizarte-laguntza, une honetan, egoera zaila jasaten ari da, gure inguruko estatuak aplikatzen ari diren murrizketa-politikak direla-eta. Arazoa da, gai honetan, egoera ekonomiko estuan dauden pertsonei laguntzeko diru publikoa erabiltzen dela.

Euskal Estatuak gizarte-laguntzako eredu propioa garatu dezake, Europar Batasunak ez dio eragozpenik jarriko, betiere adierazle makroekonomikoetan Europak markatutako mugak ez baditu gainditzen (inflazioa, defizit publikoa). Muga horiek gainditu gabe, aukera oso desberdinak daude, gizarte-laguntzako politika murriztailetik, politika espantsiboa garatu arte.

Azken finean, aurrekontu publikoetan, jakina, sarrera eta irteera globalak doitu behar dira. Politika ekonomikoko erabaki nagusiak daude aurrekontuen atzean, eta esparru horretan erabaki beharko da zenbat diru bideratu gizarte-laguntzara, erabaki politiko gisa, partida guztietako sarrerak eta irteerak aldakorrak direla kontuan hartuta.

Diru kantitate globalaz gain, eredu propioa garatuko luke Euskal Estatuak gizarte-laguntzako sistema diseinatzerakoan: babestutako pertsonak, gehieneko diru-sarrera, errolda-denbora, immigranteen betekizunak, gizarte-laguntzen diru kopurua, zenbat denboran ordainduko den, etab.

Gizarte Segurantzaren esparruan, Europar Batasunak edukiko lukeen eragin zuzen bakarra koordinazioarena izango litzateke, hots, prestazio baterako eskubidea lortu ondoren Euskal Herritik kanpora doanari, dagoen lekuan egonda, prestazioa bidaltzea, eta EBko estatu desberdinetan egindako kotizazioak batuta prestazioa lortzen dutenei, Euskal Herrian kotizatutakoaren araberako zatia ordaintzea.

Hortik aurrera, gai delikatuena erretiro-pentsioena litzateke. Populazioaren zahartzea dela-eta (EHn, nabarmen), aurrera begira, kotizatzaile eta pentsiodunen arteko ratioak okerrera egingo duela aurreikus daiteke. Berriro ere, pentsioen sistemaren azterketa globala eginez, diru-sarreren (kotizazioak) eta irteeren (pentsioak) arteko oreka da gakoa.

Hainbat bide daude oreka hori lortzeko, finantzaketa-iturri desberdinak aztertu, kotizazioak igo, erretiratzeko adina atzeratu… Hautatu beharko luke Euskal Estatuak, kanpo-injerentziarik gabe.

Gure inguruan ez dirudi legezko derrigorrezko pentsio-sistema publikoak pribatizatzeko asmorik dagoenik, Hego Amerikako hainbat herrialdetan gertatu den moduan (Txile, aitzindari gisa). Pentsio-sistema publikoa finantza-erakunde

pribatuen esku uztea, legez derrigortuz kotizazioak bankuen esku uztera, nekez uztartu daiteke «Gizarte Segurantza» aldarrikatzen duen sistema batekin, kotizazioko diru hori bankuek inbertitu ostean, haren errentagarritasun aldakorrak ezin duelako etorkizuneko pentsioaren segurantzarik eskaini.

Aldiz, Estatua legeak behartzen du ordaintzera legezko kopuru eta baldintzetan, eta hor bai hitz egin daiteke segurantzaz, Estatuaren porrot ekonomikoa oso zaila baita.

Finantza-kontuez gain, Euskal Estatuak erabateko askatasuna edukiko luke erabakitzeko euskal Gizarte Segurantzak zein gertakizun babestuko lituzkeen, eta zein baldintzatan, besteak beste: aldi baterako ezintasuna; ezintasun iraunkorra; amatasuna; aitatasuna; arriskua haurdunaldian; familia-prestazioak seme-alabak edukitzeagatik; etxebizitza-prestazioak (gure inguru hurbilean ematen ez den arren); erretiroa; desenplegua; osasun-asistentzia Gizarte Segurantza barruan kokatu, ala sistema autonomoa izatea (egun Osakidetza eta Osasunbidearekin gertatzen den moduan).

Gizarte-babes osagarriaren kasuan, Europar Batasuneko zuzenbideak zerbitzuak eskaintzeko askatasuna bermatzen du EBko lurralde osoan. Beraz, EHko gobernuak bermatu beharko luke Euskal Herrian EBko edozein enpresak gizarte-babes osagarriaren esparruko aseguru pribatuak eskaintzeko aukera (erretiro-plan pribatuak, heriotza-aseguruak, etab.).

Hortik aurrera, gizarte-babes osagarria arautzeko unean, formula desberdinak hautatu ahal izango lituzke Euskal Estatuko legeak. Gizarte Segurantzaren derrigorrezko maila publikoaz gain, eransten zaion maila osagarria pribatua izan daiteke, banketxe eta finantza-erakunde pribatuek kudeatuta (Hego Euskal Herriko oraingo sistema), edo sindikatu eta patronalaren artean kudeatuta (Ipar Euskal Herrian aukera hori dago). Gainera, maila osagarria publikoa izan daiteke; administrazio publikoak kudeatuta. Halaber, indibiduala izan daiteke (norberaren borondatez erabakitakoa), edo kolektiboa (hitzarmen kolektibo bitartez sortua, enpresen eta langileen ekarpenekin).

Politika sozioekonomikoaren ikuspegitik, erabaki lezake ere Euskal Estatuak ea sustatzen duen gizarte-babes osagarria desgrabazio fiskalen bitartez, eta zein neurritan; ala nahiago duen ez sustatu, desgrabazio fiskalen bitartez interes publikoaren arabera babestu nahi diren beste gastu batzuk lehenetsiz (seme-alabak edukitzea, etxebizitza, etab.).

4. KONKLUSIOAK

Gaitasun juridiko burujabea

Ikusi dugun moduan, egungo arkitektura juridikoaren arabera, enplegu-politika, lan-harremanak, eta gizarte-babesaren arloetan, protagonismo nagusia estatuena da. Europar Batasuna kementsu agertzen da merkatu bakarra bermatzeko baldintza ekonomikoak ezartzerakoan (langileen, kapitalen, ondasunen, eta zerbitzuen zirkulazio-askatasuna), baina, lan-harremanen eta gizarte-babesaren gaietan,

estatuen esku uzten du esparru horien definizio juridikoa. Horrexegatik, une honetan Espainiako eta Frantziako estatuek dute giltza, Euskal Herriko gizarte-arloko araudia finkatzeko orduan.

Hortaz, aztertu dugun bezala, Euskal Estatuarenak izango lirateke Espainiako eta Frantziako estatuek dituzten eskumen ugariak, enplegu-politika propioa garatzeko, Europar Batasunetik datozen irizpide lausoei jarraituz: lan-merkatuko bitartekaritza-sistema, lan-kontratu motak, kontrataziorako diru-laguntzak, kaleratze-sistema, langabetuentzako informazioa, orientazioa, lanerako prestakuntza, etab.

Lan-harremanen kasuan ere, Europako zuzentarauek agindutako helburuak betez, erabateko gaitasuna edukiko luke Euskal Estatuak lan-harremanen eredu propioa diseinatu eta garatzeko, gizarte-eragileen parte-hartzearekin (sindikatuak eta patronala, batik bat). Beraz, Euskal Estatuak askatasun osoz erabakiko luke lanbide arteko gutxieneko soldata (orain, Ipar Euskal Herrian 1.425,67 eurokoa da, eta Hego Euskal Herrian erdia baino gutxiago, 641,40 euro). Era berean, lan-baldintza guztien araubide juridikoa erabakiko luke, eredu propioa ezarriz, zuzenbide konparatuko ikaskizunak kontuan hartuz (soldata, lanaldia, mugikortasun funtzionala, etab.).

Lan-harreman kolektiboetan ere eredu propioa izateko aukera genuke, negoziazio kolektiboko sisteman, grebaren araubide juridikoan, ugazaben itxieran, eta gainerako gaietan.

Gizarte-babesaren maila guztietan ere, sistema propioa eraikitzeko aukera irekiko litzateke. Gizarte-laguntza mailan, beharrizan-egoera gorrian dauden herritarren gizarte-barneraketan laguntzeko sistema osatzeko aukera, pobrezia (ekonomikoa) eta gizarte-bazterketaren (gabeziak enpleguan, etxebizitzan, hezkuntzan, edota osasunean) aurka borrokatzeko.

Gizarte Segurantzaren esparruan, gizarte-babeserako derrigorrezko aseguru publikoen sistema propioa erabakitzeko aukera, egun, egon badaude hainbat eredu. Definitu beharko litzateke Gizarte Segurantzaren barruan gizarte-ikuspegitik nahiz ekonomikotik garrantzitsuena den erretiro-sistema (adina, kotizazio-betekizunak, pentsioaren zenbatekoa…); eta, horretaz gain, Gizarte Segurantzaren barruan sartu beharreko gertakizunak eta haien araubide juridikoa: lanerako ezintasuna (aldi baterakoa eta iraunkorra), amatasuna, aitatasuna, arriskuak haurdunaldian, langabezia, familia-prestazioak, alargun-pentsioak, etab.).

Gizarte-babes osagarriari dagokionez, borondatezko sistema gehigarrien araubide propioa eratu ahalko litzateke, hainbat aldagairen artean hautatuz: ekarpenak egitea sustatu desgrabazio fiskalen bitartez, ala batere sustapenik ez egin, egungo desgrabazio fiskala ezabatuz, diru-funtsen kudeaketa publiko edo pribatua, ekarpenak egiteko mugak, prestazioen araubidea eta bermeak, etab.

Errealitate juridikoa eta errealitate sozioekonomikoa

Hego Euskal Herrian, azpimarratu behar da, zuzenbidea Espainiako estatu osoko berbera izan arren, adierazle sozioekonomikoak estatuko batez bestekoa baino dezente hobeagoak direla.

Aski esanguratsua da langabezia-tasa. Europar Batasuneko batez bestekoa % 9, Euskal Herrian % 11, Frantziako estatuan % 9, eta Espainiako estatuan, aldiz, % 22, Euskal Herri osokoaren bikoitza. Hego Euskal Herrian, halaber, estatuko pobrezia-tasa txikienak ditugu. Aberastasunaren banaketan, Espainiako estatuko adierazlea nabarmen hobetuz, mundu osoko aberastasunaren banaketa justuena dutenen artean dago Euskal Autonomia Erkidegoa (Gini adierazlearen arabera)[107].

Datu horiek oso garrantzitsuak dira, zuzenbide bera aplikatuz, errealitate sozioekonomiko nahiko desberdina adierazten baitute. Horrek gogoeta egitera eraman behar gaitu. Euskal Herriak baditu bere ezaugarri propioak ekonomiaren egituran, gizarte-harremanetan, kulturan, langile-mugimenduan… eta, horren ondorioz, estatu osoko espainiar zuzenbidea aplikatu arren, errealitate desberdin bat erakusten digute adierazle sozioekonomikoek.

Errealitate propio horri oraingoaz bestelako zuzenbidea aplikatuko bagenio, Euskal Estatu subiranoaren eskutik, bertako ezaugarri sozioekonomikoak askoz hobeto garatuko liratekeela pentsa genezake.

Zuzenbidea sortzearen ikuspegitik, ardura nagusia botere publikoena izanik, bereziki lan-harreman eta gizarte-babesaren gaietan, gizarte-eragileekin sintonia ezinbestekoa da. Gaur egun sindikatu abertzaleen, enpresaburuen elkarteen, eta administrazio publikoen artean elkarrizketa etenda dago. Egoera hori gainditu, eta elkarrizketa aberastuz beste hainbat gizarte-eragilerekin (mugimendu kooperatiboa eta, oro har, gizarte-ekonomiako ordezkariak, nekazari eta arrantzaleak, kontsumitzaileen elkarteak, etab.), lan-harreman eta gizarte-babesaren eredu propioa eraiki eta garatzeko aukera edukiko genuke, burujabetasun osoz, gure idiosinkrasia eta nahietara egokitua.

Gure ezaugarrien neurrira egindako jantzia behar dugu, zuzenbide propioa: Euskal Estatua.

BIBLIOGRAFIA

Aparicio Tovar, J. (2011): “Políticas de empleo y Comunidades Autónomas”, in Batzuen Artean, *Los nuevos marcos de relaciones laborales en el renovado Estado de las autonomías*, XXI Congreso Nacional de Derecho del Trabajo y de la Seguridad Social, Tirant lo Blanch, Valentzia.

Bengoetxea Alkorta, A. (2011): *Eskualdea eta lan-harremanak*, *Eleria*, **21.**

Kaiero Uria, A. (2004): *Organizaciones sindicales y empresariales, negociación colectiva, y marco vasco de relaciones laborales*, Manu Robles-Arangiz Institutua.

López Cumbre, L. (2011): “Protección Social y Comunidades Autónomas”, in Batzuen Artean, *Los nuevos marcos de relaciones laborales en el renovado Estado de las autonomías*, XXI Congreso Nacional de Derecho del Trabajo y de la Seguridad Social, Tirant lo Blanch, Valentzia.

107. Gini adierazleak gizartean ematen den errentaren banaketa erakusten du, 0tik hasita (aberastasunaren banaketa proportzionala, denek dute berdina) 100 arte (erabateko desberdintasunak). EAEk 25eko puntuazioa du (Danimarka eta Japonia mailan, 23 eta 25 artean baitaude), eta Espainiako estatuak 31,2. Beste muturrean daude Brasil, Namibia, edo Afrika Erdiko Errepublika, 58 eta 70 arteko puntuekin). EAEko Gizarte Barneratzeko III. Planean (2011-2015) azpimarratzen dira pobrezia-tasa eta Gini adierazlearen datuok.

López López, J. (1993): *Marcos autonómicos de relaciones laborales y de protección social*, Marcial Pons.

Martínez Moreno, C. (2011): "Relaciones laborales y Comunidades Autónomas", in Batzuen Artean, *Los nuevos marcos de relaciones laborales en el renovado Estado de las autonomías*, XXI Congreso Nacional de Derecho del Trabajo y de la Seguridad Social, Tirant lo Blanch, Valentzia.

Molina Navarrete (2006): "Los nuevos estatutos de autonomía y el reparto constitucional en las «materias» de «empleo», «trabajo» y «protección social»", RTSS-CEF, 283.

Ojeda Avilés, A. (2003): "Sobre el concepto de asistencia social y el principio de caja única en la distribución de competencias en materia de protección social", *Revista Foro de Seguridad Social*, **8-9.**

Palomeque López, M.C. (2008): "La dimensión competencial: el posible «reparto de competencias» en el Estado autonómico", in J.L. Monereo Pérez; C. Molina Navarrete eta M.N. Moreno Vida, *La Seguridad Social a la luz de sus reformas pasadas, presentes y futuras*, Comares.

Palomo Balda, E. (2003): "Descentralización de la protección social en España: pensiones y prestaciones de desempleo", *Revista Foro de Seguridad Social*, **8-9.**

Rojo Torrecilla, E. (2011): "Los nuevos marcos de relaciones laborales en el renovado Estado de las autonomías", in Batzuen Artean, *Los nuevos marcos de relaciones laborales en el renovado Estado de las autonomías*, XXI Congreso Nacional de Derecho del Trabajo y de la Seguridad Social, Tirant lo Blanch, Valentzia.

Suárez Corujo, B. (2006): *La Protección social en el Estado de las autonomías*, Iustel.

Unanue Letamendi, J.M. (2002): *Las relaciones laborales en Euskal Herria*, Manu Robles-Arangiz Institutua.

7. (Euskal) nazioaren eraikuntza, lan-mundutik abiatuta

Francisco Letamendia Belzunce, Politika Zientzietan irakasle titularra,
UPV/EHUko irakaslea

Merkatuen logikari lotuta dauden estatuetako gizarte-taldeen arteko lotura gisa nazioa eratzeko aukera ukatzen dutenean «merkatu» horiek, nazio soziala eraikitzeko aukera sortzen da estaturik gabeko herrietan.

Euskal Herrian honako hauek dira nazio horretako eragileak: euskal esparruko sindikatuak, nekazari-elkarte alternatiboak eta autogobernuaren eta sozialismoaren alde diharduten gizarte-mugimendu eta indar politikoak, eta guztiak ere, lankidetzak gatazkak taxututako elkarrekintza batzuetan oinarritzen dira.

Eragileok bultzatzen duten eraikuntza ez-sektarioa behetik gora gauzatzen da eskualdeetatik abiatuta, Euskal Herria egituratzen duen bailaren konfederazioko unitate sozioekonomikoetatik, alegia. Estatuaren forma ahalbidetzen da horrela, aliantzak egiteko prest dagoen eta aurreko ereduaz guztiz bestelakoa den estatu porotsua sortzeko.

Building a (basque) nation from the world of work

With the so-called “markets” closing the door on the nation as a nexus between different social groups within states that are subjected to market logic, the possibility arises of constructing a social nation of stateless peoples.

In the Basque Country the actors in this scenario are the Basque trade unions and non-mainstream agrarian organisations, together with social movements and political forces seeking self-government and socialism. The interactions between these forces comprise a mixture of cooperation and conflict in equal measure.

Such construction must be non-sectarian, and be articulated by territories, bottom-up starting at the level of the local district, these being the socioeconomic units of the confederation of valleys that will make up Euskal Herria. This will lead the way towards a form of state of a more porous type, open to different alliances, and quite distinct from the older model.

1. KAPITALISMO POSTFORDISTA, ESTATUA ETA NAZIOA

1930eko hamarkadan zehar eta 1940ko hamarkadaren hasieran, ongizate-estatu keynesiarraren bidez mundua urratu zuen superprodukzio-krisia leuntzeko asmoz garatu zen kapitalismo fordistak, II. Mundu Gerraren osteko hiru hamarkadetan. Nola, ordea? Langileen eta, oro har, herritar guztien erosteko ahalmena handituz, ondasun eta zerbitzuen eskari publiko handia sortuz eta hiruko ituna sustatuz patronaleko, Estatuko eta sindikatuetako goi-karguen artean, azken horiek moderaziora behartuta. Estatu mota zentralizatua, erreformista eta kontsumista sortu zen horrela. Estatu horretan estaturik gabeko nazioak ez ziren aintzat hartzen, eta, izatekotan, kapitalaren eta lan-munduaren arteko interes-batasun gisa ulertutako nolabaiteko «nazio» estatalista bat zegoen.

Sistema hori krisian sartu zen 1970eko hamarkadan: merkatuak globalak izaten hasi eta ekonomia mundializatu egin zen, eta erregimen postfordista hedatu zen orduan. Erregimen hori txalotzen duen diskurtsoak kalitate-zirkuluetako langile autoeratu eta kreatiboak goraipatzen dituen arren, errealitatea oso bestelakoa da: lan-indarraren dualizazio ikaragarria gertatu baitzen. Lan-munduaren piramidean elite txiki bat kokatu zen gailurrean: langile egonkor balioaniztun, gizonezko, bertako eta klase ertainekoak, alegia. Elite hori kolektibo prekarioez —emakumeak, gazteak eta EBz kanpoko langileak Europar Batasunaren kasuan— osatutako oinarri handiaren gainean bermatzen zen. Sindikatuak sobera zeuden, eta langileen elitearen agentzia bihurtuz gero bakarrik onartzen ziren

Ongizate-estatu keynesiarrak atzera egin zuen, enpresen ondoan lerratuz, produktibitatea handitzen lagundu eta bikaintasun-txokoak lortzearren mundu-merkatuan. Testuinguru horretan kokatzen dira gaur egun estatuek kudeatzen dituzten alderdi politiko guztiak, bai eskuinekoak, bai ustez ezkerrekoak direnak.

Ongizatearen krisi horrek nazio zapalduei aukeratxo bat eskain liezaiekeen ondorio bat izan zuen zeharka, ordea. Kapitalismoa arautzen zuen eragile nagusia izateari utzi zion estatuak, bere eskumenak gero eta gehiago baitzeuden beste batzuen esku, bai goitik (Europar Batasuna, neoliberalismo globala arautzen duten erakundeak…), bai behetik. Erregioek gero eta pisu handiagoa eskuratzen ari baziren arauketa-eragile gisa, zergatik ez estaturik gabeko nazioak? Kapitalismo postfordistak beren estatua sortzeko bide bat zabaldu zien nahi gabe nazio horiei. Aurrekoaz oso bestelako estatu-eredua beharko luke estatu berriak, porotsua eta beste eskaletako mugimendu aurrerakoiekin itunak eratzeko prest dagoena, baina estatua, azken batean.

Nolanahi ere, 2007/2008tik aurrera askoz harrapariagoa bihurtu da postfordismoa, finantza-kapitalak manufaktura-kapitalismoaren gainean hartutako nagusitasun erabatekoaren ondorioz. Banku-*trust*ek estu-estu hartuta dauzkate estatuak, herritarren kalterako, eta horrek ez-beharrezkoak egiten ditu parlamentuak eta gobernuak, *demokrazia* hitza bera iruzur bihurtzeraino.

Kapitalak estatuen defizita eragin du, diru-laguntzak eta eskulan merkea exijitu baitizkie, baina estatuotan zergarik ordaindu gabe, estatu horien pobretzea eta zorpetzea eraginez horrela. Europan, PIGSen (Portugal, Irlanda, Grezia eta Espainia)

zorra ikaragarri handitu da urteotan, eta dirutza itzela eskuratzeko aukera eman die horrek «merkatuak» eufemismoaz ezagutzen diren finantza-*trust*ei. Gobernuen kaudimen ekonomikoaz zalantza dutenean, arrisku-prima handiak kobratzen dizkiete; horrek zama jasanezina eragiten die, estatuaren porrota edota EBk diru publikoarekin erreskatatu behar izatea eragiteraino. Egungo estatuburu gehien-gehienak bihurtu diren txotxongilo tristeek ezarritako doikuntza eta murrizketek erabat murriztu dute herritarren erosteko ahalmena eta, neurri horiekin arazoa konpondu edo murriztu beharrean, neurrigabe areagotu dute superprodukzioaren krisia.

Kapitalismo postfordistaren fase honek paroxismora eraman du nazio-estatuen *nazio* osagaia. Postfordismoak kapitalaren eta lanaren arteko lotura ahuldu besterik ez du egin hasiera-hasieratik, fordismoaren garaiko lan-indar trinkoa zena beste ezaugarri batzuez hornitzearen ondorioz: era askotako lan-molde prekarioak hedatu dira eta naziotik etengabe banatutako eta bereizitako kaltetuen masa bat zabaldu da.

Nazioa ahulduz doa mota desberdinetako estatu postfordistetan. Estatu neoliberalak, globalizazio neoliberalaren mundu-mailako sareko nodoak, gaindi eginda sentitzen dira kudeatu ez, baizik eta errepresioaren bidez kontrolatu nahi dituzten gatazka sozialen aurrean. Sozialdemokratak izandako estatuetan erakunde eta enpresen arteko lankidetzen mikrokontzertazio baten su-festan urtu da kontzertazioa, eta lan antolatua kontzertazio horretatik kanpo gelditu da behin eta berriro.

Ez batzuetan ez besteetan ez dago nazio sozialik, klase desberdinen arteko lotura ulertzen badugu halakotzat, eta, beraz, «bi nazio» daude: aberatsen nazioa eta pobreena. Bestearekiko aurkakotasuna bihurtzen da herritarrak kausa nazional komun baten inguruan biltzeko gai den osagai bakarra: estatuak etorkinen aurkakoak, gutxiengoen aurkakoak, islamisten aurkakoak, terroristen aurkakoak… bihurtzen ari dira logika horri jarraiki.

Mendebaldeko alderdien familia handien zilegitasunak bizi duen krisiak irekitako tartean eskuin muturreko alderdi xenofoboak eta alderdi ekologistak indartzen ari dira; baina baita estaturik gabeko herrietako alderdi erregionalista eta nazionalistak ere.

2. AUKERA BERRIAK ESTATURIK GABEKO NAZIOENTZAT

Postfordismoak, berezkoa duen estatu-nazioaren higaduraren bidez, aukera berriak eskaintzen al dizkie estaturik gabeko nazioei estatu-forma eskuratzeko? Hasiera batean bai, nahiz eta bereizketak egin behar diren ezker-eskuin ardatzean kokatutako nazio-eraikuntzako prozesuen artean.

Merkatuko «nation-building» dugu mutur batean, beraien beharrei erantzuten dieten lurralde-mailako erakunde eta merkatu globaletara iristeko asmoz, tokian tokiko talde ekonomikoen artean adostutako bat-etortzeari jarraiki sortua. Nazio postfordista ekonomia globaleko erabakiguneen mundu-mailako sareko nodo bat da, eta horrek aukera ematen dio estatuaren zaindaritzatik libratzeko. Esparru

publiko eta pribatuaren arteko lankidetza ez litzateke lan antolatura hedatuko, eta, era berean, ez litzateke estatu-forma eskuratzeko aukera zehaztuko ere.

Eredu honen ahuldadeak agerikoak dira. Mundu-mailako itunak adosten dituzten eragileak neoliberalak izan ohi dira, eta, horren ondorioz, nazio-eraikuntza makaldu eta autogobernua ahuldu egiten da. Gobernuak multinazionalen atzetik ibiltzen dira beren lurraldean finkatu daitezen, baina, beren interesek hala eskatuz gero, multinazional horiek deslokalizatu egiten dira. Bai multinazionalak bai finantzagune eta erakunde neoliberal globalak asaldura politikoetatik babesten saiatzen dira, eta, hala, Atlantikoko zonan bederen, nahiago dute «egiazki existitzen diren» nazio-estatuek beren horretan jarraitzea.

«Nation-building» edo nazio-eraikuntza soziala delakoan oinarritutako ezkerreko eredua dugu beste muturrean. Aliantza hegemoniko batek sortuko luke mutur hori, eta herritarrak, langileak, sindikatuak, gizarte-mugimendu alternatiboak, hedabide kritikoak eta ezkerreko alderdiak bilduko lituzke, ideia aurrerakoi eta askatzaileen inguruan, lanaren egonkortasunik eza eta bazterketa ezabatzeko helburuz. Eredu horretan, eragile ekonomiko eta sozialen arteko bat-etortzeak oinarrian adosten dira, behetik gora, nazioarteko taldeen eta enpresa handien gaineko kontrol zorrotzarekin, eta politika berariaz antiliberal bat garatuz.

3. NAZIO SOZIALAREN LURRALDEA POSTFORDISMOAN

Erregimen kapitalista bakoitzak geografia zehatz bat dauka; erregimen batetik besterako trantsizioan suntsiketa kreatiboa eta espazioaren berreraikuntza gertatzen dira. Hori nabarmen ikusten da erregimen fordistatik postfordistarako trantsizioan. Dakigunez, enpresen desintegrazio bertikala eta industria-barruti askotarikoak sortzea ekarri zuen batetik besterako aldaketa horrek.

Industria fordistak Ipar Amerikako eta Europako mendebaldeko zona jakin batzuetan (euskal itsasertzeko lurraldeetan, esate baterako) pilatu ziren, urbanizazio azkar-azkarra eraginez. «Lanaren nazioarteko banaketa»ren ondorioz, Hirugarren Munduko eta, bereziki, Asiako hego-ekialdeko zenbait herrialdek eredu fordistaren higadura ekarriko zuen garapen neotayloristako programak garatu zituzten 1960ko hamarkadaren amaieratik aurrera. Mendebaldean, Asiako herrialdeen lehia berriak deslokalizazioak eta fabriken itxiera eragin zituen, jarduera tradizionaletan (erauzketa, ontzigintza, burdingintza) espezializatutako industria-inguruetan bereziki. Garai bateko industria-erregioak desegiten hasi ziren: fordismoaren krisiarena da haien geografia.

Aldi berean, industria-mundua birterritorializatzeko prozesua gertatu zen. Zenbaitek mundu-mailako krisiaren irtenbidetzat hartu zuten industria-barruti «malgu»en paradigma. Lankidetza- eta gatazka-erlazioen bidez lotutako enpresa txiki eta ertainez osatutako komunitateek eratzen omen zituzten barruti horiek, haien esanetan. Eta hala gertatu da zenbait kasutan XX. mendearen azken laurdenean; izan ere, teknologia, azpiegitura eta jarduera ekonomiko «malguak» zituzten AEBko eta Europako zenbait erregiok iraganeko industria-guneen lekua hartu

baitzuten. Antzinakoez guztiz bestelakoak diren ekoizpen-zentro berriak sortu dira horrela: diseinu-zama handiko altzarigintza eta jantzigintza artisauak, doitasunezko metalgintza, makina-erremintak Hirugarren Italian eta Alemaniako hegoaldean, Orange County eta Silicon Valley-ren moduko goi-teknologiako esparruak AEBko hiri handien inguruan…

Zenbait egilek prozesu horiek hartu zituzten oinarritzat erregio-mailako garapen-ereduak garatzeko: erregio-mailako lankidetzaren helburua izango litzateke merkatuan beren kasa eskuratu ezin dituzten «inputak» eskaintzea enpresei, hala nola eskulan trebatua, finantzaketa merkea, merkatuari buruzko informazioa…; enpresek bakarka ordaindu ezin dituzten kostuak (I+Gri, marketinari eta inbertsioei lotutako gastuak) denen artean banatzeko.

Korronte horri jarraiki, espezializazio malguak erregio-mailako autonomia eraikitzeko beharra azpimarratzen du, industriaren, lan antolatuaren eta erregio-mailako erakunde publikoen arteko lankidetza sustatzeko xedez. Manufakturetara mugatzen ez den erregio-mailako politika bultzatzen da, osasunera, hezkuntzara, enplegu-politika egokietara… ere hedatuz politika hori.

Egungo mundua erregio-mailako ekonomien mosaiko globala da ikuspegi honen arabera. «Erregio» hitza «nazio» hitzarekin ordezkatu eta lurraldean eta lanean oinarritutako nazio-eraikuntza prozesua proiektatu al daiteke, postfordismoaren ezaugarri «bertutetsu» batzuk erabiliz estatu-egitura eskuratzearren?

Erantzuna ezezko biribila da, postfordismoak birterritorializazioa eta deslokalizazioa uztartzen dituelako. Komunikazio-teknologiek eta ordenagailuek ekonomia lurraldeari lotuta egotetik askatu dute. Hala, teorian, enpresa birtual batek Himalaiatik jardun lezake, informatizazioari esker. Telefono-linea gutxi batzuk, pare bat PC sare lokal bat eratuz, eta komunikatzeko behar diren modemak. Horratx, beharko lukeen kapital-ekipamendu guztia!

Gainera, zerbitzuok eskaintzen eta kontsumitzen dituzten eragileek nodoak eratzen dituzte, hardware-stock zabala edukitzea zentro globalen esku bakarrik dagoen komunikazio-sare handiago baten baitan. Aglomerazio-ekonomiak lortu nahian, goi-mailako kudeaketarekin eta zuzendaritza zentralarekin erlazionatutako zerbitzu administratibo eta estrategiko asko pilatu egiten dira, eta halakoetan beharrezkoa izaten da aurrez aurreko jarduna. Harreman horien garrantzia eta azken garapen eta gertakizunen berri egoteko beharra dela-eta, hirigune global gutxi batzuetan pilatzen dira zerbitzu horiek guztiak: Frankfurten, Londresen, Tokion, Parisen, New Yorken, Shanghain, Sao Paulon…

4. ESKUALDEAREN GARRANTZIA

Nolanahi ere, agerikoa denez, eskualdeak garrantzi handia hartu du postfordismoan, bai esparru ekonomikoan, bai sindikalean. Tokian tokiko negoziazio kolektiboari, lurralde jakin batzuetako industria-birmoldatzeen ondorioen aurkako borrokei edota gizarte-mugimendu ekologista, feministaeta altermundialistarekiko aliantza lokalei dagokienez garbi ikusi denez, ekintza sindikalerako esparru pribilegiatua bihurtu da

eskualdea, herriaren eta erregio-mailakoaren arteko bitarteko maila osatzen duen neurrian.

Eurostatek 1992az geroztik zabaldutako *enplegu-zona* kontzeptua berezko ekonomia- eta industria-antolakuntza duen espazio/lurralde zehatz bat izendatzeko erabiltzen du. Enplegu- eta jarduera-tasak, emakumeen presentzia lan-merkatuan, laneko prekarietatea, industria-alorreko enpleguaren pisua… aldatu egiten dira enplegu-zona batetik bestera, eta horrek kontzeptu neutro bihurtzen ditu.

EAEn dagoen enplegu-zonen kopurua aldakorra da: 15-20 bitartean dago, eskualdeen banaketa egiten duen erakunde publikoaren arabera. Padrales-ek inork ukatzen ez dituen hiru enplegu-zonaren ezaugarriak aztertu zituen 2005ean: Bilboko itsasadarraren ezkerraldea, Deba Garaia (Bergara-Arrasate) eta Arabako Lautada (Gasteiz). Ezkerraldeak, EAE osoko industriaren, finantzen eta enpleguaren motorra izan eta gero, inoizko enplegagarritasun-tasarik txarrena dauka egun, industria-sektore tradizionalek (burdingintzak, ekipo-ondasunek, ontzigintzak) izandako krisiaren ondorioz. Arabako Lautadako enplegu- eta jarduera-tasek izandako hobekuntzari esker, Euskal Herriko garapenaren poloetako bat bihurtu da eskualde hori. Deba Garaiak, bestalde, oso ezaugarri bereziak ditu kooperatiben fenomenoaren eta industria-arloko enpleguen pisu izugarriaren ondorioz.

Hiru eskualde horiek adibidetzat hartuta, EAEk berak ere (areago, Euskal Herria osorik hartzen badugu) erregioen mosaiko baten tankerako egitura nazionala duela ondorioztatzen dugu.

5. EUSKAL NAZIO SOZIALEKO ERAGILEAK (1): SINDIKATUAK

Euskal nazio-eraikuntza lanetik eta lurraldetik abiatuta bultzatzen duten eragile nagusien deskribapena egiteko garaian, sindikatuetatik abiatu behar dugu:

5.1. Hego Euskal Herria

Hego Euskal Herrian, frankismoak berdin-berdin zapaldu zituen ELA (Eusko Langileen Alkartasuna) eta Alderdi Sozialistarekin elkar hartutako UGT (Unión General de Trabajadores). ELAk kristau-munduarekiko eta EAJk ordezkatutako nazionalismo historikoarekiko askapena osatu zuen 1960-1975 bitartean. Ezker Abertzalearen barruan LAB (Langile Abertzaleen Batzordeak) sindikatua sortu zen 1975ean, frankismo amaiera aldeko langile-mugimendu kontsejistaren giroan. Euskal langileen batzorde asanbleario batzuk eratzea zen sindikatuaren hasierako helburua, Alderdi Komunistatik gertu zeuden CCOOri erantzuteko.

Trantsizioaren bezperatan, beraz, lau sindikatu zeuden Hego Euskal Herrian. Euskal esparruko sindikatuek ezetz esan zieten, arrazoi desberdinak tarteko, bai Moncloako Itunekin hasitako hitzarmen sozialen politikari, bai 1979-1980 urteetan landutako Langileen Estatutuak bultzatzen zuen negoziazio kolektibo zentralizaturako egiturari.

Industria-birmoldatzeek txikituta utzi zituzten Hego Euskal Herriko burdingintza, ontzigintza eta ekipo-ondasunen industria. Horrek langabezia izugarria eragin

zuen eta Bilboko itsasadarreko eta beste zona batzuetako industriaren gainbehera erabatekoa ekarri zuen. Euskal esparruko eta espainiar esparruko sindikatuek izandako jokamolde desberdinak zeharo aldarazi zuen indar-oreka, langileen ordezkarien hauteskundeetan garbi ikusi zenez. 1995ean hauek izan ziren emaitzak: ELA, % 40,0; LAB, % 15,5; CCOO, % 17,5, eta UGT, % 15,9.

EAEko ordezkari abertzaleen batura 1980ko % 55etik % 57ra igo zen 1995ean; eta ordezkari ez abertzaleena 1980ko % 36,8tik % 34,4ra jaitsi zen 1995ean. Eredu horri gorabehera handirik gabe eutsi zaio gaurko egunera arte, 2009ko hauteskunde sindikalen emaitzetan ikusten denez: ELA, % 40,2; LAB, % 16,7; CCOO, % 20,2; UGT, % 13,1.

Nafarroan, alderantzizkoa da indar-oreka edo indar-korrelazioa. 1995ean hauek izan ziren emaitzak: ELA, % 20,7; LAB, % 11,3; CCOO, % 20,5; UGT, % 31,9. 2009an, berriz: ELA, % 21,37; LAB, % 12,33; CCOO, % 25,00; UGT, % 30,9. Hemen ere 1995ekoaren antzekoa da bi blokeetako ordezkarien batura: ordezkari abertzaleen batura, % 33,70; ordezkari ez abertzaleena, % 55,89.

1988ko greban hasi eta 1993ra arte luzatu zen hiruko sindikalismoaren fasea (ELA, UGT, CCOO) amaitutakoan, itun fordistaren eta «aldeen autonomia»ren estrategiatik «kontra-boterea»ren estrategiara aldaketa gertatu zen. Nazio-ikuspegitik abiatuta, botere sindikalaren eta botere sozialaren arteko bat-egitea zegoen kontra-botere horren oinarrian, eta LABekiko ekintza-batasuna eta autogobernuaren aldeko borroka biltzen zituen estrategia berriak. 1993-1999 bitartean luzatu zen estrategia hori. 1995eko udaberrian, Euskal Herriaren autodeterminazio-eskubidea aldarrikatu zuten ELAk eta LABek Aberri Egunerako elkarrekin sinatutako manifestu batean, nazio-eraikuntza eta eraikuntza soziala uztartuz, horrela.

ELAk eta LABek aktiboki jardun zuten Lizarra-Garaziko Adierazpenean (1998). ETAren su-etena etorri zen adierazpen horren atzetik, baina 1999 amaieran su-etena etetearekin batera ahuldu egin zen sindikatu abertzaleen arteko ekintza-batasuna, eta egunera arte dirauten hausturak eta berreraikuntzak eragin zituen horrek.

Aldi berean, 1995etik aurrera UGT-CCOO bloke estatalista sendotu zen, gehiengo sindikalaren aurka. Gatazka gaiztotu egin zen hainbat arrazoirengatik. 1992an Espainiako estatuan adostutako Etengabeko Prestakuntzarako Hitzarmen Nazionalak UGT eta CCOOren eta CEOE patronalaren esku utzi zituen dirutza handiak haien barne-finantzaketarako desbideratuko ote ziren errezeloa zuten sindikatu abertzaleek. 1995ean EAEko lau sindikatuek eta Confebaskek sinatutako Etengabeko Prestakuntzarako Euskal Hitzarmenak ez zuen arazo hura konpondu. ELAk eta LABek Espainia mailako hitzarmenari emandako ezezkoa aitzakia gisa erabili zuten Nafarroan, sindikatuoi erakundeekin batera jardutea galarazteko.

PP 1997an Gobernura iristearekin batera, areago zentralizatu ziren lan-harremanak. CCOOk eta UGTk baiezkoa eman zioten 2000an PPk eta PSOEk adostutako Askatasunen aldeko eta Terrorismoaren kontrako Hitzarmenari. Hitzarmen hark ETAren indarkeriarekiko konplizitatearen itzala hedatzen zuen euskal abertzaletasun osora.

Euskal sindikatu abertzaleen eta euskal gobernuen arteko bat-etortzea hutsaren parekoa izan da. ELAk eta LABek etengabe salatu dute EAEko Jaurlaritza —abertzalea izan ala ez— errenten birbanaketan eta enplegu-politiketan politika neoliberalak garatzeagatik, eta gaitzetsi egin dute Nafarroako Gobernuak sindikatu estatalistekin duen jarrera klientelista eta beraiekin duen jarrera baztertzailea.

2007/2008an hasitako mundu-mailako krisi ekonomiko handiaz geroztik, Espainiako gobernu sozialistaren jardun neoliberalak eta ongizatea murrizteko politikak Hego Euskal Herriko bloke sindikalen arteko tirabirak suspertu zituen. ELAk eta LABek greba orokorrak deitu zituzten 2009an eta 2010ean, politika ekonomiko neoliberalak eta soldata-murrizketak salatzeko. 2011ko urtarrilaren 27an, CCOOk eta UGTk Espainiako gobernuarekin hitzarmen sozial bat adosten zuten egun berean, ELAk eta LABek pentsio-murrizketen aurkako greba orokorra deitu zuten, STEE-EILAS eta HIRU sindikatu sektorialekin eta EHNE nekazari-erakundearekin batera.

Alderdi Popularra 2011 amaieran gobernura iritsi eta gero, Lan Erreforma onartu zuen 2012ko martxoan. Erreforma horrek muturrera eraman ditu merkatuen aginduak: kanporatze errazago eta merkeagoa, negoziazio kolektiborako eskubide ahulagoak, laneko malgutasun handiagoa, kontratazio prekarioagoa… guztia ere inoiz ezagutu gabeko murrizketez lagunduta aurrekontuetan, ongizatean eta gizarte-zerbitzuetan. Euskal gehiengo sindikalak 2012ko martxoaren 29an Euskal Herri osoa geldiarazi zuen, eta sindikatu ez abertzaleen babesa lortu zuen, ez hemen bakarrik, baizik eta estatu osoan ere.

5.2. Ipar Euskal Herria

Ipar Euskal Herrian diharduten sindikatu frantsesek (CGT, CFDT, CFTC eta CGT-Force Ouvrière, Union Syndicale Solidaires sindikatu alternatiboarekin batera) departamenduan oinarritutako antolakuntza errepublikarra izan ohi dute, baina antolakuntza hori desegokia da Ipar Euskal Herrian ekintza sindikal autonomoa garatzeko, Pirinio Atlantikoetako Departamenduaren erdia osatzen duen aldetik. CFDT nolabaiteko salbuespena da: Akitaniako Lanbide arteko Batasun Erregionalak sei lurralde ditu, horietako bat Euskal Herrikoa.

CCOO CGTren homologoa litzateke eta UGT, CFDTrena. «Pays Basque»ko CFDT lokala, ordea, Hegoaldeko UGT baino euskaltzaleagoa da eta behatzailea izan zen Lizarra-Garaziko prozesuan.

Iparraldeko langileen ordezkariak eta enpresa-batzordeak hautatzeko hauteskundeetako emaitzak ez dira ezagutzen. Prud'hommes kontseiluetako hauteskundeetako emaitzak, aldiz, bai. Hona 2002ko abenduko emaitzak: CFDT, % 32,61, 11 ordezkari; CGT, % 27,43, 7 ordezkari; FO, % 16,92, 5 ordezkari; LAB, % 8,53, 1 ordezkari (merkataritzan). 2008an, CGTk 6.308 boto eskuratu zituen, % 28; CFDTk, 5.292 boto, % 24; eta LABek, 2.763 boto, % 13,50.

2000ko apirilean sortu zen LAB Iparraldean, eta berau da euskal sindikalismo abertzalearen ordezkari bakarra. Hasiera batean ez zuen harreman erraza izan

sindikatu frantsesekin. CCOOk eta UGTk Espainiako Terrorismoaren aurkako Itunaren edukia esparru sindikalera hedatzeko adierazpen bat sinatzea proposatu zieten CFDT, CGT, FO eta UNAS sindikatuei, 2001ean. Adierazpen horretako 4. puntuak «ETAren eragin-esparruko erakunde sindikal, politiko eta sozialekiko lankidetza» gaitzesten zuen, LABi erreferentzia zuzena eginez. Horrek barne-gatazkak eragin zituen, eta «gure terrorismoaren gaitzespena mugaz bi aldeetako Euskal Herriko gizon eta emakumeen aldarrikapen identitario eta kulturalekin nahasteko» arriskua zegoela salatu zuten CGTko euskal buruzagiek.

Dena den, LABek langileen eta herritarren mobilizazioetan izandako parte-hartzeak eta lortutako ordezkari kopuru gero eta handiagoak normalizatu egin du beste sindikatuekin duen harremana.

6. EUSKAL NAZIO SOZIALEKO ERAGILEAK (2): NEKAZARI-ERAKUNDEAK

Postfordismoak arrakala sakona ireki du nekazari-erakunde produktibisten eta, Iparraldean nahiz Hegoaldean, komunitate- edo familia-mailako ustiategiak kudeatzen dituzten nekazari txikien erakundeen artean. Azken hamarkadetan, munduko Iparra diru-laguntza oparoez lagundutako elikagaiak esportatzen ari da Hegoaldeko herrialdeetara, elikagaiok ekoizpen-kostutik beherako prezioetan salduz, eta horrek gosea eta miseria eragin die mundu osoko nekazariei. Haziak eta transgenikoak salerosten eta patentatzen dituzten nekazaritzako elikagaien industriako multinazionalak eta zereal-ustiategi handiak dira irabazleak borroka honetan. Biek ala biek munduko neoliberalismoa kudeatzen duten erakundeen eta Nekazaritzako Politika Bateratuaren babes osoa dute.

Aldi berean, esportaziora bideratutako politika horrek 200.000 nekazaritza-ustiategi txiki itxiarazten ditu urtero, ekoizpena gutxi batzuen esku metatzearen ondorioz.

1986an sortutako Coordination Paysanne Européenne-k (CPE) eta 1993an sortutako Vía Campesinak elikadura-burujabetzari buruzko ikuspegi bera dute. Azken erakunde horrek 22 nekazari-erakunde kritiko biltzen ditu, Euskal Herriko bi tartean. Zer eskatzen du elikadura-burujabetzak? Herrialde bakoitzak eskubidea izan dezala bere nekazaritza-politika definitzeko, beren merkatu nazionalak lehenesteko, ura, lurra eta hazia bezalako natur baliabideak eskuratzeko eta haiek lortzeko beharrezko krediduak jasotzeko, guztia ere herrialde bakoitzaren kultur ezaugarri bereziekin bat etorriz.

Euskal Herriko bi nekazari-elkarteak, ELB (Euskal Herriko Laborarien Batasuna) Iparraldean eta EHNE (Euskal Herriko Nekazarien Elkartasuna) Hegoaldean, bat datoz eredu alternatibo horrekin.

6.1. Euskal Herriko Laborarien Batasuna, ELB

Iparraldeko nekazarien mugimendua FNSEAren (Fédération Nationale des Syndicats d'Exploitants Agricoles) barruan trebatu zen. Egitura departamentaleko federazio horrek EBko nekazaritza-politikaren kontzentrazio- eta produktibismo-

printzipioak bereganatu zituen 1960ko eta 1970eko hamarkadetan. ELB 1982an sortu zen, eta honela definitu zituen bere kideen ezaugarriak 1984an: nekazariak, Euskal Herrikoak eta nazioarteko komunitateko kideak.

Nekazaritza-alorreko gaiei buruzko gogoeta izan da ELBren ardatz nagusia, eta horri esker nabarmen handitu du bere ordezkaritza Nekazaritza Ganberan, 1993ko % 29tik % 51,5eraino 2001eko hauteskundeetan.

6.2. Euskal Herriko Nekazarien Elkartasuna, EHNE

EHNE 1980an eratu zen, lau erakunderen konfederazio gisa: EHNE Gipuzkoa, EHNE Bizkaia, UAGA (Unión de Agricultores y Ganaderos de Álava / Arabako Nekazarien Elkartea) eta, 1985etik aurrera, EHNE Nafarroa. ELB ez bezala, Hego Euskal Herriko nekazari-erakunde ia bakarra da EHNE. Gaur egun 6.500 kide inguru ditu.

ELBren eragin handia izan arren, bi erakundeek arazo desberdinak lantzen dituzte. Bi tentsio historiko daude EHNEren barruan: lurraldeari dagokiona eta gizarte-arazoei dagokiena, biak ere nekazaritza-ereduarekin erlazionatuak; izan ere, batasuna bilatu arren, kide guzti-guztiak ez daude eredu produktibistaren aurka.

6.3. Euskal Herriko Laborantza Ganbara: eredu alternatiboa euskal esparruaren barruan

Nekazaritza-ganberak erakunde publikoak dira eta paper garrantzitsua jokatzen dute Frantziako landa-inguruneko politikan. Sufragio unibertsal bidez aukeratutako profesionalen biltzar batek kudeatzen ditu, eta baliabide publiko ugari dauzkate. Pirinio Atlantikoetako Nekazaritza Ganbera EBko politika produktibisten alde dago, ordea, eta euskal landa-munduari buruz Pauen hartzen diren erabakiek distantzia hirukoitzaren gaitza dute, distantzia geografiko, politiko eta kulturaletik hartuak baitaude.

Hori ikusita, 1995etik aurrera Euskal Herrirako Nekazaritza Ganbera propioa eskatzen hasi ziren euskal nekazariak. Frantziak horren aurkako jarrera irmoa hartu zuen, baina ELBk zuhur jokatu zuen babesak eskuratzeko. 2001ean mobilizazio-kanpaina bati ekin zion Ipar Euskal Herri osoan: Iparraldeko alkateen % 70, 113 guztira, eta kontseilari nagusi eta erregionalen erdiak baino gehiagok Ganberaren aldeko mozioa sinatu zuten. Gizarte-mugimendu berri eta zahar askok ere bat egin zuten eskakizun horrekin: sindikatu profesionalek, eragile sozioekonomikoek, kultur erakundeek, kontsumitzaileen aldeko erakundeek, erakunde ekologistek…

Behin eta berriz erakundeen ezezkoa jaso eta gero, euskal ganbera sortzea erabaki zuten 2005eko urtarrilean, baina ez estatuko erakunde bezala, ezinezkoa baitzen, erakunde zibil bezala baizik. Euskal Herriko Laborantza Ganbara izena jarri zioten, frantseserako itzulpenik gabe. Prefetak presioa egin arren, joera guztietako alkateek erakunde horri diru-laguntzak ematearen aldeko botoa eman zuten. Arrazoi asko egon dira horrelako babes zabala lortzeko: baserritarren kasuan, arrazoi profesionalak; ekologistentzat erakunde horrek natura gehiago babestuko duen

eredua bultzatzen du; abertzaleen iritziz, Euskal Herria erakundetzeko lehen urrats bat litzateke ganbera sortzea.

7. EUSKAL NAZIO SOZIALAREN ERAIKUNTZARAKO ALIANTZA ETA ESTRATEGIAK

Euskal nazioaren eraikuntzak itun- edo aliantza-arazoak sortzen dizkie goian azaldutako erakundeei. Ardatz edo pilareen teoriak erakusten digunez, sindikatuek historikoki ez dute inoiz bakarrik jardun. Estatuaren eta patronalaren erasoei aurre egin eta lehia ideologikoa ahalik eta ongien eramatearren beren ardatzak sortu zituzten, kooperatiben, lan-poltsen, masa-erakundeen eta alderdi politikoen arteko elkarren mendekotasunean oinarritutako gizarte-sareak alegia. Alderdien eta sindikatuen arteko botere-harremanak gorabeheratsuak izan ziren.

Alderdien eta ideologien artean zeuden bana-lerro ugarien ondorioz zegoen hainbeste ardatz edo pilare. 1920-1970 bitartean alderdi-sindikatuen arteko lau ardatz-multzo errotu ziren: laborista, sozialdemokrata, komunista eta kristaua. Ardatz edo pilare haiek konplexuak izan zitezkeen. Hego Euskal Herrian, adibidez, PSOE-UGTren pilare sozialistari Sociedad de Obreros Vascos-ek erantzun zion, joera abertzalea eta katolikoa uztartzen zituena eta gerora ELA izango zena, hain zuzen.

1970etik aurrera ardatz horien haustura eragin duten hainbat prozesu izan ditugu Europan: laneko prekarietatea, identitateak maila kolektibotik banakako mailara aldatzeko joera, Elizaren eraginaren atzerakada, ezker historikoko alderdien ahultasun ideologikoa… 1980ko hamarkadan, bai UGTk bai CCOOk hautsi egin zuten PSOErekin eta PCErekin zeukaten ardatza, hurrenez hurren. ELAk lehenago egin zuen haustura, 1960 eta 1970eko hamarkadetan, bere lotura jeltzale eta katolikotik askatuz.

Ardatz haien hausturak beste mugimendu batzuetara —gizarte-mugimendu berrietara, feminismora, gazte-mugimendura, globalizazio neoliberal ekonomikoaren aurkako mugimenduen mugimendura…— hurbildu ditu sindikatuak, ez arazorik gabe, ordea. Ardatzen urrezko aroan ez bezala, orain ez dago lotura egonkorrik, era askotako lokarri aldakorrak baizik. Baina prozesu ahula da hori eta hastapenetan dago oraindik.

Erregela guztiei dagozkien salbuespenak dauzka, gainera. Zer gertatzen da nazio-identitateari lotutako prozesu sendoak dituzten gizarteetan? Euskal Herrian (eta Galizian eta Korsikan) gertatu dena. 1970eko hamarkadan ardatz berri eta indartsu bat sortu zen, Ezker Abertzalearen ardatza, eta LAB sindikatua ardatz horretan egon zen 1990eko hamarkadara arte. Urte haietan, ELAren eta LABen arteko ekintza-batasunari esker eta sistemari aurre egiteko antolatzen zituzten mobilizazio nazional eta sozialek zuten identitate-eduki handiari esker, Espainiako estatuko borroka sindikalak zituen loturez askatzea lortu zuen euskal langileen ekintzak.

ETAren jardun armatuaren behin betiko etenak euskal nazio soziala behetik eraikitzeko aukera-sorta berria zabaldu du, eta 1990eko espiritura kemenez eta

indarrez itzultzeko aukera ematen du, orduan balio zuena gordez, ordurako arazo zena gainditu eta artean pentsatu gabeak zeuden eginkizunei ekinez.

Horretarako, gehiengo sindikalak akritikoki bultzatu izan dituen *kontra-boterea* eta *ekintza-batasuna* bezalako kontzeptuak birpentsatu behar dira, ez baita kontzeptu horien inguruan sortutako desadostasunen gaineko gogoeta egokirik egin.

1990eko hamarkadan esaten zenez, botere sindikala eta botere soziala ikuspegi nazionaletik uztartzean oinarritzen zen kontra-boterea, eta horretarako beharrezkoa zen ELA/LABen arteko ekintza-batasuna, autogobernuaren aldeko borrokaren ikuspegitik. Baina ikusmolde horrek lan-munduaren eta esparru politikoaren arteko desorekari erantzuten zion: sindikatu abertzaleek beren esparruan gehiengoa osatzen zuten arren, ezkerreko alderdi abertzaleak gutxiengoa ziren politika-arloan.

Gaur egun, esparru politikoaren egoera aldatzen ari da, eta pentsatzekoa da aurrerantzean ere aldaketa sakonagoak etorriko direla. Ezkerreko abertzaletasun politikoa kontra-boterean txertatu beharreko indarra da, kontra-botere horrek autogobernuaren aldeko borrokatik duen neurrian, behintzat. Ezinbestean klasearteko izaera duenez, gehiengo sindikalaren eta nekazari-erakundeen egiteko bat esparru politiko hori modu kritikoan bere helburuekin bat etortzeko moduan bideratzea izango da.

Estaturik gabeko kontra-botere batek ez baitu zentzurik sindikatu bakar baten tresna gisa, alor sindikalera bakarrik mugatutako ekintza-batasunak zentzurik ez duen modu berean, non eta autogobernuaren aldeko borroka nazionalean beharrezkoak diren itun eta aliantzak ezabatu nahi ez diren.

Zentzugabea eta alferrikakoa da antzinako alderdi-sindikatuen ardatz edo pilarea berpizten saiatzea, eta ez bakarrik gurean hainbat sindikatu eta alderdi daudelako. Dena den, eite berri bateko berrardazte edo birpilarizazioa bultzatu liteke, erdigunerik ez duen eredu batekin bat etorriz eta pluralismoa oinarritzat hartuta. Sindikatuen, nekazari-erakundeen, gizarte-mugimenduen eta, jakina, autogobernuaren eta sozialismoaren alde borrokatzen diren indar politikoen arteko konglomeratu batean pentsatu genezake, lankidetza eta gatazka neurri berean biltzen dituen harreman konplexu batekin, koordinatu daitekeena koordinatu eta kritikatu daitekeena kritikatzen delarik.

Hego Euskal Herrian nahikoa masa kritiko daukagu dagoeneko bat-egite sozial horri ekiteko; hortaz, estuki langile-munduarekin zerikusia ez duten esparruekin bat egiteko errezeloak dituzten sindikatu-munduko jarrera puristak gainditu egin beharko lirateke.

Eragile-sare zabal horrek porotsua izan beharko luke eta nazio-eraikuntza gisa ulertu beharko lirateke, eraikuntza nazionalista gisa baino gehiago. Ekintza-batasunaren ohiko ikuspegia birpentsatzera garamatza horrek, beraz. Ongietorria eman behar diogu, ondorioz, Espainiako estatuko sindikatuen euskal atalen eta euskal gehiengo sindikalaren arteko hurbilketari, hurbilketa hori kontsekuentea bada, nahiz eta sindikatu haien jokamoldea laguntza-sindikalismotzat jo izan den historikoki, arrazoiz egin ere. Izan ere, merkatuen logika infernutarrak nazio-estatuak

hustu eta haien aurrean eta haien aurka estaturik gabeko nazioak besterik uzten ez duenean, ez baitago zer galdua eta, bai, aldiz, zer irabazia hurbilketa horrekin.

Euskal esparruko sindikatuek beren jarreretara erakarri behar dituzte —nahiz eta ez ezinbestean beren egituretara— euskal langile guztiak, haien ikuspegi nazionala edozein dela ere. Gainera, sen oneko jokamoldea da hori. Nahiz eta Hego Euskal Herriko dentsitate sindikala Espainiakoaren bikoitza izan, ez da langileen % 30era iristen, Europako herrialde askoren oso azpitik. Gauzak horrela, mobilizatzeko gaitasun handia izanda ere, zentzuz eta kontuz jokatu beharko luke gehiengo sindikalak. Ekintza-batasuna bai, baina, elkarrekiko errespetutik abiatuta, batasun horrekin bat egin nahi duten guztiei zabaldua.

Klase-etsaien sareetan erortzeko beldurrez, euskal sindikalismoak bere buruari orain arte ukatu dion esparru batean sartzeko garaia heldu da beharbada. Postfordismoaren ezaugarri «bertutetsuek» ahalbidetuko luketen ekonomia suspertzeko proposamenei buruz ari naiz, merkatuek egun duten ekoizpenaren aurkako jarrerak ia derrigorrezko egiten baitituzte proposamenok.

Euskal Herria bailaren konfederazio bat da hein handi batean, eta bailara horiek bat egiten dute eskualdeekin. Eskualde eta bailara horietako bakoitzerako garapen-proposamen zehatzak plazaratzeko eztabaida-gune ireki eta parte-hartzaileak antolatu behar dira, ekimenok eztabaidatu, garatu eta gauzatzeko. Sindikatuek egiteke duten lana da hori, nekazari-erakundeak trebatuago baitaude alor horretan. Lan hori esparru nazionala eta soziala uztartzen dituzten udalekin batera egin behar dute (zorionez halakoak askotxo dira orain), eta aliantza koloreaniztun bat eratu behar dute gizarte-mugimenduekin, herri-erakundeekin, prentsa kritikoarekin… Proposamen horien mintzakideak eta garatu litzaketen bazkideak eskualde bakoitzeko enpresa txiki eta ertainak, I+Gko zentro lokalak, arrisku-kapitaleko erakundeak izan behar dira ezinbestean.

Alor honetan ezin dugu amore eman. Langileek eta nekazariek garapen-gaietan parte hartzearekin batera, ezinbestekoa da kalitatezko lana, lan egonkorra, prekarietaterik ez, soldata homogeneoak… eskatzea. Halako baldintzen eskaerak gatazka pizten du, klase-interes antagonikoen ondorioz, eta gatazka hori gainditzeko denak (inguruko gizartea bereziki) irabazten ateratzen direneko batura positiboa bihurtu behar da lankidetza. Toki-erakundeek zentzu osoa izango lukete hemen, enpresek eta nekazaritza-ustiategiek beren kasa lortu ezin dituzten inputak jarriko lituzkete-eta, hau da, I+G, merkatuen gaineko ezagutza, teknologia berriak… Lanerako trebakuntza eta industria-lurrak jarrita, lurraldeari lotutako ongizatearen kudeatzaileak izango lirateke, eta kudeaketa hori garraiora, osasunera, hezkuntzara… hedatuko litzateke.

Baina hemen kontuz ibili behar dugu inuzenteak izan gabe, munduan ez baitago bakarrik enpresa txiki eta ertain autonomoek osatutako industria-barrutiak dituen herririk, ezta Euskal Herrian bertan ere. Sindikatuek, nekazari-erakundeek eta gainerako gizarte-eragileek ikerketa-lana egin beharko dute aldez aurretik, benetako enpresa ertain eta txikiak eta talde handiagoek urrutitik gidatutako enpresa terminalak bereizteko, eta haien jatorria zein den jakiteko (euskalduna, espainiarra

ala globala), enpresa-taldeentzat egoera okertuz gero edo beste nonbait kokatzeko aukera sortzen zaienean egin litzaketen deslokalizazio-amarruak galarazi ahal izateko.

Euskal nazio-eraikuntza Euskal Herriko eskualdeen garapen ekonomiko-sozialen batura baino askoz gehiago da, noski; zer esanik ez estatu-izaera eskuratzeari dagokionez. Baina, testu honetan gai horri zuzenean heldu ez arren, liburu honetako beste kapitulu batzuetan jorratzen baita, nazio-estatuaren bi osagaietako baten eraikuntzak, nazio (sozial)aren eraikuntzak alegia, asko laguntzen du zeregin horretan. Horregatik iruditzen zait Euskal Herrian oraindik probatu ez dugun bide hau lagungarria izan daitekeela lehenago azaldu dugun helburu zabalagoa bultzatzeko. Arrisku ugari ditu zeregin horrek, eta oso konplexua eta korapilatsua da, inondik ere, baina zein ez?

BIBLIOGRAFIA

Aurrekoetxea, M. (2003): *De Solidaridad de Obreros Vascos a Euskal Langileen Alkartasuna, 1911-2001. Notas para una crónica de 90 años*, Manu Robles Arangiz Institutua, Bilbo.

Bengoa, V. (1997): *De SOV a ELA. Historia, organización, representatividad,* apunte argitaragabeak.

Borja, A. eta Gómez Uranga, M. (2006): "Qué futuro para la economía en Iparralde", in F. Letamendia (koord.), *Acción colectiva Hegoalde-Iparralde*, Editorial Fundamentos, Madril.

Ibarra, P. (1987): *El movimiento obrero en Vizcaya: 1967-1977. Ideología, organización, conflictividad,* EHUren Argitalpen Zerbitzua, Leioa.

Kaiero, A. (1999): "Sindicatos y marco vasco de relaciones laborales", in *Revista Internacional de Estudios Vascos,* **44,** 1.

Köhler, H.D. (2001): *El movimiento sindical en España:Ttransición democrática, regionalismo, modernización económica*, Editorial Fundamentos, Madril.

Letamendia, F. (2004): *ELA 1976-2003. Sindicalismo de contrapoder,* Manu Robles Arangiz Institutua, Bilbo.

————————, (2006) (koord.): "Sindicatos y organizaciones agrarias: relaciones Hegoalde-Iparralde", in *Acción colectiva Hegoalde-Iparralde*, Editorial Fundamentos, Madril.

————————, (2009): *Estructura política del mundo del trabajo: fordismo y posfordismo*, Tecnos, Madril.

Majuelo, E. (2000): *Historia del sindicato LAB,* Txalaparta, Zangoza.

Solange, M. (2002): *Ipar, Euskal Herriko egoera ekonomikoa, azken hogei urten hauetan,* Manu Robles Arangiz Institutua, Bilbo.

Unanue Letamendi, J.M. (2002): *Las relaciones laborales en Euskal Herria. Apuntes históricos y análisis de su evolución desde la transición política*, Manu Robles Arangiz Institutua, Bilbo.

Verberckmoes, J. (1996): "The politics of ideological diversity in France", in P. Pasture; J. Verberckmoes eta H. De Witte (arg.), *The lost perspective?* (I. libk.), Avebury, Ashgate Publishing Limited, Aldershot.

8. Klase-interesen azterketa Euskal Estatuaren eraikuntzan

Iñaki Gil de San Vicente Larrañaga, GITE - IPESeko Kidea (Gizarte Ikerterarako Talde Eragilea - Instituto Promoción Estudios Sociales)

XX. mendean, inperialismoak hiru estrategia landu ditu estatu-forma bere hedapen-beharretara egokitzeko. Hirugarrena Washingtongo Kontsentsuarena da. Orain, formalki aske diren herriak ere, nazioartean aitortutako estatuak izan arren, kanpotik menderatu eta administratu daitezke, eta izatez hori gertatzen zaie. Nazio zapalduok, estatu propioa ere ez dugunok, jakin behar dugu zer inplikatzen duen estatua konkistatzeak, alegia: lehenik, inperialismoaren helburuak eta bitartekoak ezagutzea, haren aurkako borroka irabazteko; bigarrenik, gure historiatik eta gure indarretik abiatzea, hau da, gure klase-borrokaren esparru autonomotik; hirugarrenik, gure estatu-eredua aurretik itxuratzea, orain hasita, ahal den neurrian; eta, laugarrenik, estatua gauzatu behar duen subjektu kolektiboa definitzea: herri langilea.

Class interests in the building of a basque state

Imperialism developed three strategies in the twentieth century for adapting the form of the state to its needs for expansion, the third of these being the Washington Consensus. This has reached the point where even formally free countries which have internationally recognised states may be, and indeed are being, dominated and administered from without. Oppressed nations such as ours, which lacks its own state, need to understand that the achievement of one will entail, first of all, a knowledge of the goals and means of imperialism, in order to overcome them; secondly, taking our history and strengths as a starting point, that is, our distinctive framework of class struggle; thirdly, anticipating our own model of a state already in the present, as far as possible; and fourthly, at the same time defining the collective subject that will bring this aspiration to fruition: the working people.

1. MERKATU GEHIAGO, ESTATU GUTXIAGO

Langile-gizateriak azken aldi honetan pairatu dituen porrot handienetako bat izan da onartzea, ia erresistentzia teorikorik gabe, estatuak ez direla gehiago beharrezkoak herrientzat, hau da, ontzat ematea beharrezkoak izateari utzi diotela. Herriei sinetsarazi zitzaien kapitalismoak XX. mendearen bigarren erdian izandako aldaketa handiek zaharkituta utzi zituztela «estatu zaharrak», zeren oztopo bihurtu baitziren «mundu-merkatu» deritzanaren onura zibilizatzaileen hedapen azkarrerako. Esaten zenez, hedapen horri jarritako edozein trabak balaztatzen zuen munduko «gobernantza» demokratikoaren agerpena, hots, «elkarrizketa iraunkorrean» oinarritutako administrazio-forma berri baten agerpena; elkarrizketa iraunkor hori nazioarteko instituzioen artean gauzatzen da, «agentzia handi»en artean, eta, gehiegi ez luzatzeko, «munduko gizarte zibilaren indar demokratikoen artean».

1990eko hamarkadan, industria politiko-mediatikoak indartu egin zuen «estatua gainditzea»ren ideia, globalizazioaren aurkako mugimenduaren eta mugimendu altermundialistaren zati batek bultzatzen zuen ideologia kosmopolitaren bitartez, hau da, «munduko herritartasuna» aldarrikatzen zuen ideologiaren bitartez. SESB desegin zen, Txinako Herri Errepublikak kapitalismorako bidea hartu zuen, «zibilizazioen gerrak» «Mendebaldea bateratzeko» premia planteatu zuen, «terrorismo islamikoa»ren mehatxupean zeuden balio demokratikoen jatorri eta bermetzat hartuz; aldi berean, NBEk «interbentzio humanitarioak» legitimatzen zituen, hirugarren herrialdeetako «giza eskubideak» defendatzeko, eta hori ere estatuen agortzearen eta munduko «gobernantza» ezartzeko premiaren tesia aldezteko argudio bihurtu zen.

Ezkerreko mugimenduaren zati batek ez zuen esplikazio hori guztiz sinetsi, baina bai neurri batean, zeren pentsatu baitzuen «Europar Batasun demokratiko» batek iparramerikarren «gehiegikeriak» orekatuko zituela, giza eskubideak errespetatuko zituen politika bat garatuz. Horrela hedatu zen «supraestatua»ren mitoa: beronek antzinako estatuen tradiziorik onenak bereganatuko zituen, eta, aldi berean, «globalizazio finantzarioa»ren arriskuak kontrolatu eta beraren onurak bultzatu ahal izango zituzten tradizio berri batzuk garatuko zituen. Europako estatu ahulenetako erakunde erreformista askok, eta nazio bezala zapalduta zeuden herrietako beste hainbat erakundek ere, justifikazio bat aurkitu zuten hor beren soberania ekonomiko-politikoari gero eta neurri handiagoan uko egiteko —isilpean edo publikoki—, hau da, justifikaziotzat hartu zuten beren independentzia estatal formalaren murrizketa onartzeko; estaturik gabeko nazioen kasuan, independentziarako eskubideari eta estatu propioa izateko eskubideari uko egiten zitzaien, zeren eta, esaten zenez, «europar integrazioak» mini-estatu bat izatea ahalbidetzen baitzuen, gutxiengoak errespetatzen dituen estatu handiago batean txertatuta.

Benetako arazoa askoz ere gogorragoa da, ikuspuntu kualitatibotik begiratuta, hau da, kapitalen perekuazio, zentralizazio eta kontzentrazioaren legeen abiadura kaotikoa, gehiegizko produkzioaren eta mozkinen batez besteko tasaren jaitsieraren krisiaren mende dagoen mundu-testuinguru baten baitan —batez ere ekoizpen-ondasunen sektorean—; horren arrazoia zen munduko eroste-ahalmenak gero eta gaitasun txikiagoa zuela masiboki ekoitzitako merkantziak absorbitzeko. Kapitalaren

berezko kontraesan horrek presionatuta, merkatuan soberan zegoen kapitalaren kantitate izugarriek betiko bidea hartu zuten, hots, espekulazio finantzariora jo zuten, mozkinak ahalik eta arinen eskuratzeko xedez —soberakin handi horiek hainbat jatorri zituzten: petrodolarren masa, herrialde pobretuek ordaindutako zorra, ekonomia ezkutu eta kriminala (gero eta handiagoa baitzen), narkokapitalismoa, eta industria tradizionalean eta haren zerbitzuetan inbertitu nahi ez zuten kapitalak—.

2. DEKALOGO INPERIALISTA

Bide tradizional hori errazteko, estatu inperialistek funtsezko rola jokatu zuten. Hori 1989an landutako eta 1993an egokitutako «Washingtongo Kontsentsua»ren hamar puntuen ezarpenean laburbil dezakegu. Dekalogo horrek ondo baino hobeto funtzionatu zezan, estatu ertain eta txikiek onartu behar zuten, nahitaez, ez zutela gaitasun nahikorik mundu-merkatuan nabigatzeko; beharrezkoa zen, halaber, estatu handiek barneko erreforma sakonak egitea.

Lehenik, aurrekontu publikoen defizita ezabatzea. Estatuak uko egin behar zion ekonomia zuzentzeari, salbu eta mozkin pribatuarentzat beharrezkoa zen eremuan. Bigarrenik, oinarrizko gizarte-zerbitzuen defizita ezabatu behar da, zerbitzu horiek pribatizatuz. Hirugarrenik, zerga-inboluzioa, burgesiaren mesederako. Laugarrenik, askatasun finantzarioa, interes-tasen gaineko kontrol estatalik gabe. Bosgarrenik, merkatu-askatasuna errazten duen kanbio-tasa bat ezartzea. Seigarrenik, aduana-barrera estatalak murriztea. Zazpigarrenik, atzerriko inbertsioarentzako askatasuna. Zortzigarrenik, estatuaren monopolioa eta enpresa publikoak pribatizatzea. Bederatzigarrenik, merkatuen liberalizazioa. Eta, hamargarrenik, jabetza burgesaren babesa.

Dekalogoaren berezko ondorioa da estatu ahul eta pobretuak inperialisten mende geratzen direla errealitatean, hau da, haien subsuntzio erreala da ondorioa; halaber, estatu ertainek beren soberania politiko-ekonomikoaren zati bat uzten dute estatu handien eskuetan. Gainera, dekalogoak aldaketa sakonak ekartzen ditu XX. mendearen amaierara arte nagusi zen estatu-formaren lau alor klasikotara; bada, aldaketa horiek esplikatzen dute zergatik subsuntzio errealaren tesia —ekonomia burgesaren kritika marxistatik hartutako tesia— aplikatu dakiekeen inperialismoak estatu pobretu eta ahulduetan dituen ondorioei —estatu horiek ez diete aurre egin nahi estatu handiei, beren klase menderatzaileek uko egiten diotelako inperialismoaren kontrako erresistentzia-gerrak abiatzeari—. Hona hemen zein diren ondorioak:

Lehenik, estatuaren ardurapean zeuden zerbitzu publikoen amaiera. Orain arte, zerbitzu horiek lan-indarraren erreprodukzioa bermatzen zuten, «burgesia nazionala»ren beharren arabera, eta klase esplotatuak nolabait kontrolatzeko eta integratzeko gaitasuna ematen zuten, haien esplotazioa leuntzearen bidez. Bigarrenik, finantza- eta aurrekontu-soberaniaren amaiera; hori izan zen iraultza burges guztien errebindikazio estrategikoetako bat, eta beren independentzia militarraren gako nagusietako bat ere bai. Hirugarrenik, ekoizpen- eta metaketa-esparru estatalean oinarritutako soberania ekonomikoaren amaiera; orain, atzerriko kapitalen sarrera eta irteera libreak eta horrek dakarren arpilatzeak suntsitu egin dute esparru hori. Eta, laugarrenik, estatuaren independentzia espezifikoaren amaiera,

zeren bere bideragarritasun-baliabide propioak pribatizatu behar baititu, hala nola monopolio estatalak eta enpresa publikoak.

Estatu-forma klasikoaren suntsipen laukoitzak badu eragina forma hori historikoki definitu duten bi osagaietan. Bata: metaketaren esparru estatala segurtatzen duten muga ekonomikoak, eta estatuak jaulkitako moneta nazionala, zeinak kapitalaren eta lurraldearen arteko fusioa adierazten baitu, modu material eta sinbolikoan, klase menderatzailearen nazionalismo burgesaren eta haren sostengu-bloke sozialaren ideologian. Muga ekonomikoak ia erabat desegiten direnez, garrantzi txikiagoko alderdi batzuetan izan ezik, estatu-forma horren zimendu historikoetako bat hondoratzen da, esan dugun bezala. Bestea: lurraldearen independentzia militarra, berau desagertzen baita «armada nazionala» maila goragoko armada inperialista batean sartzean —OTAN—; horri lotuta, estatuen ahalmen industrial-militar autonomoa muturreraino ahultzen da, zeren beren konplexu industrial-militarraren monopolioak pribatizatu behar izan baitituzte. Soberaniaren bi lagapen (galera) horiek independentzia nazionala apurtzen dute beren muin ekonomiko-militar tradizionalean, eta horren truke estatu-forma nagusiago eta indartsuago batean integratzen dira, bere osotasunaren mendeko zati bezala.

3. ESTATU BURGESA INDARTU

«Washingtongo kontsentsuak» iragana eta geroa bereizten ditu «arazo nazional» deritzanean, estatu pobretu eta menderatuen bideragarritasunaren arazoaz gain. Mendebaldeko inperialismoak ez du inoiz ere modu hain labur eta zuzenean adierazi horren inguruan duen politika. Horren bitartez, bere mundu-nagusitasuna fase luze batean finkatu nahi du, II. Mundu Gerra amaitu ondoren Bretton Wooden ezarri zuenarekin gertatu zen bezala, edo, hori baino lehen, W. Wilson presidente yankiaren hamalau puntuekin gertatu zen bezala, 1918an.

Horregatik, gai erabakigarri bat geratzen da, zeinean inperialismoak estatuen eskumenak indartu baititu, «porrot egindako» estatuak izan arren. Dekalogoaren hamargarren puntua da, hain zuzen ere: jabetza pribatua babestea, hau da, estatuaren indarkeria bere forma guztietan areagotzea, alegia, bai indarkeria fisikoa eta bai indarkeria psikologikoa, kulturala, prebentiboa, eta abar. Dekalogo horretan sintetizatzen den estrategia inperialistaren eraginkortasuna hamargarren puntuaren aplikazio egokiaren mende dago, azken batean.

2007ko udaz geroztik —eta agian lehenago ere—, puntu hori politika inperialistaren ardatz bakar bilakatu da, bere jabetza segurtatzeari dagokionez; horren kostuak ordaintzen dituztenak burgesia estatalen talde ahulenak, estatu ahulduenetako burgesiak eta —batez ere— langile-gizateria osoa dira; alde horretatik, gainera, herri zapalduok zigor berezia jaso dugu, hots, estatu propiorik ez dugunok geure burua bestelako politika sozioekonomiko batez defendatzeko.

Dena dela, krisiaren larritasunak bultzatuta, bigarren mailako burgesia estatal batzuk protekzionismora jotzen ari dira, «Washingtongo Kontsentsua»ri nolabait —neurri batean— kontrajartzen zaizkion formetara joz. Aldi berean, poliki-poliki, beste alternatiba batzuk itxuratzen ari dira nazioarteko harremanen esparruan 1944-

46tik aurrera indarrean dagoenaren aldean —garai horretan ezarri zuten AEBek Bretton Woodeko estrategia—. Gehien handitzen ari diren kontraesanetako bat estatu inperialistak eta herrien dinamika aurrez aurre jartzen dituena da; izan ere, alde batetik, estatu inperialisten exijentzia da estatuak ahultzea eta estatu berrien sorrera eragoztea, beraren «estatu instrumental»en kasuan izan ezik; eta, bestetik, herrien dinamika bi zentzutan indartzen ari da, alde batetik, beren estatuak indartu nahi dituzte, beren klase menderatzaileen boterea murriztuz, eta, bestetik, nazio zapalduak ahaleginak egiten ari dira beren estatu propioak azkenez sortzeko.

«Estatu instrumentalak» dira inperialismoak bultzatzen dituenak, kapitalismoaren aurreko taktika zahar bati jarraituz, hots, «tapoi-estatuak» edo «estatu aliatuak» sortzea, base militar aurreratu bezala erabiltzeko, balizko gerrei begira. Estatu menderatuak eta kolonizatuak izaten ziren eta izaten dira, etorkizun-ikuspegirik ez dutenak, beren barnean ez bada sortzen independentzia lortu arte aurrera egiten duen indarrik, inperialismoari eta barneko aliatuei nagusituz. «Estatu instrumentalak» ez zaizkio kontrajartzen «Washingtongo Kontsentsua»ri; aitzitik, funtzionalak dira harentzat, jabetza burgesaren babesaren aldeko eskualde-errefortzu bezala. Ez da lehenengo aldia, potentzia hegemonikoek herrien unibertso subjektibo eta korapilatsuak manipulatu eta bihurritzen dituztena, estatu artifizialen sorrera behartzeko eta, horren bidez, bloke menderatzailearentzat onargarriak ez diren errebindikazioak desbideratzeko, geldiarazteko eta/edo zapaltzeko. Antropologia oso «zientzia sozial» egokia da maniobra maltzur horiek eta beste hainbat justifikatzeko.

Gure estatuaren eraikuntza debekatuta dugun langile-naziook jakitun egon behar dugu inperialismoak bere boterea indartzeko dituen taktiken balioaniztasunaz eta neurri zabalaz. Askotariko taktika horiek bere boterea indartzeko erabiltzen ditu, eta, behar izanez gero, baita «txotxongilo-estatuak» eratzeko ere. Dena dela, Euskal Herriaren kasuan, azken aukera horrek erabateko erresistentzia topatuko luke Espainiako eta Frantziako estatuen aldetik, eta horrek kontraesanak sortuko lituzke inperialismoaren barnean —orain ez gara horrekin luzatuko—. Gainera, ezin dugu geldirik itxaron, hori gure arazoen konponbidea izango delakoan, euskal burgesiak frankismoaren garaian izandako pasibotasun kolaborazionista errepikatuz.

4. KLASE-BORROKAREN ESPARRU AUTONOMOA

Kapitalismoaren mundializazioak gero eta erresistentzia nazional gehiago sortu ditu. Horietako askok porrot egin dute, baina estatu ahulek bi aukera baino ez dituzte izan: kapitalen kontzentrazio eta zentralizazioaren exijentziei men egitea, edo horren aurka agertzea, beren soberania berretsiz edo beren independentzia lortzearen alde borrokatuz. Eskubide nazionalen aurkako presioak areagotu direnez, erantzuna planteamenduak erradikalizatzeko joera izan da, eskubide bat exijitzetik behar bat asetzearen aldeko borrokara pasatuz. Eduki soziopolitikoa zehazteaz batera, klase-eduki herrikoia eraldatzen zen, independentziaren alde borrokatzen duen subjektu kolektiboarengan; hala, subjektu horren zuzendaritza eskuz aldatu zen, jabeen klasearen frakzio baten eskuetan egotetik herri-sektore handien eskuetara pasatu baitzen; sektore horiek nekazariak izan ziren, eta gero herri-masak, non langile-klaseak gero eta rol handiagoa jokatzen baitzuen.

Beraz, eraldaketa kualitatibo bat gertatu zen: eskubide demokratiko orokor baten alde mobilizatzetik independentziaren beharra asetzearen alde borrokatzera pasatu zen, estatu propio baten konkista bilatuz. Bada, eskubidearen eta beharraren arteko dialektika horrek presio inperialisten igoerari erantzuten dio, eta, halaber, jabeen klaseek errebindikazio nazional kontsekuentea bertan behera utzi izanari. Izan ere, klase horiek inperialismoarekin kolaboratzea aukeratzen dute azkenean, modu batean edo bestean. Eta eskubidetik beharrizanera daraman eraldaketa kualitatibo horren hondarrean bada beste faktore bat, alegia, herria konturatzen dela bere borroka «klase-borrokaren esparru autonomo» gisa definitzen den esparruan gauzatzen dela, hau da, bestelako testuinguru historiko batean, nazio hori zapaltzen duen estatuaren testuingurutik eduki eta forma aldetik bereizten dena.

Kontzientziaratze nazionala eta estatu propio baten beharrari buruzko ikuspegi teoriko argi hori beste zerbaitean islatzen da, hots, herria konturatzen da borroka hori bestelako testuinguru batean gauzatzen dela, bestelako esparru material eta sinboliko batean, bestelako esparru linguistiko, kultural, politiko eta sozioekonomiko batean, estatu menderatzailearen esparruaren aldean desberdintasun kualitatiboak dituen esparru batean, hain zuzen ere. «Klase-borrokaren esparru autonomo» gisa definitzen da, gainerako esparruetatik eduki eta forma hauetan bereizten dena:

Lehenik, zapalketa nazionalaren existentzia, eta burgesia nazionalak estatu propiorik ez izatea. Hala, burgesia autoktonoak herri langilea esplotatzen du esparru autonomo horretan, eta horretarako okupazio-estatuaz baliatzen da. Estatuaren absentziak eta indar objektibo bezala azaleratzen den kontzientzia nazionalaren existentziak herri hau aztertzen duen edonori ezin ezkuta dakiokeen errealitate bat sortzen dute.

Bigarrenik, herriak erakusten duen praktika historikoa, bai kanpoko erasoei nazio moduan erantzuteko eta bai baldintza txarrenetan ere bere burua antolatzeko eta erasoei aurre egiteko, batez ere, eta hau oso garrantzitsua da, bere gaitasuna ezerezetik abiatuta benetako estatu operatibo eraginkorrak eratzeko, herriaren gehiengoaren sostengua izan duten eta atzerriko inbasio militarren ostean soilik desagertu diren estatu operatibo eraginkorrak eratzeko, hain zuzen ere. Iragan urrunean, nolabaiteko estatu-forma existitu zen; orain, aldiz, eskubide hori indarrez dago debekatuta, eta bi egoera horien arteko kontrasteak agerian uzten du errealitate historiko bereizi baten existentzia.

Hirugarrenik, hainbat belaunaldik aurrera eramandako borrokak erakusten du herri horrek badituela erritmo, forma eta eduki propioak bere autoantolakuntzan eta bere erresistentzian, okupazio-estatuan daudenen aldean. Erritmo, forma eta eduki horien euskarria belaunaldiz belaunaldi itxuratutako autoantolakuntzaren oroimen kolektiboa da, eta oroimen kolektibo hori herri-kulturan errotu da eta mailaka formatan islatzen da herriaren bizitza kolektiboan: jaietan, merkatuetan, lanean eta bere eskubideak defendatzeko formetan.

Laugarrenik, gizartearen hainbat sektore eta indar oinarrizko errebindikazio komunen inguruan biltzeko gaitasuna, denbora luzez erakutsia. Errebindikazio horiek sentimendu nazionalarekin zerikusia dutenak dira, hala nola hezkuntza eta kultura,

amnistia eta eskubide demokratikoak, feminismoa, ekologia, kirolak, eta abar. Hau da, «herri-mugimendu» deritzenak. Horrek esan nahi du badagoela oinarrizko herri-identitate bat, funtsezko errebindikazio jakin batzuk bereganatzen dituena, gizarte kapitalista orotan dauden desberdintasun sozial, kultural eta politikoak alde batera utzita.

Bosgarrenik, bada langileen gehiengoa biltzen duen mugimendu sindikal bat —gehiengo sindikala—, eskubide nazionalak ekintza sindikalaren eta klase-borrokaren elementu bereizezintzat hartzen dituena. Langile-herriak badu berarentzako kontzientzia bat, zeinean identitate nazionala definizio-osagaia baita, eta kontzientzia hori erabakigarria da klase-borrokaren esparru autonomoaren zimenduetan. Langile-klasearen berezko kontzientziaren existentziak berak ez du balio errealitate hori frogatzeko, zeren «faktore subjektibo» erabakigarria falta baitzaio, hau da, independentziaren beharrari teorian eta praxian eusten dion kontzientzia soziopolitiko eta nazionala.

Eta, seigarrenik, zapaldutako herri hori bestelakoa dela aitortuta egotea nazioartean, hau da, haren diferentzia aitortuta egotea: identitate-zeinu agerikoak, eta kontzientzia propioa, hainbat hamarkadaz —edo mendez ere— autoafirmazioz erakutsia. Nazioarteko komunitateak, batez ere bere elementu kultu, aurrerakoi eta ezkertiarrek, autokontzientzia duen herri baten existentzia aitortzen dute, beraren historia eta beraren orainaldia ezagutzen dituztenean.

Zerrenda ez dago guztiz osatuta, eta azalpenaren ordena ez da zorroztasunez hartu behar, zeren herri konkretu bakoitza aztertu behar baita; dena dela, uste dugu ontzat eman daitekeen gutxieneko ideia orokor bat ematen duela. Sei puntuen fusioa nazio zapalduaren praxi kolektiboan gauzatzen da, eta haren bizitzaren une bakoitzean garrantzi handiagoz agertzen dira batzuk besteak baino, koiunturaren arabera. Nolanahi ere, begirada historikoak funtsezko bi gauza erakusten ditu: herriaren berarentzako kontzientziaren garrantzia, eta kontzientzia horrek botere nazional propioaren beharraren errebindikazioarekin beti dituen loturak —botere horren gauzatze koherenteena independentzia estatala da—.

Euskal Estatuaren beharra argudio bikoitz baina unitario baten bidez esplikatzen da: alde batetik, herri bezala bizirik irauteko eskubide/behar bezala, kapitalismoaren oraingo fasean; eta, bestetik, klase-borrokaren esparru autonomoaren barneko logikaren garapen erreal bezala. Argudio bakar bat da, bi arrazoi osagarritan zatituta dagoena, zeren biak elkartzen baitira Euskal Estatuan, herri zapalduaren errealitate berberaren bi esfera desberdinetatik. Nazio bezala Euskal Herriari dagokion eskubide/beharra: behar orokor eta abstraktua, herri zapaldu guztiei dagokiena, erabili nahi duten edo ez alde batera utzita. Eta, beste alde batetik, eskubide/behar orokor horren konkrezio sozioekonomikoa, politikoa, kulturala, eta abar, historikoki frogatutako errealitate batean, hots, Euskal Herria askapen nazionalaren aldeko borrokaren testuinguru espezifiko bat dela, klase-borrokaren esparru autonomo bat dela.

Autodeterminaziorako eskubide orokorra plano abstraktu batean mugitzen da, baina eduki sozioekonomiko edo politikorik gabe; izan ere, eduki hori herri

langileak berak bere estatua eraikitzeko duen beharretik soilik etor daiteke. Gure erantzuna argudioaren lehenengo zatira soilik mugatzen badugu, zati orokor eta abstraktuan geratzen bagara, ez dugu jakingo proiektu independentista edukiz betetzen, eta, hortaz, ezabatuko dugu argudio konkretu, arrazoitu eta bideragarri bezala, sektore zabalak konbentzitzeko eta beharretik askatasunera doan jauzia egiteko beharrezkoak diren indar demokratiko eta aurrerakoiak batzeko gai den argudio bezala. Bigarrenera mugatzen bagara, baina, ez dugu aktibatuko edozein herriren autodeterminazio eta independentzia nazionalerako eskubideak —herriak askatasunez hala erabakitzen badu— berez duen ahalmen eragile eta legitimatzailea.

5. IRAULTZA ETA/EDO ERREFOMA

Kapitalismo mundializatuan bizirik iraun ahal izateko bere estatu independentea eratu behar duen nazio zapaldu orok estrategia bateratu bat aurkitzen du aurrez aurre, hasteko. Estrategia horrek gero eta erresistentzia handiagoa aurkitzen du, baina horrek ez du ahultzen; aitzitik, indartu eta gogortu egiten du, Europar Batasunean ikus daitekeen bezala, botere ekonomiko-politikoa zentralizatzeko eta kontzentratzeko prozesu trinkoak erakusten duen moduan. Izan ere, euroaren krisia aitzakiatzat hartuta, dekalogo inperialista aplikatzen ari da, potentzia hegemonikoen baldintzetara egokituta.

Gure testuinguruan eta koiuntura hurbilean kokatuta, espainiar eta europar krisian —lehenik eta behin—, esan behar dugu Euskal Estatua ezin lor daitekeela independentzia fiskalik gabe, bere eskubide, eskumen eta botere ekonomikoak beretzat gorde gabe. «Washingtongo Kontsentsua» behin eta berriz aipatzen badugu, horren arrazoia da berak esaten digula zer ez dugun onartu behar, ezin onar ditzakegun exijentzia inperialistak ezartzen dizkigula; izan ere, hor amore emanez gero, «interbenitutako estatu» bat izango ginateke, baliabide propio nahikorik gabe politika aurrerakoiak alderdi guztietan garatzeko, batez ere herri langilearen hegemonia indartzera zuzendutako politikak garatzeko.

Edozein kasutan zeri eutsi behar diogun jakinda —zertan ezin dugun amore eman—, hurrengo urratsa da jakitea nola hasi behar dugun estatu-aurreko estrategia bat itxuratzen, une honetatik beretik, oraingo baldintzetan, jakitun egonda krisi sozioekonomikoak okerrera egingo duela, Espainiako estatuak behera egingo duela hierarkia inperialistan, eta dekadentzia hori muturrera joango dela bere nazionalismo zapaltzailea indartuz, bere atzerapena konpentsatzeko; jakitun egonda Frantziako estatuak badituela barne-arazoak, hango krisia Espainiako estatukoa bezain larria ez izan arren, eta, horregatik guztiagatik, bi Estatuek era guztietako baliabideak mobilizatuko dituztela Euskal Herriaren barnean.

Planteatzen duguna da konkista praktiko eta teorikoetan aurrera egitea, esperientzia eta lorpenetan aurrera egitea, horren bidez itxuratzeko, aldez aurretik, nolakoa izango litzatekeen gure bizitza Euskal Estatua edukiko bagenu. Oso garbi utzi behar da, hasieratik beretik, lorpen horiek bermatu gabekoak eta zalantzazkoak izaten direla beti, Espainiako estatuaren eta barneko kolaborazionisten erasoen jo-puntuan egoten baitira, setiatuta. Azpimarratu behar da, berriz ere, konkista horien

iraupena borrokaren graduaren mende egongo dela, borroka areagotzearen eta hedatzearen mende egongo dela; azpimarratu behar da konkista horiek ez dutela atseden-unerik izango, eta zalantzatan ibili edo beren aurrerapena gelditzen badute, Espainiako estatuaren promesak inoiz sinesten badituzte, orduan hasiko dela haien porrota.

Hemen gogoratu behar da iraultzaren eta erreformen arteko dialektika, eta erreformaren edo iraultzaren arteko antagonismoa. Lehendabizikoak esplikatzen du iraultzaren bidean egiten dugula beti aurrera, sozialismoaren bidean, eta konkistatzen ditugun erreforma txikietan egiten ditugun urratsak bermerik gabeko aurrerapenak direla, eta emantzipazioaren indarrak zabaltzera soilik zuzentzen direla, haien zilegitasuna eta sustraiak sendotzera, adibidearen pedagogiaren bidez, alegia, konkista konkretu horren bidez lortutako hobekuntza material eta moralaren bidez. Iraultzaren eta erreformaren arteko dialektikak erakusten duenez, garrantzitsuena da erreforma apurtzaile eta erradikalak sozialismoaren bizipenean txertatzea, iraultzaren bizipenean. Erreforma erradikala hauxe da: eremu espezifiko batean, bertan pairatzen den zapalketaren edo arazo konkretuaren sustraira iristea ahalbidetzen duen erreforma; eremu hori enpresa bat izan daiteke, edo unibertsitate bat, herri bat, eta abar. Leku horietan, emantzipazioaren indarra areagotu daiteke, konkistatutako espazio legala boterearen kontra zuzentzen jakitearen bidez, era horretan itxaropen berriak irekiz, aurrerapen berriak, baina beti borrokan eta azkeneko garaipenera zuzenduta.

Erreformaren edo iraultzaren arteko antagonismoak, berriz, bestelako esanahi bat du, alegia, esan nahi du erdietsitako lorpenak bertan geratzeko ikuspegiz irabazten direla, ez direla lortzen konkista berrien palanka izan daitezen, erreforma erradikal eta apurtzaileak izateko asmoz; aitzitik, asmoa da erreforma «normalizatzaile» hutsak izatea, hau da, erakutsi nahi dute sistema menderatzailea barnetik erreformatu daitekeela, beraren legeen bitartez, pazientziaz. Era horretan, erreforma borrokaren amaiera bihurtzen da praxian, kontzientziazio-prozesuaren helmuga da. Prozesu horrek ezin jarrai dezake aurrera egiten, mobilizazio ofentsiboa gelditzen duelako bere helburua lortzen duenean, konkistatutakoa defendatzera mugatuz, eta, gainera, botere esplotatzaileak baimentzen dituen legeez soilik baliatuz.

6. EUSKAL ESTATUA AURRETIK ITXURATZEN

Estatuaren forma orain hasi behar da itxuratzen, konkista apurtzaileetan, gutxienez lau alor handiren bitartez: eskubide eta askatasunen berreskurapena; euskal kultura eta identitatea; sozioekonomia; eta hedabideak eta kontzientziazioa. Lau alorrek lotura sinergikoa dute elkarren artean —orain ezin dugu azaldu—.

Eskubide eta askatasun nazional eta demokratikoei dagokienez, konkistatutako botere-espazioek bultzatu eta exijitu behar dute errepresioagatik erbesteratu behar izan duten pertsonak Euskal Herrira itzul daitezela; exijitu behar dute, halaber, aurrera egitea gatazka bortitzaren konponbidean eta askotariko desmilitarizazioan, udaltzaingoena ere barne sartuta, zeren udaltzaingoa kidego zibila izan behar baita,

hitzaren zentzu osoan. Halaber, «segurtasun pribatua»ren industria deritzana ere debekatu behar da, higiene demokratikoagatik. Gisa berean, tortura eta tratu txarrak, «abusuak» eta poliziaren ustelkeria debekatu eta gogor zigortu behar dira. Horrez gain, justizia eta espetxe-sistemari buruzko hausnarketa ere egin behar da, herriak demokratikoki ezeztatu dezakeen justiziaren alde eginez. Politika orokor horrek modu garbian irudikatu behar du nolakoa izango den Euskal Estatuak eskubide demokratikoen alorrean bermatu eta aplikatuko duen politika.

Horrekin batera, botere menderatzaileak murriztutako eskubide eta askatasun guztien berrezarpena exijitu behar da; halaber, Euskal Herrian demokrazia sozialistarantz aurrera egiteko beharrari buruzko eztabaidak eta mobilizazioak antolatu behar dira, eta horri lotuta azpimarratu behar dira demokraziaren eta estatuaren arteko harremanak, herriaren ekintza zuzenaren eta lege sozialistaren artekoak eta mugimendu herritar, sindikal eta sozialen artekoak, horiexek baitira estatuak herriaren borondatea bete eta defendatuko duela kanpotik berma dezaketen masa-indarrak, eta horiexek bermatuko dute, batez ere, estatua ez dela hasiko isolatzen, urruntzen eta burokratizatzen. Premiazkoa da planteatzea estatua «kristalezkoa» izan behar dela, gardena eta merkea izan behar dela alor guztietan, euskal segurtasun nazionalarentzat ezinbestekoak diren gaietan izan ezik —segurtasun hori herriak bermatu behar du, armen bidez—. Eta, zalantzarik gabe, gogoeta kolektibo hauetan, presentzia etengabea izan behar du lehenengo eta azken gaiak, jabetzaren izaerarenak, galdera honi ematen zaion erantzunaren bitartez: norena da Euskal Herria, bere herri langilearena edo inperialismo frantziar eta espainiarrarena?

Etorkizuna aurretik itxuratzen duen politika kultural eta linguistikoari dagokionez, konkistatutako botere-espazioek aurrera egin behar dute «iraultza kultural» euskaldun eta euskaltzalean, oraingo testuinguruak ahalbidetzen duen neurrian: ulertu behar da herri-kultura herriak askatasunez ekoitzitako erabilera-balio material eta sinbolikoen ekoizpena eta administrazioa dela; aurrera egin behar da, arian-arian, haien desmerkantilizazioan eta despatriarkalizazioan; beharrezkoa da lan intelektuala eta esku-lana arian-arian berriro batzea; nabarmentzekoa da oroimen historiko eta militarrak herri-kulturaren osagai aurrerakoietan duen garrantzia; kontuan hartzekoak dira, halaber, «ondasun komun»ekin eta burgesiaren aurreko praktika demokratikoekin zerikusia duen guztiak herri-kulturan dituen tradizio bizidunak, horren forma guztietan: auzolana, batzarra, komuna, kontzejua, elkarrenganako laguntza, lankidetza, elizatea… oraingo beharren arabera eguneratuta.

Euskal identitate nazional aurrerakoi eta herrikoiaren oraingo (ber)eraikuntza ezin bereizi daiteke estatuaren aurreitxuraketatik, arrazoi eztabaidaezin batengatik: historiak erakusten du identitate nazional guztiak (ber)eraiki edo desagertzen direla bere herriko barne-kontraesanen eraginez eta kanpotik jasotzen dituen presio eta erasoen eraginez; erakusten du, halaber, etengabeko tentsio sortzaile edo suntsitzaile horretan ezinbestekoa dela herriak izatea identitate kolektiboaren (ber)eraikuntza hori bultzatu edo oztopatzen duen estatu-formaren bat; izan ere, identitate hori zatituta egongo da barneko esplotazio soziala dagoen bitartean, eta kanpotik datozen mehatxuen mende egongo da, inperialismo-formaren bat dagoen

bitartean. Botere zentralizaturik eta zentralizatzailerik gabeko herriak —hau da, estaturik gabeko herriak— berebiziko zailtasunak ditu bere identitatea aberasteko, batez ere beren aparatu estatalen sostengua duten horien erasoei aurre egiteko.

«Iraultza kulturalak» mota guztietako mugak gainditu behar izango ditu oraingo testuinguruan, eta muga horiek ez dira etorriko Espainiako eta Frantziako estatuetatik eta euskal indar atzerakoi eta kontserbadoreen aldetik soilik, baita herritarren erresistentzia irrazionaletatik eta militante independentista eta sozialista askoren aldetik ere. Gisa berean, iraganarekin lotzen gaituzten «kate autoritario»ek ere nabarmenki balaztatuko dute identitatearen ber(eraikuntza), hots, gure herri-kulturaren osagai aurrerakoien eguneraketan oinarritutako ber(eraikuntza). Haren osagai atzerakoiak, matxistak, sexistak, erlijiosoak, eta abar… eta «iraultza kulturala»ren aurkako erresistentziak modu bakar batez gainditu daitezke: «subertsioaren plazera» deritzanaren bidez, hau da, praxiari eta era guztietako konkistei esker bizitza nola hobetzen den sentitzeak dakarren bizi-sariaren bidez —testuinguruak esplotatzaile eta bidegabea izaten jarraitzen badu ere—.

Gogoan izan behar dugu, betiere, gaurko lorpenak etorkizuneko independentzia estatalaren eta sozialismoaren oinarri txiki baina baliagarriak direla; geroak orainaldian duen presentzia horrek «subertsioaren plazera» biderkatzen du, batez ere konkistatutako boteretatik «alor pribatua politizatzeko» lan pedagogikoa egiten denean. Aurrera egin behar da zapalketa eta ustiapen «ikusezinak» gainditzeko bidean, harreman afektibo, maitasunezko eta/edo sexualetan, lan-harremanetan; bizimodua aldatzen hasteko bitartekoak eskaini behar zaizkie hori nahi dutenei, elkarbizitzarako esparruak, komunak eta patriarkal-burgesak ez diren bestelako familia-harremanak bultzatuz, bestelako sexualitateak sustatuz, sormen artistiko eta intelektuala hirigintza-diseinuaren baitan ere akuilatuz, kolektibotasuna eta pertsonen arteko esparruak errazteko, horretarako gogorik egonez gero, indibidualismo egoista, erreprimitua eta zapaltzailea atzera botaz. «Pribatutasunaren politizazioa» estatu ez-burges bat aurretik itxuratzeko forma onenetako bat da.

Alor sozioekonomikoa aurretik itxuratzeari dagokionez, exijitu behar den lehenengo gauza da oraingo krisiaren arduradun ekonomiko eta politikoak ikertu, auziperatu eta espetxeratuak izan daitezela. Gehiengoak sostengatzen duen errebindikazio horren bidez, etorkizuneko Euskal Estatuaren legeak nolakoak izan behar diren proposatzen ari gara jadanik. Adibide horrek ahalbidetzen digu krisiarekin eta beraren ondorioekin zuzeneko lotura duten beste gai batzuetan aurrera egitea; adibidez: banka eta finantza-ingeniaritza demokratikoki kontrolatzeko legeak; enpresen kontrola langileen eskuetan uzteko legeak; kapitalen ihesa eta ekonomia ezkutu eta kriminala kontrolatzeko legeak, eta abar. Era horretan, pirata burgesek jakingo dute, une honetatik beretik, beren zigorgabetasuna agortzen ari dela.

Nolanahi ere, adibide horiek eta beste hainbatek erreforma erradikalak azkartzen dituzten konkista errealen bermea behar dute, hala nola aurrekontu publikoak erabiltzea honako hauek bultzatzeko: ekoizpen-forma alternatiboak, ekoizpen- eta kontsumo-kooperatibak, lan sozial eta publikoaren haztegiak, lanaldia murriztea guztiok lan egiteko, aldi sabatikoak eta lanaren borondatezko errotazioa, truke eta merkatu justua, denbora- eta lur-bankuak, publikoki abalatutako beste

moneta-forma bat bultzatzea. Asmoa da langabezia-tasa, egonkortasunik eza eta lanaldi esplotatua arin murriztea, horren truke ekintza politiko-kulturalera zuzendu daitekeen aisialdia handitzeko.

Beste alde batetik, abandonatutako edo itxitako enpresa, lokal eta etxebizitzen berreskurapena bultzatu behar da, etxebizitzen erreserba publikoak sortuz eta alokairu merkean jarriz, berme instituzionalarekin; halaber, beren jabeek erabilera publikora atera nahi ez dituzten eraikinak eta etxeak desjabetzeko politikak abiatu behar dira, hori guztia lurzorua sozializatzeko estrategia baten barruan, lurzoruaren gaineko jabetza pribatua desagerrarazteko xedez, hori ezinbesteko aurrerapena baita. Neurri horiek eta beste batzuk bultzatzeko, erreforma fiskal aurrerakoi eta zuzenak aplikatu behar dira, osagai hauekin: zerbitzu eta enpresa publikoak areagotzea, aurrekontu ofizialarekin; eskubide sozial eta sindikalak indartu eta burgesenak murrizten dituzten legeak; I+G+b-ra zuzendutako inbertsioak; burgesia txikiarentzako diru-laguntzak, berrikuntzak eta kontratazioak egin ditzan; autozentratutako eta demokratikoki planifikatutako garapena bultzatzea, horren bidez sozialismo ekologiko antiinperialista aurretik itxuratzeko; nazioarteko merkatu alternatiboak bilatzea; elkarrekikotasunean eta deskonexioan oinarritutako nazioarteko harremanak; eta beste asko eta asko.

Eta, bukatzeko, behar dugun estatuaren aurre-itxuraketaren tesitik begiratuta, komunikazio-politikaren ezaugarri nagusia izan behar da komunikazioari buruzko ideia burgesetik kualitatiboki urruntzea; izan ere, komunikazio burgesak neutral, inpartzial eta objektibo agertu nahi du, baloraziorik egiten ez duela esanez, baina guztiz kontrakoa da errealitatean. Askapen nazionalarentzat, klase-borrokaren esparru autonomoaren baitan, komunikazioak beste elementu batzuk integratu behar ditu: prestakuntza kritikoa, bere testuinguruan kokatutako informazioa, eta herriaren erantzun eta interaktibitaterako bitartekoak, bere esperientzia aberasgarri eta erabakigarriak plazaratu ditzan. Horretarako, konkistatutako botere-espazioek eta erreforma erradikalek informazio, prestakuntza eta eztabaidarako sareak eratu behar dituzte, interaktiboak, horizontalak, irekiak.

Sistema honek izan behar duen ezaugarri bat da sarbide librea uztea kontu publikoen benetako egoera ezagutzeko, eta gauza bera banku eta enpresei dagokienez, estatuaren aparatuei dagokienez, eta ekoizpen, gastu publiko, diru-laguntza eta laguntza, finantza-sistema, bizitza politiko eta horrelakoekin zerikusia duten instituzio guztiei dagokienez, instituzio horiek gardentasunez jokatu beharko dute nahitaez. Lortu behar dena da herriak ezagutzea, inolako muga edo tranpa burokratikorik gabe, zein den *res publica*ren benetako egoera. Gardentasun eta ezagutzarako eskubide/behar herritarra defendatzea, eta burgesiaren iruzurrerako eskubidea debekatzea, kontabilitate bikoitz edo hirukoitzerako eta sekretu burokratikorako eskubidea debekatzea, funtsezko urratsa da herriari irekitako estaturantz aurrera egiteko.

7. AUTOGESTIO SOZIAL HEDATUA

Esan behar dugu, berriz ere, praktika hauek eta beste batzuk ez direla berez praktika sozialistak, baina horien oinarrizko ezaugarri batzuk itxuratzen dituzte aurretik,

nolabait; dena dela, gai erabakigarriena, jabetzaren izaerarena —kapitalista edo sozialista—, konpondu gabe egongo da oraindik ere, zeren ez baita aurrerapen kualitatiborik egin prozesu iraultzailean. Kontuan hartu behar da, horri dagokionez, lehen aipatutako konkistak menderatze burges eta frantziar-espainiarraren esparruaren baitan lortu behar direla. Horregatik, euskal klase menderatzailearen eta berau babesten duten estatuen kontraofentsiben mende egongo dira beti —kontraofentsiba etsiak edo sendoagoak—.

Horrenbestez, mintzagai duguna da klase-borroka Euskal Herriaren baitan erradikalizatzeko joera, baita bi Estatuen aurka zuzendutako askapen-borroka ere, hau da, mintzagai duguna da klase-borrokaren esparru autonomoaren garrantzi gero eta handiagoa, goitik ikusita, eta, beraz, Euskal Estatuaren errebindikazioaren igoera geldiezina. Herri langileak ikusi eta sentitzen badu bere eguneroko bizimodua hobetu dezakeela, bere kontrabotereko, botere bikoitzeko eta herri-botereko espazioak areagotuz, neurri horretan galdetuko dio bere buruari zergatik ez ote duen gehiago aurreratzen noranzko horretan, zergatik ez ote dituen konkista horiek euskal gizarte osoarengana hedatzen. Eskuratutako esperientziak estatua izateko eskubide/beharraren kontzientzia igoaraziko du, batez ere ezker abertzaleak indar antolatu gisa jarduten badu herriaren baitan, berezko kontzientziatik berarentzako kontzientziara azkar pasatzea ahalbidetuz.

Hemen hiru eztabaida planteatzen dira, estatuaren aurre-itxuraketarekin guztiz lotuta daudenak: subjektu iraultzailearen definizioa, gure kasuan herri langilea; ezker abertzalearekin dituen harremanak, abangoardiako erakunde bezala; eta, hortik, burgesia txikia eta beste sektore batzuk Euskal Estatuaren eraikuntzan sartzeko beharrezkoa den herri-hegemonia. Eztabaida hirukoitz hori XIX. mendearen hasieratik dago abiatuta, eta Euskal Herrian ez du konponbiderik klase-borrokaren esparru autonomoaren teoriatik bereizten bada. Porrot egin dute eztabaida hori kanpoko prozesuetatik mekanikoki inportatutako dogmatismo literala aplikatuz konpondu nahi izan duten ahalegin guztiek, zeren ez baitira saiatu teoria euskal errealitatera modu kritikoan egokitzen. Ezker abertzaleak herri langilearen kontzeptua eguneratu zuen, gure baldintzetara egokituz, beraren funts baliagarriari eutsiz eta beraren forma euskal kapitalismora eta gure askapen-borrokara egokituz.

Herri langilearen kontzeptua «kontzeptu malgu» bezala definitzen da. Haren oinarrizko erdigunean langile-klasea dago, oraingo kapitalismoan existitzen den bezala, bere klase-sentimendu nazionala eta berarentzako kontzientzia handitzeko joera garbiarekin. Gero, bitarteko bigarren esferan, masa esplotatuak aurkitzen ditugu, beren prekarietateaz kontziente direnak, pobretzen ari diren klase ertainak eta talde sozialak, bakoitza bere klase-kontzientzia nazional propioarekin —gradu desberdinak daude hor—, sentimendu independentista, soberanista eta demokratikoekin, eta, krisiak bultzatuta, erradikalizatzeko joerarekin. Bukatzeko, kanpoko azken esferan, herri-sektore zabalak, beren burua esplotatzen dutenak, lanbide liberalak eta proletarizaziotik gertu dagoen burgesia txikia, langile gutxi esplotatu arren kontzientzia nazional interklasista eta ez-atzerakoia duena.

Horixe da, ez besterik, askapen-borrokaren subjektua, plangintzaren eta autogestio sozial hedatuaren oinarrizko metodoak ikasiz doana; beraren ekarpena

izan ezean, ezinezkoa da estatu ez-burges, langile eta herrikoirik sortzea. Eta bere buruaz kontzientzia duen subjektu kolektibo horren baitan, euskal ezker independentista eta sozialistak dihardu garrantzi handiko alderdi bezala; izan ere, subjektu horren barrenetatik sortu da eta hor bizi da. Hemen ere oso erratuta daude klase-borrokaren esparru autonomoa ukatzen dutenak, edo formalki onartu arren euskal errealitatetik kanpoko tesi dogmatikoetatik interpretatzen dutenak.

«Hegemonia» kontzeptuak interpretazio bat baino gehiago onartzen ditu, norberaren estrategia politikoaren arabera. Hegemonia indar demokratiko, aurrerakoi eta soberanistak batzeko prozesua da. Gertaeren poderioz, beren borrokan bertan, indar horiek konturatzen dira, gero eta gehiago, herri langilearen independentismoa eta beraren estatu-eredua direla Euskal Herriaren alternatiba bakarra, eta, hortaz, konturatzen dira ezinbestekoa dela bide hori sakontzea eta aberastea, indarrak helburu horri begira bateratzeko. Krisi hondagarri honen eraginez, burgesia txikiak, lanbide liberalek, «klase ertainek» eta gisa berekoek burgesia handiaren neurriek ekarritako eraso sozioekonomikoak pairatzen dituzte. Herri langilearen hegemoniak egin behar duena da toki, eskualde eta nazio mailako integraziorako alternatibak eskaini, askapen-prozesuaren aurrerapenen arabera, baina betiere demokratikoki planifikatutako sistema baten baitan, hori ezinbestekoa baita sozialismoarentzat.

Aurrekoa garrantzitsua bada ere, estaturantz aurrera egiteko esperientzia horietan benetan erabakigarria dena ikaskuntza kolektiboa da, herri langilearen autogestio sozialean, bere plangintza sozioekonomiko, politiko eta kulturalerako gaitasunaren ikaskuntza praktikoan. Estatuaren sorrerara eta independentismo sozialistaren aurrerapenera orientatutako erreforma txiki eta ertain horietan, erreforma erradikal eta apurtzaile horietan. Autogestio sozial hedatua edo orokorra sozialismoarekin etorriko da, eta estatua modu merke eta eraginkorrean, antiburokratiko eta horizontalean administratzen jakingo duen masa-praktika izango da —geroagoko desagerpen kontzientea prestatuz—. Autogestioa praktikarekin ikasi behar da, ez dago beste aukerarik, eta proposatutako metodo eta konkistak dira existitzen den metodo pedagogiko bakarra, betiere lotuta demokraziaren hedapenaren metodoari eta soldatako lanaldi esplotatuaren murrizketa erradikalari.